

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HARVARD LAW LIBRARY

3 2044 059 188 615

HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY

P.V. 2239

129

A MAGYAR

MAGÁNJOG

RÖVID ÁTTEKINTÉSE.

IBTA

DR. WENCZEL TIVADAR,

BUDAPESTI KIR. ÍTÉLŐTÁBLAI PÓTBÍRÓ S A MAGYAR MAGÁNJOGNAK VOLT EGYETEMI
MAGÁNTANÁRA.

PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST, 1877.

KIADJA PFEIFER FERDINÁND.

A MAGYAR
MAGÁNJOG
RÖVID ÁTTEKINTÉSE.

IRTA

~~DR.~~ WENCZEL, TIVADAR,

BUDAPESTI KIR. ITÉLŐTÁBLAI FŐTISZÓS ÉS A MAGYAR MAGÁNJOGNAK VOLT EGYETEMI
MAGÁNTANÁRA.

BUDAPEST, 1877.

KIADJA PFEIFER FERDINÁND.

TARTALOM

I. BEVEZETÉS.

1. §. A magyar magánjog fogalma. — 2. §. A magyar magánjog kút-fői általában.

A) Az országos törvények.

3. §. A törvény fogalma. — 4. §. A törvények minősége. — 5. §. A törvények kötelező erejének alapja. — 6. §. A törvények kihirdetése. — 7. §. A törvények kötelező erejének kiterjedése. — 8. §. A törvényt magyarázat. — 9. §. A törvények kötelező erejének megszűnése. — 10. §. A magyar törvények gyűjteményei. — 11. §. a) A „Corpus Juris Hungarici”. — 12. §. A „Corpus Juris Hungarici”-ből való idézés. — 13. §. b) Az erdélyi törvénykönyvek. — 14. §. „Erdély országának három könyvre osztott törvényes könyve”. — 15. §. c) Az újabb törvénygyűjtemények.

B) A szokás.

16. §. A szokás fogalma s magánjogi hatása. — 17. §. A szokás kötelező erejének jogi alapja. — 18. §. A szokás kötelező erejének megszűnése.

C) A kir. privilegiumok.

19. §. A kir. privilegiumok kellékei, hatása s ennek megszűnté.

D) A municipális, közhatalósági és községi statutumok.

20. §. A municipális, közhatalósági és községi statutumok mint a magánjog forrásai. — 21. §. A nevezetesebb municipális, közhatalósági és községi statutumok.

E) Werbőczy hármaskönyve.

22. §. A hármaskönyv jellemzése. — 23. §. A hármaskönyv kötelező erejének jogi alapja.

F) A kir. s illetőleg kormányrendeletek.

24. §. A kir. rendeletek mint a magánjog forrásai. — 25. §. A kir. s illetve kormányrendeletek jogerejének tartama. — 26. §. A kir. rendeletek keltők idejéhez képest.

G) Az országbírói értekezlet végzéseinek.

27. §. Az országbírói értekezlet végzéseinek érvénye s ennek terjedelme.

H) Az ország előbbi nagybírónak s illetve a legfőbb bíróságoknak döntvényei s ítéletei.

28. §. A fennállott kir. Cúriának tekintélye a törvénykezés terén. — 29. §. A planum tabulare. — 30. §. Az osztrák törvények érvénye.

II. ÁLTALÁNOS RÉSZ.

A) Személyek joga.

31. §. A személy fogalma, a személyiség s a személyek felosztása.

1. Az egyéni személyek.

32. §. Az egyéni (physikai) személy fogalma s a személyi jogosítványok. — 33. §. Az egyéni személyek magánjogi osztályozása általában. — 34. §. Az egyéni személyek osztályozása nemre nézve. — 35. §. Az egyéni személyek osztályozása életkorra nézve. — 36. §. Az egyéni személyek osztályozása a természeti állapot épsége tekintetében. — 37. §. Az egyéni személyek osztályozása az erkölcsi állapot tekintetében. — 38. §. Az egyéni személyek osztályozása honfiség tekintetében. — 39. §. Az unnepléyes honfúsítás. — 40. §. Az egyszerű honfúsítás. — 41. §. Az egyéni személyek osztályozása társadalmi rend tekintetében. — 42. §. A nemesek és nem-nemesek. — 43. §. A nemesség fajtái. — 44. §. A nemesek jogai. — 45. §. Nehány megjegyzés a nemességre nézve magánjogunk szempontjából. — 46. §. A nem-nemes honlakosok egyenként. — 47. §. Az egyéni személyek vallás szempontjából.

2. A jogi személyek.

48. §. A jogi személyekről általában. — 49. §. 1. A kir. fiscus. — 50. §. 2. A birtokos közönségek s testületek. — 51. §. 3. A szabad kir. városok. — 52. §. 4. Egyéb községek.

B) Dolgok joga.

53. §. A dolog fogalma. — 54. §. 1. Testi s testetlen dolgok. — 55. §. 2. Ingó s ingatlan dolgok. — 56. §. 3. Elhasználható s el nem használható dolgok. — 57. §. 4. Helyettesíthető s nem helyettesíthető dolgok.

— 58. §. 5. Fő- és mellékdolgok. — 59. §. 6. Osztható s nem osztható dolgok. — 60. §. 7. Forgalmombeli s forgalmon kívüli dolgok. — 61. §. 8. Osztható dolgok s egyes dolgok. — 62. §. 9. Ősi és szerzeményi dolgok. — 63. §. 10. Öröklött és szerzeményi dolgok. — 64. §. 11. Különösen fekvőségeket illetőleg:

a) A nemesi javak.

65. §. A nemesi javak jellemzése. — 66. §. A nemesi birtok jogi alapja. — 67. §. 1. A királyi jog (ius regium). — 68. §. 2. A nemesi jószágoknak a szent koronára való háromlása. — 69. §. 3. A nemesi jószágok eladományozása. — 70. §. Az adománylevél. — 71. §. Az adományozás egyes különös nemei. — 72. §. A kir. adományok hatása.

b) A polgári javak.

73. §. A polgári javak általában.

c) A paraszti birtok.

74. §. A paraszti birtok általában. — 75. §. Az urbéri földbirtok részletesen. — 76. §. Az urbéri telkek különösen. — 77. §. 1. Az urbéri belsőtelek. — 78. §. 2. Az urbéri külsőtelek. — 79. §. 3. A közös legelő. — 80. §. 4. Az erdők. — 81. §. 5. A nádasok. — 82. §. 6. Az industrialis földek. — 83. §. 7. A puszta telkek. — 84. §. 8. A foglalások. — 85. §. 9. A maradványföldek. — 86. §. 10. Az urbéri kapcsolatból eredt egyéb jogok s köteleességek. — 87. §. A telepítvények különösen.

d) A szabadalmazott kerületek területén fekvő javak.

88. §. 1. A jászok és kunok három-egy kerületbeli fekvő birtok. — 89. §. 2. A hajdúvárosok fekvő birtoka. — 90. §. 3. A nagy-kikindai kerületbeli fekvő birtok.

e) Az u. n. praedialisták birtoka.

91. §. A praedialisták birtokának jellemzése.

f) A székely birtok Erdélyben.

92. §. A székely-birtok vagy székely-örökség jellemzése.

g) A királyföldi fekvőségek.

93. §. A királyföldi fekvőségek jellemzése.

h) A fennállott katonai végvidéki fekvő birtok.

94. §. A fennállott katonai végvidéki fekvő birtoknak jellemzése. — 95. §. Az örök és ideiglenes jogú birtok. — 96. §. A javak becsúje.

C) Cselekvények s keresetek joga.

97. §. A cselekvények s keresetek általában. — 98. §. 1. A jogok s jogosítványok fajtái. — 99. §. Mindezekről különösen. — 100. §. 2. A cselekvények. — 101. §. 3. A jogügyek. — 102. §. 4. A jogok s jogügyek biztosítási módjai. — 103. §. 5. A jogok foganatosítása s védelme.

III. KÜLÖNÖS RÉSZ.

A) *Vagyoni jog.*

104. §. A vagyon fogalma s nemei.

1. A birtok általában.

105. §. A birtok fogalma. — 106. §. A birtok felosztásai. — 107. §. A birtok keletkezése. — 108. §. A birtok hatása. — 109. §. A birtok megszűnése. — 110. §. A hosszas birtok, elévülés és elbirtoklás.

2. Az ingatlan vagy fekvő vagyon.

a) *A telekkönyv.*

111. §. A telekkönyv fogalma. — 112. §. A telekkönyv tartalma. — 113. §. Megjegyzések a telekkönyvekre vonatkozólag.

b) *A tulajdon.*

114. §. A tulajdon fogalma s osztályozása. — 115. §. A tulajdon szerzése, Foglálás. Átengedés. — 116. §. A tulajdon gyakorlása s megszűnése. — 117. §. A tulajdonnal járó egyes jogosítványok.

a) *A tulajdonosnak birtoklási joga.*

118. §. A birtoklási jog általában s ennek megszorításai. — 119. §. Az átadás (taditio). — 120. §. A határjelek s határvonalak. — 121. §. A kisajátítás.

b) *A tulajdonosnak haszonvételi joga.*

122. §. A haszonvételi jog általában s ennek megszorításai.

c) *A tulajdonosnak szabad intézkedési joga.*

123. §. A szabad intézkedési jog általában s ennek megszorításai. — 124. §. A családi hitbizományok. — 125. §. A családi hitbizományok újabb szabályozása.

d) *A tulajdonosnak visszakövetelési joga.*

126. §. A visszakövetelési jog általában.

e) *A kir. kisebb haszonvételek.*

127. §. A kir. kisebb haszonvételek általában. — 128. §. 1. Az italmérési s korszámálási jog. — 129. §. 2. A hűsvágási jog. — 130. §. 3. A malomtartási jog. — 131. §. 4. A vám- és révjog. — 132. §. 5. A vásártartási jog.

f) *Az egyházi kegyúri jog.*

133. §. Az egyházi kegyúri jog fogalma s gyakorlása.

A közös tulajdon.

134. §. A közös tulajdon fogalma s jellemzése.

A közbirtok.

135. §. A közbirtok fogalma s esetei. Arányosítási.

A városi fekvő tulajdon különösen.

136. §. Megjegyzések a szab. kir. városok területén létező fekvő tulajdonra nézve.

A fekvő paraszti tulajdon különösen.

137. §. Megjegyzések az 1848. óta alakult paraszti tulajdonra nézve.

A nemesi tulajdon módjára rendezett fekvő tulajdon.

138. §. A székely-birtok; — az u. n. praediumok és a hajdúk szab. kerületében lévő fekvő birtok.

A városi tulajdon módjára rendezett fekvő tulajdon.

139. §. Az erdélyi szász-birtok; — a jáász-kun, a szepesi városok és Fiume-Buccari kerületeiben, továbbá az újabb törvények által, valamint a katonai határőrvidék megszüntése után városi önállósággal felruházott egyes községek területén lévő fekvő birtok.

A fekvő tulajdon átruházási módja különösen.

140. §. A fekvő tulajdon átruházási módja élők közt.

c) A zálog.

141. §. A zálog fogalma, fajai s jellemzése. — 142. §. Különösen a fekvő javak mint elzálogítás tárgyai. — 143. §. A fekvő javaknak kézi zálogba adása. — 144. §. A jelzálog. — 145. §. Megjegyzések az elzálogításból következő jogok s köteleességekre nézve. — 146. §. A zálogjog megszüntése. — 147. §. A zálogvisszaváltás.

d) A szolgálmatk.

148. §. A szolgálmatk fogalma, eredete, nemei s elenyészése.

3. Az ingó vagyon.

149. §. Az ingó dolgok mint vagyon tárgya általában. — 150. §. Az ingó dolgokra vonatkozó tulajdonszerzés, jogosítvány és megszüntés. — 151. §. A vadászat s halászat. — 152. §. A kincslet. — 153. §. Az ész szüleményei. — 154. §. A személyes követelések. — 155. §. A virtualis jogok. — 156. §. Az ingó zálog. — 157. §. Az értékpapírok.

B) Kötelmi jog.

158. §. A kötelem fogalma s tárgya. — 159. §. A kötelmek nemei. — 160. §. A kötelmek módosítása. — 161. §. A kötelmek megmásítása s megszűnése. — 162. §. A kötelmek biztosítása.

I. A szerződések.

163. §. A szerződésekről általában. — 164. §. A szerződések hatása. — 165. §. A szerződések megszűnése.

Szerződések, melyek anyagilag valamely dolog átadásával járnak.

166. §. 1. A letét. — 167. §. 2. A zálog. — 168. §. 3. A haszonkölcsön. — 169. §. 4. A kölcsön.

Szerződések a személyek munkaezeje iránt.

170. §. 1. A nyers munkaerő; 2. A képzetebb munkaerő; 3. A különös képzettséggel járó munkaerő s 4. Az ész szüleményei iránt kötött szerződések. — 171. §. Különösen a meghatalmazás.

Használati jogot átruházó szerződések.

172. §. A haszonkölcsön, zálog, kikötvények, bérlet és ideiglenes beírások.

Tulajdont átruházó szerződések.

173. §. 1. Az ajándékozás. — 174. §. 2. Az érdemdíjazás. — 175. §. 3. A csere. — 176. §. 4. Az adásvevés.

A közkereseti társaság.

177. §. A közkereseti társaság általában. Különösen a) a közbirto-kosságok, b) a vagyontársasággal járó társaságok, c) A kereskedelmi s iparvállalatokra összeállott társaságok, d) a bányatársulatok.

Egyéb szerződések.

178. §. 1. A peregyesség; 2. A bíróválasztási s bírókikötési szerződések; 3. A kereskedés terén előforduló s különösen áruszerzési szerződések; 4. A tengeri kereskedésből eredő szerződések; 5. A bányászat körébe eső szerződések; 6. Az áruszállítók s fuvarosokkal kötött szerződések; 7. A szerencse-szerződések; 8. A házassági egyezvények s 9. A kötelmek biztosítására szolgáló szerződések.

A pénzbeli adósságok.

179. §. A pénzbeli adósságok általában. — 180. §. A pénzbeli adósságoknak alapja. — 181. §. 1. A pénzkölcsön. — 182. §. A pénzkölcsönök biztosítása. — 183. §. A pénzkölcsönök mint átszálló adósságok. — 184. §. A kötelezvények, fehérlevelek, feljegyzési könyvek s váltók. — 185. §. A pénzbeli követelések végrehajtása. — 186. §. 2. A váltószerződés. — 187. §. 3. A kamat.

Több hitelezők követelése.

188. §. 1. A zárlat (sequestrum). — 189. §. 2. A csőd.

2. A károk s kártérítés.

190. §. A kár s károsítás fogalmi s nemei. — 191. §. A kárnak lényeges kellékei. — 192. §. A zárlat mint károk megelőzésére szolgáló eszköz. — 193. §. A kártérítésnek általános elvei. — 194. §. A girás per,

a marhák behajtása s elhajtása. — 195. §. A mezeti rendőrség köréhez tartozó károsítások.

3. A magánjogi bántalmak.

196. §. A magánjogi bántalmak általában. — 197. §. 1. A nagyobb hatalmaskodás. — 198. §. 2. A kisebb hatalmaskodás. — 199. §. 3. A nyelvváltás. — 200. §. 4. A vértagadás, álortcaság, idegen okiratok s levelek letartóztatása s a patvarkodás.

C) Családi jog.

201. §. A családi jog köre.

1. A házasság.

202. §. 1. A házasság fogalma s jellemzése.

a) Az eljegyzés.

203. §. Az eljegyzés fogalma. — 204. §. Az eljegyzés jogi hatása. — 205. §. Az eljegyzés hatásának megszűnése.

b) A házasságnak kellékei.

206. §. A házasságnak kellékeiről általában.

c) A házasságnak akadályai.

207. §. A házassági akadályok általában. — 208. §. A házasság gátló akadályai. — 209. §. A házasság bontó akadályai. — 210. §. 1. Bontó akadályok a házasuló felek személyére nézve. — 211. §. Az általános bontó akadályok. — 212. §. A viszonylagos bontó akadályok. — 213. §. A vegyes házasságok. — 214. §. 2. Bontó akadályok a házasuló felek megegyezésére nézve. — 215. §. 3. Bontó akadályok a házasság módjára nézve. — 216. §. A házassági akadályok alóli felmentés.

d) A házasságnak hatása.

217. §. A házasságnak egyházi s magánjogi következményei.

e) A házasságnak megszűnése.

218. §. A házasság megszűnésének egyes esetei. — 219. §. A házasság teljes megszűnésének következményei.

2. A házastársak közötti viszony.

220. §. A házastársak jogai s kötelességei általában. — 221. §. 1. A személyi jogok s kötelességek. — 222. §. 2. A vagyoni jogok s kötelességek. — 223. §. A) A nő vagyona házasság alatt. — 224. §. B) A hitbér. — 225. §. C) A házastársak közszerzeményei.

3. A szülők s gyermekek közötti viszony.

226. §. A gyermekek általában. — 227. §. Az atyai hatalom általában. — 228. §. Az atyai hatalom különösen. — 229. §. Az atyai hatalom megszűnése. — 230. §. A törvénytelen gyermekek.

4. A gyámság és gondnokság.

232. §. A gyámság s gondnokság fogalmi. — 233. §. A gyámság nemei. — 234. §. A gondnokság nemei. — 235. §. A gyámság s gondnokság kellékei. — 236. §. A gyámi s gondnoki ügyekre nézve való főfelügyelet. — 237. §. A gyámság kezdete. — 238. §. 1. A gyám kötelességei a gyámgyermek személyére nézve. — 239. §. 2. A gyám (s gondnok) kötelességei a gyámgyermek vagyonára nézve. — 240. §. 3. A gyám (s gondnok) kötelességei a gyámgyermek peres ügyeire nézve. — 241. §. A gyámi s gondnoki számadások. — 242. §. A gyámság s gondnokság megszűnése. — 243. §. A gyámság s gondnokság megszűnésének következtetései.

D) Az öröködési jog.

244. §. Az öröködési jog fogalma. — 245. §. Az örökös s örökösök. — 246. §. Az örökös tárgya. — 247. §. Az örökös cím s módja.

A) Előbbi öröködési jogunk.

248. §. Előbbi öröködési jogunknak jellemzése általában.

a) Az ősi vagyonbani öröködés.

249. §. A jogközösség és jogegyenlőség s illetve egyenlőtlenség. — 250. §. A jogközösségben állott személyek. — 251. §. A lemenők öröködése. — 252. §. Azon esetek, hol az atya fiának az őt megillető osztályrészt az ősi javakból akarata ellen is kiadhatta, s illetve, hol a fiú ősi osztályrészt az atyától kikövetelhetette. — 253. §. A felmenők s oldalrokonok öröködése. — 254. §. A leánynegyed. — 255. §. Az utolsó birtokos szabad intézkedési joga. — 256. §. A fűsítés. — 257. §. A kir. fűsítés öröködése. — 258. §. A hajadoni jog. — 259. §. A különös öröködés egyes esetei.

b) A szerzeményi vagyonbani öröködés.

260. §. A szerzeményi vagyonbani öröködéssel nézve fennállott elvek.

c) Előbbi öröködési jogunknak átalakulása.

261. §. Az ősiségi pátensek intézkedéseinek következtetései.

B) Mostani öröködési jogunk.

262. §. Az 1861-ki országbirói értekezletnek intézkedései az öröködés érdemében.

a) A végrendeleti öröködés.

263. §. A végrendeletek fogalma s kellékei. — 264. §. A végrendeletek belső kellékei. — 265. §. A végrendeletek külső kellékei. — 266. §. 1. A közvégrendeletek. — 267. §. 2. Az írott magánvégrendeletek. — 268. §. Megjegyzések az írásbeli magánvégrendeletekre nézve. — 269. §. 3. A szóbeli magánvégrendeletek. — 270. §. 4. A fiókvégrendeletek. — 271. §. 5. A kiváltságos végrendeletek. — 272. §. 6. A külföldön tett végrendeletek. — 273. §. Megjegyzések az 1876: 16. tcz. előtti időre vonatkozólag. — 274. §. A szükségörökösök joga. — 275. §. A végrendeletek hatása.

b) Az örököségi szerződések.

276. §. Az örököségi szerződésekről általában. — 277. §. Az örökfoglalásról különösen.

c) A végintézkedés nélküli örökösés.

278. §. A végintézkedés nélküli örökösésről általában. — 279. §. 1. A lemenők törvényi örökösése. — 280. §. 2. A felmenők törvényi örökösése. — 281. §. 3. Az oldalrokonok törvényi örökösése. — 282. §. 4. Az özvegyi örökösés. — 283. §. Az özvegyi jog. — 284. §. 5. A házastársak kölcsönös örökösése. — 285. §. 6. A fiacsnak örökösési joga.

C) Az örökségnek megszerzése.

286. §. Az örökség kinyitja a birtokba vétele általában. — 287. §. 1. Az örökségnek tetteleges birtokba vétele. — 288. §. 2. Az osztály. — 289. §. Az osztály módja. — 290. §. Az osztály hatása. — 291. §. 3. A hagyatéki tárgyalás esetei. — 292. §. Az örökség megszerzésével járó jogi terhek. — 293. §. Különösen a hagyományok. — 294. §. Különösen a helyettesítés. — 295. §. Az átszálló adósságok.

D) Az örökösésnek rendkívüli nemei.

296. §. Az örökösés rendkívüli nemei általában. — 297. §. 1. A családi hitbizományi javakbani örökösés. — 298. §. 2. Az ósiségi pátensek szerint kizárólag a fűtődök javára rendezett örökösés. — 299. §. 3. A magy. kath. főpapok hagyatékában való örökösés. — 300. §. A kisebb kath. papok hagyatékában való örökösés. — 301. §. A tudományos intézeteknél alkalmazott világi papok hagyatékában való örökösés. — 302. §. Az egyházi javadalommal el nem látott papok hagyatékában való örökösés. — 303. §. A szerzetesek utáni örökösés. — 304. §. A görög kel. papság örökösése. — 305. §. 4. Idegenek örökösése. — 306. §. Megjegyzések különösen a törököket illetőleg.

I. BEVEZETÉS.

A magyar magánjog fogalma.

1. §. A magyar magánjog azon jogelvek s jogtételek foglalata, melyek Magyarországon a személyek magánállapotait s magánviszonyait szabályozzák.

Legyzet. Magyarország alatt itt az anyaországot, Erdélyt (Mo. 1848: 7.; Erd. 1848: 1.; és 1868: 48.), a társországokat (1868: 3.), továbbá az erdélyi (1850-ig), s magyarországi, slavoniai és horvátországi fennállott katonai végvidékeket (1871. június 8-ki legf. rendelet) értjük.

A magyar magánjog kútfői.

2. §. A magyar magánjog kútfői a következők: A) Az országos törvények, B) a szokás, C) a királyi privilegiumok, D) a municipális statutumok, E) Werbőczy hármaskönyve, F) a királyi rendeletek, G) az 1861-ki országbírói értekezlet u. n. törvénykezési szabályai, — s H) az ország előbbi nagybiráinak s illetve a legfőbb bíróságoknak döntvényei és ítéletei.

A) Az országos törvények.

3. §. Országos törvény az, melyet az országgyűlés mint ilyen megállapított s a király szentesített. A törvényhozó hatalom tehát Magyarországon az országgyűlést és a királyt együtt illeti, — s általában a törvények hozatalára, megszüntetésére s hiteles magyarozására terjed ki.

a) Mo. 1791: 12.; Erd. 1791: 7.

A m. jog r. áttekintése.

A törvények minősége.

4. §. A törvények általában vagy kényszerítők, vagy engedők ahhoz képest, ha akár parancsként, akár mint tilalom szorosan s mintegy szószertint követendők, — vagy pedig a jogviszonyok elintézésére nézve korlátukon belül a személyek szabad elhatározásának engednek helyt; — s e mellett különösen az u. n. tökéletlen törvényeket is szokás még megkülönböztetni, a melyek t. i. rendelkezésük ellenkezőjét is megtűrik, — milyenek p. o. a házasság tiltó akadályait szabályozó törvények.

Jegyzet. A törvényeknek egyéb szokásos megkülönböztetése p. o. feltétlen és feltételes, definitív és provisorius, maradandó és ideiglenes törvények közt alárendeltebb jelentőségű.

A törvények kötelező ereje.

5. §. A törvény kötelező erejének alapját a szavaiban kifejezett törvényhozói akarat képezi, mely ha új rendeletet foglal magában a dolog természeténél fogva csak a jövőre vonatkozhatik; — s a magánjog terén a törvényeknek rendszerint visszaható ereje nincs is.

Jegyzet. Egyes kivételek, hol a törvényhozás a múltira nézve intézkedett p. o. 1486: 70.; Mo. 1662: 41.; 1715: 27.; 1723: 47.; 1729: 28.; Erd. 1791: 51. sat.

6. §. Az országgyűlésileg hozott s a király által szentesített törvényeknek kötelező erejét a kihirdetés közvetíti, mi az 1868: 3. és 1870: 12. értelmében az országgyűlés mindkét házában teljesítetvén, az országos törvénytárba való beiktatás által fejeztetik be. — S az ekként kihirdetett törvényt azután minden honlakos tudni tartozik.

Jegyzet. A törvény kötelező ereje egyébiránt rendszerint csak a kihirdetést követő 15-ik napon kezdődik, — hacsak a hatály kezdetére maga a törvény nem tűz ki más időpontot, vagy ennek kitűzése a szakministerre nem volna bízva.

7. §. A törvények kötelező ereje a HK. II: 5. cz. értelmében kiterjed: 1. A királyra és a szent koronára s névszerint magánjogi természetű vagyron s birtokviszonyaikra nézve; —

2. A h a z a m i n d e n l a k o s á r a s n e m c s a k a h e l y b e l i , d e a z o r s z á g o n k í v ü l e l i n t é z e t t a z o n ö g y e i k t e k i n t e t é b e n i s , m e l y e k n e k j o g i h a t á s a a h a z á r a h á r o m l i k s 3 , a z i d e g e n e k r e , h a m a g á n ö g y e i k f o g a n o s i t á s á t a z o r s z á g b a n k e r e s i k .

8. §. Oly esetekben, ha a törvény szavainak értelme nem világos vagy kétes, avagy ha a törvény hatásának megállapítása forog kérdésben, t ö r v é n y m a g y a r á z a t n a k (interpretatio legis) szüksége áll be, — s ez lehet: 1. h i t e l e s (authentica), melyet az 1791: 12. értelmében általánosan kötelezőleg csak maga a törvényhozó gyakorolhat (3. §.); — 2. s z o k á s i (usualis), mely szokáson alapul s ugyanegy erejű a hitelessel, csak hogy minden egyes esetben bizonyítatnia is kell; — 3. b i r ó i (judicialis), mely a bíróságok határozatain alapul; — 4. t ü d o m á n y o s (doctrinalis), mely a tudomány útmutatását követi s v a g y g r a m m a t i k a i a z a z s z ó s z e r i n t i , v a g y l o g i k a i a z a z é r t e l e m s z e r i n t i . — S ezeken kívül t u l a j d o n k é p i (declarativa), k i t e r j e s z t ő (extensiva), és m e g s z o r i t ő (restrictiva) magyarázat közt is szokás még különbséget tenni ahhoz képest, a mint közvetlenül a törvény értelme, avagy a törvénynek közvetlen rendelkezésénél tágabb s illetőleg szorosabb értelme határoztatik meg.

9. §. A törvények kötelező ereje megszűnik. — 1. Utóbb kelt ellenkező értelmű törvény következtében; — 2. ideiglenes törvényeknél, ha a hatályukra kiszabott idő lejárt, vagy ha a feltétel, melyhez kötve voltak beállt; — 3. ha a törvény tárgya megsemmisült; — s 4. Werbőczy szerint ellenkező szokás következtében is, — mi azonban csak engedő vagy tökéletlen törvényekre nézve (4. §.) érthető. — Mind ezen esetekben pedig a törvény vagy egészen töröltetik el (abrogatio), vagy csak kivételek által szorítottatik meg (derogatio), vagy csupán pótoltatik (obrogatio), vagy végre csak részben változtatik meg (subrogatio).

Law of the Republic of Hungary

A magyar törvények gyűjteményei.

10. §. Törvényeinknek gyűjteményeire nézve a régiéek s az újabb országos törvénytárak, — vagyis az u. n. Corpus Juris Hungarici s az erdélyi törvénykönyvek, és az 1865. év óta szerkeztett törvénygyűjtemények közt teendő különbség.

a) A „Corpus iuris hungarici.“

11. §. A magyarországi törvényeknek azon gyűjteménye, mely a XVII. században „Corpus Juris Hungarici“ czimet nyert. eredetileg csak egyesek magánszorgalmából készült *) s az országos törvényhozás határozott szentesítésében mint törvény utólag sem részesült — Ehhez képest az, a mi benne törvényalkatrész, a dolog természeténél fogva annak tekintendő is, — azonban magának a gyűjteménynek jogereje csak azon alapúl, hogy az ország harmadfél század óta szakadatlanúl használta s hogy szövegére még maga a törvényhozás is többször hivatkozott s ekként közvetve hagyta jóvá. — Egyébiránt nem is teljes gyűjteménye régibb törvényeinknek †). — és sok olyat is foglal magában, a mi egyáltalán nem törvény ‡).

a) Azon gyűjtemény, mely utóbb Corpus Juris Hungarici-nek nevezetett, nyomtatva először Mosóczi Zakár és Telegdi Miklós püspökök által lett közzé téve (Nagyszombat 1584.), — mihez Werbőczinek hármaskönyve csak az 1628-ki bécsi kiadás alkalmával csatoltatott. A Corpus Juris Hung. czimet a gyűjtemény Szentiványi Mártonnak 1696-ki kiadása óta bírja, míg végre ugyanezen czim alatt negyedik s utolsó kiadását Szegedi János 1751-ben tette közzé 2 kötetben, — a mi 1779 és 1822 Budán ismételtetvén, — elvégre ugyanott 1844-ben 3 kötetben jelent meg. — b) Lásd Dr. Wenzel Gustáv „A magy. magánjog rendszere“ Pest 1872. 21. §. — c) P. o. Slavonia 2 municipalis határozata 1492. és 1538. évekből, a tárnokjog czikkeket. Egyébiránt l. Dr. Wenzel G. „A magy. magánjog rendszere“ Pest 1872. 19. §.

12. §. A „Corpus Juris Hungarici“-ból való idézés következőleg történik: — 1. Sz. István, sz. László és Kálmán király törvényei a király neve, a végzemény száma s a fejezet kitétele által idéztetnek, — a későbbi királyok törvényei pedig vagy ugyanígy, vagy egyszerűen az év és törvényczikk számának megjelölésével p. o. S. Steph. II. D(ecretum) 34.; II. Ulászló I. D. 38., avagy 1498: 38.; — 2. Ha egy évben több törvény hozatott az országgyűlésnek helye is kitéttetik p. o. 1518-ki tolnai vagy bácsi, — 1514-ki besztérczebányai vagy poszonyi végzemény; — 3. Az 1608-ki koronázás előtti s utáni czikkek idézésében ezen körülmény szintén megemlítetik s végre 4. ha az országgyűlés több éven át tartott, vagy a kezdet s befejezés évszámait vonatnak egybe

p. o. 1790/1: 26., — vagy csak a kir. szentesítés évszáma tétetik ki p. o. 1791: 26.

b) Az erdélyi törvénykönyvek.

13. §. Erdélyre nézve általában négyféle régebbi törvény különböztetendő meg t. i. 1. az 1526-ig Magyarországgal közös törvények s Werbőczy hármaskönyve (22. §.); — 2. Az u. n. approbáták vagyis az 1540—1653-ig hozott erdélyi törvényes szabályok rendszeres egybeállításai^{a)}; — 3. Az u. n. compilláták vagyis az 1654—1669-ig hozott erdélyi törvényes szabályok hasonló egybeállításai^{b)} s 4. az 1669. utáni s különösen I. Lipót alatt hozott törvények, melyek ismét háromfélék t. i. a) az u. n. novellaris cikkek, melyek az „erdélyi törvénytárban“ befoldaltatnak; b) azon országgyűlési végzések, melyek nagyfejedelmi szentesítést ugyan nyertek, de a törvénytárba fel nem vétettek s c) az 1791-ki országgyűlésnek 94—97. és 133—136. cikkei, melyek dietales provisionales articulusok nevezete alatt 1792. ideiglenesen helybenhagyattak.

a) Magyar nyelven II. Rákóczi György által 1653. márczius hó 15-én kihirdetve. — b) Szintén magyar nyelven I. Anafi Mihály által kihirdetve.

14. §. Végre említendő „Erdély országának három könyvre osztott törvényes könyve“^{a)}, mely ezen cím alatt akkor szerkesztetett, miután a Leopoldinum diploma 3-ik pontja Erdélynek 1691-ig fennállott törvényeit s jelesen az approbátákat, compillátákat és Werbőczy hármaskönyvét is mint országos törvényeket helybenhagyta, — mely mindazonáltal címének daczára tulajdonképen négy könyvből áll, — s az approbátákat, a compillátákat, a novellaris cikkeket és a szász nemzet municipalis statutumait külön könyvekben foglalja magában.

a) Mely Kolosvárt 1779. a több 1815-ben jelent meg. nyomtatásban.

c) Az újabb törvénygyűjtemények.

15. §. Miután az 1865 óta hozott törvények az 1868: 3. t. cz. rendelethez képest az e végből alapított „országos törvénytárba“ iktattatnak s a minden naptári évről külön kiadott törvénygyűjtemények ennek alapján készülnek, — ezen újabb törvény-

gyűjtemények a régi Corpus Juris Hungarici-tól abban térnek el, hogy mint hivatalos gyűjtemények nemcsak a bennük foglalt egyes törvényekre nézve, hanem magukban véve is közhitelességgel bírnak s tisztán csak törvényeket foglalnak magukban. — Az idézés ezen gyűjteményekből a naptári évnek, a törvény sorszámanak s az illető §-nak kitétele által történik p. o. 1868: 54. t. cz. 38. §.

Jegyzet. Hasonlók ezekhez a társországok külön törvénygyűjteményei, melyek ott 1868 óta szintén hivatalosan készülnek.

B) A szokás.

16. §. Szokás (consuetudo) jogi értelemben a jogéletnek azon nyilatkozata, mely a honlakosoknak egyforma külső cselekvények által tolmácsolt jogi meggyőződésében gyökerezik s oly jogelveket és jogtételeket foglal magában, melyek az írott jog kútfeiben nincsenek. — Magánjogi hatásuk általában vagy törvénymagyarázó, vagy törvénytörlő feltéve, hogy az előbbi esetben a törvény csakugyan homályos, — s hogy az utóbbiban a törvény szellemének megfelelnek; — törvényrontó erőt azonban — melyet Werbőczy szintén említ *) — a szokásnak legfelelőbb engedő vagy tökéletlen törvények (4. §.) irányában tulajdoníthatunk b).

a) HK. e. b. 11. cz. — b) Mert arra nézve, hogy törvénnyel ellenkező szokás meg nem állhat az 1723: 15. t. cz. 1. és 6. §§. világosan szólnak.

17. §. A szokás kötelező erejének jogi alapja a nép autonómiaja, melynél fogva szabadságában áll minden a fennálló jog által nem szabályozott esetben jogügyeit belátása szerint rendezhetni. — Kötelező erővel azonban a szokás csak akkor bír, ha minden egyes esetben bizonyíttatik is, — a mi közvetlenül a honlakosok illető cselekvényeire való hivatkozás által történik, de közvetve azon jogelvek s jogszabályok kimutatásával is jár, melyek az érintett tényeknek alapul szolgálnak.

Jegyzet. A régi elfogadott szokásokat az 1792: 12. a törvényekkel egyformán határozta fentartatni s ezek leghelyesebben a hármaskönyv, a törvényhozás közvetlen elismerése, vagy jogi okmányokra való hivatkozás által bizonyíttatnak; — ellenben valamely újabb szokás az egyes tényekre vezetendő vissza s oly bizonyítékokkal támogatandó, melyeket tények kimutatására általában használni szokás.

18. §. A szokás kötelező ereje vagy akkor szűnik meg, ha a népnek jogi meggyőződése változik s ennek folytán a szabályozó akarat megszűnik, — vagy ha a törvényhozás ellenkezőt rendel. — Különben a törvényeknél részletezett részbeni megszűnések esetei (9. §.) itt is szem előtt tartandók.

J e g y z e t. A nép jogi meggyőződésének változása az eltérő cselekvények kimutatásával bizonyíttatik, — a törvényhozás által történt azokábeszüntetés pedig a törvény kihirdetése után magától értetik.

C) A királyi privilegiumok.

19. §. A kir. privilegiumok (kiváltságok, szabadalmak) ha a törvényes kellékekkel bírnak *) s jogéletünkben gyökerező jogszabályokat foglalnak magukban, szintén a magánjog forrásai közé tartoznak. — Hatásuk általában abban áll, hogy foganatosítástól kezdve a kedvezményes mindazon jogokat gyakorolhatja, melyek privilegiumának törvényes tartalmát képezik, — ha pedig a privilegium jogszabályt is foglal magában, ez a részesekre nézve mindaddig kötelező, míg maga a privilegium érvényben fennáll. — Különben az örökös és feltétlen privilegiumok hatása maradandó s még maga a király által se vonható vissza, — ideiglenes és feltételes privilegiumok pedig az idő lejártá, s illetve a feltétel megszűntével, vagy törvény avagy bírói határozat következtében is enyészhetnek el ²⁾).

a) Egy kir. privilegium kellékei részint tartalmára, részint külső formájára vonatkoznak. T a r t a l o m r a nézve megkívánatik, hogy a privilegium a koronás királytól származzék, hogy az alapjául felhozott tény való legyen s hogy a törvényekkel és mások jogaival összegtökzésben ne legyen; — a külső forma tekintetében pedig az szükséges, hogy alkotmányos uton, a szokásos irály és záradékok alkalmazása mellett a koronás király s az udv. kanczellár (most egyik minjster) aláírásával és egyik nagyobb kir. pecsét alatt adassék ki, — s hogy annak rendjén egy év alatt hirdettessék ki és nyerjen foganatosítást. — b) Bővebben egyébiránt I. Dr. Wenzel Gustáv „A magy. magánjog rendszere“ Pest 1872. 44. sk. §§-it.

D) A municipális, közhatósági és községi statutumok.

20. §. A municipális, közhatósági és községi statutumok a magánjog forrását annyiban képezik, a mennyiben valamely közönség vagy község által törvényesen alkottatván,

közvetlenül a helybenlakó vagy ügyei elintézését ott kereső minden közönségi vagy községi tagra, valamint illető fekvőségeik tekintetében az ott birtokos idegenekre is törvény erejével birnak, — közvetve pedig a fennálló particularis jognak egyik főrészt teszik ki *)).

a) Kellékeik tekintetében a HK. III: 2. cím irányadó, — s össze sem is tévesztendők egyes testületek, társulatok, közbirtokosságok sat. alapzabállyaival vagy szerződéseivel. — Az újabb idevonatkozó törvény az 1871: 18. t. cz.

21. §. A municipalis, közhatalósági és községi statutumok közül különösen a következők említendők: — 1. A Dalmát-, Horvát- és Slavon országok 1848 előtti statutumai, melyek alapján a társországoknak különös joga akkorban nevezetesen fejlődést nyert *) — 2. A székeliek különös joga, mely számos privilegium és statutum alapján mind személyes állapotaikra, mind birtok s öröködési viszonyaikra nézve is eltérő fejlődéssel járt *); — 3. Az azaz nemzetnek különös joga, mely az erdélyi szászok régi nemzeti privilegiumain alapul *) s Báthori István fejedelem által 1583. febr. 18-án erősített meg *); — 4. Az egyes vármegyék statutumai, melyek által több fontos helybeli társadalmi s jogi viszony néha még az országos törvényhozás meghagyásából *) is rendeztetett *); — 5. A szab. kir. városok és az erdélyi taksás helyek particularis jogai, melyek privilegiumokon alapulnak és statutumok által nyertek részletes kifejtést *); — 6. A szabadalmazott kerületek s egyes helységek particularis jogai, — névszerint a) a jászok s kunok három — egy kerületének joga, mely 1751-ben országgyűlésileg átvizsgáltván, azon év márczius 5-kén kir. megerősítést is nyert *); b) a hajdu-városok municipalis statutumai, melyek az 1791: 67. t. cz. által kiküldött országos bizottmánynak lettek benyújtva *); c) a XVI. szepesi város municipalis statutumai, melyek 1591-ben nyertek kir. helybenhagyást s későbbi municipalis joguk alapját képezték; d) túrmezőnek közhatalósági joga, mely régi privilegiumokon, de különösen a 24 község lakosainak testvérré fogadását tárgyazo örökbevallásán alapul *); e) Fiume város és kerületének régi statutumai, *) melyek 1529. július 29-én nyertek kir. megerősítést s végre f) számos privilegiált, de nem szab.

kir. város és község (p. o. a tiszai és bácsi koronai kerületek) helyi szabványai.

a) HK. III: 3. cím. Megjegyeztetvén, hogy midőn Dalmát, Horvát- és Slavon országok municipális jogáról van szó, ez sajátlag csak Slavoniára vagyis a mai Horvátországra értendő, mely Dalmát és Slavon (a régi Horvát) országgal csak a XV. és XVI. század óta képez három-egy királyságot. — b) Nevezetesebb statutuim 1451. 1505. 1506. 1556. évekből és I. Rákóczi György privilegiuma. — c) II. Endre 1224-ki privilegiuma, mely II. Géza régih. szabadalmaira hivatkozik. — d) Czime „Statuta jurium municipalium Saxonum in Transylvania”, mely IV. részből áll s ezek ismét címekből. — e) P. o. 1608: k. u. 18. a jobbágyok elbocsájtására, 1723: 66. a cselédek s szolgák szegődésére sat. vonatkozólag. — f) HK. III: 2. cz. 5. §. — g) U. o. 7. §. — Egyébiránt a szab. kir. tárnoki városok joga az u. n. tárnoki jogot képezi, a személyközi városok statutuim azonban általánosabb városi jog rendszerévé nem alakultak. — h) Az 1799-ki a törvényszékeket tárgvazó statutuim csak a nádor által lettek megerősítve. — i) Az orsz. levéltárban az 1791-ki orsz. bizottmány irományai közt fasc. J. Lad. HHH. 10 és 11. sz. a. — k) Mely a zágrábi káptalan előtt 1560-ban történt s Rudolf király által 1582. márczius 8-án hagyott helyhen. — l) Melyek a XVI. század kezdetén nyerték végleges szerkezetüket.

1578. *Bács megyei*

E) Werbőczy hármaskönyve.

22. §. A Hármaskönyv, mely Werbőczy István által 1514-ben II. Ulászló király meghagyásából iratott meg ^{a)}, eredetileg se nem törvény, se nem törvénygyűjtemény, hanem jogkönyv, mely országos végzemények, divatozott szokások, kir. privilegiumok, municipális statutuimok, jogtudósok nézetei, a történet s a tudomány akkori tantételeinek felhasználása mellett készült és saját szavai szerint nemes Magyarország szokásait foglalja magában. — Áll egy előszóból s három részből s ezek ismét címekből ^{b)}, — melyeknek száma az előszóban 16, az első részben 134, a másodikban 86, s a harmadikban 36.

a) Miatán t. i. a divatozott joguak köztekintély mellett való irásbafoglalását se az 1498: 6. meghagyásához képest Ádám itélőmester, se az 1500: 10. által megbizva volt nyolczados törvényszék nem teljesítette. — b) Az egyes címeknek kezdetre s szakaszokra való osztályozása Szegedi Jánostól (11. §.) származik.

23. §. A hármaskönyv kötelező erejének jogi alapja, — miután (Erdélyt kivéve) a törvény szentesítésének rendes közjogi for-

májában nem részesült a), — általában csak azon kiváló tekintély, melyet keletkezésének módjánál fogva birt a), a magyar törvényhozás utólag elismert s bíróságaink gyakorlata és a hazai jogtudomány megerősített e), — Ellenben Erdélyre nézve valóságos országos törvénynek tekintendő, — a mennyiben t. i. itt nem csak több nagyfejedelem inauguralis eskütje által nyert szentesítést, hanem a Leopoldinum diploma 3. pontja szerint határozottan a törvények közé soroltatott (14. §.).

a) Megerősítő okmánya meg nem pecsételtetett s mint látszik az expeditióban is fenakadt. — b) Miután t. i. a király közvetlen meghagyásából készült, s ez által szóbeli megerősítést is nyert. — c) Megjegyzendő mindazonáltal, hogy a hármaskönyvnek érintett kötelező ereje csak azon részeire nézve áll, melyek hazai jogunk elveit s tételeit tartalmazzák, — mert a szerzőnek kifejtett egyéni nézetei, vagy a maga felfogása szerint közlött jogtörténeti adatok még a tudomány kritikája alá esnek. Lásd egyébiránt Dr. Wenzel Gustáv „A magy. magánjog rendszere” Pest 1872. 40. és 41. §§-it.

F) A királyi s illetőleg kormány-rendeletek.

24. §. A királyi rendeletek annyiban tartoztak magánjogunk forrásai közé, a mennyiben a király alkotmányunk szerint a végrehajtó hatalmat,* a legfőbb felügyeleti s számos oly más jogokat gyakorol, melyek a honlakosok jogéletével kisebb-nagyobb összefüggésben vannak, — s ehhez képest oly rendeleteket is bocsájított ki, melyek a magánjog körébe hatottak. A parlamentararis kormány fennállása óta felelős minister által ellenjegyzendők s a ministerek u. n. kormányrendeletei útján nyernek bővebb kifejtést.

25. §. A kir. s illetve kormány rendeletek jogereje általában csak ideiglenes, mert a maradandó intézkedés az országos törvényhozásnak (3. §.) van fentartva, -- habár vannak esetek, hol kir. rendeletek maradandó ervényét szokás is támogatta. a)

a) P. o. a miksai bányarendeletet vagy a mult századi urbariumokat sat.

26. §. Keletkezésük idejéhez képest a kir. rendeletek általában: — 1. Az 1848. előttiék, melyeknek nevezetesebb gyűjteményei Magyarországon az „Enchiridion et Extractus B. Normalium Resolutionum reg. a); Erdélyben a „felsőleges udvar és kir. főkormány által kiadott szabályok vagyis útmutató felsőbb rendeletek b) és „praecipuarum etc. ordinationum normalium collectio c); — 2.

Az 1849—1860. közt kibocsájtottak, melyek az akkori u. n. *birodalmi s országos kormánylapokban* jelentek meg, — s nevezetesen az *ösiségi* ^{a)} és *úrbéri* ^{b)} viszonyokat és a telekkönyveket ^{c)} rendezték s az országbirói értekezlet által ideiglenesen továbbra is érvényben hagyták; — 3. Az 1861—1865. közt megjelentek, melyek az országbirói értekezlet által megállapított „ideiglenes törvénykezési szabályok függelékéeként” tétettek közé; — s végre 4. az 1867 óta megjelent legfelsőbb s kormányrendeletek, melyek a „*magyarországi rendeletek tárában*”, s a hivatalos lapok alapján készült „*törvények és hivatalos rendeletek gyűjteményében*” találhatóak.

a) Kassita István Pest 1828. 3. k. — b) Harm. kiadás M. Váárhely 1838. — c) N.-Szeben 1833. 4. köt. — d) 1852. nov. 29. s Erdélyben 1853. máj. 29. — e) 1853. márcz. 2. s Erdélyben 1854. június 21. — f) 1855. decz. 15.

G) Az országbirói értekezlet végzései.

27. §. Az 1861-ki országbirói értekezlet végzései ^{a)} érvényének alapját az országbiró mint egyik országos főbirónak s illetve a fennállott kir. Curianak tekintélye képezi; s mintán az országgyűlés helyeslését ^{b)} s a kir. szentesítését ^{c)} is nyerték, a mennyiben utóbbi törvények által megszüntetve nem lettek, mint ideiglenes intézkedések nagy részben még jelenleg is érvényben állnak. — Megjegyzendő azonban, hogy kihirdetésük alkalmával ^{d)} az akkori közjogi viszonyokhoz képest csak a szoros értelemben vett Magyarország számára mondatván ki kötelezőknek, — sem Erdélyben, sem a társországokban s volt katonai végvidékeken érvénnyel nem bírnak.

a) Nyolcz részre beosztva. — b) Az alsóházban 1861. június 22-én s a felsőházban azon év jul. 1-én. — c) 1861. július 20-án — d) 1861. jul. 23-án.

H) Az ország előbbi nagybiráinak s illetve a legfőbb bíróságoknak döntvényei s ítéletei.

28. §. Az ország nagy vagy rendes biráinak ^{a)} tekintélye, mellyel előbb M a g y a r o r s z á g b a n a törvénykezés terén bírtak, a személyes vezetésük alatt állt kir. Curianak oly előkelő állást adott, hogy eljárása az ország egyéb bíróságainak mintául szolgált s

ítéleteit és döntvényeit a törvényesség és belső igazság különös vélelme támogatta *). — S ehhez képest képeznek tehát a régi magy. kir. Curia ítéletei s döntvényei jogi forrásokot is, szolgálnak törvényül a perlekedő feleknek, magyarázzák a fennálló törvényeket s szokásokat és nyújtanak kiváló bizonyítékokat szokások indokolásánál (17. §.)

a) T. i. a nádor, az országbíró és a kir. személynök. — b) Erdélyben 1526. után más bíraskodási viszonyok fejlődvén s különben is a törvénykezési hatalmat részint maguk a nagyfejedelmek, részint az országgyűlés gyakorolván, — itt Magyarország nagybíráinak tekintélye is megszűnt; — mihez képest a régi magy. kir. Curia nézve mondottak, az erdélyi kir. kormányzók s kir. táblára vonatkozólag szintén nem állanak.

A planum tabulare.

29. §. Az u. n. planum tabulare a fennállott kir. Curia döntvényeinek azon gyűjteménye, mely Mária Terézia 1768. nov. 4-ki leirata következtében a kir. Curia kébeléből kiküldött bizottság által az 1723. év, vagyis a kir. Curia újjáalakulása óta hozott ítéleteiből szerkeztetett s teljes ülésben helyeselttven, mint döntvény gyűjtemény 1769-ben kir. helybenhagyást is nyert. — Külső formájára nézve két részből áll t. i. egy általános és egy különös részből, honnan az egyes döntvények a felírás és számnak, vagy csupán a számnak kitételével idéztetnek. — Azon döntvények, melyek a két t. i. a fennállott királyi és hétszemélyes táblának ugyanazon jogkérdésekre vonatkozó többször ismételt egyforma nyilatkozatai voltak, irán y a d ó k n a k (praejudicia) neveztetnek.

Jegyzet. A fennállott kir. Curia későbbi ítéleteit hasonló felosztással Péterfalvi Molnár István gyűjtötte össze s adta ki nyomtatásban Pest 1823; — 1828--1848. pedig minden ítélet lett nyomtatásban is közzé téve, — mit 1861-ben ismét megkezdték, de 1862-ben beszüntették. — Azon döntvénytár, mely az 1868: 54. t. cz. által életbe léptetett kir. Curia elvi határozataiból 1870. óta szerkesztetik (Dárday Sándor és Gallu József által) más szempont alá esik; — azonban habár az ujabban szervezett felsőbb bíróságok a tulajdonképi^o jogalkotó hatalmat nem gyakorolják is már úgy, mint a fennállott kir. Curia az 1791: 12-hez képest, azért mégis kétségtelen, hogy az ezek által vallott elvek s elvi határozatok is helyes irányadóul szolgálhatnak.

Az osztrák törvények érvényéről.

30. §. Végre megjegyzendő, hogy Magyarországon s az Erdélytől visszakapcsolt részekben az országbirói értekezlet intézkedései (27. §.) következtében az 1848 előtti magyar magánjog némely módosításokkal visszaállítván, az osztrák törvények érvénye idejéből csak az ósiségi és úrbéri nyiltparancsok (26. §.), és a te-lekkönyvi rendeletek az osztrák polg. törvénykönyvnek oda vonatkozó határozataival tartattak fen továbbra is hatályban. — ellenben Erdélyre, a társországokra s a fennállott katonai végvidékekre az országbirói értekezlet végzeményei ki nem terjesztvén, itt az 1848 előtti magánjogi állapot nem lett helyre állítva, hanem a legújabb időkig is az osztrák polg. törvénykönyv maradt érvényben más-más mellékrendeletekkel s megszorításokkal.

II. ÁLTALÁNOS RÉSZ.

A) Személyek joga.

31. §. A jogok s jogviszonyok alanya személynek (persona), — az egyesek azon minősége (állapota) pedig, melynél fogva személyekül tekintetnek személyiségnek neveztetik. *)

A személyek általában vagy egyéni vagy jogi személyek.

a) A személy és személyiség fogalmaira nézve bővebben l. Dr. Wenzel G. „A magy. magánjog rendszere“ Pest 1872. 79. §. jegyzet.

1. Az egyéni személyek.

32. §. Egyéni (physikai) személy minden ember kezdve születésétől halála perczeig. A személyiség alapja tehát az emberi természet, mely egyrészt az egyéni személy jogképességével s jogalanyiságával, más részről pedig e tekintetben törvény előtti egyenlőségével jár. — E mellett azonban a még csak méhbe fogadott gyermek is részestül a törvény oltalmában, a mennyiben t. i. személyisége s jogalanyiséga függőben tartatik s elvesztetése eseteére ez és jövődöbéli jogainak biztosítása czéloztatik. — Az

*) *fennékelés.*

egyéni személy halála tény, mely soha nem vélelmeztetik, hanem kétség esetén bizonyítandó vagy ítéletileg kimondandó. *) — Polgári halált, rabszolgasságot vagy örökös jobbágyságot magánjogunk nem ismer.

a) 8 névszerint házassági kötelék feloldása és örökösödés kérdéseiben az 1868: 54. t. cz. 523. §-a szerint akkor, ha valamely eltűnt egyén születésétől számítva 80 év múlt el s tartzkodási helye 10 esztendő óta nem tudatik, — vagy ha születési határidejére való tekintet nélkül tartzkodási helye 30 éven át ismeretlen, — vagy végre ha háborúban nehéz sebet kapott, oly hajón volt, mely elveszett, avagy egyébként forgott halálveszélyben s az óta 3 év már lefolyt.

33. §. Az egyéni személyek magánjogi osztályozása részint a természeti minőségen, részint a tételes törvényen alapul. Első tekintetben a nem, a kor s a természetes és erkölcsi állapot épsége, — a fennálló törvénynél fogva pedig a honfiság, a társadalmi rend s a vallás szolgál zsinormértékül.

34. §. Nemre nézve az egyéni személyek vagy férfiak, vagy nők, — a nő mint hajadon, mint házastárs s mint özvegy külön tekintetek alá esvén. — Az u. n. csirák (hermaphroditi) azon nemhez számítatnak, mely rajtuk túlyomóan van kifejezve.

35. §. Életkorra nézve megkülönböztetendők: — 1. A törvényes és nem-törvényes koruak vagyis mindkét nemnél a 12 éven felül s aluliai *) , kik serdültek s illetve serdületleneknek is hivatnak; — 2. A teljes és nem teljes vagyis nagy- és kiskorúak, — a teljes- vagy nagykorúság mindkét nemnél a 24-ik év betöltésével s illetőleg nőknél előbb is t. i. férjhez menetel esetén ezzel vevén kezdetét *); — s 3. az aggkorúak, a kik t. i. a 60-ik évet elérték *). — Erdélyben, a társországokban s a fennállott katonai végvidékeken az életkor szerinti megkülönböztetésre nézve az osztrák polg. törvénykönyv szabályozása irányadó.

a) HK. I: 111. cz. 3. §. — b) U. o. 2. §.; 1874: 23. § e jogot a nő akkor is megtartja, ha 24-ik évének betöltése előtt özvegyiségre jutna, férjétől bíróilag elváltatnék, vagy házassága feloldatnék. — c) HK. I: 122. cz. 7. §.

36. §. A természeti állapot épsége tekintetében az egyéni személyek testileg s illetve lelkileg egészségesek

vagy betegek. — A testi fogyatkozás eseteire különös szabályozás ugyan nem létezik, — azonban törvényes menteségül szolgálhat gyámság ^{a)}, vagy törvénykezési mulasztások alkalmával ^{b)}, sőt bizonyos körülmények közt az ígérletnek kellő időben nem teljesítésénél is. ^{c)} — Ellenben a lelki betegek, melyeknek a tébolyodottak, eszelősök, örültek ^{d)} — habár a törvényes kort elérték is, azért atyjuk hatalma alatt maradnak (338. §.), ennek már nem léte esetén pedig személyökre s vagyonukra nézve gondnokság alá helyeztetnek (343. §.) ^{e)}.

a) HK. I: 132. cz. 5 §. — b) HK. II: 59. cz. 2. és 3. §§. — c) HK. II: 30. cz. 6. §. — d) HK. I: 55. cz. — e) HK. II: 124. cz. 4. §.

37. §. Az erkölcsi állapot tekintetében az egyéni személyek vagy becsületesek vagy becstelének (infamia iuris) ahhoz képest, ha jog szerint az általános becsültetést megkövetelhetik, vagy ettől bírói ítélet által megfosztattak. A becstelenség esetei egyébiránt jogunkban elvi felfogás szerint nincsenek meghatározva ^{a)}; — a ki pedig bíróilag becstelennek kimondatott, vesztett jogát perujítás, vagy a király kegyelme által ismét visszanyerheti.

a) Becstelének Werbóczy szerint a vértagadók (HK. I: 38 és 39. cz.), az álorczások (HK. II: 16. cz., 1723: 12. és 46.), a hűtlen gyámok (HK. I: 123. cz.), a hamis okmány készítőik (HK. II: 16. cz.) és a hamisan esküvők (HK. II: 30. cz.; 1567: 27.); — Magyarország törvényei szerint azok, kik a törvényes bírói parancsoknak nem engedelmeskednek (1563: 78.; 1625: 4.), kik a letéteményeket eltagadják (1622: 16.), kik országgyűlési megvesztegetésekben részesek (1649: 44.), kik országgyűlésen kívül az ország belső csendének háborgatásával külön adót ajánlanak (1504: 1.) s kik az országgyűlés rendeletei ellen alattomosan gyűllekezetekeket tartanak s azokon az országos törvényekkel ellenkező határozatokat hoznak (1597: 46.; 1599: 23.); — végre az erdélyi törvények szerint még azon ügyvédek is, kik felők érdekeit elárulják, vagy az ellenféllel czimborálnak (Appr. IV. R. 19. Cz. 2. cz.) — S mindezek se hivatalt (HK. I: 121. cz. 4. §. és 1563: 78.) vagy gyámi tisztet (HK. I: 119. cz. 1. §. és 121. cz. 4. §.) nem viselhetnek, se becsületsértés tárgyában bíró vagy hatóság előtt keresőleg fel nem léphetnek (HK. II: 72. cz. 1. §.), se tanuk nem lehetnek (HK. II: 29. cz. 2. §.; 1486: 14. §. 5.).

38. §. Honfiség tekintetében az egyéni személyek vagy honfiak, vagy idegenek ^{a)}; — s a honfiak ismét vagy szűletett (gyökeres) magyarok (nati hungari), kik t. i. törvényes

születés esetén magyar apától s ha törvénytelen ágybóliak magyar anyától származnak, — s hova a törvény dalmát, horvát, tótországi hazánkfiait *) és az erdélyieket *) is számítja; — vagy honfiusított magyarok (hungari recepti), kik a honfúságot egyszerű vagy ünnepélyes honfiusítás útján nyerték (39. és 40. §.)

a) Kik ha ideiglenesen az országban tartozkodnak „forenses“-nek hivatnak, — régenten magánjogi tekintetben több hátránynak voltak alávetve s névszerint ingatlan javak bírhatásától ki voltak zárva, — jugunk jelen állásához képest azonban általában mindazon jogokban részesülnek melyeket korunk jogi öntudata a személyiség fogalmával összeköt a melyek a viszonyosság elvéből folynak. S e tekintetben főleg a nemzetközi egyeségek fontosak. — b) Mo. 1741: 61. — c) HK. III: 3. cz.; Mo. 1608: k. u. 11.; Erd. 1791: 16.

laci 39. §. Az ünnepélyes honfiusítás az 1550: 77. t. cz. értelmében a király joga, ki ezzel a haza körül magukat érdemesített idegeneket kitünteteti s megjutalmazza — Kellékei általában a következők: 1. Az ünnepélyes eskü, mellyel a honfiusított Magyarország törvényeinek megtartását s az ország érdekeinek előmozdítását s védelmezését fogadja *); — 2. A honfiusítási okmány, mely a hitfogadást is magában foglalja s privilegialis formában (19. §. a.) adatik ki *); — 3. A honfiusítási díj, mely az országos pénztárba foly s régenten 1000 darab arany volt, utóbb azonban világiakra nézve 2000, nagyobb javadalmú egyháziakra nézve 1000, kisebb egyháziakra nézve pedig 200 színaranyban lett megállapítva *), de az országgyűlés által felényire, vagy akár egészen is elengedhető, — s 4. A törvénybe való iktatás, vagyis becikkelyezés. *) — Ezen feltételek mellett *) a honfiusításnak hatása azután az, hogy az illető nem csak magyar honfivá lesz, hanem külföldi állásának s rangjának megfelelő jogi állást s jogosítványokat is nyer, — sőt ha nememes (1840 óta) magyar nemessé is lesz.

a) Mely eskü vagy az országgyűlés, vagy a király személye körüli minister (előbb a magy. udv. kancellária) előtt teendő le, s szóról-azóra az esküvéa minden körülményeivel a kir. könyvbe jegyeztetik. — b) 1604: 19. §. 2.; 1687: 26. — c) 1687: 26.; 1741: 41.; 1741: 17. — d) 1791: 69. — e) Az okmány csak pro maiori robore tartatik szükségesnek, de a többi kellék feltétlenül lényeges (1687: 26.; 1715: 23.; 1791: 60.; 1827: 37.) s főleg a netalan el nem engedett díjösszegnek lefizetése, — mi nélkül becikkelyezés sem történhetik, ha pedig megtörtént volna, ismét kicikkelyeztetik

(1791: 69.). — Erdélyben az önnepélyes honfiusítást az Appr. III. 41. Cz. 1 cz. s néhány későbbi törvény szabályozza. — f) 1840: 48. és 54.

40. §. Egyszerű honfiusítás akkor történik, ha az idegen Magyarországhban letelepedik s szóval és tettel kimutatja, hogy állandó lakást itt választván, előbbi hazája tagjának lenni megszünt, s élethivatásához képest mindazon kötelességeknek eleget tenni s terheket viselni kész, melyeket az ország rende megkíván *). — Ujabb törvényeink egyébiránt ahhoz, hogy idegenek valamely község kötelékébe felvéteessenek, legalább két, — s ahhoz, hogy valamely törvényhatóság, tagjává lehassanak, legalább öt évi folytonos itt lakást kívánnak meg *). — A nők honfiusítását e mellett házasságuk is közvetíti s ha a férj magyar nemes, a nő is azzá lesz.

a) Ezen szándék valóstítása eddig nem országos, hanem csak helyhatósági formákhoz volt kötve, — az egyszerű itt lakás magában véve azonban még nem elégséges (1630: 30. §. 3.). — b) 1870: 42. §. 23.; 1871: 18. §. 19.

41. §. Társadalmi rend tekintetében az egyéni személyek vagy nemesek, vagy nem-nemesek, — megjegyztetvén, hogy míg egyrészt az 1802: 20. és 1836: 13. a nem-nemeseknek a teljes törvénykezési önállóságot (actoratus personalis) megadta, az 1844: 4. pedig rájuk nézve a nemesi jószágok birhatása és a hivatalképeség tekintetében is a legnevezetesebb megszorításokat megszüntette s elvégre az 1848-ki törvényhozás folytán az akkor még a nemesek számára fentartva volt legfőbb magánjogokban is részesítettek, — másrészt a nem-nemeseknek polgárokra s paraszokra való osztályozása a magánjog szempontjából az élet gyakorlati jelenségeit nem meríti ki. *)

a) Bővebben lásd Dr. Wenzel G. „A magy. magánjog rendszere“ Pest 1872. 92. §.

Az a norma tagjai

42. §. Ehhez képest nemesek azok, kik a nemességet vagyis a polgári s társadalmi rendnek törvény által szabályozott azon elsőségét birják, mely külső kitüntetésekben és sajátságos jogokban áll; — nem-nemesek pedig azok, kik a nemesi rendhez nem tartozva, ennek előjogait az eddigi jog s gyakorlat-hoz képest kisebb nagyobb mérvben még nem gyakorolhatják.

J e g y z e t. A magyar nemességre nézve egyébiránt megjegyzendő: — 1. Hogy az csak egy, — s ezért ha jogunk főpapok, főurak, főispánok,

A m. njog r. áttekintése.

2

születés utáni főúrnak s köznemesek közt tesz is különbséget s a XVII. század kezdete óta a szab. kir. városok községileg szintén bírtak nemesi szabadsággal s jogokkal, — azért se egyik se másik rendnek valóságos előjogai soha nem voltak s a mi némi jogkedvezményekben részesült, ezek jobbra rangi elsőségben s ebből avagy közjogi előkelőbb állásból folyó néhány tiszti kitüntetésekben állottak; — 2. Magyarországnak ide érve s társországokat is s Erdélynek nemessége ugyanaz s a hazában általában minden nemes a magyar szent korona tagja; — 3. Az előtt a magyar nemzet súlypontja a nemesség volt, az új kor viszonyai azonban a társadalmi életnek már más rendezését kívánták s ez új jogreformjainknak egyik főiránya; — 4. A magy. nemesség mindig hazafüti érdemek jutalma volt, tehát csak ilyen alapján nyerhető is; — s 5. A bűnvádi elmarasztalás a magy. nemességnek elvesztését nem vonja maga után (1791: 41. §. 1.).

43. §. A nemesség lehet: 1. Családi vagyis nemzeti ségi (nobilitas gentilicia), mely az apának minden törvényes gyermekére száll át s ezek elvitázhatlan személyes joga ^{a)}; — 2. Közöltt nemesség (n. communicata), melyet a nem-nemes születésű nő nemes férje után nyer, mely azonban megszűnik, ha özvegyül maradván nem-nemessel új házasságra lép ^{b)}; — 3. Pap nemesség, mely Magyarországnak a római s görög kath. egyházak ^{c)}, Erdélyben pedig a négy u. n. recepta vallás ^{d)} papjait megilleti ^{e)}, de csak személyes nemesség ^{f)}; — s 4. Helybeli nemesség (n. localis), milyen p. o. Magyarországnak Szent-Gál helység ^{g)} s Erdélyben (más értelemben) az u. n. oppida nobilium lakosainak nemessége ^{h)}.

a) Miért is nemes születésű nő nemességét nem veszíti, ha nem-nemeshez megy is nőül. — HK. I. 22, 29, 30, 48, 91, 98 sk. cz.; dec. 9. ad act. maj. pot. — c) HK. I: 2. cz. — d, U. o. továbbá Comp. I. R. 1. Cz. 4. cz.; 1744: 8. A ref. lelkesekre nézve Bethlen Gábor 1629. febr. 13-ki privilegiuma. — e) A kik t. i. már mint főpapok nem bírnák. — f) Miért is p. o. a gör. kath. papnak neje nemes, de gyermeke már nem az. — g) Venatores regii (1618: 24.; 1622: 52. és 1647: 128). — h) Comp. III. R. 11. Cz. 6. 7. sk. cz.; Appr. III. R. 61. Cz.

44. §. A nemesek jogait sarkalatosakra s gyakorlatiakra volt szokás osztályozni. A sarkalatos nemesi jogokat a HK. I: 9. cz. tartalmazza ^{a)} — ezek azonban jogreformjainknak következtében részint megszűntek előjogok lenni, részint tárgy nélkülivé lettek. — A gyakorlati nemesi jogok pedig, milyenek p. o. az általános hivatal- és birtok képesség, a címek s czímerok joga, magasabb váltságdíjak, a vadászati jog, az u. n. kir. kisebb haszon-

vételek sat. sat. — a mennyiben a többi honlakosok magánjogi megszorításával jártak, az 1848-ki reformok folytán szűntek meg, — a mennyiben pedig kitüntetések képeznek, melyek a nemeseknek mint közjogilag fontos intézetnek hatásából folynak, alkotmányos viszonyaink ujjalakulásával függnék össze. S így jelenleg gyakorlatiakként jelzett nemesi jogokról szó csak annyiban lehet, a mennyiben még meg nem szűntettek, vagy legalább nem módosítottak.

a) 1. „Hogy azok, hacsak előbb idézve vagy perbe híva a törvénykeresési rend után marasztalva nincsenek, személyökben bárkinek folyamodására, vagy vádjára, vagy kérelmére, sehol és senki által le nem tartóztatottak.“ 2. „Hogy az egész ország nemesei senki más hatalma alatt nincsenek, mint a törvényesen megkoronázott fejedelmé alatt; s maga fejedelmünk is valakinek pusztá panaszára és suttogására senkit közlők törvény útján kívül s a másik felet meg nem hallgatva, személyében vagy vagyonában rendes hatalmánál fogvást meg nem háboríthat.“ 3. „Hogy törvényes jogaikkal s földbirtokaik határán belől fekvő minden jövedelmeikkel testzésük szerint szabadon élhetnek és minden feltételes szolgaságtól és adalékok s gyűjtelmek, adó, vám és harminczad fizetésétől egészen mentesek s kivételvék, csupán az ország védelmére katonáskodni tartoznak.“ 4. „Hogyha királyaink s fejedelmeink valamelyike néhai II. András király úr közönséges végzeményében nyilvánított s kifejezett nemesi szabadságuk ellen valamit tenni merénylene, akkor minden hűtlenség vétke nélkül szabadságuk van annak ellenszegülni s ellentmondani mindenha.“ — Bővebben egyébiránt lásd Dr. Wenzel G. „A magy. magánjog rendszere“ Pest 1872. 97 s 98. §§-it.

45. §. Különbön a nemességre nézve magánjogunk szempontjából még megjegyzendő: — 1. Hogy az ember vagy vér-díj (homagium mortuum) főpapok s főuraknál 100. nehéz gíra vagyis 400 magy. forint, köznemeseknél ennek fele *) , a társországokban 100 mft., Erdélyben 66 mft. *) s a székelyeknél 25 mft. *); a violentialis díj (h. vivum) pedig az említett összegeknek fele *). — 2. Hogy a nemességnek eredeti szerzőmódja a származási vagy születési úton kívül jogunk szerint *) a királyi adomány volt, — továbbá a nemes- vagy címereslevél és az ünnepléses honfúsítás (39. §.) — 3. Hogy magyarországban s az akkor kapcsolt részekben 1725, 1731 és 1759 években, valamint Erdélyben egy 1771 május 7-ki legf. rendelet folytán (kisebb mérvben) a nemességnek általános vizsgálata tartatott, melyhez képest mindaz, kinek nemessége kétségtelen nem volt, ezt az a célra kirendelve

volt megyei bizottság előtt igazolni tartozott f). — 4. Hogy a nemesi jogok a szab. kir. városokat g) (testületileg) szintén megilletik. — 5. Hogy az u. n. armalisták vagyis címerleveles nemesek és az u. n. curialisták vagyis kiknek egy nemesi kúriánál (házhely) egyéb fekvő birtoka nem volt, a birtokos nemességhez képest több rendű hátrányokban voltak. — 6. Hogy a jászok s kunok és a haiduvárosok lakosai, habár az 1791: 29. által országgyűlési képviseleti jogot nyertek, azért sem ezen sem más akár törvény, akár privilegium által nemesi praerogatívában nem részesítettek. — 7. Hogy a szabad székeltek mind nemesek, ^{h)} s így a főrendek, főfők s darabantok közt elvi különbség nem forgott fen. — 8. Hogy a szász nemzet az általa birt. u. n. király földről (fundus regius) a nemesi jogok gyakorlását mindig kizárta. — 9. Hogy Erdélyben az 1667 és 1668-ban „a fiscalis jószágokból nobilitált“ u. n. puskások és törvényes maradékaik ⁱ⁾, valamint a fiscalis jószágokban 1631 és 1650-ben mentesítették s törvényes maradékaik ^{j)} szintén nemesek. — 10. Hogy az u. n. oppida nobilium (p. o. Décs, Torda, Nagyenyed sat.) lakosai közsegileg helybeli nemesek ^{k)}, — s végre 11. Hogy az u. n. praedialisták (helytelenül papnemesek), kik eredetileg mint szegődött katonák, ennek fejében (hűbéri kapocs mellett) földbirtokot u. n. praediumot kaptak, jogaik tekintetében időjártával a főurak engedményei s a királyok privilegiumai alapján a nemesi birtok és nemes személyek mintájára tapasztaltak rendezést, — azonban a kinyert nemesi jogokkal ^{l)} csak községeik területein élhettek ^{m)}).

a) HK. II: 40. §. 2.; 1495: 19. sat. — b) HK. III: 3 cz. — c) HK. III: 4 §. 1. — d) U. o. és 1459: 19.; 1514: 38. sat. — e) Bővebben lásd Dr. Wenzel G. „A magy. magánjog rendszere“ Pest 1872. 99. §. — f) U. o. 100 és 101 §§. — g) HK. III: 19.; 1618: 6.; 1647: 81.; 1649: 18.; Mo. 1741: 68.; 1808: 2. — h) HK. III: 4. cz. — i) Comp. V. R. 20. és 21. ed. — k) Appr. II. R. 8. Cz. 7. cz. — l) Comp. III. R. 11, Cz. 6. cz. v. 5. Appr. III. R. 61. Cz. és Comp. III. R. 11. Cz. 7. és 8. cz. — m) P. o. Vám-adó s katonai szállásolás alóli mentességgel sat. — n) Az erdélyi feltételű nemesek (puskások) s félnemesek (a Fogarasvidéki bástyások), valamint az újabb boerok kiváltságai Magyarországon elismerést nem nyertek.

46. §. A nem-nemes honlakosok, kik általában a nemesi mint országos jogokból teljesen kizárva soha nem voltak,

— gyakorolt jogaikhoz képest a magánjog szempontjából következőleg osztályoztatnak :

1. Az u. n. honoratiorok, melyenek az állam s hatósági hivatalnokok, a két evangélika és a görög nem egyesült egyházak papjai ^{*)}, a négy egyetemi kar tudorai, a magyar akadémia tagjai, az ügyvédek, akadémiási művészek, okleveles mérnökök és sebészek, nyilvános tanítók általában, a bányabirtokosok, nagykereskedők, gyártulajdonosok — szóval mindazok, kik a társadalom magasabb szellemi vagy anyagi érdekeinek ápolását tették élethivatásukká ^{*)}, s kik ezért személyes szabadságukban s ezzel összefüggő jogviszonyaikra nézve semmi megszorításnak nem voltak alávetve, sőt bizonyos tekintetekben a nemesekkel többnyire ugyanazon jogokkal éltek.

2. A szab. kir. városok polgárai, kiknek sajátosságos jogai privilegiumok, statutumok és szokás alapján a városi községek rendezésével voltak összefüggésben ^{*)}.

3. Az u. n. szabad kerületek lakosai, kik privilegium és statutumaikhoz képest más-más jogokkal éltek, — s névszerint a túrmezői kerületet valóságos nemesek lakják; — a szepesi városok kerületében a polgári elem a túlnyomó; — a fiumei kerületben szintén a magyarországi polgárok joga lett uralkodóvá, — a jászok s kunok kerületében az 1745-ki megváltás következtében különbség tétetett azok közt, kik ezen megváltáshoz pénzzel járultak (redemti) vagy nem járultak (irredemti), a megváltottak s utódaik a kerületi viszonyokban előkelőbb állást foglalván el, — s végre a hat hajdu városban a 9254 szabad hajdu Bocskai Istvántól nemességet nyert ugyan ^{*)}, miután azonban privilegiumaik megerősítésekor személyes nemességük el nem ismertetett, az itteni lakosok mint szabad hajdúk csak sajátosságos szabadságokat gyakoroltak.

4. A praedia listák, kiknek jogi állása az országos nemesekének mintájára volt rendezve (45. §.).

5. Több uradalmi hatóság alatt állott város polgárai, kik hol privilegiumok avagy szerződések alapján, hol a szab. kir. városok mintájára, hol urbéri tractamentum alatt állva — más-más jogi állásban részesültek.

6. A horvátországi contractualis népek (decimalisták,

consualisták), kik mint paraszttelkesek katonai szolgálatoikat teljesítették (banderialisták), egyéb úrbéresektől azonban csak szolgálataik sajátos természete által különböztek.

7. Az úrbéresek vagy parasztek (telkesek és zsellérek), kiknek tartozásait az u. n. urbariumok *) szabályozták, míg elvégre az 1848 : 9. következtében az úrbéri kapocs alul-felmentettek.

8. Az úri hatalom alatt állott szolgálak és cselédek, kiknek viszonyait névszerint az 1715 : 101 és 1723 : 66. s ezek alapján az egyes megyék statutumai rendezték, — míg legujabban mindezt az 1876 : 13. tez. szerződési alapra fektette.

Végre 9. Erdélyben bizonyos közszolgálatra alkalmazott egyének, a bányászatnál éoknászatnál s szállításnál használt jobbágyok és az aranymosással foglalkozó cigányok, — kik ezen tekintetekből némely jogkedvezményekben részesültek 7).

a) A kath. papok személyes nemességgel vannak felruházva (43. §). — b) A honoratorok fogalmát egyébiránt szabatosan az 1848 : 6. §. 1. d) pontja határozza meg. — c) Mihez képest a nemesekkel egy díjuk vannak és harminczadmentesek voltak sat. — d) Koronán 1609 decz. 12-én. — e) Miután t. i. az 1514-ki törvények óta örökös jobbágyok lettek tartozásaikat az 1767-ki magyarországi, az 1780-ki bánági és horvátországi és az 1787 (javítva 1786)-ki slavoniai u. n. úrbáriumok határozták meg. — Egyébiránt szabad költözködési jogukat II. József egy 1785. okt. 4-ki legf. rendelete adta meg, mit az 1791 : 35. s ismételve az 1792 : 12.; 1796 : 3.; 1802 : 6, és 1805 : 3. magáévá tett, — végleges törvény pedig reájuk nézve az 1836 : 4. által hozottott. — f) Az erdélyi szászok földjén se nemesi jog gyakorlása, se paraszti jobbágyág nem léteztván, minden városi és falubeli lakos ugyanazon köz és magánjogi állásban részesült (Vollbürger) s kivétel csak a szelistyei és talmácsi székekre, az u. n. hét birák falaira s azon helységekre nézve állott fen, melyek az egyes szász publikumok tulajdonai s hol valóóságos parasztek laktak, kik azonban személyökre nézve szabadok voltak s a magyar és székelyföldi úrbéresektől abban különböztek, hogy földesúri tartozásaik már rég óta meg voltak határozva.

47. §. Vallás tekintetében jogunk jelen állásához képest a római s görög katolika vallás uralkodó vallásnak lenni megszűnván. — a mennyiben hazánkban jogilag elismert más vallásoknak hívei előbb megszorításokat tapasztaltak *), ezek magánjogi tekintetben is megszűntek. A keresztény vallásfelekezetek viszonzosságát illetőleg az 1868 : 53. intézkedik.

a) Különösen 1. A protestans vallás hívei jogaikra nézve az 1606-ki bécsi, 1645-ki linzi békekötés, az 1791 : 26 és 1844 : 3. által nyertek sza-

bályozást; 2. Az unitaria vallás híveinek jogait az erdélyi törvényhozás (1848: 9.) rendezte s ezen szabályozás utóbb az Erdélytől visszakapcsolt részekre nézve is megtartatott (1836: 23. §. 3.; 1848: 20. §. 1.). — 3. A görög-keletiek jogainak törvényes alapja az 1791: 27. és 1792: 10. — 4. Végre a zsidók az 1791: 38. és 1840: 29. által részesültek jogi rendezésben, míg elvégre az 1867: 17. által a keresztény lakosokkal minden polgári s társadalmi jog gyakorlására egyaránt jogosítottak fel. — Bővebben I. Dr. Wenzel. G. „A magy. m. jog rendszere“ Pest 1872. 106. ek. §§-at.

2. A jogi személyek.

48. §. A jogi személyek fogalma általában tételes határozatokban gyökerezvén, — miután hazai törvényeink a jogi személy fogalmáról s szabályozásáról általános elveket magukban nem foglalnak, — jogi személyekre csak annyiban vonatkozhatunk, a mennyiben ilyek tényleg elismerve s gyakorlatilag szervezve léteznek. — Ilyenek:

49. §. 1. A kir. fiscus, ki magánjogunk felfogása szerint jogéletünkben a sz. koronát, a királyt és az összes országot képviselte s ennek folytan törvényes felperes volt felségsértési pártütési hűtlenségi s a korona vagy király jogai ellen elkövetett minden hűszegési esetben; — hivatott volt a sz. korona s király minden magánjogai felett őrködni s ezeket biztosítani, védelmezni s érvényesíteni; — továbbá magánjogi köréhez tartoztak még a koronai, fiscalis és kamarai jószágok ^{a)} s a király pártfogása alatt álló alapítványokra ^{b)} nézve minden jogügyek teljhatalmu kezelése, igazgatása s törvény előtti védelme, — minden háromlási ^{c)} s caducitási ^{d)} eset, a ius albinagii ^{e)}, a kincselet esetei ^{f)}, a ius detractus ^{g)}, a hazard játékok utáni büntetések s minden uratlan vagyon, mely az országban találhatóik. — Ezekre nézve mindazonáltal ő felségének egy 1870. július 25-én kelt elhatározása következtében olyatén változás lépett életbe, — hogy ezentúl Magyarországon s Erdélyben csak egy közös kincstári jogigazgatóság létezik Budapesten, s ennek hatásköre csak a neki különösen fentartott ügyekre szorítkozik ^{h)}; — míg a pénzügyi alapot érdeklő tulajdonképi kincstári jogügyek ellátása az egyes pénzügyi igazgatóságoknál alkalmazott pénzügyi ügyészekre bízott ⁱ⁾; a koronai bánya és kincstári uradalmak jogi ügyeinek elintézése pedig a koronai s kincstári uradalmi ügyészségeket illeti.

a) HK. I: 23, 24, 64. sat. cz.; 1814: 1. 2. és 3; dec. 24. de act. fasci. — b) 1715: 74.; 1723: 70. — c) HK. I: 2. 10. §. 12. sat. — d) HK. I: 13. 14. sat.; 1649: 16.; 1715: 25. 62. sat.; orsz. bir. ért. I: 18. §. — e) Vagyis a hazában elhalt idegeneknek hagyatéka utáni adó (1818. jan. 27-ki legf. rend.). — f) 1777. jan. 23., 1813. febr. 3., s 1813. apr. 11-ki legf. rend. — g) Melvnél fogva azok vagyonából, kik a hazából kiköltözökdtek 10% volt kövételhető (1784. febr. 20. és 1797. nov. 25. és 28-ki legf. rend.) — h) Lásd Dr. Wenzel G. „A magy. magánjog rendszere“ 1872. 118. §. — i) U. o.

50. §. 2. A birtokos közönségek s testületek, melyek egyháziak vagy világiak ^{a)}). Az egyháziak különösen a birtokos káptalanok, apátságok s prépostságok ^{b)}), a magy. kath. egyház vallásos alapja, az egyes érseki s püspöki megyék egyházi alapítványai, — a helvét, ágostai s unitária egyházak birtokos ekklesiái s főiskolái, — a szerb és román kel. görög egyházak u. n. nemzeti alapja s a Szerém megyei 12. szerb. kolostor, melyeknek törvényhozásilag is elismert nevezetes birtokai vannak. — A világiak különösen a jászok s kunok és a hajduvárosok kerületei, a fumei kerület, az erdélyi szász nemzet összesen s egyes publikumai, a szab. kir. városok s egyes privilegiált községek, egyes közhasznu magánvállalatok, a magy. kir. egyetem sat. — Az egyházi birtokos testületekre nézve egyébiránt megjegyzendő, hogy a kath. főpapat, egyházakat s monostorokat országos törvényeink új birtokszerezésektől eltiltják ^{c)}), — s hogy egy 1774. július 14-ki legf. rendelet szerint szerzetek újonnan belépő tagok felajánlásai után szerzeményeket csak Ő felségének helybenhagyása mellett tehetnek s szerzetesek számára évi jövedőket általában csak 200 frtig szabad rendelni.

a) Mindezekre nézve bővebben l. Dr. Wenzel G. „A magyar m jog rendszere“ Pest 1872. 119. §. — b) Az 1715: 102. folytán Magyarországon az újonnan bevett egyházi szerzetek alapítványi birtokukat csak zálogkép birják. — c) Dec. 48. ad inval. fass. ex praejud. A király azonban ez alul felmentési jogot gyakorolhat (1715: 16. §. 5.).

51. §. 3. A szabad kir. városok, melyeknek jogi személyisége kir. privilegiumaikra vezetendő vissza. — Testületi jogaiknak azelőtt azon körülmény szolgált alapul, hogy községileg nemesi szabadságokkal s jogokkal bírtak, — mihez képest saját címerekkel s pecsétekkel élnek, privilegiumaik alapján valóságos tulajdonosai a városi területnek, hol az egyes községi tagok külön

magánbirtoka jogi gyökerét a város tulajdonjogában bírja, — tulajdonosai azon jószágoknak, melyeket mint földesurak birtak *), — s gyakorolják az egyházi kegyúri, a kir. kisebb haszonvételi, a vámszedési s vásárartási jogot. — A magyarországi és erdélyi szab. kir. városok fennálló szervezése mindazonáltal az 1870 : 42. által teljesen átalakítván, — a dolog természetében fekszik, hogy a magánjogi jogosítványoknak is megfelelő módosításokat kelle tapasztalni, — melyek egyébként általános jogreformjainkkal állnak összefüggésben ^{b)}).

a) Az 1542 : 23 előtt illyeket korlátlanul szerezhettek, a mondott t. cz. azonban a lex amortisationist alkalmazta rájuk akkép, hogy a szab. kir. s egyéb városok nemesi jószágokat sem kir. adomány sem örökvallás vagy zálog czimén nem szerezhetnek. — b) Bővebben l. Dr. Wenzel G. „A magyar magánjog rendszere” Pest 1872, 120. §.

52. §. 4. Egyéb községek, melyeknek más-más jogi rendezése 1848. előtt hol országos törvényen, hol privilegiumokon, megyei statutumokon, szerződéseken, földesúri engedélyeken, úrbéri rendezésen vagy szokáson alapult, — melyek alapján egyes analog viszonyokra nézve a szab. kir. városokhoz hasonló állásban részesültek, — melyek azonban javukra se a területi tulajdont, se a kir. kisebb haszonvételek jogát (egyes kedvezményeket kivéve a bormérés és húsvásárra nézve) nem közvetítették. — Jelenleg az 1870 : 42. és 1871 : 18. következtében a községek általában vagy városok, melyek rendezett tanácsossal bírnak, vagy nagyközségek (mezővárosok s nagyfaluk), melyek rendezett tanácsossal nem bírnak, azonban a reájuk ruházott teendőket saját erejükből képesek teljesíteni, — vagy végre kisközségek, melyek korlátolt anyagi viszonyaiknál fogva erre nem képesek s ezért más községekkel kénytelenek szövethetni; — mindössze pedig a jogi személyiség kedvezményével bírván, jelesen önkormányzati hatalmat gyakorolnak, belügyeiket maguk intézik el, szabályrendeleteket alkotnak, vagyonuk felett rendelkeznek s általában mindolyat teljesíthetnek, mit a törvény s netaláni külön községi jogosítványok javukra megengednek.

Jegyzet: A társországi községek az odavaló 1870 : 16. által, — a fennállott katonai végvidéki községek pedig Ó felsége 1871. június 8-ki 1937. sz. a. rendelete folytán nyertek új rendezést.

B) Dolgek Joga.

53. §. **D o l o g** alatt azt értjük, a mi általában vagyunk tárgya lehet ^a), — különösen pedig a mi a személyül vett emberektől különbözik s birtokoltatván ezeknek használatára szolgál ^b).

a) Tehát egyes jogosítványok is. — b) Bővebben I. Dr. Wenzel G. „A magyar magánjog rendszere” Pest 1872. 125. §.

54. §. A dolgok lehetnek: — 1. **Testi** vagy **testetlen** dolgok ahhoz képest, ha érzékileg észlelhetők, vagy sem. S testetlenek névszerint a jogok s jogosítványok, a mennyiben testi dolgokra vonatkozólag gyakoroltatnak. — Az irodalmi s művészeti jogok szintén a testetlen dolgokhoz sorolhatók.

55. §. 2. **I n g ó** s **i n g a t l a n** dolgok ahhoz képest, ha álladéuk épségben maradása mellett helyükből elmozdíthatók, — vagy épen nem, avagy csak álladéuk megrontásával volnának áthelyezhetők; — míg másrésről az ingatlanok telekkönyv tárgyát képezik, az ingók pedig nem. — Vannak azonban esetek, hol természetileg ingó dolgok jogilag ingatlanoknak s viszont ingatlanok ingóknak véttetnek. Így p. o. valamely ház ajtói s ablakai, vagy valamely szőlő karói magukban véve ingók, jogilag azonban a míg rendeltetésükhez képest használtatnak, ingatlanoknak tekintendők. S ugyanez áll a függő gyümölcsre s az u. n. fundus instructusra nézve is. — Ellenben a régi jogunk szerint elzálogított fekvőség — mivel visszaváltatván pénzzé lesz, jogilag ingónak tekintetik, — míg az ötven vagy több darabból álló ménes ismét ingatlan gyanánt véttetik.

J e g y z e t. Hajómalmok a telekkönyvbe fel nem véttevén, az ezen malmok iránt régenten fenforgott kérdések többé szóba nem jöhetnek.

56. §. 3. **E l h a s z n á l h a t ó** s **e l n e m h a s z n á l h a t ó** dolgok ahhoz képest, ha természeti minőségük szerint használtatván elfogyasztatnak avagy elenyésznek p. o. italok sat. — vagy pedig épen megmaradnak p. o. fegyverek, lovak sat.

57. §. 4. **H e l y e t t e s i t h e t ő** s **n e m h e l y e t t e s i t h e t ő** dolgok ahhoz képest, ha valamely dolog bizonyos nemére esik a tekintet, p. o. pénzre sat., avagy a dolog szám, súly vagy mérték szerint határoztatik meg, — vagy pedig egy bizonyos dolognak lényegére fektettetik súly p. o. egy bizonyos tarka Hektor nevű vadászbat sat.

58. §. 5. Föld- és mellék dolgok ahhoz képest, ha magukban állanak fön, vagy pedig valamely földologgal vannak állandó kapcsolatban *) — avagy ennek járulókát, tartozókát vagy gyümölcsét képezik *).

a) Minél fogva azután annak jogi természetét is követik (dec. 8. divis. succ. rectific.) — b) Járulék az, mi a földologgal olyatén kapcsolathozatik, hogy önállóságát veszve annak mintegy részét képezi; — tartozék az, mi a földologgal egybeköttetvén, azért önállóságát nem veszti; — végre gyümölcs mindaz, mit a földolog önmagából hoz létre, legyen az természeti gyümölcs (fructus naturalis) p. o. valamely fa almája sat., vagy vagyonbeli haszon (fructus civilis) p. o. a kamat sat. Tágabb értelemben valamely fekvőség jövedelme is ide soroltatik.

59. §. 6. Osztható s nem osztható dolgok ahhoz képest, ha természetöknél fogva kár nélkül eldarabolhatók, vagy sem; — habár vannak esetek, hol a különben osztható dolog felosztását törvény vagy a tulajdonos rendelete tiltja vagy megszorítja p. o. családi hitbizományoknál, elébb paraszttelkeknél sat.

60. §. 7. Forgalmombeli vagy forgalmon kívüli dolgok ahhoz képest, ha magántulajdonnak s ennél fogva birtokát ruházásnak tárgyai, vagy pedig közokoknál fogva nem azok. Forgalmon kívüli dolgok nevezetesen a) A király s korona jogai és jövedelmei *); b) minden törvényesen bevett egyház jószágai, egyházi s iskolai alapítványai s isteni tiszteletre vagy vallásos célokra szentelt tárgyai p. o. templomok, temetők sat.; c) az országutak, hajókaszhaló folyók kikötők; d) az u. n. nagyobb kir. haszonvételek, a bányászati kir. főúri jog sat.; e) a közbiztonság érdekében kijelölt bizonyos dolgok p. o. méreges sat.; s f) községekben az utak, utcák sat., melyek közhasználat tárgyai, de szintén nem közforgalmombeli dolgok.

a) Névszerint Magyarországon a koronajószágok, Erdélyben az u. n. tiszta físcalitások. — b) Lásd az 1864. sept. 17-ki 72403. sz. a. helytartótanácsi intézményt.

61. §. 8. Összdolgok vagy egyes dolgok ahhoz képest, ha több egyes dolog egy fogalom s elnevezés alá foglalatik össze, p. o. könyvtár, nyáj sat., — vagy pedig csak egy magában álló dolog esik tekintet alá. — Az összdolgokra nézve különösen az jegyzendő meg, hogy felosztásuk vagy az egészre való tekintettel, vagy annélkül is történhetik, mihez képest azután

felosztás következtében az egyes részek vagy bizonyos hanyadot p. o. felerészt, egyharmadot sat. (partes aliquote), vagy magukban álló dolgokat (partes aliquantae) képezhetnek; — s továbbá hogy az egyes dolgokban előállható változás (p. o. csere, megsemmisítés sat.) az öszdolog megszűnését nem vonja maga után, — a mint hogy az öszdolog megszűnése is csak a közös kapocs felbomlásában áll s ezért a benne foglalt egyes dolgok megszűnésével szintén nem jár.

69. §. 9. Ósi vagy szerzeményi dolgok ahhoz képest, ha valakire nemző elődeitől (anya, nagyatya sat.) törvényes örökösödés útján szállottak ^a), vagy egyébként származtak át. — Ezen megkülönböztetés azonban csak régi jogunk szerint járt nevezetesebb következtetésekkel ^b), — mert mióta az 1848: 15. az ösiség eltörlését elvileg kimondta, helyébe jogéletünk újabb fejlődéséhez képest jobbra az öröklött s szerzeményi dolgok közti megkülönböztetés lett fontossá.

a) Itt tehát a nemző elődek utáni törvényes (tehát a végrendelet útján való örökösödés kizárásával) örökösödés a döntő körülmény. — b) Magyarországon, az akkori kapcsolt részekben s Erdélyben, — ellenben a fumei kerületben, a királyföldön s a fennállott katonai végvidékeken, valamint a bányabirtoknál egyáltalában nem volt gyakorlati. Bővebben egyéb-iránt l. Dr. Wenzel G. „A magyar magánjog rendszere“ Pest 1872. 195. §.

63. §. 10. Öröklött vagy szerzeményi dolgok ahhoz képest, ha akár törvényes, akár végrendeleti, akár szerződési örökösödés útján szállnak reánk, — vagy pedig egyébként szereztetnek tulajdonúl. — A kettő közti különbségnek jogi hatása főleg az örökösödési jogban fontos ^a).

a) Az öröklött s szerzeményi, — és ósi s szerzeményi dolgok közti viszonyítást l. Dr. Wenzel G. „A magyar m. jog rendszere“ Pest 1872. 136. §.

64. §. 11. Különösen fekvőségeket illetőleg nemesi, polgári és paraszti javak, a melyek mellett a szabadalmazott kerületekbeli javak, az előbb u. n. praedialis székekhez tartozott javak, a székelői örököség, a királyföldi fekvőségek s a fennállott katonai végvidékeken levő fekvő javak is külön tekintetek alá esnek.

a) A nemesi javak.

65. §. A nemesi javakat (jura possessionaria) Werbőczy általában akkép értelmezi, hogy „birtok nevezete alatt falu jelentetik s értetik, még pedig tulajdonképen szállván: mert a várak, kastélyok, kulcsos és mezővárosok s pusztáknak külön neveik vannak. Mindazáltal e helyen a birtoki jog (jus possessionarium) nevezete alatt közönségesen értendők: várak, kastélyok, erösségek, kulcsos városok, mezővárosok, faluk, birtokrészek, földek, rétek, erdők és puszták.“ — A nemesi javak tartozéka pedig „mindaz, a mi valamely kulcsos városhoz, mezővároshoz vagy faluhoz tartozik, milyenek a mívelt és míveletlen szántóföldek, mezők, rétek, kaszálók, legelők, gyepek, erdők, cserjék, ligetek, bérczek, völgyek, szőlők, szőlőhegyek, vizek, folyamok, halastavak, halászatok, vízfolyások, malmok és azoknak helyei; és közönségesen minden haszonvételek, melyek a kulcsos városhoz, mezővároshoz vagy faluhoz tartoznak. Gyakran pedig tartozékok neve alatt foglaltatnak valamely várnak minden hatóságai, vagy a várhoz kapcsolt és tartozó, akárhol találtató minden ingatlan jószágok, mint a kulcsos városok, mezővárosok, faluk, birtoki részek és puszták“*)

a) L. HK. I: 24. cz. §§. 3., 4., 8., és 9.

66. §. A nemesi birtok jogi alapja hazai jogunk szerint a királyi s illetve Erdélyben a fejedelmi adomány (donatio regia), vagyis a Felsőség azon kormányzati cselekvénye, melynél fogva valamely honfi érdemeit nemesi birtok örök időkre való átruházásával megjutalmazta. — A kir. adománynál egyébirant három fötényező különböztetendő meg, t. i. a királyi jog, a jószágoknak háromlása a sz. koronára s a tulajdonképi adományozás

67. §. 1. A királyi jog (ius regium) alatt az ország sz. koronájának azon hatóságát értjük, melynél fogva az a fennlevő összes földbirtokot képviseli, közvetve pedig minden magánbirtoknak alapul szolgál. — Hatása az volt, hogy kir. adományozás útján az adományosra ruháztatván, ez valamiut az adományban foglalt utódai az adományozott jószág tulajdonosaivá lettek.

J e g y z e t. Az ősiségi pátens következtében a kir. jog érintett alkalmazhatási terét elvesztvén, hatása csak oly értelemben maradt meg, hogy a fennálló összes nemesi birtok gyökerét képezi, melynek a telekkönyv új külső formát ad s forgalmi könnyebbségét és nagyobb biztonságát eszközöli. L. D. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“ Pest 1872. 147. §.

68. §. 2. A nemesi jószágoknak a sz. koronára való háromlása akkor állt be: a) Ha az adományozott jószág jogos tulajdonosa magvaszakadt, vagyis oly utód hiányában halt el, kire az adományozás még vonatkozott volna *); — b) Hűtlenség folytán, vagyis ha a jószág tulajdonosa egyet azon büntettek közül követett el, melyeket a magyar s illetve erdélyi törvényhozás hűtlenségi eseteknek jelölt ki, *) — s a mi azzal járt, hogy a bűnösnek összes tényleges vagyona *), tehát nemtaláni nemesi birtoka is (ipso facto) a koronára háromlott *); — c) Az u. n. contractus esetében, vagyis ha a nemesi jószág örökvallás útján másra jogfentartás nélkül teljesen átruházott s ennek törvényes örökösei kihaltak annélkül, hogy a jószág iránt akár végrendelet, akár szerződés által intézkedés tétetett volna; *) — s végre d) az u. n. caducitas eseteiben általában.

a) Megjegyeztetvén, hogy megszakadásnak csak az adományi jószágoknál és a kir. jogra való különös vonatkozással lehetett helye; — minélfogva az jelesen az u. n. caducitas eseteitől lényegesen különbözött, hol t. i. valamely uratlánssá lett vagyont az állam ezen minőségben a kir. jogra való minden tekintet nélkül foglal el. — b) Mely esetekhez tágabb értelemben a felségsértés és pártütés is tartozott. Magyarországon a szorosán vett hűtlenség eseteit az 1723: 9. határozza meg, — Erdélyre nézve pedig az 1486: 67., az 1507: 2., a Hk. I: 14. cz., s II: 76. cz. 3. és 15. §§., az Appr. I. R. 1. Cz. 3. cz.; II. R. 3. Cz. s 7. Cz. 1. 3. 4. és 6. cz.; III. R. 1. 14. és 55. Cz.; — és az 1791: 5. tcz. szolgáltak zsinórmértékül. — c) Tehát nem egyszersmind virtualis jogai is. — d) Megjegyeztetvén, hogy a bűnös és ártatlan rokonai közt a családi örökösödés fonala is teljesen megszakadt s olyannyira, hogy még az esetre se állott helyre az örökösödési közösség, ha birtokát kir. kegyelem folytán ismét visszanyerte volna. Hűtlenség folytán egyébiránt a szab. kir. városok polgárainak vagyona s városi birtoka is a koronára háromlott, — ellenben a főpapok s általában az egyházi javadalmasok elvesztették ugyan javadalmukat, azonban az ahhoz tartozó javak háromlásnak nem voltak tárgya. A parasztok úrbéri birtoka nem a koronára, hanem a földesúrra szállt, — miglen „székely ember örökségét semmikép el nem vesztheti, ha fejét hűtlenségért elvesztené is, hanem atyáira marad.“ (1555. Const. 30. pont). — e) Mely esetben tehát a három-

lás azon örökvallás vagyis contractus alapján történt, mely által a jószág az adományos családjától a fassionariusra átruháztatott azon záradékkal „semmi jogot s a jog és uralom semmi tulajdonát magának fenn nem tartván.“

69. §. 3. Magára a nemesi jószágok eladományozására nézve megjegyzendő: — a) Hogy az adományozó csak a koronás király s illetve Erdélyben a törvényes fejedelem lehetett *); — b) Hogy adományos csak érdemes honfi s az adomány megnyerésére alkalmas, vagyis törvény által attól el nem tiltott egyén lehetett; *) — c) Hogy adományozható csak oly jószág volt, mely „jurisdictioni sacrae coronae et collationi regiae subiect;“ *) — d) Hogy az adományozásban megkívántatott, miszerint anyagilag e) s alakilag *) törvényes legyen; — e) Hogy az adományozás, — mivel a háromlás ipso facto történt s ekként a nemesi birtok már a fiscus által történt elfoglalás előtt is el volt adományozható — peres avagy királyi kézből történt adomány lehetett ahhoz képest, ha azt csak a még nem érvényesített királyi jog átengedése képezte, s az adományos a jószágot még per utján volt kénytelen keresni, vagy pedig egyszersmind az adományozott jószág tényleges átadásával is járt; — s f) Hogy az adomány pusztán a fiágiakra, vagy egyuttal a leányágiakra is vonatkozhatott azon hatással, hogy a csupán fiági javak rendes öröködéséből a leányok s azok utódai ki voltak zárva s csak néhány kedvezményekben részesültek, melyekkel az örökösödési jogban fogunk bővebben megismerkedni. *) (365. §.)

a) A nádor mint kir. helytartó adományozott (71. §.) — b) Nem alkalmassak voltak 1. az idegenek, 2. a törvényesen be nem vett válások hívei, 3. az egyházi személyek, a mennyiben a Lex amortisationis által eltiltattak, 4. Magyarországbán a szab. kir. városok, 5. a felség titkárai, a mennyiben hivataluknál fogva mások adományi javakat tárgyazó folyamodásait s okleveleit kezelték, 6. magánbirtokosok titkárai, meghatalmazottjai, ügyvédei s gyámjai és végre 7. az u. n. ludasok, a míg vétkök büntetése alul törvényesen fel nem mentettek (Hk. II: 30. cz.) — c) Nem adományozhatók voltak 1. a korona javak s illetve az erdélyi tiszta fiscalitások (hacsak az országgyűlés hozzá nem járult), 2. az egyházak s egyházi testületek jószágai, 3. a sz. k. városok nemesi jószágai s 4. mindazon jószágok, melyeket magánosok valóságos tulajdonul (firmo iure) birtak. — d) Vagyis hogy csakugyan nemesi jószág adományoztatott lé-

gyen. — e) Vagyis hogy privilegialis formában volt történendő. — f) 8 ez esetben megjegyzendő 1. Hogy magszakadás esetében a magvaszakadtnak özvegye a leányai özvegyi s illetőleg hajadoni jogukat követelhatték, úgy hogy e czímen az özvegy, míg elhunyt férje nevét viselte vagy meghalt, — a úgyszintén a leányok férjhezmenetelök vagy halálukig a jószág használati birtokában maradhattak; — 2. Hogy a magvaszakadt után maradt s az adományi jószágot terhelt adósságokat a fiscus vagy az új adományos mint engedményese kifizetni tartozott; — 3. Hogy elzálogítás vagy kir. jóváhagyása nélküli örökvallás útján történt elidegenítés esetén, az adományos a jószágot csak a rajta fekvő terhek lerovása mellett válthatta meg; — 4. Hogy hűtlenség esetén ki volt adandó a még osztatlan vérek és az előbb született gyermekek osztályrésze, a nőnek illetősége* a névszerint hitbére s hozományja is, — a tulajdonosoknak a hűtlen által zálog- vagy más ideiglenes czím alatt birtokolt bármi jószágá — s ki volt fizetendő, a hűtlenség adóssága; — végre 5. Hogy az adományos; ha a hűtlenséget mint adományi czímet bebizonyítani nem tudta, a felkért jószág örök becsatljében (96. §.) marasztaltatott el, — ellenben a magszakadás be nem igazolásánál csak adománya semmisítettett meg, büntetés alá azonban nem esett. — g) Ezen megkülönböztetést egyébiránt az orsz. bir. ért. I. 3. §. az 1848: 15. folytán szüntette meg, Erdélyre nézve pedig az 1853. máj. 29-ki ósiségi pá-tens 5. §-a szolgál zsinórmértékül.

70. §. Minden kir. adományozás ünnepélyes a d o m á n y - l e v é l l e l (litterae v. privilegium donationis) volt történendő; — melynek teljes érvényéhez általában a kir. privilegiumok kel-lékei (19. §. *) kívántattak meg, különösen pedig: — 1. Hogy az adománylevél ő Felsége nagyobb kancelláriájának útján s a pri- vilegiumok szokásos formájában adassék ki; — 2. Hogy az ado- mánylevélben részint a jószágra, részint az adományosra vonatkozó törvény s szokás által megállapított záradékok (clausulae) benn- foglalassanak; *) — 3. Hogy abban az adományi czím (titulus donationis) s névszerint a magszakadás, hűtlenség különös avagy a királyi jog általános czíme kitéssék; *) — s 4. Hogy az ado- mány egy év alatt ünnepélyes i k t a t á s (statutio) vagyis az adományozott jószágba való tényleges bevezetés által megerősít- tessék.

a) Az u. n. biztosító kitétel „salvo jure alieno“, az igazoló kitétel „praemissis sic ut praefertur stantibus et se habentibus“ és a megszorító kitétel „si ad aliquam arcem nostram regiam vel ecclesiam Dei non pertinet“ — ha esetleg kihagyva lettek volna, alattomban értetődtek. — b) S ez annyival fontosabb volt, mert ha jelesen peres adománynál adományozás czímmel a magszakadás vagy a hűtlenség szolgált, ezeket az adományosnak

be kellett bizonyítani — anélkül, hogy akár az egyiket, akár a másikat megváltoztathatta vagy kiterjeszthette volna; — míg ellenben a királyi jog általános czíme, vagy más cím alatt ezzel kapcsolatban történt adományozás, az adomány érvényesíthetésére szabadságában állt bármely háromlái tény is igazolni. Egyébiránt mindezekre s különösen az Erdélyre vonatkozólag fenforgott némely eltérésekre. nézve lásd D. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“, Pest 1872. 156. sk. §§-ait. — c) A mi Magyarországon a királyi (illetőleg nádori) ember (homo regius) és az adományozótól („Cum nos“ sat. kezdettel s egy évi erővel), vagy az ország egyik nagybírájától származott (Dicitur nobis“ kezdettel s 60 napi erővel bíró) iktatási parancs (mandatum statutorium) alapján a megkeresett hiteles helynek különösen e végezt kikiáltott tagja (homo capitularis v. conventualis) által a helyszínen, köztudomással és nappal volt kereszttulviendő. Az iktatásnak egyébiránt akár az adományozás, akár az iktatás tekintetéből 15 nap alatt (dies fatalis) bárki ellentmondhatott akár feltétlenül, akár feltételesen, akár saját, akár más nevében s ez utóbbi esetben meghatalmazás nélkül is, — mire tisztába hozni azt, hogy az adomány az ellentmondó jogát mennyiben sértegette, az ellenmondás folytán keletkezett pernek volt tárgya. S ehhez képest különböztetett meg azután a) a tiszta iktatás (st. pura), melynél a választás 15 nap alatt ellenmondás nem jelentetett, b) a sértett iktatás (st. contradictione vulnerata), melynél ily ellenmondás érvényesített s c) a tisztított iktatás (st. purisata), mely az ellenmondás alul bírói ítélet folytán felszabadítottván, új iktatási parancs és másodszori iktatás (restitutio) által a tiszta iktatással egy erejű lett. — Bővebben l. D. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“ Pest 1872. 171. sk. §§-ait.

71. §. Mint az adományozás egyes különös nemei említendők: — 1. Az új adomány (nova donatio), mely a jószág kétes jogu tulajdonosának kérelmére akkor tétetett, ha elődei is már a jószág hosszas és békés birtokában voltak — s azért, hogy ő magát a netalán lappangó kir. jogra nézve a kir. fiscus vagy mások ellen biztosítsa); — 2. A királyi jóváhagyás (consensus regius), a mi a felség azon privilegiuma volt, melylyel a nemesi adományi jószágok örök átruházását magán személyek közt (akár halál esetére is) megerősítette oly czélból, hogy az új tulajdonos is gyökeres-joggal bírjon; — 3. A nádori adomány (donatio palatinalis), melyet Magyarországon a nádor mint királyi helytartó a koronára háromlott nemesi jószágokra nézve a kir. adományhoz hasonló alaki kellékek s hatás mellett tehetett), — azonban csak úgy, a) hogy 32 jobbágyteleknél többet egynek nem adhatott, sem nagyobb jószágot fel nem darabolhatott, b) hogy nem adhatott ily adományt egy személynek több-

szőr, nem-nemesnek pedig egyáltalában nem, c) hogy nem adhattott oly jószágot, melyet a kir. fiscus már elfoglalt, tetteleg bírt, elzálogított avagy pénzbeirással adott valakinek, s végre, d) hogy nem tehetett vegyes adományt e), ha csak ki nem mutatta, hogy a járuló pénzösszeg már a kir. kincstárba folyt; — 4. A f e g y v e r j o g e z í m e a l a t t i a d o m á n y, mely a múlt században a törököktől visszafoglalt területekből olyak számára történt, kik azokra vonatkozólag oklevélileg gyökeres jogot némileg kimutatni képesek voltak s a visszafoglalásra fordított hadi költségeknek aránylagos részét (rendszerint a birtok értékének tízedrészét) a jószág becsüje szerint a kir. kincstárba fizették; — s végre 5. Erdélyben a f i s c a l i s j ó s z á g o k n a k (tisztá fiscalitások) örök cím alatt e) s a fiscalis és más nemesi jószágoknak zálog cím alatt eladományozása e).

a) S itt birtok alatt nemcsak a tényleges birtokot értettek, hanem az is nyerhetett új adományt, a ki jószágából erőszakosan kivettettet vagy azt zálogba adta. S össze sem is tévesztendő az új adomány az u. n. u j i t o t t a d o m á n y n y a l (litterae novae donationis), a hol t. i. a felség valamely adományi jószág birtokosának elveszett adománylevele helyett újat adott. — b) Csak hogy legfeljebb egy év alatt a kir. kancellária útján a kir. kincstárnak feljelenteni is tartozott. — c) Vagyis olyat, melynél az adományos az adományért a kir. kincstárba bizonyos összeget is tartozott fizetni. — d) Melyek t. i. a Bethlen Gábor idejében készült s II. Rákóczi György idejében újra szerkeztett „registrum bonorum fiscalium“-ban foglaltattak, s onnan csak az országgyűlés által voltak ismét kitorölhetőek, s így tehát csak ily uton lehettek magántulajdon tárgyává. — e) A zálogképeni átruházás egyébiránt valóságos adomány nem lévén, — magában világos, hogy szoros értelmű adomány a fiscalis jószágoknak csak örökcím alatt adományozása volt.

72. §. Végre a kir. adományok h a t á s á r a nézve megjegyzendő: — 1. Hogy királyi s illetve fejedelmi adomány folytán (bármely nemű is volt) az adományos és törvényes maradékai nemesekké lettek; — s 2. Hogy az adományos az adományozott jószágra vonatkozólag örök és visszavonhatlan e) nemesi tulajdont nyert.

a) Oly értelemben, hogy míg ő s az adományban foglalt családja ki nem halt, vagy közülök a jószág tetteleges birtokosa hátlenséget nem követett el, az adományozó fejedelem a jószágot se vissza nem vehette, se másnak nem adományozhatta; — s az adomány kivételkép érvényét csak akkor

veszithette, ha az adományozó fejedelemnek privilegiumai egyáltalában visszahuzattak, vagy érvénytelenitettek.

b) A polgári javak.

73. §. Polgári javak alatt a szab. kir. városok területén létező ingatlan avagy fekvő birtokokat értjük, melyenek Werbőczy szerint a „házak, majorok, kertek, halastavak vagy szőlők, — s minden mi az ily derékvagyonhoz és örökséghez a városi törvény vagy szokás szerint kapcsolva van.“^{a)} — Eredetők a szab. kir. városok privilegiumaira vezetendő vissza s olykép — hogy a városi község, privilegiumai alapján összes területére tulajdont nyervén, a községi tagok egyéni tulajdona ebben bírja jogi gyökerét s ehhez képest határoztatik meg közelebb jogi természetére nézve az egyes városok statutumai és szokásai által. — S ezért össze nem tévesztendő a polgári javak azon városi s mezővárosi községek fekvőségeivel, mely községek szab. kir. városi privilegiummal nem bírnak, hanem azelőtt úri hatóság alatt álltak, avagy valamely nemesi jószág hábar önálló tartozékát képezték; — hol tehát a terület tulajdona sem a községet, hanem az illető földesurat illetvén, a községi tagok birtoklási joga is a földesúr tulajdonában gyökerezett s ehhez képest volt hol szabadalmazott, hol taxalista vagy censalista jogi minőségű^{a)}.

a) Ezeknek birtoklási viszonyai egyébiránt elébb is már jobbára a szab. kir. városok mintájára voltak rendezve s az újabb jogreformok folytán jelenleg már elvileg is részeseülnek ezek magánjogi állásában. Bővebben l. D. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“, Pest 1872. 178. §.

c) A paraszti birtok.

74. §. A paraszti birtokra nézve általában megjegyzendő: — 1. Hogy telkére vonatkozólag a parasztnak haszonélvezeti s a földesúr joga által korlátolt szabad intézkedési joga — valamint a beruházásokra nézve teljes tulajdona mindig volt^{a)}; — 2. Hogy míg Magyarországon a parasztság birtokviszonyai s névszerint a parasztoznak földesúri tartozásai^{b)} és birtoklási joga a 18-ik századi urbáriumok (46. §. e) jegyz.) behozatala s az ezek folytán készült urbéri tabellák^{c)} által közigazgatási úton^{d)}, — utóbb pedig az 1836: 4—8. tezikkek által ugyanazon

szellemben országos törvény formájában rendezést nyertek, — Erdélyben se a későbbi törvényhozás nem szabályozta a földesúri tartozásokat oly szorosan mint Magyarországon^{a)}, se a parasztek birtoklási joga nem volt oly önállóan kifejtve^{b)}; — 3. Hogy az 1848: 9. magyarországi s 1848: 4. és 5. erdélyi törvényczikkek a földesúri tartozásokat a földesurak kármentesítése mellett megszüntetendőknek mondván ki, a paraszti birtok mindkét helyütt szoros értelemben szabad birtokká lett, — míg elvégre az 1853-ki magyarországi^{c)} s 1854-ki^{d)} erdélyi úrbéri pátensek a volt jobbágyoknak telkeikre nézve a teljes tulajdont s szabad intézkedési jogot is megadták s ezt Magyarországra és Erdélyre nézve az 1871: 53., — Horvátországra és Slavoniára vonatkozólag pedig az 1870: 5. odaváló czikk helybenhagyta; — s 4. Hogy a paraszti javakhoz az u. n. t e l e p í t v é n y e k is számítandók, melyek iránt jlesen az 1873: 22. cz. intézkedik s mik alatt azon földek értendők, melyek művelés végett bizonyos szerződésileg kikötött évi szolgálmányok mellett olyaknak engedettek át, kik oda letelepedtek.

a) Hk. III: 90. §. 8.; Mo. 1836: 4. §. 6. — b) Milyek 1. a füstpénz vagyis minden házhely után évenként egy-egy forint; 2) minden terménynek kilenczedik része (nona); 3. a robot-munka évenként minden telkes gazdára nézve 52 igás vagy 104 gyalog nap s házas zsellérekre nézve 18, házatlanokra pedig 12 gyalog nap; 4. más kisebb szolgálatok p. o. hosszú fuvar, kisebb kilenczed sat. — c) A kir. biztosok s végrehajtó tiszték 1767. és 1770-ki utasításai folytán. — d) Főleg azért is, hogy az országos adóalap tüzetesen kintüntessék. — e) Kivéve a Királyföldön l. 93. §-t. — S jlesen sem az 1769-ki puncta regulatívának, sem az 1791-ki provisionalis articulusoknak nem volt oly hatása, mint a magyarországi urbáriumoknak; — s míg az úrbéri rendezés alapjául szolgáló gr. Cziráky Antal kir. biztos által vezetett 1819-ki munkálatok foganatosítva sem lettek, az 1836-ki magyarországi urbéri czikkeknak megfelelni szándékolt 1847: 3—15. erdélyi törvényczikkek eredménye szintén igen csekélynek mutatkozott. Erdélyben egyébiránt a volt földesuraknak füstpénz és kilenczed rendszerint nem járt, a inkább a robot-munka s tized nehezedett a volt urbéreseken s több kisebb szolgáltatás, p. o. évenként 2 tyúk, 10 tojás sat. sat. — g) T. i. az 1863. márczius 2-án Magyarország, az akkori szerb vajdaság és temesi bánóság s Horvát- és Tótország számára kibocsátott három pátens. — h) T. i. az 1854. június 21-ki erdélyi urbéri pátens. // 21/5 890.

75. §. Ezekhez képest urbéri földbirtoknak tekintendők: —
1. M a g y a r o r s z á g b a n mindazon telkek, a melyek az ur-

béri táblákba mint az urbéri jobbágy és urbéri zsellértelkek állománya iktatvák be, vagy későbbi időben urbéri tartozások szakadatlan megvétele által ilyeseknek ismertettek — akár voltak azok urbéri, akár urbért pótló szerződési bánás alá vetve e); — 2. Erdélyben, Kraszna-, Közép-Szolnok-, Zarándmegyékben és a Kóvárvidéken mindazon telek és föld, a mely az 1819-ki Cziráky-féle országos összeírás alkalmával adózó és szolgáló ember kezén találtatott s mint urbéri természetű birtok a nevezett összeírásba iktattatott b); — továbbá azon az országos kormányzék beleegyezésével az adótáblákból később netalán ismét ki nem törölt telkek, melyek 1819. január elseje után 1848. július 1-ig a volt jobbágyok kezére oly módon jutottak, hogy azok után adót s földesuri tartozásokat fizettek és szolgálmányokat teljesítettek; — s végre azon telkek, melyek az 1819-ki összeírásakor esetleg elhallgattattak, vagy azóta az adótáblákból bármi ürügy alatt kormányzéki beleegyezés nélkül kitöröltettek c); — 3. Különösen a székelyföldön szintén azon telek és föld, mely mint urbéri természetű az 1819-ki összeírásba iktatva lett s a melytől az urbéres azóta 1848-ig országos adót fizetni s a földesuri szolgálmányokat teljesíteni tartozott d); — Horvátországban és Slavóniában pedig azon földek, melyek az urbéri tabellákban foglaltatnak, valamint azok is, a melyeknek urbéri természete urbéri adatokból, vagy addigi urbéri szokásból kimutatható, akár mint banderialisták, szolgáló praedialisták, decimalisták, akár mint általában exemptionalis népeknek földjei fordultak elő e).

a) Az 1858-ki magyarországi urbéri pátens alapján az 1871: 53. §. 1. — b) Az 1854-ki erdélyi urbéri pátens alapján u. a. 60. §. — c) U. o. 62. §. — d) U. o. 63. §. — Ellenben oly urbéri telkek, melyek 1819. január 1-je óta a Hk. I: 40. cz. értelmében curialisáltattak, urbériség czimén többé vissza nem követelhetők. — valamint hogy az 1819. január 1-je óta történt azon birtokszabályozások sem jöhetnek többé kérdés alá, melyek a törvényes határozatok megtartásával történtek, vagy általában az illető hatóságok által végkép megerősítettek (U. s. 61. §.) Egyébiránt a mennyiben urbériség vagy majorság czimén 1862. decz. végeig kereset be nem adatott, az ily kereset többé meg nem indítható és a birtok a birtokos tulajdonává válik, — az 1848. január 1-én létezett birtok mellett pedig az érvényes jogczim vélelmezendő s ennél fogva a bizonyítás terhe azt illeti, a ki a tulajdonjogot a birtokos irányában keresi. (U. o. 64. §.) — e) U. o. 65. §. Ha csak a tulajdonjogot követelő keresetét 1870. január 1-ig beadván, be nem

bizonyítja, hogy az az 1819-ki összeírás óta 1848. július 1-ig akár bírói ítélet, akár illetékes politikai hatósági határozat, akár időlegesen kötések, zálog, haszonbéri, szegedményi avagy más tisztán magánjogi szerződés folytán urbéri természetét elvesztette, — vagy tekintet nélkül arra, ha valjon foglaltatik-e az 1819-ki összeírásban avagy sem, tiszta majorsági természetű bíró székely-örökséget (92. §.) képezne. — f) L. az 1853-ki horv. o. urbéri pátenset, az 1857. május 17-ki s decz. 28-ki rendeleteket s a horvát-slavoniai 1870 : 5. t. cz.

76. §. Az urbéri földbirtoknak súlypontja az urbéri telkekben (sessiones colonicales) van, — melyeknek lényeges részei a belső és külső telek azon járulékokkal, melyeket általában a felosztott legelők, erdők s nádasok elkülönített részei s esetleg az u. n. industrialis földek képeznek; — s melyek mindössze véve az egyes községekben a földesúri u. n. allodialis vagyis majorsági földekkel ellentétben urbéri egész-, fél-, negyed- s (a bánági megyékben) nyolczad-telkes gazdák^{a)}, avagy urbéri zsellérek vagyis oly urbéreszek kezén vannak, a kik a negyed s illetve nyolczad telkeseknél is kevesebbet, azonban legalább is 150 □ öl belsőséget bírtak^{b)}. — Az urbéri telkek kérdésénél egyébiránt az u. n. pusztatelkek, a foglalások, a maradványföldek, a téglá vagy mészegetésre, kővágásra s agyag vagy fővényásásra alkalmas területek és több a fennállott urbéri kapcsolatból eredett vagy származtatott jogok és kötelességek is jöhetnek szóba; — s megjegyzendő az is, hogy az 1836-ki törvények azon tilalma, melynél fogva az akkori földesurak, közbirtokosok s községek urbéri földeket nem vehettek meg, az urbéri viszony megszűntével a dolog természeténél fogva, — az urbéri telkek eldarabolására vonatkozó tilalom pedig az 1871 : 53. t. cz. 55. §-sa következtében megszűnt.

a) Az ezek által birtokolt telek számokra nézve l. az 1836 : 4. §. 10.

— b) Ezen urbéri u. n. házas zsellérekén kívül még házatlan zsellérek s majorsági zsellérek is voltak, kik t. i. még házhellyel sem bírtak s illetőleg tisztán magánjogi viszonyban álltak volt földesuraikhoz.

77. §. 1. Az urbéri belsőtelek (fundus intravillanus) az, hol a birtokosnak háza, udvara, osúre és kertje van. — Ez Magyarországra valamint Horvátország és Slavoniára nézve egy egész telket illetőleg egyegy (rendszerint 1200 □ öllel számítandó) holdra lett kiszabva^{a)}, — a netaláni hiány a külső telekben pótoltván^{b)}; — Erdélyre nézve pedig az 1819-ki birtok állapot alapján

olykép nyert szabályozást ^{c)}, hogy telkes gazdánál ha belső telekben 400 □ ölnél kevesebbet, vagy 1200 □ ölnél többet bírtak, a hiány lehetőleg a helység közelében lévő és minden évben használható külső földekből pótlendő ^{e)}, s illetőleg abba számítandó, — ellenben házasszellérek a 400 □ ölig való kiegészítést nem követelhatték, ha pedig 1200 □ öl belsőségnél többet bírtak, a feleslegre nézve szolgálatra köteleztettek ^{e)}.

a) 1836 : 5. §. 1. a M. Teresiai urbarium alapján, mely két pozsonyi mérő vetésnek való földet rendelt, Pozsega, Szerém és Verócze megyékben az előbbi szokás hagyatván meg. Azt egyébiránt, hogy egy belső telek 1200 □ öllel számíttassék a törvény világosan nem mondja ki, közvetve azonban azzal fejezi ki, hogy egy szellértelket legkevesebb 150 □ ölben állapítván meg, midőn 8 ily szellértelket rendel egy jobbágytelek illetőségében részesíteni, kitetszik hogy $8 \times 150 = 1200$. — b) 1836 : 5. §. 1. — c) Erd. 1847 : 4. §. 1. — d) S ezen egy esetet kivéve a szelléreket urbériségek általában nem illették.

78. §. 2. Az urbéri külsőtelek (fundus extravillanus) a szántóföldek s rétekből áll, melyeknek mennyisége a népesség és helyi viszonyok arányától függ. — Magyarországon a szántóföldek Bereg s Nyitra megyében 5., Csanádban csak 2., a többi megyékben pedig hol 3. hol 4. osztályra osztályoztatnak ^{e)} s egy urbéri telekre általában legkevesebb 16 s legtöbb 40 hold esik. A rétek ahhoz képest, ha sarju minden évben terem, vagy csak némelykor vagy soha, 3 osztályra osztályoztatnak s az egy urbéri telek utáni mennyiség 6 és 22 kaszálló közt ingadozik ^{e)}, — Horvátországban és Slavóniában a külső telkeknek Kőrös megyére és Zágráb hegyi járására nézve 4. egyebütt pedig 3. osztálya van. — Pozsega, Szerém és Verócze megyékben az első osztályú telkekre 24., a harmad osztályuakra 40 hold szántóföld esik, a horvátországi megyékben pedig egy egész teleknek csak 12—18. hold jutott ^{e)}. — Erdélyre nézve a helységeknek 1821/3-ban megállapított osztályozása fogadtatott el, melyhez képest Felső-Fehér megye kivételével, hol t. i. csak 2. osztály van, — minden megye és vidék általában 3. osztályba soroztatott ^{e)} s ezek szerint egy egész állományra az első osztályban 4—10 hold szántóföld és 2—4 kaszálló rét, a második osztályban 6—12 hold szántóföld és 3—5 kaszálló rét s a harmadik (és a hol létezik negyedik) osztályban 7—14 hold szántóföld és 4—6 kaszálló rét

állapított meg törvényes és szabályszerű mértékül a földek kiterjedése és különböző minőségéhez képest ^{a)}. — Megjegyzendő azonban még, hogy mind ezen osztályozásoknál a földek termékenysége s fekvéséhez képest az egyes holdak termennyisége is különböző s míg ennek megfelelőleg az egyes hold szántóföldek általában 1100, 1200 és 1300 □ öllel számíttatnak ^{b)}, — kaszálló alatt pedig oly terjedelmű rét értetik, hol a sarjut be nem tudva évenként egyegy szekér széna terem ^{c)}; — Szerém és Verőcze megyékben egy hold szántóföld 2000 s egy kaszálló 1000 □ öl ^{d)}, — Pozsega megyében mind a szántóföldek holdja, mind a kaszállók termennyisége 1296 □ öl ^{e)}, — Erdélyben ^{f)} s a bánsági megyékben ^{g)} pedig a holdak általában 1600 □ ölben számíttatnak. — Végre említendő, hogy egyik vagy másik külső földnek hiánya esetén, a termékenység arányának megtartása mellett egy hold szántóföld egy kaszás réttel volt pótolható ^{h)} (fundi adiustationales), hogy a földek lehetőleg külön adattak ki (in separato complexu), — hogy azonban erdőt vagy szőlőt pótlásba adni nem lehetett.

a) Mo. 1836: 5. — b) Részletesen l. ugyanott. — c) Mo. 1836: 6. 10. és 12.; 1840: 7. és a horv. urbéri pátenz 8. sk. §§. — d) Erd. 1847: 4. §. 3. — e) U. o. és § 4. — f) 1836: 5. — g) A M. Tereziai urbarium szerint, — Erdélyben pedig a rétnak minden évben vagy csak váltólagos használhatóságától feltételezve (Erd. 1847: 4. §. 4.) — h) 1836: 5. — i) U. o. k) 1847: 4. §. 3. — l) 1836: 5. — m) U. o.

79. §. 3. A közös legelő, vagyis azon gyaplegelőből hol a volt földesúr s a volt jobbágyok mint ilyeneken legeltettek közösen, Magyarországon (valamint Horvátország és Slavóniában is) a legeltetési gyakorlat nagyságához, a különös bees alapján kitudott minőséghez s az urbéri telkesek (nyolcz zsellért egy telkesnek véve) számához képest rendszerint 4—22 hold ítélteik — holdját a bánsági megyék kivételével (hol 1600 □ öl) általában 1200 □ öllel számítva ^{a)}. Ha azonban a legelő felette bő, még a 22 holdnál is több ítélhető ^{b)} — ellenben a 4 hold illetmény csak azon esetben szállítható lejjebb, ha ennyi az illető volt földesúrnak ugyanazon határbeli legelőilletőségéből, ennek elégtelensége miatt ki nem kerülne ^{c)}. — Oly községekben hol az urbér behozatalakor a jobbágytelkek száma meg nem határozottatott, — hol az urbér végrehajtva vagy behozva nem volt, — hol a község az urbér

helyett regulativum instrumentummal volt ellátva s hol a volt urbéresek 1848. előtt bel- és külbirtokaikat eldarabolva is szabadon adták és vették, a legelőilletmény képzeleti telkek után szabattik ki, a melyek alakításánál a szomszéd községek telki állományainak mérve szolgál zsinormértékül *). — Ott hol a gyepelgelő hiánya vagy elégtelensége miatt a volt jobbágyok az urasági erdőkben is legeltettek, a legelőilletmény az erdei legelőből is kiadatik vagy pótoltatik s akkép, — hogy ezen kihatított legelőrészt a volt urbéresek erdőilletményétől különállólólag jelöltetik ki, de a csupán legelőül kijelölt téren találtató fák a volt földesuraság szabad rendelkezésére bocsáttatnak *) a fennálló gyakorlat szerint azzal, hogy azokat 1—3 év alatt letarolhatja s elhordathatja. — A volt földesurakat illetőleg megjegyzendő, hogy az urbéri telekilletményeken kívül fenmaradó legelőtér minden esetben egyedül őket illeti, — s hogy a legelőből rendszerint se az eddigi nem gyakorlat, se a legelőnek szűke miatt ki nem zárathatván, igényeikre nézve csak ott szoríthatók meg, hol a legelő használatáról az urbér behozatalakor maguk lemondtak, — abból későbbi rendbeszedés alkalmával kirekesztettek, vagy attól szerződésileg önként elálltak, — továbbá hol az urbériu kívül egyéb belső vagy külső birtokuk nem volt s legeltetési joggal sem éltek és végre hol a legelő oly kevés, hogy a volt jobbágyoknak uri szolgálatokra s az urbéri földek művelésére elkellott vonómarhái számára sem ad elégséges élelmet †). Különben Magyarországon a községi lelkészeknek, valamint iskolatanítóknak s jegyzőknek is jár legelőilletmény s az előbbiek rendszerint egy egész, az utóbbiak pedig fél-fél telkiilletményt kapnak †), — míg a már fennálló vagy még felállítandó községi népiskola számára a felosztandó közös területből mindenki illetményébe betudandó legalább egy századrész hasítottatik ki †). — E r d é l y b e n az egyhatárbeli s 1848-ig közösen használt összes gyepelgelők felosztása az eddigi gyakorlat alapján †) a volt földesurakra nézve majorsági birtokuk arányához, a volt jobbágyokra, valamint a szintén legelőilletményben részesítendő lelkészek és iskolatanítókra nézve †) pedig tulajdonukká vált összes földbirtokuk arányához képest történik; — úgy mindazonáltal, hogy a volt földesúr számára a közös legelőnek rendszerint legalább is egynegyed része teljes tulajdonul fentartassék †) —

A volt földesúr legelőrészt csak azon esetben nem igényelhet, ha a határban az urbérin kívül belső vagy külső birtokot se maga, se curialisták által nem bírt a a közös legelő jogával 1848. előtt sem élt, egyszersmind pedig a közös legelő oly csekélynek mutatkozik, hogy a volt jobbágyok szükségelt vonómarhái részére sem ad elegendő élelmet *). — S ez esetben, ha a volt jobbágyok 1848-ig a határban erdei vagy havasi legelőt is használtak, részükre pótlásul még ezen erdei s illetőleg havasi legelőből is annyi adandó ki, hogy a számukra kihalított összes legelőtér az 1848-ig élvezett haszonvétele folytatására elegendő legyen *). — Végre említendő, hogy általában oly helyeken, hol a legelő elkülönzés még meg nem történt, minden egyes volt jobbágy vagy zsellér követelheti, hogy legelőilletménye külön s a mennyiben lehetséges többi birtokával egyesítve hasítassék ki; — ott pedig a hol a legelő elkülönzés már véghez ment, a volt urbéri zsellérek a maguk legelőilletményét a volt teljes jobbágyoktól bármikor elkülöníthetik, sőt ha az elkülönítést vagy felosztást kérők legelőilletménye a zselléreket összesen illető legelőnek legalább egynegyedrészét teszi, azt maguk közt fel is oszthatják, — a telkeseknek és zselléreknél közösen jutott legelő azonban az egyesek közt csak akkor osztható fel, ha a felosztást kérők urbéri birtoka a határban lévő urbéri birtoknak legalább egy negyedét képezi *).

a) 1836: 6. §. 3. a. k. és 1836: 5. — b) U. o. — c) 1871: 53. §. 39. — d) U. o. — e) 1871: 53. §. 40. — f) 1836: 6. §. 3. — g) U. o. — h) 1868: 36. §. 39. — i) S így ott, hol 1848. előtt legelő nem volt a csak az ugaron és réteken gyakoroltatott legeltetés, a volt jobbágyoknak legelőrészt hihasítására sincs igényük (1871: 53. §. 77). — k) A kik részének egyébiránt oly helyeken hol templom vagy paplak van, (vallás különbség nélkül) mindig annyinak kell lenni, a mennyit azon közép mérték tesz, mely ugyanazon határban egy külső birtokkal ellátott volt jobbágy számára rendeltetik. — l) 1871: 53. §. 74. — m) U. o. §. 76. — n) U. o. §. 74. S ezen legelőilletményből csak annyi terület vonható le, a melynek közönséges becsértéke az eddig netalán fizetett taksa vagy külön teljesített viszonzsolgalmányok tőkéjének (= az eddigi bér vagy viszonzsolgalmányok értékének 20-szorosa összegével, levonva egyhatod részt kezelési költségek fejében) megfelel, — vagy ha a legelőilletmény havason van, annyi a mennyit az ott találtató fák becsértéke kitesz (1871: 53. §. 74.). — o) U. o. §. 42. — Megjegyezve, hogy a legelőilletmények elkülönítése után a legeltetés egymás elkülönített földjein se a volt földesurat, se a volt jobbágyokat már meg nem

illeti, — s hogy a törvény (1871: 53. §. 41.) a közhasználatú csapások, utak, haszonvehetetlen terek, községi utcák s a rendes közlekedéshez szükséges terek iránt is intézkedvén, ezek ehhez képest senki illetményébe be nem számíthatók, hanem míg a közlekedési utak, az utcák s községi terek (az ily tereken másokat illető vásárjog érintlenül hagyása mellett) községi vagyont képeznek; — a haszonvehetetlen tér annak tulajdona, a kinek egyéni birtoka közé esik s különben a volt földesúré; — a gazdasági s közhasználatu utak pedig (a fennálló kölcsönös azolgalmak érintlenül hagyásával) a mint az úrbéresek avagy a volt földesúr birtokán vannak, ezt s illetőleg amazokat illetik.

80. §. 4. Az erdők hol a volt urbéresek faizást gyakoroltak, általában két szempont alá esnek. T. i. vagy olyanok, melyek az urbérben, vagy az azt pótló regulativum instrumentum-ban mint saját községi vagy házhoz osztott erdők fordulnak elő, avagy örök-szerződés vagy végérvényes ítélet következtében adattak át bármikor valamely községnek vagy egyes volt urbéreseknek, — vagy pedig olyanok, hol a volt urbéresek 1848. januar 1-ig a faizást mint földesúri erdőkben s viszonszolgalmányok mellett gyakorolták. — Az előbbiek a volt urbéresek tulajdonát képezik *); — az utóbbiakra nézve pedig szabály az, hogy a hol a volt jobbágyok 1848. januar 1-ig a faizás törvényes élvezetében voltak, a helyett számukra azon erdőből, melyben a faizást törvényesen gyakorolták (ha idegen határbeli is), egy azon haszonvételnek megfelelő rész tulajdonul hasítandó ki †). — Ennek keresztülvitele céljából mindenek előtt a volt jobbágyok által gyakorolt faizási s makkoltalási haszonvételek s a volt földesuraknak járt viszonszolgalmányok nyomoztatnak ki miség és mennyiség szerint, — azután pedig a helyi viszonyokra s különösen az erdő minőségére és termőképességére való tekintettel az állapítatván meg szakértőileg, valjon a volt urbéresek faizási haszonvételeinek minden egyes telek után aránylag mennyi erdőtér felel meg holdszám szerint †), — Magyarországban (nyolcz urbéri zsellért egy telekbe véve) telkenként rendszerint 2—8 hold 1200 □ öllel ítéltetik meg †), — a fenmaradó erdőtér pedig a volt földesúr teljes tulajdonába esik, s ettől a volt jobbágyok már csak az erdők elkülönítésénél netalán fentartott szolgalmányokat s illetőleg haszonvételeket tartoznak megváltani, akár a megfelelő erdőrészt kiadása, akár szabályszerű pénzbeli megváltás által †). — Míg azonban egyrésről ott hol a

helyviszonyokhoz képest ezen illetményi mérték mellett az eddigi törvényes haszonvétel el nem érhető, az erdei illetmény 12 holdig is felemelhető /), — továbbá ott hol a volt jobbágyok a volt földesúr erdejében urbéri czímen a rendes faizási haszonvételeken kívül fakereskedést, szénégetést vagy más kivételes haszonvételeket is gyakoroltak, 16 holdig, de sőt ott hol a volt földesúr semmi nemű más birtokkal nem bírt s erdejében a haszonvételt a volt jobbágyok kizárólagosan gyakorolták, urbéri eljárás utján 22 holdig is kiterjeszhető 2); — másrészt ott hol a volt jobbágyoknak törvényes faizása oly csekély volt, hogy azon famennyiség folytonos megnyerésére 2 holdnyi erdőtér is túlságosnak mutatkoznék, ezen alul is ítélhető 3). — Oly községekben, hol az urbér behozatalakor a jobbágytelkek száma meg nem határozott, — hol az urbér végrehajtva vagy behozva nem volt, — hol a község az urbér helyett regulativum instrumentummal volt ellátva s hol a volt urbéresék 1848. előtt bel és külbirtokaikat eldarabolva is szabadon adták és vették, az erdőilletmény (szintügy mint a legelő) képzeleti telkek után szabatik ki, a melyek alakításánál szintén a szomszéd községek telki állományainak mérve szolgál zsinormértékül 4). Erdélyben az erdőilletmény kiszabásánál egy egész teleknek azon jobbágyházhely tekintetik, melyhez az 1819. összeírás szerint az első osztályú községekben legalább 6 hold, a második osztályiakban legalább 9 hold, a harmadik s negyedik osztályiakban pedig legalább 11 hold urbéri föld tartozik, (holdját mindenütt 1600 □ öllel számítva); — s ekként egy telek számára erdőilletményül $1\frac{1}{2}$ holdnál csekélyebb és 6 holdnál nagyobb erdőter (holdját 1600 □ öllel számítva) rendszerint nem szabatik ki 5), — ha csak az 1848. január 1-ig élvezett törvényes haszonvétel ki nem kerülne, avagy ennek fejében az $1\frac{1}{2}$ hold is túlságosnak mutatkoznék; a mely esetekben azután az egy telek után járó erdőilletmény kivételesen 9 holdra felemelhető s illetve $1\frac{1}{2}$ holdon alul is ítélhető 6), — míglen ott hol a volt földesúr semmi más birtokkal nem bírt s erdejében a haszonvételt a volt jobbágyok kizárólagosan gyakorolták 1600 □ öllel számítandó $16\frac{1}{2}$ holdig szabható ki 7). — Azon urbéresék, kik az urbéri földeknek fent felsorolt átlagmennyiségénél többet vagy kevesebbet bírnak, külső birtokuknak ezen átlaghoz mért aránya szerint, — azon volt urbé-

rések pedig, kik csak házat és belsőbirtokot külsőség nélkül bírtak egy nyolczadrészt kapnak erdőilletményül abból, a mi ugyanott egy egész telek után szabatik ki *). — Különben itt arra is figyelem fordítandó, hogy a volt jobbágyok s az egész és illetve fél erdőilletménnyel szintén ellátandó községi lelkészek és tanítók számára e) oly minőségű erdőrészt hasitassék ki, mely a faizás rendes gyakorolhatására alkalmas *); — hogy pedig netaláni erdőpusztításoknak eleje vétessék, a volt urbéreszek számára kihatított erdőtér mint ezeknek közös erdeje a közigazgatási hatóságok felügyelete alatt kezeltetik *).

a) 1871: 53. §. 28 és 70. — b) U. o. §. 25. Mibe képest azután őket az erdőrendszabályok megtartása mellett, minden erdei haszonvétel megilleti. — c) U. o. 27. §. — d) U. o. 28. §. — e) U. o. §. 24. 26. és 89—95. — f) U. o. 28. §. — g) U. o. 29. §. — h) U. o. 28. §. — i) U. o. — k) U. o. 71. §. — l) U. o. — m) U. o. 72. §. — n) U. o. 71. §. — o) Ha esetleg gyakorlatnál, egységnél vagy külső birtokuknál fogva nagyobb illetményre jogosítva nem lennének, — mely különben más egység létre nem jötte esetén mindig a községi erdővel foglalando össze, s ez esetben az illetménynek megfelelő famennyiséget a község tartozik kiszolgáltatni. — p) 1871: 53. §. 28. — r) U. o. 32. §.

81. §. 5. A nádasokra nézve, hol t. i. a volt urbéreszek viszonszolgalmányok mellett nádlási haszonvételt gyakoroltak *) — megjegyzendő: — 1. Hogy a mely határban a nádlási haszonvétel rendezése már megtörtént és a nádasnak egy bizonyos része a községeknek vagy egyes volt urbéreszeknek akár illetményük fejében, akár azon felül kizáró használatra átengedtetett, — ez a rajta fekvő adózások megváltása mellett *) teljes tulajdonuk; — 2. Hogy ott hol rendezés még nem történt, a volt urbéreszek számára a volt földesurral közösen használt nádastérből az eddigi haszonvételek s viszonszolgalmányok számbavételével egy urbéri jobbágy s illetve nyolcz urbéri zsellértelek után 2—8 hold hasitattik ki kizárólagos tulajdonul, vagy pedig e helyett kölcsönös egység útján ugyanazon határban más egyenértékű földek is adathatnak; — s 3. Hogy oly helyeken, hol a kérdéses nádasok rendezés előtt akár természetes akár mesterséges uton kiszáradtak, a nádlási haszonvétel szintűgy mint a viszonszolgalmányok kölcsönösen elenyésztetteknek tekintendők, a kiszáradt nádastér pedig a volt földesuraság tulajdona *).

a) 1836: 6. §. 5. — b) Az 1871: 53. §§. 89—96. szerint. — c) Az 1871: 53. §. 34—37 és 73.

82. §. 6. Az u. n. industrialis földek névszerint a szöllők és irtások főleg mint telken kívüli földek rendszeren csak szerződés vagy földesúri engedelem mellett létesültek. — A szőlők általában kétfélék ahhoz képest, ha az urbéri telek alkatrészét képezik vagy sem. Első esetben a volt urbéresék teljes tulajdonává váltak ^{a)}. Az utóbbi esetben azonban — ha ideiglenes szerződés okából a volt földesuraság szabad rendelkezésére nem jutottak ^{b)}, — utánuk a szerződési vagy divatozott adózások s névszerint a kilenczed ^{c)} vagy ezt pótló hegyvám a volt földesuraságnak a legujabb időnkig szolgáltatottak, — míg elvégre az 1868: 29. tcz. ezen tartozásokat a volt jobbágyok által megváltatni rendelte s e mellett ezen szőlőket a volt jobbágyok kizárólagos tulajdonává változtatta ^{d)}. — Az irtások kérdése határozottabb rendezést Magyarországban csak az 1836: 6. tcz. által nyert, mely szerint földesúri engedelem nélkül irtásokat tenni tiltva volt, — ha pedig engedelem adatott, ez írásba foglalandó s abba a visszaváltáskor megtérítendő munkabér is világosan kiteendő volt. — Jelenleg az 1871: 54 tcz. szolgál zsinormértékül. Ehhez képest ha mind a visszaválthatóság, mind a beruházások kérdése már jogerejű ítélet vagy egyesség által elintéztetett, a végrehajtás ezek szerint eszközzendő; — ha a visszaváltás szerződés által van szabályozva, ez ezen szerződés értelmében történendő; — különben pedig akkép hajtandó végre, hogy azon irtványokból, melyekért a birtokos évi adózás fejében tizedet vagy kilenczedet tartozott adni, az irtványbirtokost az irtványok kétharmada, a volt földesurat pedig egyharmada illeti; — ott hol a birtokos évi adózás fejében kilenczednél nagyobb hanyadrészt (p. o. nyolczadot, hetedet sat.) volt köteles adni, az irtvány a volt földesúr és az irtványbirtokos közt egyenlő részben osztatik meg; — ott hol évi adózás fejében tizednél is kevesebb hanyadrész volt kiszolgáltatandó, az irtvány egynegyede a volt földesurat s háromnegyede az irtvány birtokost illeti; — ott hol az évi szolgáltatás nem hanyadrészből, hanem készpénzből, szolgáltatmányokból vagy vegyesen hanyadrészből s szolgáltatásokból állott, az évi összes szolgáltatások értékéhez képest a fenti kulcsok egyike vagy másika alkalmaztatik; — s végre ott hol az irtvány-

birtokos az irtvány után semmiféle szolgáltatást vagy fizetést nem teljesített s ilyenre a jövőben se volna kötelezhető, az irtvány egészen őt illeti, — hacsak a volt földesúr be nem bizonyítja, hogy szolgáltatást vagy fizetést tulajdoni jogczimen követelni jogosítva lett volna s a mely esetben az irtvány nyolczad része őt illeti s csak a többi marad az irtványbirtokos tulajdonában úgy, hogy — valamint a többi felsorolt esetekben is — beruházás, rajtfekvés vagy irtásbér czimén a tulajdonos ellenében már mitsem követelhet. — Ha ezen visszaváltható irtványok a volt földesúrnak akár általános, akár azon egyes esetre adott engedélyével vétel után kerültek a birtokos kezére, a visszaváltás az irtványbirtokos választása szerint a vételár megtérítése által is történhetik. — Ellenben vissza nem válthatók azon irtványok, melyek valamely urbéri telekhez törvényesen olykép csatoltattak, hogy előbbi minőségüket elvesztvén az urbéri telek alkatrészét képezik; — a melyek a volt urbéreseknek már eredetileg életfentartás végett engedtetik át; — a melyeken megszállások léteznek s birtokosaiknak a megszálláskor ezeken kívül egyéb urbéri birtokuk nem volt; — a melyek a birtokosoknak földbér, természetbeni adózások vagy szolgáltatások mellett szerződésileg örök időkre adattak át; — s végre a melyekre nézve a volt földesúr a visszaváltási keresetet 1859. év végeig, — vagy ha bizonyos feltételek alatt avagy meghatározott időre engedtetik át, a feltételek teljesítése s illetőleg a megállapított határidő lefolyta után 3 év alatt meg nem indította. — S ezen esetekben az illető irtványok egészen a birtokosok tulajdonává válnak, — ezek azonban a rajtok fekvő tartozásokat törvényes módon megváltani kötelesek e). — Különösen Erdélyre (valamint Kraszna-, Közép Szolnok-, Zarándmegyére és a Kővárvidékre) nézve még az jegyzendő meg, hogy ott az 1819. január 1-je előtt tett irtások kereset alá már nem vonhatók; — hogy a mely irtások 1819. óta 1848. január 1-ig a volt földesúr tilalma ellenére avagy tilos erdőben történtek, az irtási költségek megtérítése mellett visszaválthatók; — hogy a mely ugyanazon idő közbe eső irtásokra vonatkozólag határozott időre szőlő egyezkedés jött létre, ezekre nézve ennek határozatai alkalmazandók; — hogy hol az irtványokért a volt földesúr országos kárpótlást már nyert, azok a jelenlegi birtokosok tulajdonává válnak annélkül, hogy akár a

földesúr további kárpótlást, akár az állam a kárpótlás megtérítését a birtokosoktól követelhetné; — s végre, hogy itt — a mennyiben a törvény valamely irtvány visszaválthatását az illető kereset beadásától teszi függővé, — ennek határideje az 1862. év december vége s a hol birtokszabályozás még nem történt, a szabályozási tárgyalás napja. — Végre megjegyzendő, hogy az 1848. január 1-je óta földesúri beleegyezés nélkül tett irtványok foglalásoknak (84. §.) tekintetnek, — hogy az azóta földesúri engedély mellett keletkezett irtásokra nézve, az illető szerződések szolgálnak irányadásul, — s hogy az 1871: 54. tcz. intézkedései a királyföldre nem terjednek ki).

a) 1858-ki urb. pátens 17. §. — b) U. o. — c) 1836: 7. §. 3. — d) Váltásgatókéül az évi tartozás megállapított értékének huszszorosa szolgált — ebből bezedési s kezelési költségek fejében egy hatodrészt levonva. Egyébiránt a mondott tcz. a megváltás módozatát is megállapítja, melyhez képest a szállóbirtokosok ezt vagy maguk teljesíthették, vagy az országos közvetítést vehették igénybe akkép, hogy a volt földesurak a részökre megállapított váltásösszeg erejéig e célra kibocsátott „jelzálogos váltásági kötvények”-kel elégitették ki, melyek félvényként kisorsoltatván, az ország által teljes névérték szerint váltatnak be, míg a volt jobbágyság tartozását 22 év alatt félévi előleges részletekben s a kamat, törlesztési járadék és kezelési költség fejében fizetendő összesen 8%-val tartozik leróni. — e) A váltásgatókét azon összeg képezi, mely az évi tartozások értékének huszszoros összegéből, egy hatodrésznek bezedési s kezelési költség fejében való levonása után fenmarad. S ezt a birtokos tartozik fizetni. Egyébiránt l. az 1871: 54. 7—16. §§-ait. — f) Mindezekre nézve l. az 1871. 54. tczikket.

83. §. 7) P u s z t a t e l k e k n e k (sessiones desertae) azon telkek tekintendők, melyek akár már mint ilyek, akár pedig mint bel- és külsőséggel ellátott volt urbéri házhelyek fordulnak elő az urbéri összeírásokban s csak később hagyattak el birtokosaik által). — A tulajdon ezekre, valamint az 1836: 4. tcz. 14. §-sa értelmében vizonszolgalmányok mellett kiosztott részeikre nézve általában az 1848. január elsején volt birtokosokat s ezek jogutódait illeti, — kivéve Erdélyben akkor, ha az 1848-ki birtokos kezén meghatározott időre vagy visszahuzás világos fentartása mellett kötött szerződés alapján voltak, — s a mely esetben azután a bérföldek s majorsági birtok tekintete alá esnek. — Különbön urbéri legelő- s erdőilletményben csakúgy részesítendők, mint más urbéri birtok b).

a) Habár 1848. előtt mindig benépesítendők voltak. — b) Egyébiránt I. az 1871: 53. tcz. 7—9. és 68. §§-ait.

84. §. 8) Az u. n. f o g l a l á s o k, — melyek alatt az urbéri állománynak a földesuri földről vagy közösekből minden nagyobbítása s illetőleg a volt földesuraság tényén alapuló kevesbülése értendő, — ha Magyarországon 1820., Erdélyben pedig 1819. év után történtek tagosítás és legelő elkülönítés alkalmával visszakövetelhetők, ellenben ha a mondott évek január 1-ét előzőleg létesültek, többé meg nem támadhatók, — valamint akkor sem, ha irántuk a kereset annak idején s névszerint Magyarországon 1859. december 31-ig, Erdélyben 1862. december végeig, a székelyföldön pedig 1870. január 1-ig meg nem indítattott. *) — Különben a volt jobbágyok kezén maradt foglalások se a maradványföldek, se az irtások közé nem sorozhatók s legelő- vagy erdőilletményben sem részesülnek. †)

a) Akár külön per utján, akár az urbéri rendezéssel együtt. Ha pedig az urbéri rendezés már végbe ment, a foglalások iránti keresetek a magánjogi törvények hatálya alá esnek. — b) Egyébiránt I. az 1871: 53. tcz. 10—13. és 69. §§-ait.

85. §. 9) M a r a d v á n y f ö l d e k (fundi remanentiales) alatt azok értendők, melyek mint többlet azon térnek felmérése után mutatkoznak, mely az urbér behozatalakor meghatározott számú urbéri telkek összleteképen adatott át a volt urbéreseknek, — s melyből az 1848-ig fennállott törvények szerint a volt földesúr új telkeket alakítani, vagy a megvoltak hiányait pótolni tartozott volna. †) — Ezen földek a volt földesúrnak járandó s a birtokosok által fizetendő kárpótlás mellett †) a jelen birtokosoknál maradnak, anélkül azonban, hogy azok után legelő s erdőilletményre igényt tarthatnának. — Zsellértelkek belsőégeinél maradványok felszámításának helye nincs; — ha azonban ily telkekhez urbéri természetű külső földek is tartoznak, ezek a fennálló gyakorlat szerint a zsellérek által maradványföldek módjára váltandók meg. — Végre maradványföldek felszámításának helye ott sincs, hol az urbér behozatalakor a jobbágytelkek száma meg nem határozottatott, — hol az urbér végrehajtva vagy behozva nem volt, — hol a község az urbér helyett „regulativum instrumentum“-mal volt ellátva, — hol a volt urbéresek 1848. előtt bel- és külbirtoksikat eldara-

bolva is szabadon adták és vették, — s végre a hol a maradványokra vonatkozó urbéri rendbeszedési kereset 1857. június végeig meg nem indított.)

a) 1723 : 18 és 1836 : 10. §. 7. — b) A kárpótlási összeg akképszatit ki, hogy ezen földek minden holdjára ugyanannyi összeg essék, mennyi az ugyanazon határbeli és osztályú telekért az 1868 : 33. tcz. 5. §-szerint járó országos kárpótlási összegből kártalanításul egy-egy holdra jutott, — s hogy a váltáság-összeg után a birtokrendezés végbefejeztének napjától kezdve 5% kamat jár. A váltáságtólke s járulékaik egyébiránt a megváltott földet terhelik. — c) Mindezekre nézve l. az 1871 : 53. tcz. 14—15 §-ait.

86. §. 10) Végre említendők az urbéri kapcsolatból eredő vagy származtatott következő jogok és köteleességek: — a) A határlatlan zaellérek (subinquinlini) tartozásai; — b) A pálinka-kazánoktól fizetett díjak, ha urbéri viszonyon alapultak; — c) Az urbéltelken nyitott boltoktól való hárszedési jog; — d) A földesuraságnak azon joga, mely szerint egykori jobbágyának esetleg a téglavagy mészégetést, a kővágást, agyag- vagy fővényásást megtilthatta, vagy ezen jog gyakorlásáért magának szolgáltatást köthetett ki; — e) Kizárólagos mészárszéki jog, — melyek azonban — miután 1848 : 9. tcz. az urbéri kapcsolatot véglegesen megszüntette — mindössze már elenyészték.

87. §. Telepítvények alatt általában oly majorsági birtokterületek értendők, melyeket a volt földesurak egyesek vagy többeknek évi szolgálmányok fejében szerződés mellett engedtek át s hol ennek folytán sok helyütt egész községek alakultak. — Ezen birtokosok viszonyait az 1873 : 22. tcz. akképre rendezte, hogy az esetben, ha a telepítvényi földek határozatlan vagy örök időre, vagy valamely családnak egyenes ágon való — avagy férfágnak kihaltáig szóló szerződés mellett engedtetek át használatba, a telepítvényesek szolgálmányaik megváltása mellett összes belső és külső birtokukat jogosítottak tulajdonul megszerezni, — ugyanez áll akkor is, ha a szerződés határozott időre köttetett, azonban ezen határidő 1848. január 1-ig lefolyt anélkül, hogy azóta szerződés határozott időre megújított volna.) — Ha azonban telepítvényi szerződés határozott időre más körülmények közt szó a telepítvényeseknek csak a telepítvényi belsőséget, u. m. a ház helyet, udvart és kertet áll jogában a valódi értéknek megfelelő vé

telárért tulajdonúl megszerezni; — ellenben a külsőségek iránti intézkedés a felek szabad egyességétől függ,^{a)} — mely ha nem sikerül s ha a telepítvényes csupán a belsőségen megmaradni nem akar, a földtulajdonos pedig a külsőségből közép minőségű négy katasteri (1600 □ öles) holdat átengedni nem hajlandó, — a telepítvényes megkívánhatja, hogy valamelyik kincstári birtokon telepítésék le^{b)} s ott neki a valódi értéknek megfelelő vételárért belsőségül egy, külsőségül pedig legalább négy^{c)} s esetleg annyi^{d)} katasteri hold adassék tulajdonúl, a mennyinek vételárára nézve teljes biztosítékot képes nyújtani^{e)}. Különben a vételárt egyesség nem sikerülte esetén a bíróság állapítja meg^{f)}; — oly területek, hol a telepítvényeseknek szolgálmányaikért bizonyos javadalom, p. o. legeltetés, faizás sat. járt, megváltás alá nem esnek^{g)}; — ha pedig a telepítvényes kincstári birtokra költözik, az elhagyott birtok egészen a telepítő tulajdona marad ugyan, — köteles azonban a telepítvényes építkezéseinek s egyéb beruházásainak valódi értékét megtéríteni^{h)}.

a) 1873: 22. — b) U. o. §. 2 és 1871: 54. §. 4. — c) 1873: 22. §. 2. — d) U. o. §. 5. — e) U. o. §. 6. — f) U. o. §. 16. — g) U. o. §. 11. — h) U. o. §. 8. — i) U. o. §. 4. — k) U. o. §. 12. A székelyföldi telepítvényesekre nézve még eltérő némely intézkedéseket l. u. o. §. 27.

d) A szabadalmazott kerületek területén fekvő javak.

88. §. 1) A jászok és kunok három-egy kerületében a fekvő birtok kezdettől fogva szabad birtok volt s a birtokviszonyokban több sajátság csak akkor keletkezett, midőn a kerület I. Lipót által a német rendnek 500.000 frtért eladatott s ismét visszavételest, a pesti rokkantak-háza fundusának zálogított el. Innen t. i. a kiváltást saját maguk a kerületbeli lakosok eszközölvén akkép, hogy a kiváltási összeg^{a)} az egyes községekre s ezek által tovább az egyes lakosokra vettetett ki, — a mily arányban az egyes lakosok a kiváltáshoz járultak (redemtusok), oly arányban osztott ki s illetve szabályoztatott köztük az összes fekvő birtok is; — s azon következással, hogy az ekként keletkezett redemtusok a többi irredemtus (kik a megváltáshoz nem járultak) lakosok irányában nemcsak személyi és családi előnyökkel, hanem fekvő vagyonuk

tekintetében is nem csekély kedvezményekkel^{a)}) ruháztattak fel, — melyek mindazonáltal szintén már csak általános országos jogreformjainkhoz képest jöhetnek figyelembe. c)

a) Mely a zálogösszegezen felül a beruházások fejében még 15.000 forintot tett ki. — b) P. o. a kir. kisebb haszonvételekre nézve sat. S ezen sajátságoknak felel meg az 1840: 30. is. — c) L. D. Wenzel G. „A magy. n. j. rendszere“, Pest 1872. 184. a. §-t.

89. §. 2) A hajduvárosok: névszerint Böszörmény, Nánás, Szoboszló, Dorog, Hadház és Vámospéres birtokának c)

az 1605-ki Bocskay-féle közös adomány, részletes kifejtésében pedig a nemesi nemkevésbé, mint a polgári birtoknak több jellemvonására találunk. A nemesi birtokhoz abban hasonlított, hogy gyökeres jog bizonyításának engedett helyt, hogy örökvallások alkalmával rá nézve a jogközösségben lévő rokonok szintén elsőbbséggel bírtak, hogy elévülési ideje 32 év volt, hogy a reál jogi eljárásban az ellentállás (oppositio) jogorvoslati eszköz volt, hogy mint házastársak közszerzeménye nemesi elbánás alá volt sat. ; — ellenben a polgári birtokhoz ismét annyiban volt hasonló, a mennyiben a határbeli fekvő birtok főtulajdona a községet illette, az örökvallások a városi tanács előtt történtek sat., — s ezekhez járultak még azon sajátságok, d)

hogy az elhagyott földet azon feltétel alatt, „míg vér nem találkozik hozzá“, a községek eladományozhatták, hogy a községi régi családoknak bármely fekvőség elidegenítésénél elsőbbségi jogosítványa volt, hogy a lakosoknak törvényes öröködése volt sat. e)

a) A művelés alatti föld összesen 120—150.000 holdat tesz ki. — Főleg az 1702-ki összeírás folytán, mely a leszármazás u. n. ramalítás megállapítása céljából történt. — c) Bővebben L. D. Wenzel G. „A magy. n. j. rendszere 184. b) §.

90. §. 3) A nagy-kikindai kerületben a birtok alapja egy 1774-ki legf. rendelet, e)

mely az összes földbirtokosoknak haszonélvezetét a lakosoknál hagyván, egyuttal azt határozta, hogy a részben már megtörtént birtokrendezésnek fentartása mellett s az akkor fonállt birtoklasi rendszerhez képest, maguk a lakosok községenként b)

szabályozzák a telekkönyvezzék a telkeszertint alakítandó egyéni birtokot. Az ehhez képest alakult egyéni birtok azután (habár igen kedvező feltételek mellett) mint úri-

birtok állott a m. kir. kamara földesúri hatalma alatt, sajátos jelleme pedig inkább csak a birtokállás külső viszonyaiból folyt.) — Az 1870: 42. a kerületet az önálló törvényhatóságok közé vette fel.

a) Mintán t. i. az 1741: 18. következtében az 1702. óta fennállt marosi és tiszai katonai végvidék 1750-ben provinciálisított s ennek területéből a nagykikindai kerület alakított. — b) T. i. Nagykikinda, Mokria, Franyova, Melencze, Kumánd, Basahid, Karlova, Josephova, Taras és Rácz-Keresztur. — c) E tekintetben különösen megjegyzendő, hogy az első birtokszabályozásnál csak a haszonvehető földek osztván fel, a telkeken kívül maradt (u. n. nicht constitutivmässige Gründe) akkor haszonvehetően földek módjani birtoklása iránt a kir. kamara mint földesuraság és a községek közt már 1803-ban támadtak egyenlenségek s míg a községek maguknak praetendáltak az 1774-ki kir. rendelet módjára, a kamara allodialis földeknek tekintette. Ezen vitán egy 1817-ki privilegium akkép kívánt segíteni, hogy a földeket a lakosok közt felosztandóknak mondta ki, — a természetökhöz képest leendő határozott rendezést pedig egy későbbi rendeletnek tartotta fenn, — mi azonban 1848-ig meg nem történt. S így időközben a bajon csak az u. n. aversionalis szerződésekkel igyekeztek segíteni, melyek értelmében a kerület magát időről időre a fenforgó körülményeknek megfelelő átalányösszeg fizetésére kötelezte, — a mint ez legutóljára 1852-ben történt. Végre ő Felsége egy 1860. aug. 31-ki határozatával azt mondta ki, hogy ezen földek a kamara s kerület által egyességleg megállapítandó összegben megváltandók lesznek — mi azonban még szintén nem történt meg. — Bővebben l. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“, Pest 1872. 185. §.

e) Az u. n. praedialisták birtoka.

91. §. Az u. n. praedialisták (45. §.) katonai szolgálatok fejében néhány magyarországi főpaptól nyervén birtokukat, ezekre nézve sok tekintetben a nemesi javakhoz hasonló kedvezményekben részesültek (p. o. vám-adó s katonaszállásolás aluli mentességgel birtak sat.) — Az adomány a főpap részéről egyébiránt csak a fiág javára szólhatott s míg egyrésztől magszakadás vagy hűtlenség esetén a praedium ismét a főpapra szállt, — másrésztől ez által újból el kellett adományoztatnia. — Jelenleg — miután t. i. az ősiségi pátens s egy 1855. febr. 3-ki rendelet ezen javak függési viszonyát főpappaiktól megszüntette, a praedialis birtok szabad birtok s a praedialisták közt ugyanazon viszony áll fenn, mint a közbirtokos és udvartelkes nemesek közt.)

a) L. D. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“, Pest 1872. 186. § s különösen az esztergami érsek s a zágrábi püspök praediumaira nézve.

f) A székely-birtok Erdélyben.

92. §. Székely-birtok vagy székely örökség alatt azon javak értendők, melyek a székely családok birtokába eredetileg még a székely nemzet letelepedése alkalmával történt foglalás következtében jutottak s ellentétet képeznek azon jószágokkal, melyek ugyanott fejedelmi adomány alapján birtokoltak. — Általában valóságos nemesi jószágok s katonáskodási kötelezettséggel jártak, — azonban országos törvények,*) nemzeti statutumok s szokás folytán se háromlásnak, se fejedelmi adománynak tárgya nem lehettek,*) — s a rokonok és szomszédok is a jogközösség bizonyos nemét bírják rájuk vonatkozólag, melynek úgy élők közti átruházásoknál, mint örököség alkalmával nevezetes hatása van.

a) Különösen Appr. III. R. 76. Cz. — b) S adó- és dézsmafizetéstől, valamint katonaszállásolástól is mentesek voltak.

g) A királyföldi fekvőségek.

93. §. A királyföldi fekvőségek jogi természetét a szász nemzeti statutumok szabályozták, — mihez képest a szászok privilegiumai alapján az összes terület tulajdona a nemzetet illetvén, — az egyéni tulajdon ebben bírja jogi gyökerét s származékos természetű. — Különben itt magszakadás folytán háromlásnak nem volt helye, — ősi és szerzeményi birtok közt különbség nem tétetett, — a fekvő birtok tulajdonosának szabad intézkedési joga nem volt korlátolva s a tulajdonost a tulajdon fogalmából folyó minden jog korlátlanul megillette, — hűtlenség vagy articularis büntetések esetén azonban a bűnösnek birtoka a fiscusra szállt. *)

a) L. D. Wenzel G. „A magyar m. jog rendszere“, Pest 1872. 188. §.

h) A fennállott katonai végvidéki fekvő birtok.

94. §. A fennállott katonai végvidéki fekvő birtokra vonatkozólag megjegyzendő, hogy a károlyvárosi, varasdi, báni, slavo-

niai és bánsági (magyarországi) katonai végvidékek 1807. aug. 7-én nyertek u. n. új alaptörvényeket (Grundgesetze), melyekhez képest az ottani fekvő birtokok katonai hűbér-javaknak nyilvánítottak, — míg egy 1850. május 7-ki pátenus azokat valóságos tulajdonná alakította át s egy 1871. június 8-ki legf. rendelet ezen mitsem változtatván, csak az erdők, legelők s erdei haszonvételek tárgyában léptetett életbe egy a viszonyoknak megfelelő új szabályozást. *)

a) Az 1750-ben megszüntetett marostízsai végvidék birtokviszonyainak maradványai sem léteznek már, (l. egyébiránt D. Wenzel G. „A magy. jogrendszer“, Pest 1872. 189. §. II.); — az 1861-ben megszüntetett erdélyi u. n. székbéli katonaságnak birtokviszonyai pedig ahhoz képest voltak rendezve, a mint az illetők mint székelybirtok birtokosai a katonai szolgálattal járt megszorítások mellett ennek jogi természetében részesültek; mint boerok, bástyások s puskások birtokaikra nézve még csaké-lyebb megszorításoknak voltak alávetve, — mint fiscalis jószágokon a királyföldön tartózkodó jobbágyok pedig a többi végvidéki szabályozás szerint katonai hűbéreknek voltak birtokosai. Mindezen birtokrendezések ezen katonai végvidék megszüntetésével természetesen szintén megszűntek.

95. §. A fekvő javak mindezen nemére nézve megjegyzendő: — 1) Hogy magánjogunk ezek tekintetében (kizárva az urbériségeket) örök és ideiglenes jogu birtokot különböztetett meg; — 2) Hogy örökjogú birtokot (mely t. i. az örökösökre is átszállt) nemesi javaknál csak királyi (s illetve nádori) adomány vagy örökvallás, — polgári javaknál pedig ünnepélyes birtoklevél (litterae guerales) — tehát mindig csak közhiteles s illetőleg városi pecsét alatt lehetett szerezni, — megjegyeztetvén, hogy az adomány útján szerzett birtok egyúttal gyökeres joggal is járt, melyet az örökvallás nem közvetített *); — 3) Hogy ideiglenes jogu birtok a zálogbirtok sok esetein kívül, különösen a kamarai szerződéseken, érdemdíjazásokon s más beírásokon (inscriptiones) alapult, valamint hogy a minden magán pecsét alatt történt birtokátruházás is általában annak tekintetű; — 4) Hogy azonban az országbirói értekezlet által érvényben fenntartott 1855. decz. 15-ki telekkönyvi rendeletnek következtében jelenleg fekvő javakra örök birtoklási joguk már csak azt lehet tekinteni, mely mint ilyen a telekkönyvbe iktatva van *); — ideiglenes jogról fekvő birtokra vonatkozólag pedig csak annyiban lehet szó, a mennyiben ezt az

ősiségi pátensek s az országbirói értekezlet határozatai megengedik. *)

a) A mi főleg háromlái eseteknél mutatkozott fontosnak. — b) Orsz. bir. ért. I. 145. §. s Erdélyre nézve egy 1870. febr. 5-ki minist. rendelet. — c) U. o. I. 20. §.

96. §. Végre a magánjog szempontjából említendő s javaknak rég idők óta nálunk divatozott becsűje, mely a Hk. szerint lehet igaz-, köz- és örökbecsű. — 1) Igaz becsű az, melynél a törvényes árszabás mellőzésével a javak igaz értéke véttetik tekintetbe; — 2) Köz becsű a dolgoknak törvény és szokás által meghatározott árát jelenti, — s e tekintetben a Hk. I. 133. címére utalunk *); — s 3) Örök becsű a közbecsűnek tiszszerese, mi azonban csak fekvő javakra alkalmaztatott s csak akkor, ha a törvény *) vagy egyesség úgy hozta magával. — Különbön az igaz-becsűre vonatkozólag még megjegyzendő, hogy ezt rendszerint szakértők véleménye alapján a bíró állapítja meg, általános szabályul az szolgálván, hogy ingók értéke a piaczi árhoz képest, épületeké az építési költségek arányában, fekvőségeké pedig a tiszta jövedelem mint hatos kamat után kiszámítandó tőke összegéhez képest határozottassék meg, — s hogy e mellett a dolgok rendes és rendkívüli (praetium affectionis) ára is tartandó szem előtt *).

a) Alkalmazást főleg csak akkor nyert, 1) ha az adományos ellenmondás daczára foglalta el az adományozott jószágot, 2) ha kir. jog címén alaptalan adomány kéretett, 3) nagyobb hatalmaskodás esetén, ha a vádlott a litis contestatio után meghalt, vagy az elmarasztaltnak utódjai a lefoglalt javakat visszaváltják, 4) leánynegyed kifizetésénél s végre visszaváltás miatt elvont vámhely visszaváltásánál. b) Névszerint 1) hitlenség címe alatt történt peres adománynál, midőn a hitlenség be nem bizonyított, 2) korona, egyházi vagy erőszakosan elfoglalt javakra kért új adomány s 3) alattomos iktatás esetében. — c) S azért nagy a különbség oly becslés közt, mely p. o. valamely dolog elárverezését megelőzi s a közt, mely kártérítési kérdésekben becsló eskü által döntendő el, — míg az osztályos becslések szintén más szabályokhoz vannak kötve.

C) Cselekvények s keresetek joga.

97. §. A magánjogban csak azon cselekvények jönnek figyelembe, melyek jogi hatással bírnak, — s a keresetek csak anyyi-

ban, a mennyiben közvetlenül a jogok érvényesítésére vonatkoznak. — Ehhez képest főleg 1. a magánjogokra, 2. a jogi cselekvényekre, 3. a jogügyekre, 4. a magánjogok biztosítására, s 5. azok érvényesítésére s védelmére kell figyelmünket kiterjeszteni.

98. §. 1. A jogok s jogosítványok lehetnek: a) Természeti és szerzeményi jogok (jura connata et acquisita) ahhoz képest, ha a személyiség fogalmából önként folynak s ennél fogva a pozitív törvényhozás elismerésétől szükségkép feltételezve nincsenek, — vagy, ha oly határozott tényen alapulnak, melylyel a pozitív törvényhozás keletkezésüket összeköti; — b) Tárgyukra nézve személyi és dologi jogok (j. personalia et realia), melyeket dologbani s dologhozi jogoknak is szokás nevezni, — ahhoz képest, ha csak bizonyos személyek, vagy egyáltalában mindenki irányába érvényesíthetők; — c) Alanyukra nézve személyi jogok, melyek bizonyos személyhez kötöttek, — örökös jogok, melyek az örökösökre is átszállnak — s dologhoz kapcsolt jogok, melyek t. i. a dolog tartozékát képezik; — d) Örök vagy csak ideiglenes jogok; — e) Egyest vagy többeket együtt (j. colligatum) illető jogok; — f) Csak kir. privilegiumon, avagy országos törvényen alapuló jogok s végre g) virtualis és realis jogok, — ahhoz képest, ha a jogosítvány meg van, de valósítva nincs, avagy gyakorlatilag is érvényesített.

99. §. Mindezen magánjogokra nézve megjegyzendő: — a) Hogy megszerzésük vagy eredetileg történhetik úgy, hogy maga a jog is csak a szerzés tényével kezdődik (eredeti jogszerzés), — vagy akkép, hogy a jog már valakit megilletett s ettől ruháztatik át másra (származékos jogszerzés), a mely jogkövetkezés (successio) azután ismét vagy általában, ha t. i. valakinek összes dolgai, — vagy különös, hol csak egyes dolgok származnak át másra; — b) Hogy minden magánjog keletkezéséhez valamely tény kívántatik meg, a mi vagy személy cselekvénye, vagy jogügy, vagy egyszerű s akaratunktól független tény lehet; — c) A cselekvényekről s jogügyekről alább lesz szó (100, 101. §§.). — az egyszerű tények pedig általában vagy valóságos tények (facta. mi-

lyen p. o. az ember születése sat.), melyek ha a jogok keletkezésének okozói főtények, de közvetve feltételek is lehetnek, — vagy képzelt tények (fictiones), ha t. i. valami jogilag valóságos ténynek vétetik, habár tudva van, hogy máskép van, — vagy végre vélelmezett tények (praesumptiones), ha t. i. kétség esetén valóságos ténynek vétetik, a mit a törvény vagy szokás vélelme támogat, — 4. Hogy dologbani jogok átváltozása csak a tulajdonos vagy birtokos cselekvényei következtében történhetik s ezektől függetlenül csak a birtokváltozásnak s időmulásnak van hatályos befolyása a); — 5. Hogy dologhozi jogok átváltozására nézve a jogosított s lekötöztetett személy akarata szolgál zsinormértékül s ahhoz képest a mint egy harmadik személy hozzájárul vagy sem változhatik át a jog ujítás b) (novatio) vagy egyeség c) útján, — s illetőleg engedmény d) (cessio), vagy utalványozás e) (assignatio) által; — s végre 6. Hogy dologbani jogok tárgyuknak megsemmisülése, a jogosított személynek halála s lemondása, a netalán kikötött határidő lejártá s elévülés következtében szűnhetnek meg, — dologhozi jogok pedig ezeken kívül még fizetés, beszámítás vagy egyesülés (egy személyben) által is.

a) Magától értetvén, hogy a törvényes formák is megtartattak legyen. — b) Midőn t. i. egy régi kötelezés helyébe egy új lép. — c) Midőn t. i. kétes vagy peres esetekben, mindkét fél magát valaminek adására, tevésére vagy felhagyására kötelezi. — d) Midőn a követelés másra ruháztatik. — e) Midőn az adós a maga helyébe mást állt.

100. §. 2. A cselekvények a jogok eredeténél, átváltozásánál s megszűnésénél alapúl szolgáló tények közül a legfontosabbak. S ezekre nézve általában főleg a cselekvő személy és a cselekvény ténye tartandó szem előtt. — A cselekvő személyben megkívántatik: — a) Hogy akarattehetsége legyen, — a mi nincs meg névszerint a még nem törvényes koruaknál e), a még nem teljes koruaknál b), (ha netalán a fennálló jog kedvezményekben nem részesítené c), elmebetegknél d), javaik kezelésétől törvény által eltiltott tékozlóknál e), s oly jogi személyeknél, melyek nem egyéni személyek egyesületéből állanak f); — b) Hogy szabad akarateltökélése legyen, — a minek főakadálya esalárdság (fraus et dolus) és erőszak (vis), az ezek

által közvetített tévedés (ignorantia) és félelem (metus) *), valamint azon tiltott cselekvények általában is lehetnek, hol a rossz hiszem (mala fides) s a gonosz szándék (dolus) vagy hibás elvétel (culpa) szintén lényeges tényezőt képezhetnek az akarat mikénti eltökélésénél *). — c) Hogy akaratát külsőleg akkép nyilvánítsa, hogy aziránt kétség fen ne foroghasson, — a mi alakilag valóságosan vagy vélelmezetten, írásilag vagy szóbelileg, ünnepélyesen vagy egyszerűen sat. — a nyagilag pedig feltétel nélkül, vagy feltételhez †), időhatározmányhoz ‡) avagy mellékezel-zathoz §) kötötten történhetik ¶). — A cselekvény ténye a cselekvő személy akaratának külső fogatosítása, mi által az akarat oly ténynyé lesz, mely a jogok eredetének, átváltozásának, módosításának vagy megszűnésének alapúl szolgál. S ez képezi a cselekvények tulajdonképi jogi hatását és általános jogi jelentőségét.

a) Kik gyámság alatt állnak. — b) Kik gondnokok alatt állnak. — c) L. HK. I: 111. cz. — d) Kik szintén gondnokok alatt állnak. — e) Kik zárlat (sequestrum) alá helyezték (Mo. 1723: 48.; Erd. 1772. apr. 8-ki udv. rend.; s a szászok statut. II. k. 3. cz. 10.) — f) Melyeknek jogérdekei szintén különös gondnokok által kezeltetnek. — g) S azért a csalárdság s erőszak mellett létrejött szerződések semmisek (HK. I: 71. §. 1.; II: 83. §. 5.; 1473: 26.; Mo. 1687: 13. s 1715: 53.; szász statut. III. k. 3. cz.; — Dec. 11. 13. ad invalid. condit. pign. — h) P. o. az álarcznál (larva) vagy vértagadásnál (proditio fraterni sanguinis) sat. — i) A mi oly jövődóbeli bizonytalan ténykörülményt jelent, melytől a cselekvő akaratá kinyilvánításának hatását egészben vagy részben függővé teszi. Különben a tulajdonképi feltételek igenlegések vagy nemlegések, felfüggesztők vagy feloldók, hatalmunkban állók, esetlegések vagy vegyesek sat. — k) A mi bizonyos időpontra vonatkozó feltételt jelent. — l) Mely által az akaratnyilvánítás tárgya bizonyos célra fordítandónak határoztatik. — m) Magánjogunk egyébiránt a három közt különbséget eddig még nem igen tett s gyakorlatilag mind háromra nézve a feltétel megjelölés szokott használtatni.

101. §. 3. J o g ü g y e k (negotia) alatt a személyeknek oly cselekvényei értendők, melyeknek közvetlen célja az, hogy magánjogok alapítassanak módosítassanak, átváltoztassanak vagy megszüntessenek. Természetöknek, szorosabb meghatározását kitűzött céljuk által nyervén — ehhez képest a legkülönfélébb jogok (tulajdon, zálog, követelések sat.) megállapítására, átruházására vagy megszüntetésére egyaránt szolgálhatnak; — általában pedig vagy egy- vagy kétoldalúak ahhoz képest, ha (mint p. o. végren-

deletelnél) csak egy. — vagy pedig (p. o. szerződéseknél) két s illetve több cselekvő személy akaratnyilvánításán alapulnak. — Kellékeik általában vagy belső vagy külsők. — A belső kellékek vagy lényegesek, melyek nélkül t. i. vagy egyáltalán vagy különös természetűkhöz képest fen nem állhatnának *); — vagy természetesek, a melyek t. i. lényegükhöz ugyan nem tartoznak, azonban általános vagy különös természetűvel oly szoros összefüggésben vannak, hogy netalán hiányozván, ezen körülmény mindig bizonyítandó; — vagy végre mellékesek a melyek névszerint a feltételes és feltétlen jogüggyeknél fordulnak elő (100. §.) Külső kellékek pedig jelesen azon köz- és magánformaságok, a melyek megtartása nélkül nem érvényesek, s a milyenek jogunk szerint névszerint a hiteles személyek ^{b)} s helyek ^{c)}, a megyei közönségek ^{d)}, a szab. kir. városok s szab. kerületi hatóságok ^{e)}, a fennállott földesúri hatóság ^{f)}, a kir. közjegyzők ^{g)} s a telekkönyvi eljárás közvetítése mint köz-, a szerződések kötése s végrendeletek alkotása alkalmával megtartandó eljárások pedig mint magánformaságok. — A mindezen kellékekben előforduló lényeges hiányok azt hozzák magukkal, hogy az illető jogügy egészben vagy részben semmis, vagy legalább megdönthető, — avagy érvényt egyáltalán nem, vagy pedig csak a hiány pótlása után nyerhet. — Az, hogy tiltott cselekvények a jogüggyek köréből kizárvák s hogy a mi magában semmis jogügy ^{h)} alapján történik, jogilag is érvénytelen — a dolog természetében fekszik.

a) Ilyenek névszerint, hogy az akaratnyilvánítás az akarat belső tartalmával egyezzen, — hogy a személy intézkedési jogánál tovább ne terjedjen s hogy a jogügy céljára legyen intézve. A szerződések s végrendeletek egyes nemeinél egyébiránt másmás lényeges kellékekkel fogunk megismerkedni. — b) Ezek az ország nagybírái (nádor, országbíró és személynők), ezeknek ítélőmesterei, a kir. főkancellár s (a kapcsolt részekre nézve) a bán és ennek ítélőmesterei voltak. — c) T. i. azon római kath. káptalanok és konventek, melyek közhitei pecsétet és országos levéltárt bírnak, s a melyek közvetítése mellett 1848 előtt a legfontosabb magánüggyek p. o. örökvallások sat. voltak elintézendők. Egyébiránt bővebben I. Dr. Wenzel G. „A magy. magánjog rendszere“ Pest 1872 208—210. §§-it. — d) Névszerint oly fontosabb ügyekre nézve, melyek a megyei lakosok személyes érdekeit s a birtokviszonyaik iránti ténylegkérdéseket illetik. — e) U. i. — f) Az urbériség megszűntéig a volt urbéreszek viszonyaira nézve. — g) L. az 1874: 35. tczikket. — h) Hacsak a törvény különös fictiója vagy vélelme által nem nyerne érvényt.

102. § 4. A jogok s jogügyek biztosításának módjai a magánjog szempontjából a következők: — a) Az írásbafoglalás vagy legalább tanuk előtti kötés; — b) Az u. n. *realis cautio*, mely bizonyos értékek letéteményében áll; — c) A zárlat (*sequestrum*) p. o. tékozlók vagyonaára névsat.; — d) A zálog, mely p. o. törvényes, birói, szerződési, kézi vagy jelzálog sat. lehet; — e) A megtartás, mely joggal p. o. a jóhiszemű birtokos bír; — f) A kezesség (*fidejussio*), a mely egyszerű s készfizetési is lehet; — s végre g) különösen jogok fentartása érdekében az óvás, megintés, betiltás és eltiltás *). — A biztosításnak mindezen módjai egyébiránt — miután csak mellékjelentőséggel bírnak — ha maga a biztosított jog vagy jogügy megszűnik avagy magában semmis, érvényüket szintén veszítik.

a) Melyek különben biztosabb hatás elérése miatt többnyire bíróságok útján történnek.

103. §. 5. A jogok foganatosítása s védelme általában vagy önhatalommal, vagy a fennálló közintézetek útján történhetik. — Az önhatalomnak használata, ha saját jogainak vagy birtokának védelme forog kérdésben, a törvényes korlátok közt mindenkit szabadon illet *), — s e tekintetben névszerint a bérbeadónak lakója ingóságaira vonatkozó zálogjoga a hátralékos bérösszeg fejében, s mezei károsításoknál a károsultnak zálogolási joga szolgáljanak például. — A jogok foganatosítása s védelme czéljából fennálló közintézetek pedig a bíróságok, melyeknek szerves rendezését, hatáskörét, valamint az azok előtt követendő eljárások módozatait a törvénykezési rendtartás írja körül *).

a) Előbbi jogunk szerint ennek sokkal tágabb köre volt, mint ezt p. o. az egy évig békésen bírt birtoknak egy év alatt önhatalom mellett történt visszafoglalása; — valamely örökségnek önhatalommal visszavétele; — a perlekedő feleknek ellentállási, visszafoglalási vagy visszautzési joga birói ítéletek ellenére is sat. mutatják. Ujabb törvénykezési rendszerünk szabályai mellett ilyeseknek hely azonban már nem engedtetik. — b) 1868: 54. cz. Egyébiránt bővebben fejtegetve I. Dr. Wenzel G. „A magy. magánjog rendszere“ Pest 1872. 219 s következő §§-it.

III. KÜLÖNÖS RÉSZ.

A) Vagyoni jog.

104. §. V a g y o n nevezete alatt azon dologösszeséget értjük mely a valamely személynek sajátját képező akár dologbani akár dologhozi jogokat foglalja magában, — s igenleges (activ) és nemleges (passiv) tényezőinek egybevetése folytán határozatlik meg érték és mennyiségileg. — A vagyonnak egyébbiránt több osztályát szokás megkülönböztetni. Ha a tekintet a személyre esik, melynek sajátja — lehet egyéni-, családi-, községi-, sat. vagyon, — míg a benne foglalt dolgok minősége szerint többnyire ingó, ingatlan s vegyes vagyont különböztetnek meg. — A magyar magánjog szempontjából a főszűly az ingatlan s ingó vagyon közti megkülönböztetésre esik; — s a mennyiben azon szabályok, melyek a vagyonnak ezen két nemére vonatkoznak, kivállólág a birtok tárgyában nyertek teljesebb kifejtést, — a vagyon kérdését is akkép ismeretjük, hogy 1. a birtokról általában, — 2. a fekvő vagyronról különösen s 3. az ingó vagyronról különösen fogunk szólni.

1. A birtok általában.

105. §. A birtok azon legegyszerűbb jogi forma, melynél fogva külső dolgok személyünkkel s vagyronunkkal összefüggésben lehetnek, — s általában a személynek valamely külső dolog felett gyakorolt azon öntudatos hatalmát jelenti, melynél fogva abból más személyeket tényleg kizárhat. — Itt tehát a lényeg az, hogy valamely hatalmunkban lévő külső dologra ne csak természetileg gyakorolhassunk kedvünk szerint behatást, — a mi egyszerű birtoklás (detentio) volna, — hanem hogy ehhez azon akarat is (animus possidendi) járuljon, miszerint a különben jogosan birtokolt dolgot kizárólág a magunkénak tartjuk *). — Testetlen dolgok s névszerint jogok nem birtokoltatnak, hanem gyakoroltatnak (quasi possessio).

a) S ezért p. o. a haszonbérld — miután benne sajátúl tartási azándék nincs, csak tágabb értelemben nevezhető birtokosnak; — míg másrészlől az erőszak, alattomoság vagy joghatás nélküli átengedés alapján szerzett birtoklás szintén nem valóságos birtok, hanem álbirtok, mely a birtok jogi hatásával nem jár.

106. §. A birtoknak számos felosztásai közül főleg a következő négy bír különös fontossággal, — a mennyiben t. i. a birtok 1. Oziménél fogva lehet jog szerű vagy jog szerűtlen ahhoz képest, ha szerzésre alkalmas jögalapon nyugszik ^{a)}, vagy ha ilyennek ^{b)} hiányában szükölködik ^{c)}; — 2. A birtoklási akaratnál fogva lehet jó- vagy rossz hiszemű ahhoz képest, ha a birtokos valamely dolgot valószínű okoknál fogva a magáénak tart, vagy pedig ha tudja avagy a fenforgó körülményekből tudhatná, hogy a dolog másé ^{d)}; — 3. Tárgyi minőségénél fogva lehet való s á g o s vagy á l b i r t o k ahhoz képest, ha alapját állandó jog képezi, avagy erőszak (vis), alattomosság (clam) vagy joghatás nélküli átengedés (precarium) ^{e)}; — s 4. terjedelmére nézve lehet teljes, vagy nem teljes ahhoz képest, ha valaki valamely dolgot haszonvételeivel együtt, azok nélkül, vagy csakis a haszonvételeket bírja.

a) P. o. ajándékon. — b) P. o. ha lopáson alapul. — c) Össze nem tévesztendő azonban itt a jog szerű birtok a jog szerű birtokbantartással, mert p. o. a bérlő jog szerű birtokban tartó, de azért nem jog szerű birtokos is, sőt ha a bérleményt sajátúl akarná tartani — jog szerűtlen birtokossá lesz. — Lényeges továbbá a különbség birtokczim és birtok közt is, mert érvényes czim csak birtokjogot ad, ellenben magát a birtokot csak a dolog átadása közvetíti. — d) Abból azonban hogy valamely birtok jog szerűtlen még nem következik, hogy rossz hiszemű is legyen, mert ha p. o. valaki tiltott szerződés mellett szerez valamit, de nem tudja, hogy a szerződés tiltott, jó hiszeműleg birtokol; — míg ha valaki a dolgot magát bírja, más pedig annak haszonvételeire bír részben vagy egészben jogot, s akár melyik jogának határait túllépi, — más-más tekintetben jó vagy rossz hiszemű jog szerű vagy jog szerűtlen birtokos is lehet. — e) Itt tehát a lényeges momentum a birtok kezdete lévén, megeshetik, hogy a jó hiszemű birtokos, de még maga a tulajdonos is csak álbirtokos.

107. §. Birtok k e l e t k e z é s é n é l a birtokbavevő személyben általában az kívántatik meg, hogy a birtokbavevő dologra nézve természetileg s jogilag szerzéseképes legyen, s hogy cselekvénye birtokbavételhez alkalmas legyen. — Természeti akadályokat e tekintetben a kellő kornak vagy egészségnek hiánya, jogiakat pedig a törvénynek tilalma képezhet, — s e mellett a közvetlen és közvetett birtokszerzések is más-más feltételekhez vannak kötve. — A birtokbavétel i n g ó k n á l természetii megfogás, elvitel vagy őrizet, — i n g a t l a n o k n á l pedig megszállás, elhatárolás, bekerítés, kijelölés, megmunkálás vagy végre telekkönyvi bejegyzés által történhetik ^{a)}. Az u. n. jelképi (symbolica) birtokba-

vétel ezen cselekvényeknek hasonorejű kifejezése. — J o g o k gyskorlás által vétetnek birtokba, a mi vagy olykép történik, hogy azokhoz képest cselekszünk, — vagy akkép hogy mástól valamit mint tartozást követelünk s ez azt teljesíti, — avagy más dolgát ennek tudta s beleegyezésével a magunk hasznára fordítjuk, — vagy végre ha tilalmunkra valaki felhagy azzal, a mit tennie különben szabadságában állana.

a) Magától értetvén, hogy birtok tárgya csak forgalombeli dolog lehet.

108. §. A birtoknak általános hatása az, hogy egy évi folytonos, nyilvános és háborítlan tartam után jóhizemű, jogszerű és valóságosnak vélelmeztetik úgy, hogy az ily birtokos ellen még a tulajdonos is csak bizonyítás alkalmazása mellett léphet fel *); — ha pedig a birtokost önhatalmulag kiszorítaná, ez magát abba sommás uton ismét visszahelyeztetheti. — Különben a jogszerű valóságos birtok még azon vélelemmel is jár, mintha a birtokos tulajdonos is volna, s ha ellene a tulajdon keresetnék „in pari causa melior est conditio possidentis“ **); — a jóhizemű birtokostól pedig a dolognak elkülönített haszna már vissza nem követelhető s ez megtartási jog (ius retentionis) mellett azt is megkívánhatja, hogy az ellenében fellépett tulajdonos a dolog meglevő állapotához képest *) neki arra fordított minden szükséges és a szokás mértékét túl nem haladó hasznos költségeit is megtérítse **). Kéjszerző befektetések csak annyiban számíthatók fel, a mennyiben a dolgot közönséges érték szerint javították *). — Ellenben a rossz hizemű birtokos nemesak a nyert hasznot, hanem az okozott kárt s azt is köteles megtéríteni, a mit a tulajdonos a dolgon nyerhetett volna. — befektetéseket pedig csak annyiban számíthat fel, a mennyiben a dolognak fentartására szükségesek voltak. — Végre megjegyzendő, hogy a valóságos és illetőleg jóhizemű birtok elévülés és elbirtokláshoz vezethet, — ellenben az álbirtok a birtoknak se jog-sítványaival se kedvezményeivel nem jár.

a) S a birtokos birtokozimét rendszerint csak akkor tartozik kimutatni, ha annak jogszerűsége s jóhizeműsége súlyos gyanu alatt állana. — b) Kivált a régi jogunk szerinti gyökeres jog bizonyításánál. — c) Éptleteknél s ültetvényeknél inkább az időszerinti haszon esik tekintet alá (Dec. 48. 9. de aest.; Dec. 53. divis. succ.), — a mi pedig magából a dologból használtatott fel p. o. építésre való fa sat, az fel nem számítható (Dec. 12.

de aest.). — d) Ilyek p. o. a közbirtoknak rendezésére (Dec. 39. ad reluit pign. in div. com.), a határ- vagy más a birtok védelmét tárgyazo perekre (Dec. 11. de aest.), urbéri szabályozásra (Sent. 13. ad reluit. pign. in div. com.) vagy népenítésre fordított költségek (Dec. 6. de aest.). — e) S ezért a birtokos pusztán kéjszerző készületeit, ha kár nélkül lehetséges elviheti. (Dec. ad reluit. pign. in div. com.)

109. §. A birtok általában akkor szűnik meg, ha a fennállásához kötött feltételek megszűnnek, — s névszerint a tulajdonképi birtok akkor, ha a birtokos birtoklási akaratával felhagy ^{a)}; — a jóhiszemű birtok akkor, ha a birtokos annak tudomására jut, hogy a dolog másé; — telekkönyvileg biztosított jogok birtoka akkor, ha onnan kitöröltetnek vagy más nevére iratnak; — jogoknak gyakorlása általában pedig akkor, ha a kötelezett kijelenti, hogy az addigiakat többé nem teljesíti, — vagy ha a tulajdonos a további birtoklást nem tűri. avagy oly tilalomra, hogy valamivel hagyjon fel nem ügyel, — vagy végre ha a birtokos jogának fentartása érdekében se keresettel se más elégséges jogorvoslatokkal nem él ^{b)}. — Jogoknak egyszerű nem gyakorlása, az elévülési eseteket kivéve — még nem szünteti meg azokat.

a) Az egyszerű birtoklás (detentio) akkor szűnik meg, ha a dologra vonatkozó tetszés szerinti behatás akár természeti akadály p. o. a dolog megsemmisülése folytán, — akár a dolognak elhagyása vagy elvesztése következtében többé nem gyakoroltatik. — b) Milyek névszerint a sommás visszahelyezés, a sommás határigazítás, a rendes visszahelyezési per s Erdélyben az u. n. harmadnapos és panaszos per, — melyekre nézve l. Dr. Wenzel G. „A magy. magánjog rendszere“ Pest 1872. 243. §-át.

110. §. Hosszas birtok alatt különösen azon birtokot értjük, melynek hosszas tartama következtében a birtoklásnak tényállapota jogállapottá lehet ^{a)}. Főkelléke az, hogy valóságos birtok legyen s hogy tartama a magánjog határozatának megfelelően; — hatása pedig elévülés, mely ismét vagy egyszerű u. n. jogfosztó elévülés, — vagy elbirtoklás u. n. jogszerző elévülés lehet. — Egyszerű elévülés akkor áll be, ha a jogosított bizonyos jogosítványaival 32. éven át nem él. Ilyenek p. o. a hatalmaskodás iránti keresetek ^{b)}, az osztályigazítási vagy új osztályt kereső perek ^{c)}, valamely kiskorú kereseti joga, ha gondatlanul tett bevallást törvény szerint visszavonhatna ^{d)}, a magánjogi perek általában ^{e)}, a záloglevelek ^{f)} s kötelezvények ^{g)} bizonyító erejűkre nézve sat. — Ellenben a koronajóságot ^{h)}, s Erdélyben a

fiscalitások *) iránti visszakövetelő perek, továbbá a határjárást s igazítást *), az osztályt †) s a leánynegyed és hitbér fizetését **) követelő perek megindíthatása soha nem évül el; — míg a zálogváltó perek megindíthatását csak az ősiségi pátensek kötötték határidőkhöz *). — Elbirtoklásnak csupán a vagyoni jog körében van helye, — itt azonban ingó s ingatlan dolgokra egyaránt vonatkozhatik, ha t. i. valóságos birtok *) a törvényes idő alatt szakadatlanul s jóhiszeműleg †) folytattatik. Az elbirtoklásnak törvényes ideje a kir. fiscus (49. §.) ellenében 100. év †), egyháziak ellen 40 év, nemesek közt 32 év, polgárok közt 12 év †), elidegenített birtokra nézve valamint falusiak közt egy év és egy nap †) jászok s kunok közt szőlők, kertek s épületekre nézve 3 év †), a székelyek földén 32 év †), a szászok közt 12 év s illetőleg egy év és egy nap †), s végre telekkönyvezett ingatlanokra nézve 3 év. — Szolgalmak, kir. kisebb haszonvételek s általában testetlen dolgok gyakorlás által birtokoltatnak el *), — más p. o. örökös vagy veendő által folytatható birtoknál pedig az elbirtoklási idő is azon módon foly †). — Végül említendő, hogy törvényeink szerint az árvák 16 éves korukig, az ellenséges fogságban levők kiszabadulásukig s a száműzött atyjukat fiai tiszteletből követők távollétükig a jogszerű elévülés idejét megakasztják †) (dormit), — a birtok elveszése, pekezés, birói intés, ünnepélyes ellenmondás, óvás és eltiltás pedig annak teljes megszakítását (rumpitur) vonják maguk után *).

a) A mennyiben t. i. minden jog gyakorlatilag egy concret alanyi tételez fel, ennek jogalanyiságát pedig a jogéletnek általános kívánalmainho képest a positiv törvények szabályozzák, — vannak esetek hol bizonyos jogokra nézve a jogalanyiságnak fenmaradása külső feltételektől függ s az névszerint a jogosított személytől megkívántatik, hogy jogai felett azok természetéhez képest őrködjék; — ha pedig ezt tenni elmulasztaná, a positiv törvényhozás ezen jogokat a társadalmi lét érdekében időmulás czimén elévülteknek nyilatkoztathatja oly értelemben, hogy elenyésztek s többé nem gyakorolhatók. — Hogy ez a személyiségből s általában a családi kötelékből eredő jogokra a jogosítványokra ki nem terjedhet, — az a dolog természetében fekszik; — a mint hogy elévülés alá csak a vagyoni jogok s a törvénykezés köréhez tartozó jogok a jogosítványok esnek is. — b) HK. I: 46. cz. 5 §. és 78. cz. 3. §. — c) Mo. 1723: 36. Erdélyben nem. — d) HK. I: 128. cz. — e) HK. I: 79. cz. 3. §. — f) HK. I: 82. cz. 7. §. és 1500: 17. — g) Mo. 1729: 37. — h) 1514: 2. — i) Appr. II. R. 8. Cz. — k) HK. I: 85. — l) HK. I: 45. — m) HK. I: 78. — n) A HK. I. 82. cz.

2. §. elévülésnek nem ad helyet. — o) Tehát p. o. a letéteményes vagy a haszonbérlet nem birtokolhat el (HK. I: 82.; Dec. 1. és 10. de praescr.), — valamint hogy oly dolgok sem birtokolhatók el, melyek valóságos birtok tárgyát nem képezhetik p. o. koronajavak, a határok, a törv. hitbér, a vérrekonok közti örökösödési jog. — p) Az osztr. polg. tvk. 1261 és 1468. §§. alapján, — egyébiránt l. Dr. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“ Pest 1872. 248. §. — q) HK. prol. 10. §. 6. — r) HK. I: 78. §. 2. v. ö. I: 23. és III: 15. cz. — s) HK. I: 78. §. 4.; III: 15. — t) Jászkon statut. X. §. 1. — u) 1555. udvarhelyi statutum 24. pont. — v) Szász statut. III. K. 6. cz. 12 és 17. p. — w) Dec. 15 és 16 de praescr. — x) HK. I: 82. §. 3. — y) Mo. 1729: 86. §. 3 és 37. §. 37.; HK. I: 79; — s ezeken kívül magyarországi több törvény a haza belzavarai tekintetéből a 16—18. századokban több ízben vett ki az elbirtoklás alul bizonyos éveket l. Dr. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“ Pest 1872. 247. §. I., jegyz. — z) HK. I: 79. §. 2.; Dec. 4. és 5. de praescr. — Magától értetvén, hogy kedvező bírói ítélet a félbeszakítást ismét megsemmisíti (Mo. 1729: 37; Dec. 11. de praesc.).

2. Az ingatlan vagy fekvő vagyon:

a) A telekkönyv.

111. §. A telekkönyv azon közhitelű nyilvános könyv, mely a fekvő birtok létviszonyait foglalja magában. — Tárgyát a fekvő birtok jogi értelemben képezi, vagyis az ingatlanok a reájuk vonatkozó dologbani jogokkal együtt. — Tartalma pedig három részből áll t. i. a birtok-, a tulajdon- s a teherlapból, — a melyekhez azon okiratok gyűjteménye járul, melyek telekkönyvi bejegyzéseknél, — névszerint a bekelezéseknél s egyszerű feljegyzéseknél — és az ezek körüli eljárásnál alapul szolgálnak.

112. §. A birtokállási lap a telekkönyvi jószágtestet tárgyilagossá ismertető jelei szerint s különös jogi minőségének rövid kijelölésével táblás átnézetben adja elő a), — a mikhez a kellő felvilágosítást az ide vonatkozó s az okmánygyűjteményben foglalt okmányok nyújtják. b) — A tulajdon-lap a tulajdonos vezeték-, kereszt- s netaláni melléknevét, polgári állását, származását, iparát, lakhelyét s egyéb ismertető jeleit, — községeknél, intézeteknél, testületeknél, alapítványoknál s más jogi személyeknél az őket illető sajátosságos nevezeteket, — közös tulajdon esetén pedig a tulajdontársakat egyenként ugyanígy körülírva fog-

lalja magában; — s kimutatja továbbá a tulajdonhozi ezímet; — a tulajdon minden továbbruházásait; — minden feltételt s korlátozást, melyek a tulajdonos személyét, p. o. kiskorúság, gondnokság sat. alapján, vagy tulajdoni jogát, p. o. helyettesítés, elővásárlási jog, zálogbirtoklasi viszony sat. fennforgása miatt érintik; — a mindezen körülményekben s viszonyokban beállott változásokat; — a telekkönyvi jószágtestnek minden le- és hozzájegyzését s végül a telekkönyvi jószágtestnek a szerzési okiratokban kifejezett árát s esetleg becsárát is ¹⁾. — Végre a t e h e r l a p a telekkönyvi jószágtesten, vagy annak egyes részein fekvő zálog- s alzálogjogokat, szolgalmakat s más telekkönyvi bejegyzésre jogilag alkalmas dologbani jogokat és kötelességeket, valamint ezek jogi tulajdonságát, p. o. hitbizományi, tőkepénzi vagy biztosítéki minőségét, — és a mindezekben beálló változásokat tünteti elő. A jogcím és az ez alapon jogosítottak itt azon módon jegyeztetnek be, mint a tulajdonlapon ²⁾.

a) 1855. decz. 15-ki rend. 51. §. — b) U. o. 169 és 170. §§. — Melőzve marad mindamelllett a telekkönyvből mindaz, a mi céljához nem tartozik, p. o. a jószág közviszonyai, közterhei, a határok sat. — c) Ha t. i. a felek kívánnák, — anélkül mindazonáltal, hogy a telekkönyv az előadott ár vagy értékre nézve kezeskednék (1855. decz. 15-ki rend. 52. §.). — d) U. o. 54. §.

113. §. A telekkönyvekre vonatkozólag egyébíránt még megjegyzendő: — 1) Hogy a telekkönyveket mai alakjukban az 1855. december 15-ki minist. rendelet léptette életbe ³⁾, melyet az országbirói értekezlet végzése nemcsak az oda vonatkozó későbbi pótlintézkedésekkel ⁴⁾, hanem az osztrák polg. törvénykönyvnek mindazon határozatával együtt is tartottak fenn ideiglenesen érvényben, a melyek a telekkönyvi rendeletekkel egybefüggésben állnak s valamely telekkönyvi jog megszerzésére vagy elenyésztére alapúl szolgálnak ⁵⁾; — 2) Hogy a telekkönyvek alakítását helyszínelő bizottságok munkálatai előzték meg, melyek minden egyes birtokot alkotórészei, kiterjedése és fekvése úgy, mint a birtokjog tekintetében a legközelebb érdekeltk előadásai szerint községileg felvevén s ezen munkálatokat a még utóbb beérkezett felszólamlásokhoz képest is kijavítván, — csak ezután állapították meg végleg az egyes t e l e k k ö n y v i j ó s z á g t e s t e k e t ⁶⁾; — 3) Hogy az ekként el-

készült telekkönyvek vezetése a telekkönyvi hivatalok s hatóságok által teljesítetik, — a telekkönyvi bíróságok pedig a kir. törvényszékek s ezzel külön megbízott egyes kir. járásbíróságok; — 4) Hogy a magyar korona országaiban lévő v a s u t a k és c s a t o r n á k részére, legyenek azok akár az állam, akár magán részvénytársulatok sajátjai, önálló u. n. ö s s z p o n t o s í t o t t t e l e k k ö n y v e k készültek e), melyek az illető megyékben működő telekkönyvi hatóságoknak felügyelete s vezetése alatt állnak — azonban mindazon teendőkre nézve, melyeket a polg. törvénykezési rendtartás f) a telekkönyvi hatóságokra bíz, a Budapest városi központi telekkönyvi hatóság illetékessége alá tartoznak e); — 5) Hogy az 1868 : 29. tez. értelmében a szőlőbirtokosok által országos közvetítés mellett megváltandó tartozások (82. §.) s járulékok jelzálogi biztosítása s nyilvántartása végett minden község telekkönyvéhez egy, az egyes lakosok különböző váltságtartozásait körülményesen kitüntető u. n. megváltási teherlap csatoltatván, — s innen minden egyes tartozás egyének s rovatok szerint az egyes szőlők illető telekkönyvi birtoklapjára bejegyeztetvén, — az ekként jelzálogilag bekeblezett követelés minden eddig bekeblezett más követelést megelőz a); — s végre 6) hogy minden tagosítás vagy urbéri birtokszabályozás alkalmával a telekkönyvi hatóságok az illető határ telekkönyvét átalakítani s a régi birtokok helyébe a birtoklapokra a kiosztott új birtokokat átvezetni hivatalból tartoznak b).

a) Az első lépést telekkönyvek általános behozatalára az 1840 : 21. tez. tette. Az ingatlanságok leírására nézve azonban a sz. k. városokban lévő birtokról csak hiányos s a nemesi birtokról alig figyelmet érdemlő intézkedést tartalmazván, — a paraszti birtokot pedig egészen mellőzván, — nevezetesebb sikert épen oly kevésbé eredményezett, mint ő Felsége 1849. decz. 28-ki rendelete, mely a nemesi birtokot még érintetlenül hagyta. S így — miután az Erdélyben 1760. óta adókiivetés czáljából a városi s jobbágyi birtokról készült összeírások figyelembe szintén nem jöhetnek, — az 1810-iki országgyűlésnek munkálatai pedig szintoly sikertelenek voltak, mint ő Felsége 1833. jan. 2-ki s 1834. sept. 24-ki rendeletei; — Magyarországon s Erdélyben, a katonai végvidékek kivételével általános telekkönyvi összeírás csak az osztrák polg. tvk. kihirdetése után névszerint az 1853. april 18-ki s sept. 16-ki és 1855. julius 23-ki ministerialis rendeletek folytán történt — melyek t. i. az 1855. decz. 15-ki rendeletet készítették elő. — b) Orsz. bir. ért. I. 145. §. — c) U. o. 156. §. — d) Lásd egyébiránt az 1855. decz. 15-ki rend. 1—46., valamint különösen 55. és 56. §§-ait. — e) 1868 :

1. §. 1. Hol az illető vasut vagy csatornatulajdonosnak kiosztott összes földterülete s a vasutak és csatornák minden tartozéka, miként azok a kiosztás és hitelésítés alkalmával a hitelos térképen s ahhoz mellékelte leírásban kitüntetve találtnak — képeznek egy telekkönyvi jószágtestet (1868: 1. §. 4.); — a vállalat tulajdonában lévő oly más fekvőségek és építmények azonban, melyek annak kiegészítő részét nem képezik (p. o. az igazgató lakása, vagy valamely a fővárosban fekvő épület) csak akkor vétetnek fel a központi telekkönyvbe, ha ezt a vállalat maga kéri (igaza. s közl. minist. 1869. márcz. 8-ki szrend. 29. §.) — f) 1868: 54. §§. 18 és 19. — g) 1868: 1. §. 2. — h) 1868: 29. §. 9. — i) 1869. apr. 8-ki 2579. sz. a. minist. szrend.

b) A tulajdon.

114. §. A tulajdon kérdése általában az államélet s társadalmi lét alapintézetei és uralkodó eszméi, valamint a köz- és magánérdekek viszonzlagos hatásához képest ítélendő meg^{a)}. S így habár tulajdon alatt szorosan véve a külső dolgoknak személyiségünkkel való azon szoros jogi összeköttetését értjük, melynél fogva álladékok s haszonvételeik felett korlátlanul rendelkezhetünk s ebből minden mást kizárhatunk^{b)}; — másrésztől kétségtelen, hogy tulajdon ily abszolút értelemben alig létezik, hanem hogy általában hol több, hol kevesebb korlátozásokkal jár, — a mint ezt az ingatlan s ingó, — a nemesi, polgári s paraszti, — az állami, községi, testületi, alapítványi, családi s egyéni, — a feltétlen s feltételes, — és végre a teljes és nem teljes^{c)} tulajdonnál egyaránt tapasztaljuk. — Különösen a fekvő tulajdont illetőleg eddigelő főleg a nemesi, polgári, paraszti s más külön rendezésű vagyon közt tettett különbség; — miután azonban magánjogunk mai állásához képest azon kérdések, melyek a tulajdon általános fogalmából erednek, itt egyformán a telekkönyv elvei szerint ítélendőek meg, — mi is fejtegetésünket azon kérdésekre szorítjuk vissza, melyek lényegileg a fekvő tulajdon anyagi fennállását érintik.

a) L. D. Wenzel G. „A magy. magánjog rendszere“, Pest 1872. 260. §. — b) Tehát már nem pusztán tényleges, hanem jogi hatalom. — c) A teljes tulajdon a dolog álladékára s haszonvételeire együtt terjed ki, — ellenben a nem-teljes tulajdonnál a tulajdonos csak a dolog álladékára nézve bír teljes joggal, míg a haszonvételek tekintetében nevezetes megszorításoknak lehet alávetve. A hűbéri birtoknál divatozott u. n. dominium divisum, hol t. i. maga a dolog álladéka volt két tulajdonos kezén akkép, hogy az

egyik a főtulajdont (dominium directum), a másik pedig a hasznvételi tulajdont (dominium utile) bírta, a jogtudomány mai felfogása szerint valóságos tulajdonnak már nem tekinthető.

A tulajdon szerzése.

115. §. Tulajdon általában vagy foglalás (occupatio) útján, vagy átengedés következtében szerzethetik meg. — Tulajdonszerzésre célzó foglalás tárgyát csak jogilag szabadon álló dolgok képezhetik^{a)}, — megjegyeztetvén, hogy a földolg tulajdonával rendszerint a mellékdolog, t. i. a járulékok, tartozékok s gyümölcsök (58. §) tulajdona is jár, s ezen értelemben számítandó ide névszerint a növedék (accessio) is, vagyis mindaz, a mi valamely dologból származik, vagy ahhoz eredeti módon külsőleg járul. — Más tulajdonában lévő dolgokra vonatkozólag tulajdont csak átengedés, vagyis a tulajdonnak átruházása útján lehet szerezni, — a mi általában élők közt, vagy halál esetére történhetik. — Ingatlan dolgoknál a tulajdon átengedése telekkönyvi átírás (átkeblezés) útján eszközöltetik.

a) Melyek alatt nemcsak a még senki tulajdonában nem volt dolgok, hanem azok is értendők, melyek más által elhagyattak, vagy a melyekre nézve a tulajdon elévülés következtében szűnt meg. Itt mindazonáltal még az is megkívántatik, hogy a dolog forgalombeli legyen (60. §.) s hogy maga a foglalás módja is megfeleljen a fennálló jogi rend szabályainak.

A tulajdon gyakorlása s megszűnése.

116. §. A tulajdon gyakorlása általában a tulajdonosnak cselekvényeiben nyilvánul s ezekhez képest ítélendő meg, — megjegyeztetvén, hogy az ingatlanok tulajdonával különösen járó jogok e mellett még külön telekkönyvi feljegyzés által érvényesíttetnek. — **M e g s z ű n n i** pedig azon esetekben szűnik meg a tulajdon, ha a dolog eddigi minőségében akár természetileg^{a)}, akár jogilag^{b)} elenyészik, — ha a tulajdonos tulajdonáról lemond s illetve a dolgot elhagyja, — ha élők közt jogérvényes és teljes átruházás történik, — s végre, ha a tulajdonos meghal^{c)}.

a) P. o. ha valamely telket maradandólag víz borítja el. — b) P. o. az úrbéri kapocs megszűnése következtében a volt földesurak tulajdona az

természeti birtokra vonatkozólag. — c) Mely esetben mindazonáltal a tulajdon a beálló öröködésnél fogva csak alanyi változást tapasztal.

1146

A tulajdonnal járó egyes jogosítványok.

117. §. A tulajdonnal járó egyes jogosítványok általában lényegesek és esetlegesek. — A lényegesek névszerint a birtoklási jog, a haszonvételi jog, a szabad intézkedési jog és a visszakövetelési jog; — az esetlegesek pedig vagy másoknak ezen négy alapjogosítványból folyó megszorításai, vagy oly jogosítványok, melyek nem a tulajdon fogalmából erednek, hanem ahhoz csak külsőleg, p. o. szerződések által csatoltatnak.

a) A tulajdonosnak birtoklási joga.

118. §. A birtoklási jog a tulajdonosnak valamely dologra vonatkozó azon jogosítványa, melynél fogva azt kizárólag hatalmában tarthatja s abból minden mást kizárhat. Megilletik tehát a valóságos, jogszerű, jóhiszemű s különösen a telekkönyvi birtokosnak minden jogai, — másnak pedig a jószágban része csak annyi lehet, a mennyi neki a tulajdonos által átadás útján (119. §.) átengedettett. — Szó alul kivételnek helye csak annyiban van, — a mennyiben a tulajdonos túrni tartozik, hogy földjén más a maga földjeinek megvédelése céljából vizáradás ellen gátakat s töltéseket állíthasson^{a)}; — a mennyiben valamely malom tulajdonosa nyilvánvaló károsítás nélkül gátját s töltését a másik part tulajdonosának földére alkalmaztathatja^{b)}; — s a mennyiben közszélokra s az ország javát és kereskedését előmozdító magánvállalatok érdekében a tulajdonos a szükséges téreket, hol kárpótlás nélkül, p. o. országutak készítésére vagy bővítésére^{c)}, — hol kisajátítás (121. §.) útján átengedni köteles^{c)}.

a) Hk. I: 87. §. 3. — b) U. o. §. 4. — c) Mo. 1548: 49.; 1625: 13.; Appr. III. R. 37. s 38. Cz. — d) 1836: 25.; 1840: 38. és 40.; 1868: 55. — e) Harminczadépületekre az 1723: 13. §. 6. értelmében zálogképen.

119. §. A t a d á s (traditio) alatt azon jogi cselekvényt értjük, melynél fogva a tulajdon másra átruháztatik, — a mi általában kézzől kézzel (közvetlenül), hosszú kézből^{a)}, jelképileg,^{b)} rövid kézzel,^{c)} képzelten sat. történhetik. — Érvényéhez az kívántatik meg, hogy az átadó a dolog valóságos tulajdonosa vagy ennek törvényszerű képviselője avagy meghatalmazottja legyen, — hogy a dolog szabad ren-

delkezése alatt álljon, hogy jogeszközölő ok (iusta causa) forogjon fenn s hogy az átadó átadási, az átvevő pedig átvevési szándékát határozottan s törvényes formában kijelentse. — Fekvő tulajdon telekkönyvi átírás után tekintetik átadottnak, arra vonatkozó jogok pedig (zálog, szolgálat) betáblázás által lesznek dologbani jogokká^{a)}.

a) Ha t. i. az átadó szándékának kinyilvánítása mellett a dolgot csak mutatja. — b) P. o. ha egy háznak kulcsa adatik át. — c) Ha t. i. az átvevő a dolgot bármi czímen, p. o. kölcsön, haszonbér sat. czímen már bírálja. — d) Nemesi jószágoknál a régi törvényes forma az iktatás volt.

120. §. A fekvő tulajdonnál előforduló h a t á r j e l e k r e vonatkozólag megjegyzendő, hogy ezek felállítása, fentartása s megújítása a határos birtokosoknak közös joga, — de mindezek eszközését mindenik külön is követelheti. A h a t á r v o n a l a k iránt pedig kérdés főleg akkor támadhat, ha ezek folyókkal vagy folyamokkal esnének össze, melyek medrüket megváltoztatnák. Ily esetben a birtokos, kinek földéről a viz más földre folyt malmait, gázlóit, réveit, halászatát s egyéb haszonvételeit nem veszti el, — a fekvő birtokok tulajdonában azonban változás nem áll be^{a)}.

a) Hk. I : 87. §. 2. és 3.

121. §. K i s a j á t í t á s (expropriatio) alatt valamely birtoknak a közös érdekéből s ahhoz mért kártalanítás mellett örök időkre s kényszerítve történt átengedését értjük^{a)}. — Kisajátítás általában csak azon területekre nézve foghat helyt, melyek vasutak s közutak építésére, esatornákra, folyók szabályozására, vizek s mocsárok lecsapolására, futóhomok megakasztására, hidak, kikötők építésére, táviratok felállítására, parti rakhelyek s raktárak emelésére s végre hadi erődítésekre szükségesek^{b)}. — Ily esetekben csupán időleges kisajátításnak csak kivételképen lévén helye^{c)}. — ha illető helyen az engedély megadatott, ^{d)} az e l ő m u n k á l a t o k a t mindenki ingyen tartozik tűrni^{e)}, a netaláni akadályokat s károsításokat pedig az illető törvényhatóság intézi el sommás uton^{f)}; — mire az alapterv a ministeriumi s két törvényhatósági közegből álló bizottság által megállapítottván^{g)}, — a kisajátítás csak azon területre és a területnek csupán azon részére rendeltethetik el, mely a tervezett vállalat létrehozatalára okvetlen szükséges.^{h)} — Ha valamely birtok nem egészen szükséges, a birtokos oly alapterv készítését kívánhatja, hogy a kezén

maradó rész használható legyen s értékben ne veszítsen ¹⁾, — s ha a birtoknak három negyed része esnek kisajátítás alá, megkivánhatja, hogy a negyedik is kisajátíttassék ²⁾. — Épületek, vízművek vagy egyéb a kisajátítandó területen található elmozdíthatlan tartozékok mindig egészben sajátítandók ki ³⁾. — Végre a kártalanítás kérdése egység nem sikerülése esetén törvénykezési uton döntik el s olykép, hogy a kártalanítási összeg a kisajátító ellen külön kártérítés alá eső függő termés, ültetvények s egyéb elmozdítható tárgyak számbavétele nélkül — szakértők véleményéhez képest a kisajátított tárgy valódi s teljes értékének megfelelően s rendszerint folyó készpénzben egyenlíttessék ki ⁴⁾. Haszonbérlok s haszonélvezeti vagy egyéb szolgálmi joggal bírónak igényei a kisajátítást nem gátolják s a mennyiben a kártalanítási összeg megállapítása ellen alapos kifogásaik nincsenek, joguk csak ennek haszonvételére terjed ki ⁵⁾. — A bányászati és sóaknászati czélokra megkivántató terek a bányatörvény rendezéséhez képest a közigazgatási s bányahatóságok együttes eljárása mellett sajátíttatnak ki ⁶⁾.

a) L. az 1836: 25.; 1840: 4. 38. és 40.; de kiváolag az 1868: 55. — b) 1868: 55. §. 33. — c) U. o. §. 1. — d) Mit országos vállalatokra az országgyűlés ad, kisebb vállalatokra pedig az illető törvényhatóság és község meghallgatása mellett a közmunka s közlekedési minister (U. o. 2. §.) — e) U. o. 10. §. — f) U. o. 11. §. — g) U. o. 25. §. — h) U. o. 12. §. i) U. o. 14. §. — k) U. o. 15. §. — l) U. o. 16. §. — Sőt vannak fontosabb esetek, hol a földtulajdonos az egész birtok kisajátítását követelheti l. U. o. §. 17. — m) U. o. §. 31. 33. 34 és 36. — n) U. o. §. 38. A bérlekedés vagy megszüntetés s a haszonbéri viszonyok módosításának néhány kivétel esetét l. U. o. §. 39. — o) L. az 1854-ki osztrák bányatörv. 101. sk. §-ait.

b) A tulajdonosnak haszonvételi joga.

122. §. A haszonvételi jog a tulajdonosnak azon jogosítványa, melynél fogva jóságának mind állagát, mind tartozékait a törvény megszorításainak s mások jogainak sérelme nélkül minden tekintetben kényekedve szerint használhatja, vagy akár használatlanul is hagyhatja. — A törvény idevonatkozó megszorításai általában felszíntiek s földalattiak. — A felszíntiek azok, 1) melyeknél fogva a földtulajdonos vadászati joga gyakorlásában tapasztal némi korlátozást ^{a)} (163. §.); — 2) melyeknél fogva a vizek ter-

mészetes lefolyását s lefolyhatását nem szabad más kárával megakasztania^{a)} s köteles a közigazgatási hatóság e tekintetbeni intézkedéseinek felelősség terhe mellett s egy év alatt megfelelni^{c)}; — 3) melyeknél fogva erdejének szabad használatában bizonyos mérvig az erdészeti szabályok által korlátoztatik^{d)}, — s végre 4) a melyeknél fogva a futóhomok megakasztása érdekében szintén bizonyos szabályokat tartozik követni^{e)}. — A földalatti megszorítások részint a kir. bányászati főúri jogból s az általános bányaszabadság elvéből folynak és névszerint az u. n. fentartott s szabad ásványok használatától zárják el a földtulajdonost, — részint a kincslelet (164. §.) eseteire vonatkoznak.

a) 1872: 6. — b) 1840: 10. — c) U. o. és 1751: 14.; Appr. III. R. 40. Cz. A törvény rendes útjának fennmaradása mellett. — d) Az erdőszetre általában a Mo. 1791: 57.; 1807: 21.; 1836: 12 és 16.; Erd. 1791: 30. s az újabb úrbéri törvények vonatkoznak. — e) 1844: 10. §. 2. — f) Melyeket a Hk. I: 25. a földtulajdon tartozékai közt fel nem hoz s melyekre névszerint az 1351: 13.; 1405: I. 20. és II. 8 s 13.; 1464: 9.; 1468: 49.; 1492: 30.; 1514: I. 2. és 3.; 1523: 39.; Appr. III. R. 15. Cz. és az 1747-diki novellaris cikkek vonatkoznak.

c) A tulajdonosnak szabad intézkedési joga.

123. §. A szabad intézkedési jog a tulajdonosnak azon jogosítványa, melynél fogva jószágára vonatkozó tulajdonjogát élők közt vagy halál esetére akár teljesen s örökidőkre, akár csak ideiglenes birtoklás és használat végett másokra átruházhatja. — A törvény e tekintetbeni megszorításai az ősiség megszüntetése következtében kisebb körre szorítottván^{a)}, — jelenleg főképen csak azon korlátozásokban állanak, melyek a telekkönyvi jogosítványoknak s halál esetén a le- és felmenő örökösök u. n. köteles részeinek folyományai, — s eltekintve az előbb divatozott elzálogítások eseteitől, csak a teljes és örök időkrei átruházásokat illetik^{b)}; — azonban soha nem álltak újjában annak, hogy a tulajdonos azért jószágának egyes részeiről, p. o. egyházi s iskolai célokra, a földművelés, ipar és kereskedés érdekében, vagy érdemdíjazások alakjában szabadon ne intézkedhetett volna. — A szabad intézkedési jog megszorításának egyik nevezetes példá-

ját egyébiránt az u. n. családi hitbizományok is nyújtják.

a) A mennyiben t. i. előbb az adományi jószágokban a sz. korona háromlái joga, az ősi birtokban pedig a családbeliek joga e tekintetben szintén igen nevezetes szerepet játszott. — b) P. n. testvérek cseztetés-állapotánál, vagy házasúrnak közös szerzeményénél fogva.

124. §. Az u. n. családi hitbizományokat (fidei commissa familiarum) a főúri családok fényének fentartása czéljából az 1687 : 9. léptette életbe s az 1723 : 50 terjesztette ki a köznemesekre is e). — Ezek rendezéséhez képest: — 1. Családi hitbizományt jogérvényes élők közti vagy halál esetérei intézkedés alapján csak szerzeményi jószágokból lehetett alakítani; — 2. Megkivántatott, hogy ezen magánintézkedés királyi jóváhagyást nyerjen, országszerte köröztessék s azon megyék közgyűlésein, hol a hitbizományi javak fekszenek, kihirdessék b); — 3. Megkivántatott, hogy a hitbizomány által se mások jogai ne sértessenek, se más jószágok miatta adósságokkal ne terheltessenek c); — 4. A javak tulajdona az egész családot illeti s a birtokos csak haszonélvező e), ki a jószágokat teljes joggal bírhatja s azok minden jóvedelmét húzhatja, azonban felettök se élők közt, se halál esetére szabad intézkedési jogot nem gyakorolhat; — 5. Névszerint élők közt a jószágot annak tőkétől vett értékére nézve e) el nem idegenítheti, fel nem cserélheti, (el nem zálogíthatta), éltén túl haszonbérbe nem adhatja s adóssággal nem terhélheti, — ha pedig tenné, a hitbizományt elveszti f) s az elidegenített javak az összeg megtérítése nélkül is visszafoglalhatók g); — 6. A javak egy részének elidegenítése vagy adósságokkal való megterhelése csak azon esetekben történhetik, ha magát a hitbizományt veszély fenyegetné, vagy egyéb helyes és fontos okok forognának fen, — egyébként azonban a hitbizományi javakat csak az özvegyi s hajadoni jog és azon követelések terheltethetnek, melyeket a hitbizomány szabályozása megenged, s a birtokos csupán saját beruházásai felett rendelkezhetvén szabadon, a javak se adósságok végett nem eshetnek végrehajtás alá h), se a birtokos hibája miatt nem foglalhatók le i); — 7. Halál esetén azon szabályozások szolgálnak zsinormértékül, melyek az örökösre nézve a hitbizomány alapításakor lettek előírva, — melyekhez képest a hitbizomány elsőszülöttség (primogenitura)

izelsőség (majoratus), idősbtség (senioratus) sat. lehet, — melyekkel mindazonáltal tüzetesen csak az örököségi jog fejtegetésénél fogunk megismerkedni. (Halljunk!)

a) Erdély törvényei e tárgyról nem intézkednek. — b) 1723 : 50. §. 1. és 2. — c) U. o. §. 1. — d) 1687 : 9. §. 1. — e) 1687 : 9. pr. — f) U. o. §. 1. — g) 1723 : 117. §. 4. alapján. — h) 1723 : 40. alapján. — i) S a Dec. 37. ad inval. fass. ex praejud. alapján csak a jövedelem vehető zár alá.

125. S ez volt tehát a szabályozás, melyhez képest az 1852. nov. 29-ki ősiségi pátens intézkedéseig a családi hitbizományok általában alakítottak. — Miután azonban az érintett pátens 13. §. az addig már fennállott hitbizományokat érintetlenül hagyván, újak felállítására nézve az osztrák polg. törvénykönyv szabályait léptette életbe, mindezt pedig az országbirói értekezlet a kapcsolatos hadroni joggal együtt érintetlenül hagyta, — elvégre ujonnan felállítandó családi hitbizományokra nézve ő felségének egy 1862. október 9-ki kir. leirata a következő intézkedéseket foglalja magában: — 1. A hitbizomány a törvényhozó hatalomnak különös beleegyezése nélkül fel nem állítható; — 2. Felállításakor az ide tartozó minden darabokról rendes hiteles jegyzék készítenendő, mely a bíróságnál megtartandó s minden birtokváltozásnál és a hitbizománynak a szabad vagyontól elkülönzésénél zsinormértékül szolgál; — 3. A hitbizománynak biztosságáról külön rendszabályok szerint a bíróság tartozik gondoskodni; — 4. Midőn a hitbizományok felállításai engedelemért előleges lépések téttenek, megkivántatik, hogy a hitbizománynak szánt vagyon körülbelüli pénzértéke kitéssék, s feljelenessék, hogy ez iránt a kérelmezőnek személyes vagy családi viszonyainál fogva nem forognak-e fen aggályok, melyek a megadásnak útjában álluának, s ha ilyek fenforognának, hogy minő tudva lévő körülményeken alapulnak. A hitbizomány felállítása az alapító részéről mindaddig visszavonható ismét, míg más arra átadás vagy szerződés által jogot nem szerzett; de az akarat akkor is visszavontnak tekintetik, ha az örökhagyónak törvényes fiörököse születik, ki a hitbizományban ben nem foglaltatik. 5. — A hitbizományi vagyonnak tulajdona a várományosok (jögközösségben lévők) és a bírlaló közt meg van osztva; s míg amazokat a főtulajdon, ezt a haszonvételi tulajdon illeti. — A várományo-

sok ennél fogva jogosultak a hitbizományi adósleveleknek bírói kézhez letételét kívánhatni; a hitbizományi javak rossz kezelését a bíróságnak feljelenteni; a hitbizomány és az utódok védelmére közös hitbizományi gondnokot ajánlhatni, s általában az állag biztonságára szükséges minden intézkedést megtenni. — A bírálót ellenben a haszonvevő tulajdonosnak minden joga s kötelezettsége illeti, s névszerint a hitbizományi javak s növedékeinek minden haszonvételei s illetőleg terhei; míg az állagnak hibáján kívül történt kisebbségeért sem felelős. A hitbizomány birtokosa magára nézve jogáról lemondhat, de nem, habár még nem létező maradékaire nézve is. Ha a hitbizomány hasznait, vagy magát a jószágot elzálogítja, ezen elzálogítás a haszonnak csak azon részére érvényes, melyet ő jogosított beszédni, de nem a jószágra vagy azon hasznok részére nézve is, mely utódját illeti. A hitbizományi bíráló továbbá bizonyos megszorítások mellett az ingatlan jószágot tőkévé változtathatja, s földeket földekért cserélhet, ahhoz mért bérbe, vagy örök haszonbérbe is adhat. Megkívántatik azonban, hogy ily változtatásokhoz a rendes bírói hatóság is hozzájáruljon, mely köteles a tudva lévő várományosokat, vagy ha ezek kiskorúak avagy távol vannak, azok gondnokait, továbbá a hitbizomány s az utódok gondnokát is meghallgatni; az okok fontosságát megítélni, s a földek eldarabolása megengedésénél kivált arra ügyelni, hogy a közrendtartási szabályok megtartassanak. Az e mellett kialakított fizetmény mint hitbizományi tőke kamatra kiadandó. A hitbizomány bírálója a rendes bírói hatóságnak jóváhagyása mellett továbbá a jószágnak egy harmad részét adóssággal terhelheti; vagy ha tőkéből áll, ennek egyharmadát felveheti, annélkül hogy erre nézve a várományosok, vagy gondnokok beleegyezése szükséges volna. Ezen harmadrészbe azonban a jószágon fekvő hátrmi néven nevezendő terhek is beszámítandók, úgy hogy két harmadrész teljesen szabad maradjon. A hitbizományi jószágnak értéke, ha elcserélendő vagy eladósítandó bírói becsú, ha pedig pénzre teendő közárverés útján határozandó meg. A hitbizományi adósságnak visszafizetése évenkénti ötszázalékos részletekben történendő, a hátridőnek meghoszabbítása csak fontos okokból lévén megengedhető. Ha a hitbizományi birtokos a már teljesített visszafizetések-ből bizonyos összeget önhasználatra ismét felvenni akar, ennek tör-

lesztésére az évenkénti ötszázalékos külön tartozik fizetni. — 6. A hitbizománybani utód elődének csak bírói jóváhagyás mellett tett adósságait köteles megfizetni; s az ezeknek törlesztésére már lejárt visszafizetésekért csak annyiban felelős, a mennyiben azok elődének szabadon örökölhető értékéből ki nem telnek. Ha az előd a hitbizománynak fentartására, vagy javítására tetemes költségeket fordított, a mely czélból a hitbizományi jószágot adóssággal megterhelni is joga lett volna, az ily költségek megtérítendőek; az utódok azonban e végből a fentérintett módokhoz képest a jószág egyharmadának megterhelésére jogosítvák. — 7. A hitbizományi hitelező a hitbizományon habár bírói jóváhagyás mellett fekvő adósságnak visszafizetését csak a törzsjószág jövedelmeiből követelheti. — 8. Az utolsó évi haszon az előd örökösei, s a hitbizományi utód közt úgy osztandó fel, mint a haszonélvező és tulajdonos között. Hitbizományra hivatott utódok nem vélelmezhetők; de hogy a hitbizományi kötelek feloldathassék megkívántatik, hogy ezt a haszonvevő tulajdonos és hirdetményileg idézendő minden várományos beleegyezésén felül, az utódok gondnokának meghallgatása s bírósági jóváhagyás is megelőzze. — 9. A hitbizomány akkor nyészik el, ha elvész, vagy ha az alapítványban meghívott minden ág, utódok reménye nélkül kihalt; a mely utóbbi esetben a főtulajdon a haszonvételi tulajdonnal egyesülvén, a birtokos a hitbizományról kénye szerint rendelkezhetik. Végre hitbizományoktól (s helyettesítésektől) megkülönböztetendőek mindazon alapítványok, melyeknél fogva tőkék, földék, vagy jogok jövedelmei, közhasznú intézetekre (egyházi javadalmakra, iskolákra, kór- vagy szegényházakra) avagy bizonyos személyek tartására örök időre rendeltetnek.

d) A tulajdonosnak visszakövetelési joga.

126. §. A visszakövetelési jog a tulajdonosnak azon jogosítványa, melynél fogva birtokát, melytől elesett, minden törvényes eszköznek alkalmazása mellett visszaszerezheti. — Régi jogunk szerint itt különösen a kir. adományi, iktatási és örökvallási levelek alapján támasztott perek voltak fontosak *); — jelenleg a divalozó jognak tulajdonszerzésre vonatkozó elvei szolgálnak zsinormértékül, s főleg a telekkönyvek nyujtanak biztos támaszt.

*) L. Dr. Wenzel G. „A magy. magánjog rendszere” Pest 1872. 295. és 296. §§-it.

e) A kir. kisebb haszonvételek.

127. §. A kir. kisebb haszonvételek különösen a nemesi jószágoknak jövedelem forrásai. Általában vagy földesúri haszonvételek, melyek t. i. a jószág tulajdonosát közvetlenül illetik, — vagy kiváltságos haszonvételek, a melyek gyakorlása különös kir. privilegiumon alapul. — Magukban véve testetlen dolgok s elbirtoklás útján is szereshetők. — Különben a maguk területén a szab. kir. városok, a szabadalmazott kerületek, az erdélyi szász nemzet s néhány kiváltságos helyek által, — valamint kir. privilegiumok alapján egyes udvartelkesek (curialisták) által is gyakoroltatnak.

128. §. 1. Az italmérési s korcsmálási jog (ius educilli) a nemesi jószág tulajdonosának, azon jogosítványa, melynél fogva bort s más szeszes italokat kisebb mértékekben folyvást árulhat. Tárgyát kiválólág a bor képezi, azonban a sör és pálinka is körébe esik s eredetileg a törvény az eladás árára s mértékére is kiterjedt ^{a)}, az újabb szabályozás azonban már csak a törvényes mértékek megtartását kívánja. — Különben a következők jegyzendők meg: 1. Hogy csak kisebb mértékekbeni kimérésre vonatkozik s a nagybani és névszerint hordókbani vagy bepecsételt palaczkokbani eladást nem korlátolja; — 2. Hogy törvényeink a kimérés szabályozását a termeléssel s pálinkaégetéssel is összefüggésbe hozták; — 3. Hogy a jószág tulajdonosa e jogánál fogva fogadókat s korcsmákat szabad tetszése szerint tarthat ^{b)}, — ott azonban hol rendezett községek vannak, ha a határban szállók műveltetnek sz. Mihály naptól sz. Györgyig ^{c)} — ha pedig csak kerti szállók léteznének sz. Mihálytól karácsonig ^{d)} a községi lakosok is mérhetnek bort kis mértékekben ^{e)}; — 4. Hogy saját használatra a bor hordókban máshonnan is hozható ^{f)}, a törvényes idő alatt pedig a községbeliek által gyakorolt kisebb mértékekbeni eladás szintén nem pusztán a határbeli termésre szorítkozik; — 5. Hogy a törvény menyegző vagy betegség esetén a kisebb mennyiségbeni eladást is bármikor megengedi ^{g)} — ott pedig hol szokássá lett a gazda szállómunka idején munkásainak bort kis mértékekben szintén mérhet; — 6. Hogy a serfőzési jog kizárólág a jószág tulajdonosát illeti ^{h)} s e tekintetben csak az

udvartelkesek irányában köteles hasonló joggyakorlást tűrni ⁴⁾, — ellenben pálinkát saját használatra vagy akónkénti kereskedésre törkölyből, gyümölcsből, borból, borseprőből s a gabona kivételével minden földi természetményből égetni a volt jobbágyoknak szintén meg lett engedve ⁵⁾; — s végre 7, Hogy az urbéri pátensek a keresmálási és italmérési jognak elébbi rendezését csekély módosítással fenhagyták ⁶⁾ s a végleges szabályozást az újabb törvényhozás is egy külön törvény intézkedésére bizza ⁷⁾.

a) Mo. 1550: 36. §. 2. — Erd. Appr. III. R. 92. Cz. — b) 1836: 6. §. 2. — c) U. o. — d) U. o. — e) Ezen határidők alatt azonban a községek Magyarországon bort kisebb mértékekben csak közösen — tehát nem házanként s csak a helységen belül mérhetnek, ha csak a helységen kívüli gyepen is országos vásár alkalmával bormérésnek régi gyakorlatában nem volnának (1836: 6.). Ellenben Erdélyben a volt jobbágyok e jogukat részint egyenként sorban, részint községileg gyakorolják. — f) 1836: 6. — g) U. o. — h) U. o. — i) Miután a kir. curia által szabadon gyakorolható jogoknak ismertetett el (Dec. 3. ad sublat. benef. curial.) A székelyeknél pedig „a ki ert akar árulni közülök, indifferenter legyen szabados árulni mindennek“. — k) 1836: 6. §. 2.; 1840: 7. §. 2. A minden kazántól évenként fizetendő 2 ft. díj a kárpótlási összegbe lett betudva. — l) 1863-ki urb. pátens 28 s 24 §§. s az 1854-ki 31. §-a. — m) 1871: 53. §. 5.

129. §. A húsvágási jog (ius macelli) a hemesi jószág tulajdonosának azon jogosítványa volt, melynél fogva a kiváltságos helyeken s területeken kívül mészárszékeket tarthatott s ott húst kisebb mérték szerint és szabott áron kizárólag vágathatott ⁸⁾. — Ezen jog mindazonáltal az urbéri pátensek által a kárpótlási összegbe betudatván, végleg megszűnt ⁹⁾.

a) Urb. VI. §. 6; 1836: 6. §. 6. E jog gyakorlása egyébiránt 1848 előtt nagyobbára rendőri szabályok által is volt részletesen meghatározva s udvartelkesek által kir. privilegium vagy elbirtoklás alapján szintén gyakoroltathatott. — b) Urb. kárp. pátens 2. §.

130. §. 3. A malmot tartási jog (ius molae), mely a nemesi jószágnak sajátlag tartozékát képezi ¹⁰⁾, a tulajdonosnak azon jogosítványa, melynél fogva birtokán belül malmokat tetszés szerint felállíthat, szükséges gátjait akár a szomszéd földjéhez is építheti ¹¹⁾, azon esetben ha vize rendes medrét elhagyná, malmát az új meder mentében akár másnak földjére is áthelyezheti ¹²⁾, — s követelheti, hogy más az általa használt vizet rendes folyásában ne

akadályoztassa vagy másfelé ne vezesse ^{a)}. — A volt földesurak malomjogait egyébiránt az urbéri pátensek akkép tartották fen, a mint 1848 január 1-én gyakorolták ^{c)}, — az 1872-ki törvényhozás pedig a végleges szabályozást egy későbbi törvény intézkedésére bízta.

a) HK. I: 24. cz. 8. §. — b) U. o. 87. cz. 4. §. — c) U. o. 2. §. — d) A HK. I: 24. cz. 8. §-nál fogva. A volt földesurat egyébiránt azon jog is megillette, hogy a paraszt malmát privilegium vagy szerződés daczára is elbecsülhette (1836: 6. §. 8.; Urb. III. 8.). — e) A magyarországi s bánsági 1853-ki pátensek 24-ik a s a horvátországi pátens 34. §-sa; — az erdélyi 1864-ki pátens pedig még azzal, hogy a volt urbéres felszabadult telken bért (taxa) mellett bírt malmát megválthatta.

131. §. 4. A vám- és révjog (ius telonii et nauli) a nemesi jószág tulajdonosának azon kiváltságos jogosítványa, mellyel fogva utak, töltések s illetőleg hidak, hidasok vagy kompot használatáért bizonyos bért vagyis vámot szedhet. — E jog általában csak különös kir. privilegium mellett gyakorolható s ha gyakoroltatik azzal jár, hogy a tulajdonos nemcsak a privilegium törvényes kivánalmait köteles megtartani ^{a)}, hanem arról is tartozik gondoskodni, hogy a hidak, utak sat. keltsen elkészítve jó karban tartassanak ^{b)} s hogy a vámdíjak szedése körül törvényellenességek elő ne forduljanak. A vámdíj általában szekértől és marhától jár, gyalog embertől pedig csak akkor, ha kompot használ minden esetben azonban kizárólag a privilegiált közegeken s szabályszerű díjjegyzék mellett ^{c)}; s míg egyrészt a vámtulajdonos nincs jogosítva bárkit is a maga vámhelyének használatára kényszeríteni, vagy másnak határába örököt állítani ^{d)}, — másrészt annak, ki a vámdíjfizetés kikérülése végett árutakat, vagy titkos gázlókat keres, avagy épen lopva vagy erőszakosan vonja ki magát a fizetés alul, szekere a rajta lévő jószággal s befogott marhával együtt önhatalmilag is lefoglalható ^{e)}. — A vám- és révtulajdonos egyébiránt mást még abban is megakadályoztathat, hogy akár saját földén oly utat nyisson, vagy révet tartson, melyeken vám vagy révhelye elkerülhető lenne ^{f)}, — s ellentmondhat mindoly privilegiumnak is, mely másnak egy mértföldnél közelebb reá nézve káros révjogot adna ^{g)}; — ha pedig az áthidalt víz medrét változtatná, vámszedési jogát az új meder határán is

gyakorolhatja *). — Zsarolás vagy egyéb kihágások ellenében az utasokat a megyei hatóság köteles védeni. — de a sértettnek szabadságában áll hatalmaskodási pert is indítani †).

a) Visszélések esetére a büntetés birói megintés után először 100 ft., másodszor 200 ft., harmadszor pedig a vámhelynek elvesztése, mely azonban a kir. kincstártól közbecstü szerint visszaváltható (1566 : 11 és 12.; 1723 : 15. §. 2. sat.); Erdélyben pedig az *articularis* 200 ft. büntetést ily esetekre is alkalmaztatták. — b) A megyei hatóság felügyelete s a fenti büntetések terhe alatt. U. o. — c) Mely ha a privilegiumban magában szabályozva még nem volna, a megyei hatóság által állapíttatik meg (1656 : 29.; 1715 : 15. §. 5.), s hiteles alakban minden vámhelyen tartandó és kívánatra előmutatandó (U. o.). A régebben vámmentesekre nézve I. D. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere”, Pest 1872. 285. §-t. Továbbá vámmentesek azok is, kik csak a vámig mennek s annélkül, hogy más földre mennének, ismét visszatérnek, — valamint azok, kik folyóvizeken fel vagy lefelé hajókéznak, de a hidat vagy hidast nem használják (1351 : 8.). — d) 1498 : 36. — e) 1492 : 88.; 1498 : 35.; Mo. 1723 : 15. §. 13. Birói ítélet előtt azonban kárterítés és hatalmaskodás terhe alatt el nem adhatja. — f) 1492 : 87. §. 4. és 88. — g) Hk. II : 10. §. 2 és 3. — h) Hk. I : 87. §. 2. — i) Mo. 1566 : 12. S a magyarországi törvények szerint a vámbüntetések is alkalmaztatnak.

132. §. 5) A vásártartási jog (ius nundinarum) a nemesi jószág tulajdonosának azon kiváltságos jogosítványa, melynél fogva bizonyos helyen és időben országos vagy heti vásárokat tarthat s ellenmondhat mind oly privilegiumnak, mely bármelyik szomszédját különösen országos vásárok tartására egy mértföldnél közelebb eső helyen hasonló joggal ruházná fel *). — Gyakorolhatásra kir. privilegium †) vagy 100 éves elbirtoklás †) szükséges. — Ujabbán egyes községeknek a kir. földművelési s kereskedelmi minister adja meg a jogosítványt.

a) Hk. I : 23. §. 4.; és II : 10. cz. — b) Hk. I : 23.; II : 9. §. 1. és 10. — c) Hk. I : 23. cz.

†) Az egyházi kegyúri jog.

133. §. Az egyházi kegyúri jog (ius patronatus) — a menyiben t. i. a nemesi javak tulajdonával mint dologi jog esetleg járna *) — a tulajdonosnak azon jogosítványa †), melynél fogva a megüresedett egyházi javadalomra mint világi kegyúr †), mint egyházi pedig 6 hó alatt egy alkalmas egyént jelölhet ki az illetékes népöknek (ius praesentationis), — továbbá előkelőbb helyet

foglalhat el az egyházban, oda nevét és czímerét függesztheti ki, — s ha inségre jutna, az egyház jövedelmeiből segedelmezést kívánhat. — Viszont azonban az egyház érdekeit s jogait védeni, pártfogolni s szükségleteinek fedezéséről gondoskodni tartozik. — Ha e jog testületet illet, minden kérdésben rendszerint a részesek abszolút többsége határoz; — ha pedig többek közt van felosztva, vagy felváltva gyakoroltatik, vagy relativ szótöbbséggel. — Egyenetlenségek esetén a király s illetve az e czélből megbízott vegyes bíróság intézkedik*). — Különben e jog gyakorlása mindig azt illetvén, a ki a jószág haszonélvezetében van*), — e tekintetben változás csak akkor állhat be, ha ilyen magában a jószágban vagy az egyházi hivatalban történék, — s míg egyrészt a birtokos egyházi kegyúri jogáról egyszerűen le nem mondhat, másrészt az egyes jogok gyakorlásában csak oly esetekben szorítható meg, ha törvény értelmében alkalmatlan (p. o. ha zsidó) volna.

a) Patronum faciunt dos, aedificatio, fundus. — b) Patrono debetur honor, onus, utilitasque; praesentet, proposit, defendat, alatur egenus. — c) A kijelölendőben az kívántatik meg, hogy alkalmas egyén és honfi legyen (1495: 30—32.; 1725: 55. sat.), de önmagát a kegyúr nem jelölheti ki; ha pedig a püspök a kijelölt egyént mint nem alkalmast visszavetné, az egyházi kegyúrnak azon alkalomra kijelölési joga megszűnt, — ellenben a világi kegyúr, ha első ízben többeket nem ajánlott volna, — záros határidő alatt újat jelölhet ki. — Különben e jog gyakorlását közelébb, az egyházi törvények szabályozzák, legujabban pedig akkép is gyakoroltatik, hogy a püspök csődöt hirdet s a jelentkezők közt hármat ajánlatba hoz, — a kegyúr pedig ezek közül jelöl ki egyet. — d) 1553: 9.; 1569: 36. — e) Tehát esetleg a zálogbirtokost is, — azonban sequestrum esetén nem a zárgondnokot, hanem a birtokost.

A k ö z ö s t u l a j d o n.

134. §. Közös tulajdon az, mely bizonyos jószágra nézve több személyt osztatlanul illet akkép, hogy a mint az osztatlan állapot felbontatik, a közösség is megszűnik. — Az egész jószág tulajdona tehát mindjáját illetvén, a dolog természetében fekszik, hogy az egészről csak egyetértőleg intézkedhetnek is*) s hogy a résztulajdon és annak haszonvételei iránt minden részes csak társainak sérelme nélkül rendelkezhetik szabadon. Különben az egyes részesek jogai s kötelességei a közösségnek alapjául szolgáló jogvi-

szonytól függenek^{b)} s általános elvül csak az szolgálhat, hogy a mint részes valaki a tulajdonban, ahhoz képest jogosított a közös haszonvételekben részesülni s illetve köteles a szükséges költségekhez járulni.

a) Mo. 1723: 47. §. 4. — b) Ahhoz képest, a mint p. o. a jószág kir. adomány útján, vagy más úton-módon szerzetett.

A közbirtok.

135. §. A közbirtok (compossessoratus) kizárólag a nemesi jószágoknál divalozó azon közösségi forma, hol többen ugyanegy jószágot felosztva bírnak, s annak csak bizonyos tartozékaira s haszonvételeire nézve tartották fenn a közösséget. — A közbirtoknak törvényeink által kijelölt esetei általában javadalmakat s terheket foglalnak magukban s névszerint lehetnek a) közös haszonvételek, p. o. közös legelők, erdők, nádasok s különösen a kir. kisebb haszonvételek^{a)}; b) közös földek^{b)}; c) a futóhomok elfojtása^{c)}; d) közös épületek fenntartása s javítása^{d)}; e) gátak, töltések s egyéb védművek fenntartása^{e)}; f) tavak, mocsárok vagy folyóvizek szabályozása és lecsapolása^{f)} sat. — Maga a fenntartott közösekbeni részvét vagyis a közbirtokosoknak közös érdekeikre vonatkozó kölcsönös jogi állása általában részbirtokuk arányától (proportio) függ, — a mely arányosság az u. n. arányosítás által nyer megállapítást. — Közös jövedelmek vagy haszonvételek szabályozásánál s névszerint közös legelőkre nézve a marhák számának s nemének, — közös erdőkre nézve a faizás és makkoltatás módjának, — a kir. kisebb haszonvételekről nézve pedig a jövedelemfelosztás arányának meghatározásánál minden részesedés tekintetében mértékül vagyis kulcsül általában a valódi részbirtoknak mennyisége szolgál. — Ezen kulcsnak megállapítása alkalmával mindenek előtt a régi házhelyek száma s mennyisége vétetik alapul — egy nemesi udvartelek rendszerint két, vagy a körülményekhez képest legjelebb három házhelynek számíttatván, ha csak be nem bizonyíttatik, hogy több házhelyből áll. Osztályrészes rokonok s ezek jogutódai közt az elágazás vagyis az osztályrészek száma is jó figyelembe. — Ha ez úton kulcsot megállapítani nem lehetne, azon arány szolgál zsinormértékül, melyben a felek közös hasznok megosztásánál vagy terhek viselésénél netalán már más alkalommal megállapodtak; — s ha ez

nem történt volna még, a közös gyepből tett foglalások s egyéb belsőtelki birtokká fordított külső birtokrészek elhagyásával kinek-kinek tisztán belsőtelki birtoka méretik fel. — Ha pedig a zavaros birtokállapot miatt ez sem vezethetne célhoz s birói ítélet által kimendátnék, hogy a felsorolt kulcsok egyike sem alkalmazható, akkor kihagyatván minden a közösből tett foglalás, mindegyik birtokosnak egész birtoka méretik fel s az ebből kitetsző felszámítás fog azután a közös haszonvételek iránti rendelkezés és felosztás alapjául szolgálni e). — Közös földek arányos felosztásánál ugyanazon kulcsok használatnak — azon különbséggel azonban, hogy itt a felosztás a közösből tett foglalásokra s a netalán régenten más határhoz tartozott, de már emberemlékezet óta a közös birtokhoz kapcsolt részekre is kiterjed h). — Ellenben a közös költségek kivétele csak a birtok s a várt haszon arányában szokott történni; — s míg közös épületek fenntartása és javításához ki-ki közvetlen birtoka mennyiségéhez képest tartozik járulni i). — a közhatározat alapján emelt p. o. árvízmentő gátak sat. költségeit a határozathoz nem járult közbirtokos is a reá háromló jobblét vagy haszonhoz aránylag köteles viselni k). — S ugyanezen elv szolgál zsinórmértékül tavak, mocsárok vagy folyóvizek szabályozásánál vagy lecsapolásánál is l). — Végre említendő, hogy az 1872: 6. toz. a vadászati jog mikénti gyakorlását az egy határbeli földbirtokosok intézkedésére bízván, az arányának egy új esetét állítja fel, — hol a többség határoz s az évi tiszta jövedelem a tulajdonosokat földbirtokuk terjedelméhez képest a más jövedelmek felosztásánál arányúl szolgáló kulcs szerint illeti m).

a) 1715: 69.; 1836: 12, s az erdőkre nézve még az 1807: 21. — b) 1836: 12. — c) 1807: 21.; 1844: 10. — d) 1715: 69.; 1836: 12. — e) 1751: 14.; 1807: 17.; 1827: 33.; 1836: 36.; 1840: 10. §. 6—8. — f) 1827: 33.; 1836: 36.; 1840: 10. §. 7. — g) 1836: 12. §. 1. sk.; Dec. 1. 2. 4. 8. ad prop. usus com. benef. — Erdélyben az arányosítás esetei nincsenek oly teljesen kifejtve, — azonban a kulcsnak megállapítására nézve ugyanazon elvek szoktak alkalmaztatni. — h) 1836: 12. — i) 1715: 69. — k) 1836: 36. S rendszeren az illető thatóság által kidolgozott kulcs szerint. — l) Hly alkalommal egyébbiránt, ha nagyobb terv szerint történendő, a hatóságok, a kir. ministerium, de sőt a törvényhozás is közbe szokott járnai, p. o. 1827: 33. sat. — m) 1872: 6. §. 3.

A városi fekvő tulajdon különösen.

136. §. A szab. kir. városok^{a)} területén a fekvő tulajdonra nézve különösen még az jegyzendő meg: — 1) Hogy itt általában községi és egyéni magántulajdont kell megkülönböztetni; — 2) Hogy a város területén lévő fekvő magántulajdon magában véve csak származékos természetű s tulajdonképen a községi tulajdonban gyökerezik^{b)}; — 3) Hogy az egyházi kegyúri jogot s a kir. kisebb haszonvételeket a városi községek gyakorolják s ebben az egyes polgárok csak annyiban vesznek részt, a mennyiben ezt nekik a helyhatósági statutumok engedik^{c)}; — 4) Hogy a városi fekvőség magántulajdonosának birtoklási s haszonvételi joga mindig a községi érdekek s tekintetek szerint szabályoztatott, a mint ezt a Budapestre vonatkozó 1868-ki külön kisajátítási törvény is mutatja^{d)}; — 5) Hogy 1853. év előtt a városiak urafogyott vagyonában az öröklési jog a városi fiscust illette^{e)}; — s végre 6) hogy azelőtt a városi birtoklási viszonyokra nézve különös elbirtoklási és elévülési szabály állott fenn 12 évi s illetve egy év s egy napos birtok alapján^{f)}.

a) Ide nem értve t. i. az 1870. óta városokká lett községeket. — b) Akként, hogy az egyes birtokos városi fekvőségét vagy közvetlen községi átengedés, vagy közvetve más magánjogi úton nyerte. — c) S e részben azt találjuk, hogy vagy az ipar tekintetét szolgálták zsinormértéktől, a mennyiben p. o. a húsmérési, malomtartási sat. jogok a fennállott czéhrendszer értelmében gyakoroltattak, — vagy pedig az egyes házbirtokosok ruházattal fel ily jogosítványokkal, — a mint ezt különösen az italmérésre nézve p. o. Erdélyben látjuk, hol ez nem a várost községileg, hanem a városi birtokosokat egyenként illető haszonvételek tekintetik. — d) 1868: 56. — e) Mo. 1649: 16.; 1681: 41. Erdélyben csak szokás alapján. — f) Hk. I: 78. §. 3 és 4.

A fekvő paraszti tulajdon különösen.

137. §. Az 1848. óta alakult paraszti tulajdonra nézve különösen még az jegyzendő meg: — 1) Hogy eredete általában az 1848-ig fennállott u. n. úrbéri, — és a magánjogi szerződések alapján keletkezett u. n. telepítvényi birtokra vezetendő vissza; — 2) Hogy az 1848-ki törvényhozás az úrbéri tartozásokat kármentesítés mellett szüntetven meg^{a)}, az úrbéri birtok ezen te-

hermentesítés folytán lesz paraszti tulajdonú, — a mi részint országos kárpótlás, részint az úrbéri birtokok által fizetendő megváltások útján történik ^e); — 3) Hogy az országos kárpótlás kizárólag országos alpból fizetetik s tőkének vétetik, a melynek meghatározásánál az úrbéri telkek állománya utáni tartozásokon kívül a földesúri hatóság gyakorlásával egybekapcsolva volt magánjogi kötelezettségek is számba vétettek ^e); — 4) Hogy az 1868: 33. tcz. rendelkezése következtében azon akár készpénz-, akár természetbeli adózásokból állott úrbéri szolgálatok, melyeket egyes jobbágyok vagy egész községek az 1840: 7. tcz. kihirdetése után úrbéri örökváltsági szerződések mellett 1848. május 1-ig megváltottak — az úrbéri országos kárpótlásnak megfelelő megtérítésben részesülnek; — 5) Hogy a maradványföldek ^e), a zselléreltelkekhez tartozó úrbéri természetű külső földek ^e), a szállóbirtokok ^e), az előbbi földesurak által vissza nem váltható írtványok ^e) és az erdei haszonvételek s nádlás ^a) után járó tartozások és illetve szolgáltatások a birtokosok által váltandók meg, — mely alkalommal azonban országos közvetítést is vehetnek igénybe ^e); — 6) Hogy ellenben az u. n. telepítvények birtokosai az összes belső és külső birtokuk után járó váltságdíj s illetőleg vételért az állam közvetítése nélkül kötelesek törleszteni ^a); — s végre 7) Hogy az ekként tehermentesített s illetőleg megváltott birtokrészek azután tagosíttatván s összesíttetvén ^e), a birtokosoknak oly teljes tulajdonává lesznek, melyre az előbbi megkülönböztetés jobbágy és nemesi birtok közt többé már nem alkalmazható ^a), — de melyre vonatkozólag azon előbbi törvényes határozatok is eltöröltettek, melyek az úrbéri birtoknak a belsőségtől való elszakítását, a telkek eldarabolását s az úrbéri telkeknek szerzését tiltották s illetve korlátozták ^e).

a) Mo. 1848: 9.; Erd. 1848: 4. és 5. — b) Az 1858. márcz. 2-ki és 1864. június 21-ki pátensek; 1868: 33.; 1871: 53 és 54. — c) Az 1853. márcz. 2-ki pátens 3. §-sa. A kárpótlás egyébiránt osztályszerűleg sorozott általányösszegekben adatott úgy, hogy Magyar- s Horvátországban és Slavóniában a megyék 8 osztályba s ezek további 3 s illetve 2 alosztályba osztatván, a kárpótlási összeg ehhez képest 300—700 pengő frtot tett ki. A fél, negyed sat. telkek után ezen összegek aránylag jártak; — a zselléreltekért pedig Magyar- s Horvátországban 50 pf., Slavóniában 40 pf. fizetett. Erdélyben, Kraszna-, Zaránd- és Közép-Szolnok megyékben és a Kővár vidéken, ha relationalis szerződésék álltak fenn, ezeknek a viszonzol-

gáltatások és egyhatodnak mint költségnek levonása után fennmaradó tiszta értéke tekintetett évi kárpótlási jövedelem gyanánt s ez huszszor véve képezi a kárpótlási tőkét, — egyébként azonban az 1819-ki úrbéri összeírás vétetett alapul s ehhez képest egy 1600 □ öles holdért az első osztályu helységeken 1 f. 10 kr. p. p., a második osztályu helységeken 1 pf., a harmad osztályu helységeken pedig 50 pkr. évi jövedelem számíttatván, ennek huszszorosra teszi ki a kárpótlási tőkét. — d) Teherment. pátens 10. §-a és 1871: 53. §. 14. sk. — e) U. o. — f) 1868: 29. — g) 1852. úrb. pátens 9. §. és 1871: 54. §. 4. — h) 1852. úrb. pátens 10. és 15. §§. és 1871: 53. §. 23—37. és 70—73. — i) U. o. — k) 1873: 22. t. i. az évi tartozás értékének huszszoros összegét, — és pedig 20 év alatt egyenlő évi járadékokban. A kincstári birtokokon lévő telepítvényesek számára egyébiránt a pénzügyi minister egy 22 vagy 34 évre terjedő törlesztéssel járó kölcsön kieszközölésére lett megbízva (1873: 22. §. 13.) — l. 1871: 53. §. 43. sk. és 48. sk. — m) 1871: 53. §. 2. — n) U. o. §. 83. — o) U. o. §. 55. S a tulajdon ezen teljes jogosítványa az úrbéri telkek után járó erdő-, nádas- és legelőilletményekre valamint a megváltott maradvány és irtványföldekre is kiterjed (U. o.).

A nemesi tulajdon módjára rendezett fekvő tulajdon.

138. §. Ilyen névszerint: — 1) A székely-birtok (haereditas sienlica), hol valóságos nemesi tulajdon állott lenn teljes birtoklási és haszonvételi jogosítványokkal, mely azonban mindaddig, míg az ősiségi pátens ellenkezőt nem rendelt*) — élők közti intézkedések alkalmával a közel rokonok és szomszédok elővételi joga által volt korlátolva*); — 2) A magyar- és horvátországi előbbi praedialisták (91. §.) u. n. praediumai, melyek a nemesihez hasonló tulajdont képeztek s az ősiségi pátens intézkedései folytán tartozókaikkal együtt szabad tulajdonná lettek; — 3) A hajduk-szab. kerületében lévő fekvő birtok, mely a nemesi közbirtokhoz (135. §.) volt hasonló s némely módosításokkal ugyanazon arányosítási szabályok*) alatt is állt*).

a) Erd. ősiségi pátens 18. §. — b) Appr. III. R. 76. Cz. 16. — c) 1882: 12. — d) 1840: 31.

A városi tulajdon módjára rendezett fekvő tulajdon.

139. §. Ilyen névszerint: — 1) Az erdélyi szász birtok, mely a királyföld mint a nemzet közönségének tulajdonában

bírja jogi gyökerét a tulajdoni átruházásoknál szintén nemcsak a rokonok, hanem a szomszédok elővételi jogával járt ^{a)}. Jelenleg azonban az osztrák polg. törvénykönyv hatálya áll fen; — 2. A jászkun, a szepesi városok és Fiume-Buccari kerületeiben lévő fekvő tulajdon, hol a területi tulajdon az illető privilegiumoknál fogva szintén a kerületi közönségeket illeti s az egyéni magántulajdon a helyi statutumok által nyert közelebbi rendezést; — 3. Az újabb törvények által városi önállóságra emelt Nagyvárad, Versecz, Zilah, Gölniczbánya ^{b)}, Baja és Hódmezővásárhely ^{c)}, valamint az erdélyi u. n. taksás helyek, Szász-Régen és Fogaras ^{d)} területein létező fekvő tulajdon, — hol t. i. 1848. előtt földesúri hatóság állott fen s ennek megszüntetése után az illető községek területük tulajdonát nyerték ugyan, — azonban nem egyúttal azon szabadságokat és jogosítványokat is, melyek a szab. kir. városokat privilegiumaiknál fogva megilletik. — S ugyanez tartandó szem előtt némi módosítással Oravicza, Szászka, Moldova, Dognácska, Resicza és Bogsán hat u. n. bányásági bányavárosra nézve is ^{e)}; — végre 4. A katonai határőrvidék beszünte után városi önállósággal felruházott Panesova, Fehértemplom, Karánsebes, továbbá Szegnia, Karlopage, Kosztajnicza, Petrinia, Ivanics, Bellovár, Brood, Pétervárad, Karlovicz és Zimony, valamint az oly rendezett tanácsossal ellátott községek területén lévő fekvő tulajdon, — hol már 1848. előtt is egyes privilegiumok, de különösen a földesurakkal kötött szerződések és földesúri concessiók alapján szabadabb állapot létezett p. o. Nagykőrösön vagy Ujpesten sat.

a) Szász statut. III. k. 6. cz. 7. §. Itt egyébiránt már 1848. előtt is telekkönyvek vezetettvén, — a tulajdon másra csak akkor irathatott át, ha ehhez minden kelléknek elég téttetett s névszerint kimutatott 1, hogy a felek eziránt megegyeztek 2, hogy az eladás a hely színén háromszor kihirdetve lett s 3, hogy a nyilvános bevezetés is megtörtént (V. o. 5. 6. és 8. §§. és az 1845. aug. 21-ki utasítás 19. §-sa. — d) 1870: 42. §. 88. — c) 1873: 11. — d) 1870: 42. §. 88. — e) 1736 óta.

A fekvő tulajdon átruházási módja különösen.

140. §. A fekvő tulajdon s az abban foglalt egyes jogosítványoknak átruházására nézve élők közt, a következőket kell megjegyeznünk: — 1. Hogy ennek módja régi jogunk szerint az

u. n. örökvallás (fassio perennalis) volt, a mi nemesi javakra nézve valamely hiteles hely (101. §.) előtt, városi magánbirtokra vonatkozólag pedig az illető városi tanács előtt történt e); — 2. Hogy ily örökvallások alkalmával a vérrokonoknak s szomszédoknak elővételi joga volt b) s nemesi javaknál különösen a kir. úscusnak jogai is épségben voltak hagyandók c); — 3. Hogy az ősiség eltörlése és a telekkönyvek behozatala következtében mindez megszűnt s jelenleg élők közti tulajdonátruházás bármely fekvő tulajdonra nézve csak telekkönyvi átírás útján történhetik; — 4. Hogy ezen átírás a telekkönyv tulajdonlapján (112. §.) eszközöltetik megkivántatván, hogy érvényes jogcímen (szerződésen, bírói ítéleten sat.) alapuljon d) s hogy se az átruházás, se az átírás más jogának sérelmével ne járjon e); — s végre 5. hogy a fekvő javak egészben is, de a tulajdonban foglalt egyes jogositványokra (p. o. a kir. kisebb haszonvételekre) nézve is idegeníthetők el s nemcsak örök időre, hanem ha különös okok nem gátolják ideiglenesen is, — p. o. azon esetekben, hol az osztrák polg. törvénykönyv feltételes eladást enged f), — s általában telekkönyvi bejegyzés alapján jelzálog, szolgálat, avagy bérbejegyzés formájában.

a) A mihez különösen még az kivántatott meg: — 1. hogy a valló (eladó) eladási szándékát előszóval vagy maga személyesen nyilatkoztassa ki, vagy pedig különös meghatalmazott által; 2. hogy ezen örökvallás írásba foglaltatván a hiteles hely vagy személy jegyzőkönyvébe iktattassék; 3. hogy a bemutatott vagy ott készült iromány (minuta) a hiteles hely levéltárában megtartassék s 4. hogy mindezek alapján örökvallási levél (litterae fassionales s városokban guerrales) hiteles pecsét alatt adassék ki.

— b) Úgy hogy eladás előtt a jogközösségben volt vérrokonokat az ősi jószágokkal megkínálni (praemonere) s a szerzeményiekre nézve meginteni (admonere), — a határos birtokosokat pedig egyáltalában meginteni kellett. — T. i. a királyi jog (67. §.), melynek esetleges felelevenítésétől az új tulajdonos csak úgy szabadulhatott, ha az örökvallást kir. jóváhagyás által megerősítette. — d) Magukban semmis szerződések átírás alapjáúi nem szolgálhatnak, oly szerződések pedig, a melyek hatálya felfüggesztő feltételhez van kötve p. o. gyámhatósági helybenhagyáshoz sat. csak ezen feltételnek kimutatása mellett. — e) A mely esetben az elbirtoklás ideje (3 év) alatt az átírás érvénytelenítése s illetőleg telekkönyvi kiigazítás kereshető. — f) Osztrák polg. trvk. 1067—1088 §.

c) A zálog.

141. §. Zálog (pignus) általában idegen tulajdonra vonatkozó oly dologbani jogot jelent, mely valakit követelésének biztosítása érdekében illet. — Alapját tekintve lehet szerződési, hírói és törvényi. — gyakorlási módjára nézve pedig vagy kézi zálog, mely a zálogul lekötött dolog átadásával jár, vagy jelzálog (hypotheca) hol t. i. a dolog a tulajdonosnál marad és csak jogilag köttetik le; — s ezeken kívül mint a zálog egyes sajátos nemeit különösen még az általános és a különös zálogot ^{a)}, az előzálogot ^{b)} (143 §.), az alzálogot ^{c)}, az egyetemleges zálogot s a mellékszalogot kell megkülönböztetni. — A záloghitelezőnek főjogosítványa általában abban áll, hogy azon esetre ha követelése annak idején ki nem fizetetik, a zálogilag lekötött dolgot (gyakorlat szerint hatósági közbejövetel mellett) eladhatja s követelését járulékaival a befolyt eladási árból elégítheti ki, a zálogadónak pedig csak a netalán még fennmaradó vételárfelesleget köteles visszaszolgáltatni. — S ugyanezt teheti a zálogidő lejártja után az elzálogított dolog növedékével, tartozékaival s még el nem választott vagy le nem szedett gyümöléseivel is. — A zálogidő tartama alatt azonban nemcsak használni nincs jogosítva mindezeket a zálogadónak engedelmével nélkül, hanem még gondos őrködés is kötelességében áll úgy, hogy az elzálogított tárgy, a tartozékok és növedékek fen- és épenmaradásáért felelni tartozik, — ha pedig a dolgot alzálogba adja, még a saját tényében nem forgó véletlen is terhére esik. — Végre megjegyzendő, hogy hazai jogunk tágabb értelemben vett zálogot is ismer. — p. o. a törvényes hitbér, a női hozomány s több ily vagyoni jogosítványoknál, hol a jogosított a lekötött dologra bizonyos feltételek mellett megtartási joggal bír ^{d)}, — továbbá némely szervezetek alapítványi javainál ^{e)} s általában fekvőségeknél ideiglenes birtoklásánál.

a) A mint t. i. a zálogjog valakinek összes javaira, vagy csak egyes dolgokra terjed ki. — b) Dec. 3. pign. in Comit. — c) Dec. 2. 3. 4. 21 sat. ibid. — d) Dec. 14. divia. success. — e) 1715 : 102.

142. §. Különösen a fekvő javak vagy kézi-, vagy jelzálog alakjában lehetnek elzálogítás tárgyai. Miután azonban az

ősiségi pátensek a kézízálog alkalmazhatását itt a jövőre megszüntették ^{a)}, jelenleg fekvőségekre vonatkozólag sajátlag csak jelzálogról lehet már szó, kézi zálogról pedig csak annyiban, a mennyiben ilyen kiválthatására az illető határidők még le nem folytak.

a) A magy. és erdélyi ősiségi pátens 19. §-sa.

143. §. A fekvő javaknak kézi zálogba adása előbb az örökvallásokhoz hasonló módon történt ^{a)} és a rokonok és szomszédok elsőségi jogával járt ^{b)} s még akkor is, ha felpénz (auctio) mellett új zálogévek köttettek ki, vagy a zálogítás haszonbérbeadás színe alatt történt; — míg azon esetben, ha alzálogítások után a jószág a tulajdonos vagy ennek egyik közeli jogutódja kezére jutott, u. n. előzálog keletkezett, mely a távolabb eső alzálogosok jogait megszüntette ^{c)}. Különböző kézi zálog tárgya nemesi. városi ^{d)}, jászkun ^{e)}, királyföldi ^{f)} vagy székely ^{g)} birtok egyaránt lehetett s a törvény határozottan csak a paraszti birtoknak elzálogítását tiltotta ^{h)}.

a) Tehát bíteles hely vagy személy előtt s ha a zálogösszeg 50 ftnál több volt iktatás sőt ha a közbecsűt meghaladta kir. jóváhagyás mellett.

— b) Úgy hogy ha a megkínálás és illetve megintés elmulasztatott, ezek s örököseik a zálog átruházását (transvestitio pignoris) követelhettek. — c) Dec. 3. pign. ex com.; Dec. 22. ad reuitt pign. — d) Ezekre nézve egyébiránt ott, hol telekkönyvek léteztek, inkább a jelzálog formája használtatott (Mo. 1840: 21. §§ 14. s k.). — e) 1751: 18. és 1799: 11. — f) Szász statut III: 2. — g) Habár a hadban szolgáló székelyek örökségüket csak tisztjéik beleegyezésével s az ezek által meghatározott összegig zálogíthatták el (Appr. III. B. 76. Cz. 16. ez. 4. p. — h) Mo. 1836: 4. § 11. és 5. §. 5.

144. §. A jelzálog használása nálunk a múlt században az u. n. betáblázási könyvek behozatalával kezdődik ^{a)}, — melyek mindazonáltal ott nöl telekkönyvekkel nem voltak egybekapcsolva csak általános zálogot adtak. Biztos alapot a jelzálog ügy csak a rendezett telekkönyvek életbeléptetésével nyert, — melyeknek névszerint teherlapjai nyújtanak módot arra, hogy valaki bejegyzés által a telekkönyvi jószágtestre különös zálog- és alzálogjogokat szerezhessen. — Ez általában vagy feltétlenül történik u. n. betáblázás által, vagy feltételesen u. n. előjegyzés után. Betáblázáshoz az kívántatik meg, hogy bizonyos követelésre nézve jogérvényes okmány mutattassék fel, hol a jogügyben részes személyek, a lekötendő jószágtest s a követelés czíme határozottan kitéve legyen s

hogy e mellett a telekkönyvi tulajdonos akár ugyanott akár külön okmányban kinyilatkoztassa, miszerint a követelés betáblázásába beleegyezik. Ha a jelzálogi biztosításért folyamodó ily tartalmú okmánynyal nem bír, avagy az említett feltételek közül bármelyik is hiányzik, — csak előjegyzés eszközölhető oly eredménnyel, hogy a kérvényező az előjegyzést tudósító végzés vételétől számítva 14 nap alatt követelése iránt rendes keresetet köteles indítani s az ezen perben hozandó ítéleltől fog függni azután, ha valjon feltételes elsőszégi joga jelzáloggá válik-e, — avagy (valamely telekkönyvi érdektárs folyamodására) onnan ismét kitörleendő-e *)? — Különben az akár betáblázás akár igazolt előjegyzés útján nyert jelzálog az illető telekkönyvi jószágtestre oly dologbani jogot ad, hogy az ekként biztosított követelés mindarra is teher marad, kire azon ingatlan tulajdona utóbb átruházatnék †), — s hogy egy esetleg bekövetkező bírői végrehajtás alkalmával a jelzálogos követelésére nézve az eladott jószágtest vételárából azon sor szerint nyer kielégítést, a mint elsőszegét a telekkönyvi teherlap mutatja ‡).

a) Mo. 1723: 107. — b) Az 1855. decz. 15-ki pátens 59. s. k. §§; — s az osztr. polg. trvk. 435.—439. §§. — c) U. o. 443. §. — d) Orsz. bír. ért. I. §. 126. tk. 141 és IV. § 9. és 10.

145. §. Az elzálogításból következő jogok s kötelességekre nézve megjegyzendő: — 1. Hogy a jelzálog a követelés biztosításán kívül egyéb jogokat nem ad; — 2. Hogy ellenben a fekvő javak kézhez adása alkalmával a zálogtartó a jószágot használati birtokban tarthatja †), alzálogba adhatja ‡) s a szükséges és hasznos beruházásokkal elláthatja, — viszont azonban a használati birtokkal járó terheket viselni †), a zálogidő lejártával a jószágot követelésének kiegyenlítése mellett az elzálogító vagy ennek jogutódjai kezére visszabocsájtani †), s az abban okozott károkat megtéríteni tartozik †); — s 3. Hogy az ily elzálogítás feltételei a szerződő felek egyezkedésétől függték †), — tiltva volt azonban mindoly feltétel, mely a zálog visszaváltását lehetetlenné tette, vagy túlságosan nehezítette †).

a) Akkép hogy a biztosított tőke fejében bírja, kamatok fejében pedig más egyesség hiányában, annak teljes hasznát húzhatja (HK. I: 81 és 82.). — b) Dec. 2. §. 4. 21. sat. pign. in Comit. és Comp. IV. R. 12. Cz. 1. cz. Az eredetinel azonban nagyobb összegért vagy teherrel nem adhatja.

alzálogba. — c) P. o. azelőtt a felkelési költségeket, az adót sat. sat. (Mo. 1662: 5.; Erd. Comp. IV. R. 34. Cz.) — d) HK. II: 24.; 1486: 25.; 1492: 65.; 1504: 7.; 1638: 29. sat., Erd. 1791: ideigl. 135.). — e) HK. I: 81 és 103. — f) Mo 1625: 53.; 1635: 90.; 1647: 125.; 1655: 52. sat. — g) P. o. hogy ősi javak 32 évnél továbbra maradjanak zálogban, hogy a kiváltás ne folyó pénzben, hanem valamely ritkább pénznemben történjék, hogy a zálogidő lejárta a zálogtartó kényétől függjön sat.

146. §. A zálogjog általában vagy magában véve, vagy a biztosított tartozással együtt enyészhetik el. — A jelzálog s telek-könyvi dologbani jogok egyáltalán csak kitáblázás által szűnnek meg. — a mi külön kérelmezendő. — Ha pedig a záloghitelező a fekvőség közvetlen birtokában van, zálogjoga vagy akkor szűnik meg, ha arról lemond avagy biztosított követelése megsemmisül, — vagy akkor ha a zálogévek lejártával a zálogtartó vagy ennek jogutódjai a jószágot visszaváltják. — Az ősiségi pátensek egyébiránt a fekvő javak iránti zálogszerződéseket, a hol t. i. kamat fejében a jószág haszonvételei köttetnek le — az osztrák polg. törvénykönyv életbeléptetésétől kezdve érvényteleneknek nyilatkoztatván ki, — az előbb elzálogított javak visszaváltását akkép szorították meg, — hogy különbeni elenyésztés terhe mellett azon esetben, ha a zálogidő még el nem telt, a visszaváltási kereset a kikötött visszaváltási idő lefolyta után egy év alatt, — ha pedig a zálogszerződésben a visszaváltási határidő nincs megállapítva s annak megkötése vagy hosszabbítása óta az osztr. polg. törvénykönyv hatálybalépteig 32 év nem telt el, a 32 év lefolyta után egy év alatt nyújtandó be; — míg az esetben ha a kikötött visszaváltási idő, vagy ilyennek kikötése hiányában a 32 év az osztrák polgári törvénykönyv hatálybalépte előtt telt el, a visszaváltási jognak csak akkor engedtetett még hely, ha ekkor 10 évnél hosszabb idő nem telt el, úgy hogy egy év alatt még beperesíthető volt *). — Az ideiglenes adásvevések, érdemdíjazások, beírások *), a nemesi javakról magánpecsét alatt kötött adásvevések *), az örökös beírások által elidegenített javak *), az 1715: 102 tez. folytán bevett egyházi szervezetek alapítványi jószágai s a harminczadi épületek felállítása céljából a kir. kincstárnak átengedett térek, melyek magánjogunk felfogása szerint szintén a zálogra vezetendők vissza, ugyanazon szempont alá esnek. — Végül megjegyzendő, hogy a zálogtartó, ki a zálogidő lejártával a követelésnek megkínálása s bírói

megintés daczára sem bocsájtaná ki a jószágot az elzálogító vagy ennek jogutódjai kezére s ezen törvényellenes visszataroztatásnak helyes okát sem adhatná /), — nemcsak a jószágot tartozik a megintéstől számítandó hasznaival s jövedelmeivel együtt ingyen kiadni, hanem a tulajdonosnak azon felül még hasonló összeget is fizetni e).

a) Telekkönyvi pátens 77 s k. §§. Itt tebát a biztosított követelésnek kifizetése nem elégséges. — b) A magyarországi pátens 29 s az erdélyi 19 §-aa. b) U. o. 22 s illetőleg 21 §. — c) U. o. 15 és 16 §§. — e) U. o. — f) HK. II: 24.; 1618: 82.; 1625: 53. sat. Erd. 1791: 135. Azonban nagy ritkán történt, hogy a zálogbirtokos mentésget ne talált volna l. p. o. Sent. 37. 84. pign. in Comit. — g) HK. II: 24. §§ 4 és 5.; 1486: 25.; 1492: 65.; 1504: 7.; 1638: 29.; Erd. 1791: 35.

147. §. Maga a zálogvisszaváltás a felek kölcsönös számolásán (liquidatio) alapul s következőleg szokott keresztül vitetni: — 1. Az első tétel a tulajdonképi zálogösszeg, mely egészen fizetendő vissza e), hacsak ki nem mutattatik, hogy hibásan iratott be a záloglevélbe e), — vagy hogy a jószágbán a zálogidő alatt a zálogtartó hibájából fogyatkozás állott be, mely esetben aránylagos levonásnak van helye e); — 2. Második helyen az időközben törvényesen felvett felfizetések (auctiones) következnek e), — hova mindazonáltal p. o. az, a mivel valamely gyám a jószágot ok nélkül terhelte e), vagy a mi kikötés ellenére adatott /), nem számítható, hacsak be nem bizonyíttatik, hogy a jószágba beruháztatott e); — 3) Harmadik helyen a szükséges és hasznos költségek számíttatnak fel, melyek ha p. o. a jószáგ védelmére A), határolására e), arány behozatalára e), urbéri rendezésre e) vagy néposításra e) fordítattak, avagy írtások vagy vízszabályozás által a jószágot javították e) s zálogbirtokosnak megtérítendők, — hacsak be nem igazoltatik, hogy a jószáგ javulása részben vagy egészben inkább természeti vagy egyéb oly körülményeknek tulajdonítható e), melyek a zálogtartó tényében nem forogtak, avagy ki nem mutattatik, hogy a jószáგ annyira rosszabbult e), hogy a tett költsékezések csak aránylag vagy egyáltalán nem jöhetnének beszámításba; — s végre 4. Különösen a zálogbirtokos által emelt építkezések jönnek figyelembe, — mire nézve általában a zálogszerződés szolgál zsinormértékül, ha pedig itt e tekintetben megszorítás nem foglaltatik, csak azon építkezések

tértendőek meg, melyek a jószágra nézve hasznosak^{*)}, s olykép, hogy leszámítván a jószágból netalán vett építési anyagot^{*)} — a mint a jószágnak hasznára vannak^{*)}. — Különben magától értetődik, hogy ha az egy személy által elzálogított jószág idő folytával több birtokosra száll, ezek a visszaváltási összeget aránylag tartoznak megfizetni^{*)}.

a) Mo. 1635 : 90. ; 1647 : 126. §. 1. sat. ; Erd. 1791 : ideigl. 136. — b) Dec. 13. ad invalid. cond. pignorat. — c) Dec. 5. pign. in Com. Ellenben ha p. o. egy rész elpereltetett, nemcsak az egész összeg fizetendő, hanem az elzálogító az elszakasztott rész pótlására is köteleztetett (Hk. I : 74. § 2). — d) Hk. I : 130. — e) Dec. 21. pign. in Com. — f) Sent. 36. ad transvest. cond. pign. — g) Sent. 5. 80. 57. 89. pign. in Com. — A mit pedig a zálogtartó feltételesen engedett el, ahhoz képest számítandó, a mint a feltétel teljesedett-e vagy sem? — h) Dec. 11. de aest. — i) Dec. 1 és 11. de aest. — k) Dec. 39. pign. in d. Com. — l) Sent. 113. pign. in d. Com. — m) Dec. 6. de aest. — n) Dec. 7 és 8 de aest. — o) Dec. 6. de aest. — p) Dec. 16. pign. in d. Com. — Ültetvények a szerint jönek figyelembe, a mint hasznot hajtanak. — r) Dec. 8. és 9 de aest. Túlságos építkezések a kiváltást lehetlenné tehetnék (Hk. I : 81). Egyébiránt a mit a zálogtartó a maga kényelmére épített s kár nélkül elmozdítható — azt szabadságában áll elvinni (Dec. 25. pign. in d. Com.) — s) Dec. 12. de aest. — t) Dec. 4. de aest. — S kegyes czélokra tett építkezések se jöhetnek számba (Dec. 7. de aest) — u) Dec. 33. pign. in d. Comit. A zálogperekre vonatkozólag l. D. Wenzel G. „A magy. m jog rendszere“, Pest 1872. 316. §-át.

d) A szolgalmak.

148. §. Szolgalom (servitus) idegen tulajdonra vonatkozó oly dologbani jogot jelent, melynél fogva a tulajdonos a maga dolgára vonatkozólag a jogosított javára valamit tőrtni vagy mulasztani tartozik^{*)}. — Ahhoz képest a mint valamely személy avagy telek hasznára vannak általában személyi s telki szolgalmakra, az utóbbiak pedig továbbá a szerint, a mint a jogosított telek mezei gazdaságra vagy más haszonvételre van szánva mezei és házi szolgalmakra szoktak osztályoztatni. — Eredetők vagy szerződésre, vagy végrendeletre, vagy hírói ítéletre, vagy a törvényre, vagy végre elbirtoklásra vezethető vissza, — ingatlanokra vonatkozólag azonban dologbani jogokká csak akkor lesznek, ha a telek-könyvbé iktattatnak^{*)}. — A leggyakoribb szolgalmak a következők :
a) Azon jog, hogy valaki épületének valami terhét más épületére

tehesse, b) valamely gerendát vagy fedélfút más falába eresztessen, c) más falán akár világosság, akár kilátás végett ablakot nyithasson, d) szomszédjának légüre fölé fedelet vagy erkélyt építhessen, e) a füstöt szomszédjának kéményén keresztül vihesse, f) ereszt másnak telkére bocsáthasson, g) a szomszéd telkére folyókákat önthessen vagy azon keresztül vezethessen — mint házi-szolgalmak, melyeknél fogva valamely ház birtokosa szomszédjának földén valamit tenni jogosított s ez azt viszont túrni tartozik; — továbbá h) a köteleesség házáat felebb nem emelni avagy alacsonyabbra idomítani, i) a jogosult (uralgó) épülettől a világosságot, levegőt s kilátást el nem fogni, k) házának eresztét szomszédja földjéről, ennek bármely érdekéből el nem vonni, — mint háziszolgalmak, melyeknél fogva valamely ház birtokosa valamivel felhagyni köteles, mit különben tennie szabadságában állana; — s végre l) a jog, hogy valaki idegen földön gyalog- vagy szekérutat avagy marhacsapást tarthasson, m) vizet méríthessen, marhát itathasson s vizet le- és odavezethessen, n) marhát őrizhessen s legeltethessen, o) fát vágthasson, száraz galyt gyűjthessen, makkot szedhessen vagy falevelet gereblyézthessen, p) vadászatot, halászatot vagy madarászatot gyakorolhasson, r) követ fejthessen, fővényt áshasson vagy meszel égethessen, -- mint mezei, — valamint a használat, haszonvétel és lakás mint személyi szolgalmak^{a)}. — Végre elenyészni rendszerint azon módokon enyésznek el a szolgalmak, melyek útján jogok s köteleességek általában megszűnnek^{c)} — s nevezetesen mint idegen fekvőségre telekkönyvbe iktatott dologbani jogok akkor, ha onnan ismét kitöröltetnek^{d)}.

a) Lásd egyébiránt D. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“, Pest 1872. 259. §-t. — b) Osztr. polg. tvk. 481. §. — c) A mennyiben az osztr. polg. tvk. szabályozásához képest nálunk is rendezhetők a 476. sk. §§. értelmében. — d) A nálunk régóta szokásos u. n. kikötés (Ausgedinge), melynél fogva a még életben levő szülők házukat a egyéb fekvő vagyონukat gyermekeiknek bizonyos lakhatási s ételmezési kikötések mellett adják át tulajdonul -- hasonló szempont alá esik. — e) Osztr. polg. tvk. 524. §. — f) U. o. 444. §.

3. Az ingó vagyón.

149. §. Az ingó dolgok itt általában akként jönnek figyelembe, a mint vagyonnak tárgyát képezik. S ezért az eddigiekhez

képest különösen csak a következők tartandók szem előtt: — 1) Hogy az ingó vagyron mint ilyen nem tárgya a telekkönyvnek; — 2) Hogy azon jogi formák, melyek szerint dolgok vagyronk tárgya lehetnek (birtok, tulajdon, zálog) az ingó vagyron és a jogosított személy közt sokkal szorosabb tényleges összefüggést tételnek fel, mint a fekvő vagyronnál; — 3) Hogy ennél fogva jogi tekintetben azon kiterjesztések (p. o. tartozékok minőségében) s megszorítások (idegen dologbani jogok által), melyek a fekvő vagyronnál oly kiváló fontossággal bírnak, — itt csak kis mértékben fordulnak elő; — s végre 4) hogy ingó vagyron bizonyításánál felfedező eskü szokott alkalmaztatni *).

a) Mo. 1647: 138. §. 1.; Dec. 6. 17. 18. ad acquis. mobilium.

150. §. Az ingó dolgokra vonatkozó tulajdonnál főleg a szerzés, a jogosítványok s a megszűnés kérdései fontosak. — Ehhez képest: 1) Szabadon álló ingó dolgokat általában foglalás (115. §.) által teszünk magunkévá, s ez főleg vadászat, madarászat s halászat útján történhetik. Ingatlan viszonyokkal összefüggésben álló ingókra nézve tulajdont névszerint növedék, gyümölcs s illetőleg jövedelem alakjában szerezhethünk. A ki idegen ingó dolgot saját fekvő birtokával akkép egyesít, hogy azt előbbi minőségéhez képest elválasztani már nem lehet, p. o. idegen köveket épít házába, idegen magot vet földébe sat. ezen ingóságok tulajdonát szintén szerzi, — azonban az előbbi tulajdonosnak kártérítéssel tartozik *). Ingatlan dolgok gyümölcseit s jövedelmeit nemcsak a tulajdonos teheti magáévá, hanem a jóhiszemű birtokos, a zálogtartó s általában mindaz is, kire a haszonvételi jog p. o. haszonbérbeadás útján a tulajdonos vagy esetleg a bíróság által átruháztatott. Különben átadás *) és elbirtoklás *) útján is lehet ingó dolgokra vonatkozólag tulajdont szerezni. — 2) Tulajdonánál fogva a tulajdonos az ingó dologgal bármit tehet, a mi nem tiltott cselekvény. — S végre 3) megszűnni ingó dolgok tulajdona akkor szűnik meg, ha ezt a tulajdonos akarata, a törvény, avagy bírói ítélet hozza így magával.

a) Hk. II: 52. §. 3. — b) *Dominia rerum non pactionibus sed traditionibus transferuntur.* — c) Hol t. i. az előbbi tulajdonos joga elenyészik s a birtokos azután a tulajdont eredeti módon szerzi.

151. §. Különösen a vadászat kérdése az 1872: 6. cz. által nyert rendezést, — melynél fogva: 1) A vadászati jog a földtulajdonjognak elválaszthatlan tartozéka; — 2) Ha a birtok egy tagban legalább 1600 □ öles 100 holdra terjed, vagy ha kisebb is, de kertileg műveltetik és kerítéssel vagy árkokkal van elzárva, belső telket, szöllőt vagy szigeteket képez, a vadászat a törvényes korlátok közt szabadon gyakorolható, úgy maga a tulajdonos, mint a hasznobérlő vagy ezek engedelmével más által; — 3) Különben a vadászat mikénti gyakorolhatása felett az egy határbeli földbirtokosok többsége határoz s az évi tiszta jövedelem a tulajdonosokat földbirtokuk terjedelméhez mért arányban illeti; — 4) Oly kisebb terjedelmű birtokra nézve, mely nagyobb külön vadászterület által van körülvéve, a vadászati jogot a tulajdonos a nagyobb terület birtokosának vagy hasznobérlőjének köteles adni s ez azt viszont venni hasznobérbe; — 5) Még nem szabályozott községekben ezen jog a közös legelőkön, erdőkben s nádasokban a községeket; azon erdőkben s nádasokban, melyek a volt földesúr tulajdonát képezik, kizárólag ezt; írtványokon s curialis, censualis vagy egyéb úrbéri természetű tartozásokkal terhelt ingatlanokon pedig a jelenlegi birtokosokat illeti. — Különben falusi s illetőleg úrbéri községekben a vadászati jog a birtokszabályozás alkalmával rendezendő, — ott pedig, a hol ez már megtörtént s a volt földesúr magának a vadászati jogot a volt úrbéresek tulajdonában a jövőre is fenntartotta volna, ezen kikötés érvényét veszti s a volt úrbéresek által megváltandó; — 6) A vadászati jog gyakorlásának törvényes tilalma februárhó elsejétől augusztus 15-ig tartó, — a mely időszak alatt tehát vadászni senkinek nem szabad, kivéve kerítéssel kellőleg elzárt helyeken, hol a tulajdonos a vadászatot minden időben gyakorolhatja s megengedheti, továbbá a seregekben vonuló vadludakra, vadkacsákra, galambokra, seregélyekre, s ragadozó és kártékony madarakra és állatokra*); — 7) A vadászat általában csak löfegyverrel vagy lóháton egek használatával gyakorolható s foglyokat, fáczánokat, tűzokokat és nyulakat hálókka, törökkel, hurkokkal vagy bármi eszközökkel elfogni még szabad időben is tilos; — 8) A vadászati területre bármi nemű ebet bocsátani a vadászatra jogosítottakon kívül csak a nyájőröknek szabad, kik azonban ebeik nyakára oly nehezéket kötelesek függeszteni, mely előlábaik

térdein felül egy hüvelyknyi távolságra lóg alá; — 9) A sebzett vadat idegen területen üzni tilos; és végre 10) vadászati kihágásokra nézve 5—200 ftig terjedő pénzbírságok vannak szabva, melyek más-más esetekben kisebb-nagyobb mértékben fizetendők^{c)}, felerészben a sértett felet, felerészben a helység szegényeit illetik, ismétlés esetén a körülményekhez képest kétszerezhetők, de nem hajthatás esetén pedig 5 forintot egy napra számítva fogság-büntetésre változtatandók. — A halászat kérdésére újabb törvényünk nem vonatkozik, — s így miután a halászat kir. kisebb-haszonvétel nem képez, a nemesi és jobbágyi birtok közti különbség pedig megszűnt^{d)}, — annak gyakorlásából se a parasztokat, se a volt úrbéri mezővárosok lakosait kizárni nem lehet^{e)}.

a) A más-más vadakra vonatkozó különös szabályozást s illetve kivételeket ezen szabály alul l. 1872: 6. tcz. 10. és 13. §§-ait. — b) U. o. 14 és 15. §§. — S ezeket pusztítani mindenkinek szabad azon esetben is, ha a vadászat bérbé volna adva, — ha azonban a pusztítást vadászilag akarja véghezvinni, erre a bérlőnek engedélye is szükséges. — c) Lásd e tekintetben U. o. 21—27. §§-ait. Egyébiránt tilalmi időszakban — az első 8 napot kivéve vadat általában, vagy ha a tilalom csak némely vadra vonatkozik, illet áruolni, venni, vagy nyilvános helyiségekben étlapra jegyezni sem szabad (U. o. 11. §.) — d) 1870: 53. §. 83. — e) Dec. 5. ad sublat. benefic. curial. — L. egyébiránt D. Wenzel G. „A magy. mjog rendszere“ Pest 1872. 217. §.

152. §. Az u. n. kincsleletre nézve különösen a következőket kell megjegyeznünk: — 1) Hogy kincs alatt itt pénz, ékszerek vagy más drágaságok értendők, melyek oly soká feküdtek rejtetten, hogy tulajdonosukat kitudni már nem lehet; — 2) Hogy felfedezés esetén kir. rendeletek értelmében^{a)} a talált kincs a földtulajdonos és a felfedező közt, ha pedig 150 ft. értéket meghalad a kir. fiscus, a földtulajdonos és a felfedező közt osztatik fel; — s 3) hogy eltitkolás esetén a felfedező illetményét elveszti^{b)} s ez a feladónak adatik.

a) Az 1793. april 8-ki; 1812. aug. 8-ki; 1818. aug. 3-ki s 1815. april 11-ki kir. rendeletek. — b) Hacsak a rendeleteknek igazolható nem tudásából történt volna az eltitkolás, mely esetben illetményének csak kétharmadát veszíti.

153. §. Az ész szüleményei vagyis az irodalom s művészet útján létesült művek szintén tulajdont képeznek^{a)}, — mely-

nél fogva névszerint a szerző — ha különös szerződések nem kötnek — művéről kénye szerint rendelkezhetik, azt tetszése szerint többszörözheti, bocsájthatja közre, adhatja elő nyilvánosan, avagy teljesítheti mindezt részben vagy egészben mások által is; — míg másrésről a kiadó s illetőleg előadónak jogát a szerzővel kötött szerződés szabja ki, mely azonban a műnek csak tárgyilagos minőségére vonatkozhatván, annak csupán mechanikus úton való többszörözhetőségében vagy haszonnal járó előadhatóságában áll; — a közzétett mű vevőjét pedig avagy azt, ki annak felolvasása vagy előadása alkalmával részt vett — csak a szellemi tartalomra nézve illeti jogosítvány akkép, hogy a megvásárolt példány mint a tartalom külső alakzata képezi tulajdonát, melyet mindazonáltal még mechanikus úton sem áll jogában akár utánnyomás, akár betűszerinti fordítás által többszöröznie. — Megjegyzendő egyébiránt, hogy itt általában nem a szerzőnek eszméiről van szó, melyek magukban véve jogi forgalom tárgyai nem lehetnek, — hanem az elkészült művekről, melyek a mondott eszméknek mintegy külső eredménye ^{b)}).

a) Orsz. bir. ért. I. 23. §. — b) L. D. Wenzel G. „A magy. jog rendszere“, Pest 1872. 256. §.

154. §. A személyes követelések, melyenek névszerint a világos adóssági követelések, értékileg felszámítás által meghatározható más pénzbeli követelések, határozott dologot tárgyazó bármiféle követelések, károsításokból eredt követelések, oly személyes követelések, melyeknek meghatározható vagyoni értéke van s végre személyes vagy vagyoni sértésekből eredt oly követelések, melyekre nézve a sértett fél pert indított s a sértő már megidézett (p. o. hatalmaskodás eseteiben), — mintán értékileg azon kötelemtől (158. §.) függenek, mely alapukat képezi s ennél fogva reájuk se a birtok, se a tulajdon fogalmai nem alkalmazhatók ^{a)} — vagyonnak tárgyául csak annyiban tekinthetők, a mennyiben magukban véve külső érték szerint foganatosíthatók s másokra átruházhatók, avagy a forgalomban önálló jelentőséggel bírnak ^{b)}). — Értékek rendszerint ahhoz képest határoztatik meg, a mint a jogosultnak hasznára lehetnek, — ha pedig telekkönyvi betáblázás által idegen dologbani jogosítványokká lesznek, az általuk megterhelt telekkönyvi birtoktest jogi természetében részesül-

nek. — Végre átruházásuk élők közt engedmény (cessio), — halál esetére pedig végintézkedés útján történhetik.

a) Mert oly állandó dologi jogot, melyet ezen minőségben a jogosult saját nevében gyakorolhatna, nem eredményeznek, hanem csak személyes teljesítéseket vonnak maguk után, — s ha valamely dolog átadására vonatkoznak is, az ennek folytán keletkezett tulajdoni vagy egyéb dologbani jog nem a követelés, hanem az átadásnak eredménye. — b) A mennyiben t. i. vannak bizonyos kötelmi jogosítványok, melyek a lekötöztetett személy egyszerű ígérletén alapulnak, p. o. váltókövetelések vagy értékpapírok által képviselt követelések.

155. §. Virtualis jogok alatt oly vagyoni jogosítványok értendők, melyek a jogosultat megilletik, azonban valamely jogi akadállyal fogva nem foganatosíthatók mindaddig, míg ezen akadály el nem háríttatik p. o. mivel az örökség még meg nem nyílt, vagy mivel valamely dologi követelés jogerejű ítélet által még eldöntve nincs. — Magánjogunk mai állásához képest egyébiránt virtualis jogokról főleg már csak feltétel vagy időhatározmány mellett (100. §.) kötött szerződéseknél s örökösödési szerződéseknél lehet szó*).

a) Előbbi jogunk szerinti fontosságuk jelesen az ősiség s az adományrendszerben bírta gyökerét.

156. §. Az ingó zálogra vonatkozólag különösen megjegyzendő: — 1) Hogy eredetére nézve szerződésen, végrendeleten, törvényen vagy bírói intézkedésen alapulhat, — s hogy zálogjogosítvánnyal járó visszatartási jogot idegen ingóságokra a törvény által világosan kijelölt eseteken kívül*) senki nem gyakorolhat; — 2) Hogy céljára nézve nem magában álló jogügy, hanem csak valamely más követelés biztosítására szolgál, — miért is rendszerint a birlalási s kielégítési jogn túl nem terjed*); — 3) Hogy használati joggal csak különös kikötés esetén jár; — 4) Hogy a zálogtartó a neki átadott zálogot gondosan őrizni s ha saját tényében forgó mulasztás miatt elvész, érette felelni tartozik*); — 5) Hogy a zálogjog, ha időhez volt kötve, ennek lejártával, s ha feltételhez volt szorítva, ennek teljesedésével ér véget, — különben pedig akkor szűnik meg, ha a biztosított követelés kiegyenlítettik s ennek folytán a zálog a tulajdonosnak visszaszolgáltatik; — s végre 6) hogy azon esetben, ha a követelés annak idején ki nem

egyenlítettik, a zálogtartó a zálogot sajátúl meg nem tarthatja^{a)}, hanem csak kielégítésre használhatja, a mi rendszerint a dolog eladása-, s az adós netaláni károsodásának elkerülése végett legcélszerűbben nyilvános árverés útján történik.

a) P. o. a váltóhitelező adósának törvényes úton kezére jutott ingóságaira nézve. — b) Kivéve, hogy alzálogba is adhatja, ha csak ettől különösen el nem tiltatott. — c) Vétken kívüli elveszés esetén egyébiránt követelése épen marad. — d) Kivéve az állam s iparpapírokat, melyeknek rendszeres tőzsedefolyamuk van s melyeket a fizetés napján volt folyam szerint eladhat, vagy meg is tarthat.

157. §. Végre az u. n. értékpapírokra, mint sajátos jogi természettel bíró ingó dolgokra nézve megjegyzendő: — 1) Hogy a jogi forgalomban főleg mint állampapírok, mint részvények s mint bányarészletek fordulnak elő; — 2) Hogy az állampapírok s névszerint a földtehermentesítési és szállóváltásági kötelezvények is, önálló értékkel bírnak, mely azonban a tőzsdei árfolyamtól függ; — 3) Hogy a részvények vagyis a közkeresetre összeállott részvénytársulatok tőkéjének azon részei^{a)}, melyekhez képest a társulati tagok befizetéseiket teszik és a közös nyereségben részesülnek, — valamint 4) az u. n. bányarészletek (Kuren) vagyis a bányavállalatok végett alakult u. n. bányatársulatok (Gewerkschaften) tőkéjének bányajogilag meghatározott azon részei^{b)}, melyek szerint az egyes bányatársak pótfizetéseiket (Zubusse) teszik s a vállalat tiszta jövesztésében (Ausbeute) részesülnek, — mint a forgalom tárgyai szintén sok sajátossággal bírnak^{c)}, — melyeknek részletes fejtegetése mindazonáltal a jelen munka keretén kívül esik.

a) 1840: 18. — b) Melyeket a bányatörvény ingó dolgoknak nyilvánít. — c) L. 1840: 18. §§. 54—56. s az osztrák bányatörvény 140—142. §§-ait.

B) Kötelmi jog.

158. §. Kötelem (obligatio) alatt általában oly viszonyt értünk, melynél fogva valaki (az adós) másnak (a hitelezőnek) valamit teljesíteni tartozik. — Tárgya tehát mindig az adósnak oly cselekvénye, melyet a hitelező követelhet, — alapja pedig általában vagy szerződés, vagy kárvallás, vagy a törvény.

*|| Kijelentve
II/24 896.*

159. § A kötelmek lehetnek: 1) Egy és kétoldalúak sthöz képest, ha csak az egyik fél, vagy pedig mind a kettő köteles valamit teljesíteni; — 2) Egyszerű és egyetemleges kötelmek, a mint a követelésből vagy tartozásból egy vagy több személyt csak aránylagos rész illet, avagy ugyanazon tárgyat mindenik hitelező egészen követelheti s illetőleg minden adós egészen tartozik szolgáltatni; — 3) Fő- és mellékkötelmek, melyek közül az előbbiek önálló jelentőséggel bírnak, míg az utóbbiak csak ezekre való vonatkozással állnak fenn; — s 4) egyes és többes kötelmek ahhoz képest, ha a tartozás egy vagy több, — s ha több, vagy kapcsolatosan együtt véve képezi a kötelmet, — vagy pedig vagylagosan úgy, hogy bármelyiknek teljesítése is elégséges.

160. §. A kötelmek módosítása abban áll, hogy maga a követelés vagy tartozás egészben megmarad, részben azonban változásokat tapasztal, melyek eredetileg czélozva nem voltak. S ez történhetik: 1) Az érdekeltek egyezkedése folytán, feltéve, hogy szabad intézkedési joggal bírnak; — 2) Vétség következtében, a mi vagy álnokság (dolus), melyért az adós mindig felelős, vagy vétek (culpa), melynek több fokozatát szokás megkülönböztetni; — 3) Késedelem (mora) által, mely ha a tartozás teljesítésénél fordulna elő, az adóst kártérítéssel s névszerint késedelmi kamattal sújtja, — ha pedig az elfogadás körül merülne fel, az adóst arra jogositja, hogy tartozását bírói kezekhez teheti; — s végre 4) véletlen eset (casus) folytán, melynél általános szabály az, hogy „casus nocet domino“).

a) Hk. II: 82. §. 20. — b) A mint t. i. valamely kötelemnek alapul szolgáló jogtgy természeténél fogva a gondatlanság vagy hiba tetemes (culpa lata), vagy csekélyebb (culpa levis). — c) Kitionich Dir. meth. cap. I. qu. 1. §. 4. szerint egyébiránt a felek hozzájárulása is figyelembe veendő, s ha az eset az illetők hozzájárulása nélkül állt be, a kötelem megszűnik, — különben pedig kinek-kinek úgy számítatik be, a mint hozzájárult.

161. §. A kötelmek megmásítása s megszűnése főleg a következő módokon történik: — 1. Engedmény (cessio) által, mely alatt valamely követelésnek más személyre való átruházását értjük, — s a mi, feltéve hogy a követelés bizonyos személyhez a) vagy családhoz b) nincs kötve — bármely követelésre

vagy keresetre nézve egyaránt s az adósnak beleegyezése nélkül is tehető. Míg azonban egyrészt az engedmény által sem az átengedőnek netalán viszontartozási nem szűnnek meg, de az engedményest sem illetnek meg oly kiváltságok, melyekkel különben az adós irányában élhetne; másrészt azon esetben, ha a hitelező személyében történt változás az adósnak kellően tudára nem adott, ez kötelezettségét egyenes hitelezőjénél is teljesítheti vagy egyenlítheti ki más módon. — 2. Utalványozás (delegatio) által, mi alatt az adós azon cselekvényét értjük, melynél fogva a tartozás fizetésére nézve maga helyett mászt állít, — a mi azonban a dolog természeténél fogva mindig csak a hitelezőnek beleegyezésével történhetik e). S ugyanez áll az u. n. átvállalásokra nézve (expromissiones) is, mikor t. i. az adós helyett a tartozást veszi más magára; — 3. Fizetés által, a mi általában valamely tartozásnak kiegyenlítése, szorosabb értelemben azonban a készpénzbeli kielégítést jelenti: — s végre 4. beszámítás (compensatio) által, melynek utján t. i. a hitelező és adós egymás irányában fennálló kötelezettségeiket részben vagy egészben egymásba tudva törlesztik. Ha ezen kölcsönös betudás egyszéleg történik, a követelések minősége nem jó számba; — ha azonban a beszámítás per utján érvényesítetik, megkivántatik, hogy a követelések egy jogalpból származzanak, valódiak, lejártak, hasonneműek s határozottak legyenek.

a) P. o. az özvegyi jog sat. — b) P. o. a leány negyed, vagy haza-donjog sat. — c) 1836: 15. §. 2.

162. §. Kötelmek azon módon biztosítatnak, mint a jogok s jogügyek (102. §.). — Itt azonban még az u. n. szava-tossá g (evictio) is nevezetes szerepet játszik. — mely alatt jo-gok átruházásánál azon kötelezettséget értjük, melynél fogva az átruházó a jog új birtokosát a valamely harmadik személy által támasztható jogi igények ellen védeni s ha ezt nem tenné vagy tehetné — kármentesíteni tartozik e); — dolgok átruházásánál pedig felelős marad az iránt, hogy azok hibátlanok s illetve elrejtett hiba nélküliek, — hogy bennök a kikötött vagy rendszerinti tulajdonok megvannak s hogy a maguk módja szerint használhatók b).

a) HK. I: 74. pr. — b) A szavatosságra nézve egyébiránt I. az orsz. bír. ért. I. 83—87 §§-it.

1. A szerződések.

163. §. Szerződés (*contractus, pactum*) alatt általában valamely elfogadott ígéret értendő, — vagyis két vagy több személynek oly jogilag érvényes megegyezése, mely jogviszonyaiknak rendezésére vonatkozik, — s mely ha határozott jogüggyre vonatkozik, ennek sajátágához és tárgyához képest kellő formában is létesült ^a). — S megkívántatik névszerint: — *a*) hogy a szerződő felekben a szabad akarattehetség ne hiányozzék mint p. o. kiskorúaknál ^b), elmebetegéknél sat. (100 §.); — *b*) hogy akaratuk szabad eltökélésében se csalárdság se erőszak által gátolva ne legyenek (100. §.); — *c*) hogy a szerződés a felek jogkörén túl s névszerint harmadik nem érdekelt személyek terhére ki ne terjesztessék ^c); — *d*) hogy a szerződés tárgya se a felek intézkedési jogán kívül ne essék, se törvényes tilalom alatt ne álljon; — s végre *e*) hogy színlelés (*simulatio*) se forogjon fen, vagyis hogy a szerződés se ne legyen csak fitogtatva, valósággal azonban meg nem kötve, — se pedig olyan, hol szerződés színe alatt más jogügy intéztetik el. — A szerződések érvénye ezen tényezőktől függvén, általában érvényes és érvénytelen szerződéseket különböztetünk meg, — s míg az érvényesek ismét vagy feltétlenül, vagy pedig feltételhez, időhatározmányhoz vagy világosan kitett mellékezelzathoz (100 §.) lehetnek kötve s ehhez képest ítélendők meg jogérvényükre nézve ^d), — az érvénytelen szerződések vagy már magukban érvénytelenek, vagy pedig érvényteleníthetők. — Végül említendő a szerződések megkötésénél szokásos foglaló vagyis a mi megkötés jeléül s a teljesítés biztosítása végett adatik; — a b a n a t p é n z vagyis a mi elvesztés terhe alatt oly esetre köttetik ki, ha az egyik vagy másik fél a szerződéstől betöltés előtt elállna, — s a k ö t b é r (*vinculum*) vagyis a minnek fizetése a szerződésszegő terhére szokott kikötetni ^e), — a melyekre vonatkozólag mindazonáltal tüzetes törvényi intézkedésünk nincs, — s így minden esetben csak a szerződő felek egyezményétől függnék.

a) A mi nélkül csak egyszerű tervezeteknek volnának tekinthetők (Dec. 4. ad invalid. transact.). — b) A még nem törvényes koruak lekötélezési feltétlenül érvénytelenek (HK. I: 111.), — s ugyanez áll a törvényes de még nem teljes koruakra nézve is ha önálló vagyonuk nincs (Mo. 1792:

17.; 1802: 21. §. 2.), — ha azonban önálló vagyonnal bírnak a fiuk betöltött 16 évvel már követeléseikről s zálogjogosítványaikról s 18 éves korukban aranyról, ezüstrel s minden egyéb ingóságokról, — a leányok pedig 14 éves korukban mindezekről szabadon rendelkezhetnek (HK. I: 111. §. 6.) tehát szerződéseket is köthetnek; — a mennyiben mindazonáltal ezek rájuk nézve hátrányosak volnának — mielőtt teljes korukat elérnék ismét visszavonhatják s azután érvénytelenítésök végett a pert 32 év alatt különbeni érvénybenmaradás terhe mellett megkezdeni tartoznak (HK. I: 127 és 128. Dec. 31. ad invalid. fass. ex praejud.; Dec. 9. ad invalid. transact.). — c) Mert másnak tette által senki nem kötelezhető (1486: 17.; 1492: 38.; Dec. 32. ad invalid. fass. ex praejud.; Dec. 8. ad invalid. transact.; Dec. 2. ad invalid. contract.), — hacsak azt utólag magáévá nem tenné (HK. I: 62.; Sent. 144. 209. 292 ad invalid. fass. ex praejud.; Dec. 14. ad invalid. transact.; Sent. 11 ad invalid. fass. ex praejud.; Dec. 2. ad invalid. contract.). — d) 1486: 17.; 1794: 38.; Mo. 1723: 31. §. 8.; Appr. III. R. 11. Cz. 2. cz. és Erd. 1792: 2. — e) A kötbér önállóság is megítéltetett (Dec. 1—4. ad desumptionem vinculi).

164. §. Egy törvényesen kötött szerződés hatása általában abban áll ^{a)}, hogy az elfogadó az ígérőtől az ígéret betöltését követelheti, — ezt pedig viszont a megfelelő kötelelem terheli, hogy ígéretét teljesítse, vagy ha ezt saját hibája miatt nem tehetné, az elfogadót kármentesítse ^{b)}. Míg azonban oly esetben, ha a szerződés tárgya egy azonnal vagy a jövőben adandó dolog, az elfogadót még csak személyi jog illet meg, mivel a dolog tulajdonát vagy más arra vonatkozó dologbani jogot csak az átadás és illetve ingatlanoknál a telekkönyvi beiktatás közvetíti; — szerződésileg kikötött személyes teljesítés az ígérőtől akkép követelhető, a mint ígérve volt. — Végre magánjogunk azon elveire nézve „secundum quod se quisquis obligavit, iudicium et justitiam recipiat“ ^{c)}, és „contractus contrahentibus legem ponunt“ ^{d)} megjegyzendő, hogy ezek általában a szerződő feleknek csak magánjogi életkorére vonatkoznak, — s azért szerződések útján se a személyek állampolgári állása s ebből folyó köteletségei, se a közintézményeket rendező szabályok s az ezek által feltételezett társadalmi viszonyok változtatást nem tapasztalhatnak.

a) 1486: 17.; 1792: 38.; Mo. 1723: 31. §. 8.; Appr. III. R. 11. Cz. 2. cz.; IV. R. 1. Cz. 11. cz.; Erd. 1792: 2. — b) Mert „contractus sunt stricti iuris“ (Dec. 11. ad invalid. fass. ex neglecta praemon.). — 1486: 17.; 1492: 38. — d) Erd. 1792: 2.

165. §. A szerződések s szerződési jogok általában vagy teljesítés által, vagy annélkül szűnnek meg. Teljesítés esetén szabály az, hogy akarata ellen se az elfogadó nem kényszeríthető bármi másnak elfogadására, mint a mi kikötve volt, — se az ígérő nem szorítható másnak teljesítésére, mint a mi ígéretében foglaltatik, s e tekintetben névszerint a teljesítés ideje, helye s módja is fontos körülmények. — Teljesítés nélkül pedig a szerződések elengedés, lemondás, elállás, a tárgynak elenyészte, a teljesítésnek lehetetlensége, a jog s kötelemnek egy személyben való egyesülése, a kikötött időnek lejárta, s ha a kötelmi viszony bizonyos személyre vonatkozott, ennek halála következtében szűnhetnek meg.

Szerződések, melyek anyagilag valamely dolog átadásával járnak.

166. §. 1. A letét (depositum) oly szerződés, melynél fogva valamely ingó dolog valakinek viszteher nélkül őrizet alá adatik, — s mely általában vagy közönséges vagy bírói. — Különben letétnél a dolog tulajdonában változás nem történik s a letéteményes annak csupán birlalója (105 §.), mint ilyen pedig se használati joggal (rendszerint), se intézkedési joggal nem bír; — míg ellenben a letétevő a letett dolgot bármikor visszakivánhatja s a letéteményes azt még a kiszabott idő lejárta előtt is visszaszolgáltatni tartozik e). — A bírói letét törvénykezési elvek által szabályoztatik.

a) HK. prol.: 2. § 4. Ha pedig bírói megintésre se szolgáltatná ki hatalmaskodónak tekintetik (No. 1638: 28.; 1647: 106 és 107.), — sőt súlyosabb esetekben kétszeres megtérítés és becstelenség büntetésével is sújtatott (1597: 28.; 1622: 16.)

167. §. 2. A zálog (pignus) oly szerződés, melynél fogva valakinek valamely dolog viszteher nélkül követelésének biztosítása ezéljából adatik át. Részletes fejtegetése a 141 - 147 s a 156 §§-ban foglaltatván, itt különösen már csak azt jegyezzük meg, hogy magában véve szintén csak birlálási jogot ad, s használati jogot csak akkor, ha a törvény vagy a felek egyessége úgy hozná magával; — továbbá hogy mint természeténél fogva mellékszerződés általában a főkötelemmel együtt szűnik meg, s végre hogy fekvőségek jelenleg már csak jelzálogul szolgálhatnak.

168. §. 3. A haszonkölesön (commodatum) mint oly szerződés, melynél fogva valakinek valamely elhasználatlan dolog *) adatik át viszteher nélkül használás végett bizonyos időre; — a minek folytán azután a kölcsönvevő a dolgot természetéhez képest vagy szerződésszerűleg használni jogosított, — köteles azonban a szabott idő lejártával ugyanazon dolgot visszaszolgáltatni. Ha a dolgot másképp használja, mint a hogy természete magával hozza vagy kikötöttet, avagy használását önhatalmulag egy harmadiknak engedné meg, — a tulajdonosnak felelősséggel tartozik s ha a dolog megrongáltatik vagy elrontatik, nemcsak a saját tényében forgó, hanem az esetleges kárt is megtéríteni köteles. A használatlalt járó költségek a dolog természeténél fogva rendszerint a kölcsönvevő által viselendők.

a) A mi nemcsak p. o. jó, gazdasági eszköz sat. lehet, hanem akár lakás, szántóföld sat. is. — b) 1486: 17 és 1492: 38.

169. §. 4. A kölesön (mutuum) mint oly szerződés, melynél fogva valakinek helyettesíthető dolgok adatnak át oly feltétel alatt, hogy azok felett kényekedve szerint rendelkezhecsék, de bizonyos idő múltával ugyanazon nemű s minőségű dolgokból szintannyit legyen köteles visszaszolgáltatni *). Tárgyát főleg pénz, vagy más helyettesíthető s illetőleg elhasználató dolgok p. o. gabona, bor sat. képezik s általában vagy kamatfizetési teherrel (187. §.) vagy annélkül.

a) HK. prol.: 2. §. 4.; 1486: 17.; 1492: 28.

Szerződécsk a személyek munkaereje iránt.

170. §. A személyek munkaerejét tárgyazó szerződécsk a munka s illetőleg szolgáltatátelek minőségéhez képest általában négyfélék t. i. 1. A nyers munkaerő tekintetében kötött szerződécsk (locatio conductio operarum), hol a kötelezett személyben különös ügyesség vagy képzettség nem tételeztetik fel s milyek p. o. a napszamosokkal vagy háziszolgákkal kötött munkabeli szerződécsk. Itt általános szabály csak az, hogy a ki ilyes munkára valakit fel fogadott, az illető munkabér fizetésének kötelezettségét is elvállalta. A munkabér nagysága — ha világosan ki nem kötöttet, hol hatóságilag megállapított díjzabályzat vagy szokás szerint, hol bírói

ítélet által is határoztatik meg. — Egyébiránt léteznek u. n. családi rendszabályok is, melyek az ilyes munkások és a munkaadó közti viszonyokat a helyi körülményekhez képest rendezik; — 2. A képzettebb munkaerő tekintetében kötött szerződések főleg a mezői gazdaság, bányászat, műipar s kereskedés terén, melyekre nézve a felek egyességén kívül különösen még a törvény, szokás és hatósági rendeletek szolgálnak útmutatásul; — 3. A különös képzettséggel járó munkaerő tekintetében kötött szerződések p. o. ügyvédek, orvosok, mérnökök, művészek sat. munkatételi iránt, hol nem közönséges munkabérről, hanem díjakról u. n. honorariumról van szó, melyre nézve csak az illetők egyessége vagy helyi szokás szolgálhat zsinormértékül, egyenletlenség esetén pedig a bíró határozata ^{a)}; — s végre 4. Az ész szüleményei tekintetében kötött szerződések, hol névszerint a szerző p. o. valamely kézirat kiadására, vagy színmű előadására s az innen járulandó hasznonra nézve ad jogot másnak s melyeknél csakis a felek egyessége — vagy pedig ha épen a szerző jutalmazása forog kérdésben rendszerint szakértők véleménye szolgálhat irányadásul.

a) Az ügyvédekre vonatkozólag lásd az 1874: 34. t. cz. 54 s k. §§-it.

171. §. Különösen a meghatalmazás (mandatum) mint oly szerződés, melynél fogva valaki más ügyét, annak nevében leendő ellátás végett felvállalja, — s mely általában véve vagy általános, vagy különös ahhoz képest, a mint valakinek összes vagy csak egyes avagy néhány ügyeire vonatkozik ^{a)}, — de továbbá korlátlan vagy korlátolt cselekvési szabadsággal járó, — vagy végre bizonyos időtartamra szorított, avagy visszavonásig szóló is lehet. A különös meghatalmazás esetei jogunk szerint tüzetesen kifejtve nincsenek s így e tekintetben csak a jogügyek minősége s fontossága szolgálhat zsinormértékül ^{b)}, — ellenben az általános meghatalmazás, melynek tartama nincs kitűzve, egy évre adótnak tekintik ^{c)}. — Maga a meghatalmazás vagy szóval történik p. o. az eljáró bíró előtt ^{d)}, — vagy írásilag sajátkezű aláírással (illetve kézjeggyel) s két tanu előttemezése mellett ^{e)} olyképp, hogy nemcsak a meghatalmazás minősége (p. o. általános vagy korlátlan sat.) tételesen ki, hanem a meghatalmazónak azon nyilatkozata is, hogy mindazt jóváhagyja s elfogadja, a mit a meghatalmazott az elvállalt

ügyekben tenni fog ¹⁾. A nem törvénykezési ügyekre s az országon kívüli használatra szőllő meghatalmazások kir. közjegyzői hitelesítéssel is látandók el ²⁾. — Végre a meghatalmazás vagy akkor szűnik meg, ha a meghatalmazó ismét visszavonja, vagy akkor, ha a meghatalmazott felmondja, — a visszavonásnak azonban azon módon kell történnie, mint a rendelésnek ³⁾ s erővel is csak bírósági értesítés után bír ⁴⁾. — Azon esetekben, hol valaki meghatalmazási szerződés nélkül jár el másnak ügyeiben, az intézkedő erre vagy törvény által lehet felhatalmazva p. o. a legidősebb testvér a család jogainak fentartása körül, — vagy egyszerű megbízás nélküli ügyvivőnek (negotiorum gestor) tekintetik, ki minden következményekért felelős marad. — Az ügyvédek törvénykezési állására nézve nem meghatalmazásuk, hanem az ügyvédi rendtartás ⁵⁾ és a törvénykezési szabályok szolgálnak zainormértékül ⁶⁾.

a) Mo. 1729: 14. § 1. — b) A magy. törvényhozás ezt névszerint örökvallásoknál s örökjogokról kötött szerződéseknél (contractus perennales) kívánta (1729: 24. § 4.). — c) Mo. 1723: 35. § 2.; Dec. 3. de emend. ling. — d) 1868: 54. § 88. — e) U. o. § 167. — f) Különösen a jószágok s jogügyek igazgatóira vonatkozólag l. Dr. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere” Pest 1872. 337. §-át. — g) 1874: 35. E mellett azonban azon szabály, hogy austriai tartományok kormányhivatalai s illetőleg bíróságai előtt, vagy külföldön az osztrák-magyar követségek avagy consulatuaok előtt meghatalmazottak szintén vallhatók, — s hogy katonai személyekre nézve az illető ezred vagy tartományi hadparancsnokság illetékes, még nincs megszüntetve. — h) Mo. 1723: 35. § 4.; 1729: 24. § 5. — i) 1729: 24. § 6–9. — k) 1874: 34. — l) 1868: 54. § 88. s k.

Használati jogot átruházó szerződések.

172. §. Ezek a már fentebb ismertetett haszonkölcsön (168. §.), zálog (167. §.) és u. n. kikötvényeken (148. §.) kívül jelesen még: — 1. A bérlés (locatio conductio) mint oly szerződés, melynél fogva valakinek valamely elhasználhatlan dolog bizonyos időre meghatározott bér mellett adatik használatra, — s mely ahhoz képest a mint tárgya további megmunkálás nélkül — avagy csak fáradság és szorgalom mellett használható, egyszerűen bérlésnek p. o. házkra, lakásokra vonatkozólag, — s illetőleg haszonbérlésnek p. o. földekre, vámszedési jogra sat. nézve nevezetik. — Mindkét esetben főleg a felek egyessége

szolgál zsinormértékül. — Megjegyzendő azonban: — *a*) Hogy bérleti szerződéseknél általában helybeli statutumok ^a) s szokások ^b) is szoktak irányodók lenni; — *b*) Hogy a haszonbérlő, ha a bérleményt átvette s annak használatában háborgattatik, abba magát bárki s maga a bérbeadó ellenében is sommásan visszahelyeztetheti ^c); — *c*) Hogy haszonbér alkalmával átadás után a használati jog időszerinti minőségéhez képest dologbani joggá lesz, — ingatlanokra vonatkozólag azonban még az is megkívántatik, hogy a telekkönyvbe jegyeztessék be, mert különben elidegenítés esetén a jószág új tulajdonosát nem köteleznék ^d); — *d*) Hogy a kikötött bér s illetőleg haszonbér nem fizetése esetén a bérlő avagy haszonbérlőnek a bérlemény területén találtató, valamint általában a bérleti üzlethez tartozó ingóságai a bérbeadónak zálogul vannak lekötve ^e); — *e*) Hogy bérleti s haszonbérleti lejárt követelésekre nézve a biztosítás a bérbeadó kérelmére mindig elrendeltetik s a bérbeadó a veszély valószínűségét kimutatni s kérelmét okirattal támogatni sem köteles ^f); — *f*) Hogy a bérlet általában a kötött szerződés lejártával szűnik meg s ez esetben a dolog azon állapotban adandó vissza, a mint átvétetett — ha leltár készült, a szerint, különben pedig a felek bizonyításához képest ^g); — *g*) Hogy azon esetben ha a haszonbérbeadó esik csődbe, a szerződés fennmarad, ellenben ha a haszonbérlő kerül csőd alá, megszűnik ^h); — *h*) Hogy a jószág visszaszolgáltatásánál a haszonbérlő egyrésztől minden vétke vagy hanyagsága által okozott kárért felelős, másrésztől azonban megtérítést kívánhat minden szükséges költségek és a bérbeadónak meggyőzésével tett beruházásokért ⁱ), — melyeknek felszámításánál rendszerint a zálogvisszaváltásánál ismertetett elvek szoktak alkalmaztatni (147. §.). — 2. Az ideiglenes beírásoknak alapúl szolgáló p. o. kamarai, érdemdíjazási s régi jogunk szerint általában minden magánpeccét alatt történt birtokátruházást tárgyazó szerződések, — a mennyiben a használati jog átruházásával jártak.

a) P. o. Budapestre nézve az 1868. decz. 28-ki lakbérleti szabályok. — b) Különösen a bérfizetési vagy lakfelmondási határidőkre nézve. — c) 1802: 22. § 4.; 1807: 18. — d) Az orsz. bir. ért. alapján az osztrák polg. tvk. 1121 §-sa. — e) Az 1868: 54. §. 362. értelmében bérleti követelésekre nézve félévi, haszonbérleti követelésekre nézve pedig egy évi bér erejéig. Csőd esetén az 1840: 22. §. 83 szerint a hátralevő félévi bérre nézve. —

g) S ha a jószággal az azon lévő barmok (vaskötés) vagy általában a gazdasági felszerelés (fundus instructus) is átadatott, ezek is azon számban s minőségben szolgáltatandók vissza, — az egyes darabok vagy részek elvezése vagy elomlása a bérlőnek esvén terhére. — h) 1840: 22. §. 37. — i) Sent. 19. process. comput.

Tulajdonát ruházó szerződések.

173. §. 1) Az ajándékozás mint oly szerződés, melynél fogva valakinek valamely dolog visszteher nélkül engedtetik át. — Lényege egyébiránt abban áll, hogy az ajándékozónak ajánlata az ajándéknyerő által elfogadtassék, — s hogy a szerződés tárgya átadassék.

174. §. 2) Az érdemdíjazás (inscriptio propter merita fidelis servitii) mint oly szerződés, melynél fogva valakinek személyes érdemek s illetőleg hű szolgáltatások elismeréséül vagy jutalmául fekvő birtok ruháztatik át; — melynek gyakorlati jelentősége mindazonáltal főleg csak régi jogunk szerint volt.)

a) L. D. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“, Pest 1872. 338. §.

175. §. 3) A csere (cambium) mint oly szerződés, melynél fogva valaki valamely dolgot másnak más dologért enged át. Tárgya a pénznek mint ilyennek kivételével bármi dolog lehet, — főkéllőke pedig az, hogy a csere tárgyai valósággal át is adassanak. — Különben tiszta és vegyes caerét is szokás megkülönböztetni ahhoz képest, ha mindenik fél csakis bizonyos dolgot ad át a másiknak, — avagy az egyik a dolgok netaláni értékkülönbségét pénzzel pótolja. — A nemesi javaknál régi jogunk szerint szokásban volt jószágcaerének különösségei az ősiségi viszonyok újarendezése s a háromlási elvnek megszüntetése folytán tárgynélküliekké lettek e).

a) Különben L. D. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“, Pest 1872. 339. §.

176. §. 4) Az adásvetés mint oly szerződés, melynél fogva valamely dolog másnak határozott pénzösszegért u. n. vételárért engedtetik át. A vételárra nézve — mely általában nemcsak a felek egyessége, hanem e célból alkalmazott becslők meg-

állapítása, hatósági szabályozás sat. által is szokott meghatározatni, szabály az, hogy pontosan fizetendő. — A szerződés mindazonáltal nem fizetés (hitelbe való adásvevés) esetén is érvényes, s a netalán átadott dolog ezen esetben sem követelhető már vissza^{c)}. — Különbben az adásvevéseknél egyik főköllék az is, hogy az eladónak a szerződés tárgyára nézve szabad intézkedési joga legyen s hogy mindkét fél egyenlő értéket kívánjon adni. Mert ha valaki szabad intézkedési joga alá nem tartozó dolgot adna el, a szerződés vagy semmis^{b)}, vagy a jogában sértett fél által érvényteleníthető^{e)}; — míg nem egyenlő érték esetében a szerződés részben ajándéknak tekintendő. Ha pedig a vételár túlságos, avagy az eladott dolognak értékét annyira fel nem éri, hogy az eladó tetemes rövidséget szenvedne, — a megrövidített fél károsodást panaszolhat, minek a körülményekhez képest más-más következményei lehetnek. Csalás vagy a dolog lényegére vonatkozó tévedés igazolása esetén a szerződés érvénytelenítése kereshető, — ellenben nyilvános árverésen vagy reményvétel mellett szerzett, avagy kénybebsben (praetium affectionis) tartott dolognál jogtalan megrövidítésről szó nem lehet, — valamint hogy hazai törvényeink egy érvényesen kötött adásvevési szerződésnek az érték felén túli serelem alapján való megsemmisítését sem engedik. — Végre azon mellékszerződések s illetve feltételek, melyek az adásvevési szerződések többé kevésbé módosítani szokták, a következők: — a) A visszavásárlásnak fentartása^{d)}, vagyis hogy az eladott dolog bizonyos feltételek mellett ismét visszaváltható maradjon; — b) A vissz eladásnak fentartása^{e)}, vagyis hogy a megvett dolog az eladónak ismét vissza eladathassék; — c) Az elővásárlásnak fentartása, melynél fogva a vevő a dolog tulajdona esetén, azzal mindenek előtt az eladót tartozik megkínálni; — d) A próbárai eladás, melynél fogva a vett dolog a vételárnak lefizetése előtt a vevőnek tulajdonává nem lesz; — e) A jobb vevő fentartása mellett való eladás, melynél fogva az eladó záros határidő alatt a vételre nézve más többet ígérőnek elsőséget adhat; — s f) az eladási bizomány, melynél fogva valaki ingó dolgát másnak eladás végett bizonyos árért oly kikötés mellett adja

át, hogy az átvevő bizonyos idő alatt vagy a vételért szolgál-
tassa kézhez, vagy a dolgot adja vissza.) — A kereskedők közti
eladási bizományokról különösen a kereskedelmi törvények intéz-
kednek.

a) Dec. 24. 32. 35. liq. debit. — b) P. o. 1498: 55. és 65.; 1542:
poza. 35.; 1715: 28 és 26. §. 3. — c) P. o. Hk. I: 58 és 59.; Sent. 2. 12.
13. 24. 47. 64. sat. ad invalid. fass. ex praej. — d) Megjegyzetvén, hogy
a magy. anyagi polg. jognak visszaállításával az osztrák polg. tvk. 1070.
§-nak azon megszorítása, hogy a visszavásárlás az eladót és vevőt csak élte
folytáig illeti s örökösire már nem terjed ki — megszűnt. — e) Ugyan-
csak. — f) Mindezen módosítások nálunk egyébiránt csak az ősiségi páten-
sek 272. és 311. §§. intézkedései után az osztrák polg. tvk. 1067—1085. §§.
alapján honosítottak meg.

A közkereseti társaság.

177. §. A közkereseti társaság két vagy több
személynek oly szerződése, melynél fogva fáradságukat vagy dol-
gaikat valamely közczél előmozdítása végett vagy közös haszonra
egyesítik. Ez alkalommal általában részint a társasági szerződés,
részint a czélba vett vállalat minősége szolgál zsinórmértékül, —
s első tekintetben azon társaságok különböztetendők meg, hol a
szerződők munkásságukat vagy vagyonukat, továbbá vagy összes
vayonukat, vagy csak egyes dolgokat, összegeket avagy bizonyos
dolgok nemét szánják közösségre, — míg a czélba vett vállalat
tekintetében a szerződések vagy anyagi vagy szellemi érdekekre
vonakozhatnak. A társak jogai s köteleességei, valamint a társasági
ügyek kezelése s azok feletti intézkedés a társasági szerződések
s illetőleg társasági alapszabályok által határozatnak meg. —
Hazai jogunk szempontjából egyébiránt különösen a következők
említendők: — a) A közbirtokosságok (135. §.); —
b) A vagyonközösséggel járó társaságok, melyekre
nézve általában a közös tulajdonra vonatkozó elvek (134. §.) szol-
gálnak zsinórmértékül s melyeknél ha fekvő birtok képezné a kö-
zös tulajdon tárgyát, ez telekkönyvi bejegyzés által is ilyenül tűn-
tetendő ki; — c) A kereskedés és iparvállala-
tokra vagy más közkereseményre összeállott társaságok, —
melyek ismét vagy szoros értelemben vett közkereseti

társaságok... hol t. i. az egyes tagok a társasági czimber névszerint, avagy részben az „és társak“ kitétele alatt befoglaltatnak s minden tag a társaságnak harmadik személyekkel kötött szerződéseire nézve összes vagyonával felelős^{c)}; — vagy pedig u. n. részvénytársaságok, melyeknél a társasági czimben egyik tag sincs külön megnevezve, a társasági tőke bizonyos számú s összegfől szólló részvényekből (157. §.) alakított s a tagok csak ezen részvények után befizetett pénzüket kockáztatják^{b)}; — d) A bányatársulatok (Gewerkschaften), melyek bányavállalatokra olyképen alakulnak, hogy minden bányatárs (Gewerke) úgy az üzlet folytatásairól járulványokért (pótfizetés), mint az egylet nevében harmadik személyek irányában elvállalt minden kötelezettségekért, csak a közös vagyonbani részletével (Kuxe) felelős^{c)}; — s végre e) a bármely szellemi vagy anyagi érdekek előmozdítása céljából összeállott különféle társulatok s egyesületek, melyeknek részletes viszonyai a társasági szerződések avagy alapszabályok által nyerne rendezést.

a) Bányák egyébíránt bányahatósági jóváhagyás nélkül tizenhatnál több tulajdöntárs közt fel nem oszthatók (1854-ki btv. 136. §.). — b) 1840: 18. §. 1. itt azonban oly tagok is vehetők fel, kik csak bizonyos befizetést tesznek veszélyre, s azért maguknak a törvényesnél magasabb kamatokat köthetnek ki, — de sem a társaság ügyeire egyéb befolyással nem bírnak, sem a befizetett sommán túl nem állnak kötelezettségben s költagoknak (commenditaires) nevezetnek. — c) 1854-ki btv. 138. §. — Egy bányatársulat mindazonáltal 128 kuzánál s egy kuxa 100 résznél tovább fel nem osztható.

Egyéb szerződések.

178. §. 1) A peregyesség, mely vitás ügyeknek barátságos úton való kiegyenlítése céljából köttetik s vagyonkérdéseknél a vagyoni jog alapintézményeinek természetét követi^{a)}.

2) A bíróválasztásis bírókikötési szerződések, melyekre nézve a törvénykezési rendtartás szolgál zsinór-mértékül.

3) A kereskedő és személyzete közötti viszonyokat szabályozó, — a kereskedelmi társulatokat rendező, — az u. n. czimvezetést érdeklő, — s a kereskedelmi bizományokat tárgyazó

szerződéseken kívül különösen az á r ú s z e r z é s i szerződés, mely t. i. valamely terménynek vagy iparkészítménynek jövődöbeli átadása iránt köttetik, írásba foglalandó s világosan áruszerzési szerződésnek czímezendő, avagy úzerek s közkereseti társaságok irányában egy hites alkusz kötésbizonyítványába (Schlusszettel) jegyzendő be.

4) A tengeri kereskedésből eredő szerződések s különösen a hajók lekötése melletti kölcsönök (Bodmerei) és a tengeri biztosítások, melyek egyébiránt a gyakorlat által megállapított közönséges tengeri jog szabályai szerint ítéltetnek meg.

5) A bányászat körébe eső szerződések s nevezetesen a bányabirtokosoknak tiszteikhez s munkásaikhoz való viszonyát érdeklő s a bányatársulatokat (177. §.) rendező szerződéseken kívül azok, melyek a bányajogosítványok s a bányabirtoknak átruházására vagy haszonbérbeadására vonatkoznak — s általában a bányajog elvei szerint intézendők el.

6) Az á r ú s z á l l í t ó k s f u v a r o s o k k a l kötött szerződések, melyekre nézve különösen az 1840: 20. tcz. vonatkozik.

7) Az u. n. szerencse-szerződések, melyek valamely bizonytalan előny iránt bármi tárgyra nézve köthetők s általában főleg a felek megegyezéséhez képest ítélandók meg.)

8. A házassági egyezvények, melyek a házastársak vagyoni viszonyai iránt a kir. közjegyzők előtt köttetnek s tüzetesen a családi jogban fognak tárgyalatni.

S 9. A kötelek biztosítására szolgáló szerződések s névszerint a bánatpénz lekötése, a kezesség (182. §.), a szavatosság (162. §.) sat.

a) Különösen a nemesi javak tulajdonára vonatkozólag I. D. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“, Pest 1872. 343. §. — b) Ilyenek p. o. az egyszerű és a sorsjátékok (az u. n. hazardjátékokat az 1791: 31. tiltja), az életjáradékok iránti szerződések, valamint a peregyesség, az áruszerződések sat., — de különösen a biztosítási szerződések, melyeknél fogva t. i. valaki azon kárnak veszélyét vállalja magára, mely mást vétkén kívül érhetne s ezért bizonyos díj (Prämie) mellett a kikötött kárpótlást igéri. Különben az e végből alakult intézetek s társulatok rendszerint sajtósági alapszabályok mellett állnak fen.

A pénzbeli adósságok.

179. §. A pénzbeli adósságok oly szerződésen alapúlnak, melynél fogva valakinek bizonyos pénzösszeg azzal adatik át, hogy a kikötött határidőnek elmúltával ugyanannyit (s esetleg járulékokkal) fizessen vissza. — Különbén a pénzbeli adósság vagy világos adósság (liquidum), ha t. i. úgy az összegre, mint az adós személyére nézve kétség nem forog fen, vagy pedig nem világos (illiquidum), ha az érintett irányokban kérdés támadna, — s mindkét tekintetben vagy közhiteli okmány, vagy váltó, vagy magánkötelezvény, vagy hitelesített könyvekbe való bejegyzés, — avagy szóbeli ígéret által szokott biztosítani *).

a) Maga a pénz egyébiránt vagy mint a forgalmat szabályozó érték-mérték, vagy mint a magánhitel közvetítője jöhet tekintetbe, — sajátos természeténél fogva azonban mindkét irányban ingó és helyettesíthető dolog. Fizetésnél rendszeren állandó értéknek tekintetik. Ha azonban a fizetés bizonyos folyamban lévő pénznemben köttetett ki, p. o. bizonyos számú aranyban, annak azon nemben s számban kell történnie, ha az érték időközben változott volna is.

180. §. A pénzbeli adósságoknak rendszerinti alapja a pénzkölcsön vagy a váltószerződés, — ezek mellett azonban megtörténhetik az is, hogy mellékszerződések is tartalmaznak pénzbeli adósságot, t. i. vagy mint járulékot, p. o. a kamatszerződés, — vagy önálló felfogáshoz képest, p. o. a kezesség.

181. §. 1) A pénzkölcsön oly szerződés, melynél fogva valakinek bizonyos pénzösszeg azon feltétel alatt adatik át, hogy annak közvetlenül tulajdonosa legyen ugyan, azonban meghatározott idő multával ugyanily összeget visszafizetni tartozzék. Jogi természetére nézve tehát a közönséges kölcsönnek (69. §.) felel meg, a pénznek jogi minőségénél fogva azonban még több sajátossággal is bír, a mi különösen a követelésnek biztosításában, a kötelezettségnek átszállásában s magának az adósságnak törvénykezési tárgyalásában s érvényesítésében mutatkozik.

182. §. A pénzkölcsönök általában főleg kezesség és beté-

lázás által szoktak biztosítani. — A kezesség abban áll, hogy valaki azon esetre vállal fizetési kötelezettséget, ha az adós tartozásának megfelelni nem kész, vagy nem képes. Főkélléke az, hogy a biztosítandó adósság maga érvényes legyen^{a)} s hogy az illető magát valósággal kezessként kötelezze^{b)}. Hatására nézve pedig a felek egyességétől függ^{c)} s lehet feltétlen, vagy feltételes, — általános vagy csak bizonyos összegig terjedő, — részarányos vagy egyetemleges. A hitelező egyébiránt sort tartani is köteles és kielégítése iránt minden esetben előbb az egyenes adóshoz tartozik fordulni^{d)}, — s csak beperesítés esetén áll jogában a kezest az egyenes adóssal együtt fizetésre szorítani^{e)}. — A betáblázás azon biztosítási mód, melynél fogva pénzbeli követelések a lekötött birtoknak egész értéke által jelzálogilag biztosíthatnak olykép, hogy ha a betáblázás kellő módon történt, vagy az előjegyzés betáblázás erejére emeltetett (144. §.), az adós lekötött birtokát csak úgy idegenítheti el, hogy a rajta fekvő teher is átmegy az új tulajdonosra (144. §.); ha pedig a betáblázással terhelt birtok bírói árverés alá kerülne, avagy csőd esetén törvénykezéssileg árvereztetnék el, a vételárból előbb a betáblázott követelések elégittetnek ki s más követelések csak a még fenmaradó összegből várhatnak kiegyenlítést^{f)}. — Váltók, ha betáblázhatnak, váltói minőségüket elvesztik s közönséges kötvényekké minősülnek^{g)}, — váltóperekben hozott marasztaló határozatok s végrehajtási végzések azonban a váltói szigorznak yaszélyeztetése nélkül táblázhatók be^{h)}. — Végre a betáblázás által nyert jelzálogi jog csak kitáblázás által szűnik meg s így az adósságnak lefizetése magában még nem elégséges, hanem a jelzálogos jószág lekötve mindaddig marad, míg az illető teher a telekkönyvből ki nem töröltetikⁱ⁾.

a) Mert ha valaki p. o. kiskorúért vállal kezességet, miután az alapadósság érvénytelen, a kezesség mint mellékkezesség is elesik. — b) Mert tanúskodás vagy egyszerű előttemzés kezességet még nem foglal magában. — c) 1486: 17.; 1492: 38. — d) Sent. 41. 107. liq. debit. — e) 1868: 54. §. 78. De e jogával csak az alapkeresetlevélben élhet, különben a kezest elleni kereset külön perre tartozik. — f) 1868: 54. §. 447. — g) 1844: 6. §. 22. — h) Az 1855-ki telekk. rend. 84. 92. sat. §§. értelmében egy 1863. márcz. 26-ki országbírói körlevél 3. pontja. — i) 1840: 21. §. 20.

183. §. Azon esetek, hol pénzbeli adósságonál a fizetési

kötelezettség másokra is átszáll, a kezességen kívül még a következők: — a) Örökösödés esetén az örökhagyónak adósságai, melyek mint a hagyatéknak nemleges része az örökösökre aránylag szintén átmennek^{a)}, — azonban rendszerint csak az örökség erejéig^{b)}, feltétlenül pedig akkor, ha végrendeleti örökösödés megszorítás nélkül lett elfogadva^{c)}; — b) A gyermekeknek s házastársaknak adósságai azon esetben, ha a szülék megegyezésével^{d)} s illetőleg a másik házastársnak egyetemleges vagy az egész adósságokra való külön kötelezése mellett tettettek^{e)}; — s c) A municipális tiszteknek hivatalos körükön belül törvényes alapon tett adósságai, melyeket a hatóság még akkor is fizetni köteles, ha a hivatalnok utóbb visszaélése miatt elbocsájtatnék^{f)}.

a) „Res cum onere vadit”. Hk. I: 82. §. 10.; 1647: 105. §. 1. Caducitas esetén a fiscusra nézve ugyanez áll. — b) Mert az örökösök kötelezettsége nem személyi, hanem vagyoni viszonynak következése. — c) 1496: 17. és 1492: 38. — d) Hk. I: 51. §. 4.; 1792: 17. §. 1.; 1802: 21. §. 2.; Dec. 28. ad acqu. mobilium. — e) Dec. 4. liqu. debit; Dec. 6. ad inval. testam. — f) 1723: 84.; 1567: 10. §. 3.; Dec. 28. és Sent. 58. liquid. debit. Viszkeresete egyébiránt fenmarad az illető hivatalnok ellen.

184. §. A pénzbeli követeléseknek bizonyítására rendszerint kötelezvények vagy adóslévelek szolgálnak, melyek általában vagy köz- vagy magánokiratok, — az utóbbiak pedig vagy formaszertinti kötelezvények, vagy u. n. fehérlevelek^{a)} (chartabianca). Formaszertinti kötelezvénynek csak az tekintendő s bizonyítékul csak az szolgálhat, melyet a kölcsönzött összegnek, a hitelező nevének s a feltételeknek megnevezésével az adós sajátkezűleg írt s aláírt, — vagy ha idegen kézzel iratott, két előttemező tanú jelenlétében írt alá s illetőleg látott el szokott kézjeggyével, — avagy ismert el utóbb ezek előtt általa alájegyzettnek^{b)}. S ha a kiállító se írni, se olvasni nem tud, vagy az okirat nyelvét nem tudja, még az is megkívántatik, hogy a jelenlevő tanúk az okirat tartalmát mind maguk ismerjék, mind a kiállítónak a maga nyelvén megmagyarázzák, s ennek megtörténtét az okiraton bizonyítsák^{c)}. Fehérlevél pedig szoros értelemben oly írás levél lenne, melyre a kiállító csak nevét írta, — tágabb értelemben azonban nálunk minden nem formaszertinti kötelezvényt is chartabianca-nak szokás nevezni s ezeknek bizonyító

erő akkor tulajdoníttatik, ha a kelet, a kölcsön mennyisége s a kölcsönadónak neve akár a szövegbe, akár a levél hátára az adós által sajátkezüleg jegyeztetett fel ^a). — Ezekon kívül a törvényesen bejegyzett kereskedők, gyárosok, gyógyszerészek s mesteremberek, valamint a kereskedelmi társaságok azon kedvezményben részesülnek ^b), hogy kellően hitelesített, rendben tartott s rendszeresen vezetett feljegyzési könyveik üzleti ügyeikre vonatkozó követeléseikre nézve félbizonyítékot képeznek — egymás közt feltétlenül, más személyek ellen pedig az árucikk kézhezjutása vagy legalább megrendelésének igazolása mellett ^c). — S végül váltóadósságokra nézve bizonyítékul a kellő formában arra képes személyek által kibocsátott s illetőleg elfogadott vagy forgatott váltólevelek szolgálnak ^d).

a) 1729 : 37. pr. — b) 1868 : 54. §. 187. — c) U. o. §. 168. — d) 1729 : 27. §. 3. — e) 1728 : 53.; 1840 : vtv. II. R. 106. és 107. §.; 1840 : 16. §. 23. és 18. §. 4. — f) 1868 : 54. §. 173. S teljes bizonyíték erejére a könyvtulajdonosnak vagy könyvvezetőjének az iránti pótesküje által emelhetnek „hogy tudtával s számvitelben megjelenő tételek mind jogczimökre, mind mennyiségökre nézve helyesek s ezek ára kifizetve nincsen.“ — g) 1840 : 15.

185. §. Pénzbeli követeléseknek végrehajtás útján való biztosítása s behajtására nézve e helyütt a következők jegyzendők meg: 1) Hogy ily biztosításnak s illetve behajtásnak általában akkor van helye, ha az adós fizetni nem képes vagy nem akar; 2) Hogy biztosításnak per megindítása előtt s annak folyama alatt is van helye, ha a lejárt követelésnek valódisága teljes hitelt érdemlő okirat által támogatatik s veszély valószínűsége mutattatik ki; — ítélethozatal után pedig akkor, ha a feltétlenül marasztaló ítélet ellen a marasztalt fél törvényes idő alatt felebbvitellel élt ^e). Ily végrehajtás egyébiránt csak foglalásból áll s árveréssel csak akkor fejezhető be, ha a lefoglalt ingóság kár és megromlás veszélye nélkül egyáltalában el nem tartható ^f); 3) Hogy kielégítési végrehajtásnak akkor van helye, ha a marasztaló ítélet jogerőre emelkedett, — ha a másod-bírótság az első bírótság marasztaló határozatát helybenhagyta s a helybenhagyó határozat semmisségi panasszal meg nem támadtatt, — ha a marasztaló ítélet egyes pontjaira nézve felebbvitel nem történt s ezek ennél fogva jogerőre emelkedtek, — ha egyes

partársak a marasztaló ítélet ellen felebbezéssel nem éltek, bizonyos feltételek mellett ezek ellen, — ha az ítélet eskütől van feltételezve s ezen eskü le s illetőleg le nem tettett s végre ha a per folyamában az ügy bírása vagy választott bíróság előtt a felek közt egyesség jött létre, avagy a választott bíróság ítéletet hozott c); — s 4) Hogy a végrehajtásnak általában három fokozata van t. i. a foglalás, a becslés és az árverés s hogy ezeknek megtörténte után a befolyt vételárból a pénzbeli követelés kiegyenlítésére azon összeg fordítottik, mely a költségeknek s a netaláni elsőbbségi követeléseknek levonása után fenmarad.

a) 1868: 54. §. 338. — b) U. o. §. 343. — c) U. o. §. 345.

186. §. 2) A váltószereződés oly szerződés, melynél fogva valaki magát a köztörvényieknél szigorúbb feltételek alatt kötelezi arra, hogy határozott pénzösszeget bizonyos helyen s időben vagy maga fizetend (saját váltó), vagy annak más általi fizetését kieszközölné (idegen váltó). Főkölléke különben az, hogy formailag kiadott s minden törvényes köllékekkel ellátott váltólevél alapján létesüljön *).

a) Lásd az 1876: 27. tcz.

187. §. 3) Kamat alatt általában nemesak a valamely dolog vagyis tőke használatáért pénzben fizetendő minden mellék-tartozás értetik, hanem bármely dolog vagy haszon, melynek adására vagy teljesítésére az adós a hitelező részére a tőke visszafizetésén s illetőleg visszatérítésén kívül kötelezettséget vállal *). — Ha valamely kölcsönről írásbeli szerződés nem létezik, vagy létezik ugyan, de abban a kamat csak általánosan az összegnek, vagy a kamatlábnak számszerinti meghatározása nélkül van kikötve; valamint azon esetben is, ha a kamat szerződésileg nincs kikötve, hanem a törvény határozatainál fogva jár: az egy évi kamat a fizetendő tőke hat százalékát teszi *); — különben pedig nyolcz százaléknál magasabbra ki nem köthető c) úgy, hogy ezen legmagasabb kamatösszegbe a kötbér, üzlet-díj, megtérítési összeg és mindennemű melléktartozás is beszámítandó *), s hogy a félárat meghaladó időre kamatot előre levonni sem szabad c). — Lejárt kamatok után kamat csak akkor jár, ha világosan kikötöttet, vagy

pedig ha a lejárt kamat külön pereltetik s ekkor a kereset benyújtásától). — Végre a kamatfizetési kötelezettség magában véve fizetés által szűnik meg, a mennyiben azonban csak mellékkötelezettség általában a főadóssággal együtt szűnik meg. Ha pedig a hitelező az annak idején megajánlott kamatfizetést el nem fogadná, az adós a pénzt bírói kezekhez teheti le.

a) 1877: 8. §. 2. — b) 1868: 31. §. 2. — c) S e tekintetben az 1877. 8. tcz. nevezetesen még azt is rendeli, 1) hogy közjegyző nem vehet fel okiratot és nem ruházhat fel közjegyzői okirat minőségével magánokiratot, melyben 8 százaléknál magasabb kamat kötöttet ki, s az ezzel ellenkező okirat, közokirat, illetőleg közjegyzői okirat erejével nem bír; — 2) Hogy nyolcz százaléknál magasabb kamatot telekjegyzőkönyvben előjegyezni vagy bekeblezni nem lehet, — a felek által határozott összegben kikötött, de százaléknál magasabb kamatot telekjegyzőkönyvben előjegyezni vagy bekeblezni pedig a bíró csak azon, a telekjegyzőkönyvben kitüntendő záradékkal rendelheti el, hogy az összes melléktartozás a tőke 8 százalékát meg nem haladhatja; — 3) Hogy 8 százaléknál magasabb kamat a bíró által sem állapítható meg s ezen szabály akkor is áll, ha a magasabb kamat bírói egyességben kötöttet ki; — s végre 4) Hogy azon esetben, ha a kölcsönszerződésről kiállított okirat azövegében a felvetnél nagyobb összegnek visszafizetése köteleztetett, a bíró csak az okiratban felvettnék elismert tőkeösszeget állapíthatja meg, s a bekeblezés vagy előjegyzés is csak erre rendelhető el, — míglen az ekként megállapított tőke utáni kamatok szintén a szabályszerinti 8 száztólínál magasabbak nem lehetnek. — d) 1877: 8. §. 2. — e) U. o. §. 5. A félélet meghaladó időre, vagy a 8 száztólín felül bármely időtartamra előre levont kamatok a tőkéből lerovott összegnek tekintetnek. — f) 1868: 31. §. 4.

T ö b b h i t e l e z ő k k ö v e t e l é s e .

188. §. 1) A zárlat (sequestrum), mely alatt tulajdonképen azon fennállott intézkedés értendő el, melynél fogva a tulajdonosnak ősi vagyona túlságos eladósodás esetén rendelkezése alól elvonatott s egy különös gondnoknak kezelésére bízott oly czélból, hogy a tulajdonos élelmi szükségleteinek fedezése mellett a vagyonnak jövedelme adósságok törlesztésére fordíttassék s azt a tulajdonos csak minden adósságnak letisztázása után vehesse ismét birtokba. Az ősi és szerzeményi vagyon közti különbségnek megszűnése óta azonban a zárlatnak ezen neme már nem gyakorlati s jelenleg csak az egyenes leszármazó örökösök s ilyek nem létében a szülék jogosítottak törvényes osztályrészeiket zárlat

által biztosíthatni²⁾). — A káptalanbeliek túladósodása esetén egyébiránt zárlatnak szintén van helye s oly módon, hogy zárgondnokot választván, ez a püspöknek tartozzék számadással³⁾).

a) Össze nem tévesztendő tehát az 1868: 54. §. 324—337. által szabályozott zárlattal, valamint a zárlatnak más néhány gyakorlati esetével, melyekkel a károsítások megelőzésének kérdésénél fogunk megismerkedni (192. §.) — b) Orsz. bír. ért. I: 4. §. — c) Egy 1827. febr. 20-ki 4272. sz. a. helytartót. intézmény szerint.

189. §. 2) A csőd (concursum creditorum), mely akkor áll be, ha valakinek vagyona adóságokkal annyira túlterhelt, hogy ezek teljes kifizetésére nem elégséges, — s melynek célja az, hogy a vagyon a hitelezőknek törvényes sorrend szerinti kielégítésére fordítassék. Maga a csődeljárás egyébiránt a törvénykezési eljárásnak képezi részét s így a jelen munka körén kívül esik.⁴⁾

a) L. egyébiránt D. Wenzel G. „A magy. jog rendszere“, Pest 1872. 353. §.

2. A károk s kártérítés.

190. §. Kár (damnum) alatt általában mindazon hátrányt értjük, mely valakinek vagyonában, jogaiban vagy személyében okozatik, — a tény pedig, mely a hátrányt okozta, károsításnak neveztetik. — A károk egyébiránt: — a) Magukban véve igenlegesek (positiv) vagy nemlegesek (negativ) ahhoz képest, ha cselekvénynek vagy mulasztásnak következményei; — b) Tárgyukra nézve a sértett jogokhoz képest ítélendők meg; — c) Minőség szerint vagy egyszerűek, vagy olyanok, a melyek büntetellel avagy magánjogi bántalmakkal járnak s végre d) a beszámíthatást tekintve vagy vétlen esetből, vagy jogellenes cselekvény avagy mulasztásból származottak, — s az utóbbiak ismét vagy önkéntlenül p. o. elmebetegség miatt, — vagy önkéntesen okozottak, úgy hogy hol gonosz czélzaton alapúlnak, hol csak vétkes tudatlanságból vagy a kellő vigyázat elmulasztásából erednek. — A valóságos kártól (damnum emergens) megkülönböztetendő u. n. elmaradt hasznót (lucrum cessans) az képezi, a mire valaki rendes viszonyok közt biztosan számíthatott volna.

191. §. A kárnak egyik lényeges kelléke az, hogy beszámít-

// II/8 890. Szeged
Tórány
Géza
rátér
I. állam
szeged
szeged
szeged
szeged

ható legyen. Ehhez képest megkívántatván, hogy a károsítás valóssággal történt legyen, — hogy azt ne véletlen (casus), hanem oly tény okozta legyen, mely valamely beszámításköpes személynek cselekvényére visszavezethető legyen, — hogy ezen cselekvény jogellenes és a cselekvő személynek vétkül felróható legyen, s végre, hogy a kárból valakinek nyeresége legyen: a) Senki a maga tetteben forgó hátrány miatt károsodásról nem panaszkodhatik, s puszta károsítási kísérletért más sem vádolható károsító gyanánt; b) Casus nocet domino s itt beszámítás csak annyiban történhetik, a mennyiben valamely személy a véletlen esethez netalán hozzájárult volna; c) A ki jogaival jogszerű korlátok közt él, az innen másra háromló kárért nem felelős; d) A vétségéből származó kár a tettesnek számítandó be, ha pedig több a kártévő, a kárnak minőségéhez képest vagy aránylag vagy egyetemlegesen; — míg a gyermekek, elmebetegek vagy állatok által okozott nemönkéntes kárért az felel, ki gondjukat viselni tartozik; s végre e) A ki más dolgát a maga hasznára fordítja, az okozott kárért felelős, ha nem vétkes szándékkal tette is.

192. §. A károsítások megelőzésére különösen a zárlat (sequestrum) szolgál eszközül, melynél fogva azután a jogosított netaláni károk ellen akkép nyer biztosítást, hogy a veszélyben forgó jószág vagy vagyon zár alá tétetvén, különös zárgondnoknak kezelésére bíztatik. Előbbi jogunk szerint ennek igen számos esete volt, — jelenleg azonban főleg már csak a következőkben nyer alkalmazást: — a) Felsőséértés és pártütés vádja vagy gyanúja alkalmával^{a)}; b) Gazdasági tiszteknek vagyonára, ha számot adni vonakodnak^{b)}; c) erdőkre nézve, ha arányosítási per alatt állnak^{c)}, vagy ha erdőpusztítás forgó szóban^{d)}; d) főpapok ellen, ha javadalmuk jószágait s épületeit pusztulni hagyják^{e)}, — s végre e) per indítása előtt vagy annak folyama alatt, ha valamely tulajdoni, használati vagy birtokjog vált vitássá s a felmutatott bizonyítékokból alaposan vélelmezhető, hogy a panaszlottnak tetteleges birtoka nem jogos alapon nyugszik, s kérelmezőnek ellenben ahhoz jogos igénye van, — s egyszersmind kimutattatik, hogy zárlat alkalmazása nélkül a tárgy értéke veszélyeztetnék avagy a kérelmező jogai egészben vagy részben meghiusíthatnának^{f)}.

a) 1715 : 7. §. 3. — b) 1622 : 65. ; 1723 : 63. §. 8 és 11. — c) 1807 : 21. §. 9. S az ezt megszegő a kár s költségek megtérítésén felül még 200 frt büntetéssel is sújtatik. — d) 1791 : 57. ; 1807 : 21. §. 1—8. — e) 1723 : 71. ; 1741 : 16. — f) 1868 : 54. §. 324.

193. §. A kártérítésnek általános elvei a következők: — a) A ki másnak cselekvény vagy mulasztás által kárt okozott — származzék ez akár szerződési köteleesség megszegéséből, akár szerződésrei vonatkozás nélkül, beszámíthatás esetén kártérítéssel tartozik *) ; — b) Ugyanez áll különösen oly egyénekre nézve is, kik valamely szakmát nyilván élethivatásuknak vallanak (p. o. orvosok, ügyvédek sat.) — ha műismeret vagy szorgalom hiányából okoznak kárt; — c) Az álnokság és rosz hiszem a kártérítési kötelezettséget súlyosbítja, — s a ki mást készakarva károsít meg, nemcsak az okozott kárt, hanem az elmaradt hasznot (190. §.) is tartozik megtéríteni *) ; — d) Jogellenes intézkedés által okozott kárt a hatóság *) , olyat pedig, mely tisztségből (ex officio) okozatik, maga az illető tiszt vagy ura köteles megtéríteni *) ; e) A kár mennyisége általában a bizonyításhoz képest s szükség esetén a bíró belátása szerint állapíttatik meg *) , ki a körülményekhez képest szakértők becslését követeli *) , — s végre f) a kártérítési összeg világos adósságnak (179. §.) tekintetik s nemcsak mint ilyen tárgyaltatik törvénykezéssileg, hanem a károsítónak vagyonával az örökösökre is átszáll.

a) 1492 : 16. ; 1638 : 27. ; 1659 : 31. — b) P. o. 1662 : 29. ; 1681 : 31. §. 1. ; 1807 : 8. §. 3. ; Dec. 17. ad dand. ration. oppositionis, sat. — c) Sent. 13. 22. ad acquis. damn. — d) Hk. II : 89. §. 1. ; Sent. 19. ad acqu. damn. — e) 1638 : 27. ; 1659 : 31. — f) P. o. 1840 : 9. §. 24 és 34.

194. §. A marhák által okozott mezei károk különös intézkedésekre adtak alkalmat, melyeknél fogva az u. n. gírás pernek (processus marcalis) szolgáltak alapul. Ha a marhák tilosban, vetésekben vagy egyáltalán más földjén kárban találtatnak, a károsult kártérítését behajtás (invagiatio) általi zálogítással biztosíthatja *) , tartozik azonban a behajtott marhát három nap alatt természetben (vagy írásban) az illetékes bírónak kézhez adni, mert különben nemcsak a tulajdonosnak ebből származott kárát tartozik viszont megtéríteni, hanem minden nap még három ezüst gírat vagyis 12 ftot *) is köteles fizetni (poenâ marcalis), a mi

régebben szakadatlanúl folyt, az 1729: 42. tez. által azonban tizenöt napra szorított, hacsak a marha bírói felszólításra sem adatnék ki. Marháját a tulajdonos ily esetben csak úgy kapja vissza, ha a szabályszerinten felbecsült kárt azonnal megtéríti, vagy ennek fejében dologi biztosítást ad^{a)}, — a kártérítésben pedig nemcsak maga az okozott kár foglaltatik, hanem a hajtópénz, a marhák tartása, a becslési s egyéb költségek is^{b)}. — Marhák nagyobb számának, vagy egy egész csordának behajtása alkalmával csak egy darabot szokás megtartani, a mely azonban bírói kézhez nem szolgáltatik s így girás büntetésre sem ad okot^{c)}. — Peres határban a marhák elhajtása (abactio) alkalmaztatik s ha az elhajtó egy évi békés, folytonos és az ellenfél kizárásával gyakorolt birtokot mutat ki, nemcsak a kárt s költséget, hanem hatalmaskodási díjját is követelhet, — sőt ha ellenfelét vagy ennek tisztét a határból előbb már kétszer bíróilag eljuttotta volna, az elhajtott marhát is kívánhatja^{d)}. Ha azonban az elhajtott marha tulajdonosa bizonyít egy évi hasonló avagy csak közös birtokot is, a hatalmaskodási díjját viszont ő követelheti^{e)}, általában pedig a marhának bírói kézhez adására és a girás büntetésre nézve az elhajtás a behajtástól abban tér el, hogy a marha tulajdonosa itt nem dologi, hanem csak írásbeli biztosítást ad arról, hogy ítéletet állva a marhát természetben, vagy értéke szerint bírói vizsgálathoz fogja állítani^{f)}.

a) Hk. III: 33.; 1729: 42.; 1840: 9. 27—29. §§. — b) Hk. III: 33. §. 1 és 2.; 1729: 41. §. 1. és 2. — c) 1729: 42. §. 4.; Dec. 7. és 8. marches. S ha a dologi biztosítás (cautio realis) 15 nap alatt ki nem váltatik, a behajtónak tulajdonába esik (1729: 42. §. 7.). — d) Dec. 6. Sent. 6. h. t. — e) Dec. 5. marc. — f) 1729: 42. §. 9. — g) U. o. §. 10. — h) U. o. §. 4.

195. §. A mezőirend őrség köréhez tartozó károsítások esetei különösen a következők: — a) Más földjének legeltetése, csapásolása s növények és gyökerek kedvéért való ásása^{a)}; — b) A rétekben, ültetvényekben, vetésekben, kertekben, szőlőkben, kisebb és nagyobb faültetéseken, erdőkben s általában fákön bármilyen módon véghez vitt kártételek^{b)}; — c) A tanyákon szabadon összerakott asztagok, kazalok, a lábön avagy levágott kévékben vagy boglyákban lévő gabona s takarmány meglopása^{c)};

d) Ragadós nyavalyában sínlődő marhának közös legelőn való tartása ⁴⁾; — e) Tűz gerjesztése erdőkben, nádasokban, gabonában, zombékokban, turfában vagy tarlón, ha épülethez közel esik vagy ha a kepék még rajta vannak ⁵⁾; f) Az erdészeti rend ellenes favágás, rongálás vagy elhordás ⁶⁾; — g) A termésnek, gyümölcsnek vagy gazdasági eszközöknek mezőkről, rétekről, szántóföldekről, kertekből, szőlőkből, valamint tilalomtábláknak, vagy oszlopaiknak, méhkasnak vagy méznek, mezei kapunak, kerítésnek, kútvedernek vagy bármely más mezei tulajdontárgynak ellopása vagy elrontása ⁷⁾; — h) A vadászati károsítások (151. §.) ⁸⁾; — i) A másnak vizében való halászat, csigázás vagy pióccaszedés ⁹⁾; — k) Az országutaknak ki vagy összeszorítása, más vonalra vezetése vagy felszántása, avagy a sorfák, védezővekek, valamint hidak, kirkott csatornák és utmutatók megrongálása ¹⁰⁾; — l) A gyepek vagy vetéseknek legázolása ¹¹⁾; — m) Az aratók, cséplők vagy nyomtatókra nézve a mások szerződési jogaiban való megkárosítás ¹²⁾ s n). A kendernek vagy lennek a kijelölt helyeken kívül való áztatása ¹³⁾. — Mindezen károsításoknak beszámítására nézve törvényünk szerint az önjogi s nem-önjogi személyek külön tekintet alá esnek. — Az önjogokra vonatkozólag a történetesen vagy merő gondatlanságból eredt károsítások, a vétkes gondatlanságból vagy épen szántszándékkal történtek s azok közt kell különbséget tenni, melyek különös okoknál fogva p. o. ismételés miatt nagyobb beszámítás alá esnek; a nem-önjogi személyek s barmok vagy marhák károsításai pedig az illető gazdáknak is számíttatnak be ¹⁴⁾, — míglen azon esetekben, ha a kérdésben forgó károsítással súlyosabb vétség is járt, — ezen vétség fenyítő uton még külön is büntetetik. ¹⁵⁾ — A bizonyítás általában a kárban ért, vagy nyomban üldözöbe vett egyének megzálogolása s illetőleg a kárt tevő marhának behajtása útján történik ¹⁶⁾ s ily esetben a hites eszököknek s kerülőknek azon törvényengedte kiváltsága van, hogy egynek eskü alatti vallomása is teljes bizonyítékot képez, ha csak más tanuk által vagy egyébként meg nem gyengítették ¹⁷⁾ — A kár becslése szonnal eszközlendő s három nap alatt a kártevővel közlendő, hogy esetleg ellenbeest tétethessen ¹⁸⁾, — ha pedig a kár szántszándékkal okoztatott, a bíróság megállapított kárösszeg rendszerint kétszeresen fizetendő meg ¹⁹⁾. Különben a megtérítendő

kárösszegben a felbecsült kár megtérítésén kívül, a becslési költségek s esetleg a hajtópénz is befoglaltatik.

a) 1840: 9. §. 8. — b) U. o. 27—29. §§. — c) U. o. §. 10. — d) U. o. §. 11. — e) U. o. §. 12. — f) U. o. §. 13. — g) U. o. §. 14. — h) U. o. §. 15. — i) U. o. §. 33. — k) U. o. §. 35. — l) U. o. §. 36. — m) U. o. §. 23. — n) U. o. §. 37 és 38. — o) U. o. §. 42. — p) U. o. §. 2. — r) P. o. U. o. §. 5. 10—20. 40. sat. — s) U. o. §. 18. 22. 23. — f) U. o. §. 21. — u) U. o.

3. A magánjogi bántalmak.

196. §. Magánjogi bántalmak alatt jogunk szerint azon jogellenes cselekvények értendők, melyek valóságos jogsértést foglalnak ugyan magukban, azonban a sértett félnek csak magánkeresetre szolgáltatnak okot s alapot. A sértett fél elégtétele általában díjból (homagium) és bírságból (birsagium) áll. A díj, mely leginkább hatalmaskodási esetekben szokott ítélteni *) kétféle t. i. holt- vagy emberdíj *) (homagium mortuum) és kisebb díj *) (homagium vivum). A főpapok, valamint címzetes apátokat s prépostok *) és főurak díjja 100 nehéz ezüst gíra vagyis 400 magyar forint; — köznemeseké Magyarországon 50 gíra vagyis 200 mft. *) Dalmát- Horvát- és Tótországban 100, s Erdélyben és a székelyeknél 66 mft. †). A nem-nemesek díjja Magyarországon 40 *) Erdélyben 25 mft. †); szab. kir. városok polgárainak egymás közti díjja 100 †), a jászok s kunoké pedig 50 mft. †). — A kisebb díj a vérdíjnak felét teszi ki †); — a bírságok pedig igen sokfélék lehetnek s tágabb értelemben a homagiumot is annak szokták nevezni. Végre megjegyzendő, hogy a nagyobb hatalmaskodás esetét kivéve, hol az egész vérdíj a sértett felet illeti, akár a homagium akár a bírság hol fele, hol egy vagy kétharmad részben az államkincstárt (bíró) illeti s a sértett félnek csak a fennmaradó rész jut.

a) HK. III: 5. cz. — b) U. o. §. 3 és 4. — 1514: 8. — c) HK. III. 3. §. 8.; 1492: 38.; 1495: 19. §. 5. — d) HK. I: 2. §. 2. — e) HK. II: 40 §. 2.; 1495: sat. — f) HK. III: 3. — g) U. o. 26; 1550: 37. §. 14. — h) HK. III: 3. §. 14. — i) U. o. 9. — k) Jászkun stat. 12. czikk. — l) 1514: 38.; 1550: 37. §. 14.

197. §. 1. A nagyobb hatalmaskodás (actus maioris potentiae) alatt azon erőszakos tett értendő, melynél fogva va-

laki a törvény által határozottan kijelölt esetekben a) más személyében vagy vagyonában önhatalmulag megsért ^{a)}). Büntetése régenten — ha a sértett fél kívánta, fejvesztés is lehetett, újabb időben azonban általában már csak a fejról való levágásnak vagyis a marasztalt fél vérdíjának adatott hely; — míg elvégre jelenleg, törvénykezési viszonyaink teljes átalakulása következtében nagyobb hatalmaskodási pert mint magánpert megindítani már egyáltalán nem lehet s szokássá az vált, hogy azon esetben ha az elkövetett erőszakoskodás bűnvádi elbírálás alá tartozik, a rendes büntetésen kívül a sértett félnek díja is megítéltetik, — egyéb azzal összefüggő sérelmek pedig magán uton a kártérítési perrel kapcsolatban intéztetnek el.

a) A hármaskönyv, I. Mátyás és II. Ulászló törvényei szerint a) A nemes ember lakházába való erőszakos berontás; b) a nemesi javak vagy ezek tartozékainak erőszakos elfoglalása; c) a nemes személynek jogtalan letartóztatása; d) annak megverése vagy megsebesítése s e) megölése. Ezen kívül lásd 1723 : 10. és 7. §. 9. — b) Egyébiránt I. Dr. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“ Pest 1872. 364. §. t.

196. §. 2. A kisebb hatalmaskodás (actus minoris potentiae) avagy erőszakoskodás (violentia) alatt mindazon cselekvény értendő, mely által valaki személyében, vagyonában vagy jogaiban önhatalmulag s erőszakosan sértetik ^{a)}). Tágabb értelemben tehát a nagyobb hatalmaskodás esetei is ide számíthatók, — magukban véve pedig annyifélek lehetnek, mint a mennyi a sérelem, mely más személyében, vagyonában vagy jogaiban elkövethető. Alakilag azonban mindig az kívántatik meg, hogy a sérelem positív cselekvény által okoztassék ^{b)}, — hogy erőszakkal tétessék ^{c)} s hogy ezen erőszak önhatalmulag alkalmaztassék ^{d)}. Büntetése az erőszak által okozott károk s költségeknek, valamint az elmaradt haszon megtérítésén kívül a kisebb díj (196. §.), mely az egyének jogi állapotához képest különböző s általános szabály szerint fele részben a bírót (kir. kincstárt), fele részben pedig a felperest illeti ^{e)}. Magyarországon ezen díj nemeseknél ^{f)}, honoratoroknál s szab. kir. városok polgárainál ^{g)} 100 ft.; a jászok és kunoknál 15 ft. s a fogadott egyénekre nézve 12 ft. ^{h)}; s végre nem-nemeseknél 40 ft., mely azonban egészen a sértett felé ⁱ⁾, sőt a kir. Cúria ezt kisebb esetekben még 20 ftra is leszállította ^{j)} s ha személy- vagy nemesi vagyonsértés nem forgott fén, csak kártér-

ritést ítelt ^o). Különben: *a*) Ismétlés esetén a büntetés ugyanannyiszor követelhető ^o); *b*) Káptalanok, városi s egyéb községek által testületileg elkövetett erőszakoskodások 100 fital büntetettnek ^o); *c*) Erőszakoskodó uradalmi s udvari tisztek ellen a kereset személyök ellen foly, a végrehajtás azonban az úr vagyonán teljesítetik ^o) s *d*) A büntető vagy rendőri törvényeknek áthágásai külön bűnhődést vonnak maguk után.

a) HK. II: 67. §. 5. — *b*) Mert puszta mulasztás hatalmaskodást nem képezhet (1492: 53.). — *c*) Mert puszta készület vagy kísérlet hatalmaskodást szintén nem képez. — *d*) S azért p. o. bíró ellen, ki törvényes hatáskörében intézkedik, vagy olyan ellen, ki jogával törvényes korlátok közt élt hatalmaskodási kereset nem indítható, — míg az esetben ha a tetteben a rossz akarat vagy gonosz szándék hiányzott, rajta ügyis csak kármentesítés követelhető. — *e*) HK. II: 67.; 1486: 14. §. 9.; 1492: 55.; 1625: 55. — *f*) U. o. — *g*) HK. III: 9; Sent. 16. ad poen. viol. — *h*) Jászkun stat. 12. — *i*) HK. III: 26. §. 8.; Dec. 35 ad poen. viol. — *k*) Sent. 76. u. o. — *l*) HK. III. 31. alapján Dec. 4. 10. és 31.; Sent. 24. u. o. — *m*) Dec. 9. ad poen. viol. — *n*) HK. II: 46. 49. III: 19.; 1647: 66. A testületnek egyes hatalmaskodó tagja azonban külön fizet díjt (HK. II. 46. §. 1.), — valamint a fogadott, küldött vagy megbízott segéd is (1647: 81.; 1649: 18.; 1656: 62.; Dec. 5. ad poen. viol.), azonban ide nem értve a szolgákat (1647: 66.). — *o*) HK. II: 48; Zsigmond VI. végz. 6. cz.; 1492: 24.; 1659: 33.

199. §. 3. Nyelvváltság (emenda linguae) alatt általában azon magánbüntetés értendő, mellyel a becsületlenítések és becsületsértések sújtatnak. — Egyes esetei: 1. Midőn valaki „a kir. felségnél vagy más rendes bírónál jogtalan s hamis panaszt emel. Büntetése kétharmadban a bírót (kir. kincstárt) s egyharmadban a sértett felet illető 100 ft. ^o); — Erdélyben nemesekre s városi polgárookra nézve 33 ft. ^o), parasztoakra nézve pedig 12 és fél ft. — 2. Midőn valaki „valamely jóhírű és tisztességes állapotú ember ellen ocsmány és becsületlen szavakat“ mond ^o), — s hová az irással, rajzzal vagy egyéb gúnyjelekkel elkövetett becsületsértések is tartoznak. Büntetése — ha viszonzás nem forog fen — nemesek s honoratiorok közt 100 ft., — a kik pedig ehhez való jogsultságukat ki nem mutatják 40 s illetőleg 20 ft. melynek kétharmada az államkincstárt (bírót) s egyharmada a sértett felet illeti. — 3. Midőn valaki u. n. széktörést követ el, vagyis ama tiszteletet sérti, mellyel a közhatalom gyakorlásával felruházott gyűlések irányában tartozik. Büntetése az országgyűlésen követek ellen

egészen a sértett felet illető 200 ft. a), — bíróságok előtt s megyei gyűléseken szóval vagy tettel elkövetett sértések esetén pedig 100 ft. volt e); — jelenleg azonban főleg újabb törvénykezési és ügyvédi rendtartásaink folytán jelentőségét már elvesztette. — 4. Midőn valaki másnak nemességét konokul tagadja s egészen a sértettet megillető 200 fttal büntettetik f); — s végre 5. A székelyek közt, a ki mást „kurva fiának, árulónak, hitetlennek vagy orgazdának mond“, a mi 12 s fél fttal büntettetik e). Különbösen a becsületesértés a felek közt személyes ügy s ha bármelyik fél a per elvállalása (megindítása) előtt meghalna, a kereset is elenyészik h).

a) HK. I: 39. — b) U. o. és 1723: 46. — c) HK. II: 72. §. 1. — d) 1723: 7. §. 9. — e) HK. II: 69. — f) HK. II: 23 és 86. — g) 1555-ki székely stát. 32 és 33. p. — h) Dec. 16. de act. et compr.

200 §. 4. A vórtagadás (proditio fraterni sanguinis) vagyis vérrokonainak negyedizig csalárdul s makacsul való megtagadása s illetőleg családi jogaktól s örökségüktől ez uton való megfosztása. — és az álorczaság (larva) vagyis más személyének, nevének s címének csalárd felütele oly czélból, hogy ez által annak öröksége vagy családi jogosítványai megszereztessenek, — régi törvényeink szerint becstelenséggel, a saját javak elvesztésével, sőt örökös szolgálattal lettek büntetve, jelen viszonyaink s jogfejlődésünkkel szemben mindazonáltal szóba már csak annyiban jöhetnek, a mennyiben ezt egyesek magánjogi érdekei indokolnák. — S hasonló szempont alá esik az idegen okiratok s levelek letartóztatása is, a mi régi törvényeink szerint rendszeren egyharmadban a bírót s kétharmadban a sértett felet illető 500 ft. bírsággal büntettetett, — valamint a patvarkodás (calumnia) vagyis valamely pernek két szim alatt vagy különböző uton való csalárd megindítása, avagy olyannak per útján való követelése, • mi már birtokban van, — s a mik kétharmadban a bírót és egyharmadban a sértett felet illető 200 ft. bírsággal sújtattak, újabb törvénykezési rendtartásunk szabályozásaihoz képest azonban már szintén más elintézésben részesítettek.

C) Családi jog.

201. §. A családi jog általában a házasságot tárgyilag, a házastársaknak kölcsönös jogait s kötelelességeit, a szülők és gyermekek közti viszonyoknak jogi rendezését s a gyámság és gondnokság szabályozását foglalja magában.

I. A házasság.

202. §. 1. Házasság alatt egy férfúnak s egy nőnek azon legbensőbb és legteljesebb életközösséggé vált azövetkezését értjük, melynek közvetlen célja ugyan az emberi nemnek szaporítása s fentartása, — de nem egyedül a nemi ösztön hatásának irányadásához, hanem különösen és főleg magasabb rendeltetésünk s erkölcsi méltóságunkhoz képest. Egyik lényeges kelléke a feleknek szabad egyezkedése vagyis (jogilag mondva) szerződése. Ezen szerződés a mennyiben a házasságnak lényegére vagyis magára a házassuló felek életközösségére vonatkozik házasági szerződésnek nevezetik s ellentétet képez úgy az u. n. házassági egyezvényekkel, melyek a házasság külső viszonyait s névszerint a vagyoni érdekeket rendezik, valamint a házasságot előkészítő szerződéssel vagyis az u. n. eljegyzéssel is. — Hazánkban egyébiránt katolikusoknál az érvényes házasság szerződéses minősége mellett szentség is; — a keleti egyház ugyanezen elvet követi; — protestansok a házasságot szoros értelemben szentségnek nem tekintik; — a zsidók s egyéb nem kereszteltettek házasságai pedig a szentség tekintetétől egyáltalán függetlenek, annélkül azonban hogy egy a vallásnak körén kívül eső egyszerű jogügyet képeznének.

a) Az eljegyzés.

203. §. Eljegyzés, jegyváltás vagy közfogás (sponsalia) alatt azon előkészítő egyezkedést értjük, melynél fogva a férfi s a nő egymásnak házasságot ígér s ezen ígéretet kölcsönösen elfogadja. — Különbben megjegyzendő: 1. Hogy házassághoz az eljegyzés szükségképen nem kívántatik meg s a felek eljegyzés nélkül is köthetnek érvényes házasságot, — kivéve a keleti egyházban s a

zsidóknál, hol az eljegyzés a házassági ünnepélyeknek kiegészítő részét képezi s a házasság kezdeményének tekintetik; — 2. Hogy szerződéses minőségénél fogva az eljegyzésben a szerződéseknek minden lényeges kellékei szintén megkívántatnak (163. §.); s érvénye is azon momentumoktól függ, melyek a szerződések érvényét általában megállapítják (164. §.). Ha feltételhez köttetik, ennek természetileg s erkölcsileg lehetségesnek kell lenni; — ha pedig az eljegyzést nem maguk a jegyesek, hanem esetleg még nemtörvényes kora (35. §) gyermekekre nézve a szülők teljesítenék, kötelezővé csak akkor lesz, ha a gyermekek részéről a törvényes kor elérése után nyíltan vagy legalább hallgatag jóváhagyatik; — 3. Hogy eljegyzés személyesen, de levéllileg vagy meghatalmazott által is történhetik; s 4. Hogy csak azok képesek magukat egymásnak eljegyezni, a kik egymással házasságra léphetnek s ezért azoknak eljegyzése, kik közt tiltó vagy bontó akadály forog fen, érvénytelen.

204. §. Az eljegyzés jogi hatása főleg abban áll, hogy a jegyesek közt kettős kötelelem keletkezik t. i. a megígért házasságra s teljes kártalanításra nézve azon esetre, ha a házasság bármelyik félnek vétsége miatt létre nem jönne. Elvileg a házasság megkötését mindenik fél azon módon követelheti, a mint kötelezve volt. — Míg azonban katolikusoknál a felek külső kényszer által házasság kötésére nem szoríthatók; — a protestánsoknál pedig szabály az, hogy az eljegyzésnek a külső forum előtt ereje nincs, akár ha esküvel megerősítve avagy a leány teherben volna is; — a nemegyesült görögöknél és zsidóknál az ünnepélyes eljegyzés a házasság kezdeményét képezi, s így a dolog természeténél fogva házassághoz vezet, tehát e tekintetben önálló kötelezettséget nem von maga után. — Mi a kártalanítás kérdését illeti, erre nézve szabály az, hogy minden egyes esetben a kötelmi jog elvei szerint bírálendő meg, s lehetnek esetek, hol csak kártalanítás követelhető, de megtörténhetik az is, hogy a jegypénz elvesztésével, ennek kétszeres megtérítésével, kikötött bánatpénz fizetésével, sőt súlyosabb jogsérelem miatt violentialis büntetéssel is jár. — Különbén az érvényes eljegyzés nemcsak más személyekkel való új eljegyzések érvényének áll útjában, hanem házassági akadályt is képez, — sőt a keleti egyházban ha

papi áldás mellett létesült s megszegetik, házasságtörésnek tekintetik. —

205. §. Az eljegyzésnek hatása megszűnik: 1. A jegyesek halála által; 2. Közös akarattal való elállás folytán; 3. Ha a jegyesek egyike papnak szenteltetik fel vagy szerzetes rendbe lép; 4. Ha a másik jegyes a köteles hűséget megszegi, vagy egy harmadikkal lépett házasságra; 5. Ha a jegyesek közt utóbb felismert bontó házassági akadály forog fen s 6. Ha eljegyzés után egy ely körülmény állna be, mely miatt előbb az eljegyzés létre sem jött volna.

b) A házasságnak kellékei.

206. §. Ahhoz hogy érvényes házasság törvényesen köttesék mind az egyházi, mind a polgári jog bizonyos kellékeket kíván meg, melyek a házasulandó feleknek hol személyét, hol megegyezését, hol pedig a házasság módját illetik. Általános elv az, hogy a megkívántató feltételek mellett házasságot mindenki szabadon köthet. A kellékek pedig a következők: — 1. Hogy a felek házasság kötéséhez természetileg s törvényileg képesek legyenek; 2. Hogy megegyezésük vagyis az akaratnak szabad eltökélése és határozott nyilvánítása mindkét részen a házasság czéljának s lényegének megfelelően^{a)}; s 3. Hogy a házasság — miután a polgári házasság eddigelő még életbe léptetve nincs — az illetékes egyház vagy vallásfelekezeti törvényei szerint köttesék^{b)}.

a) S ezért a megoldó feltétel mellett kötött házasság semmia. — b) Katholikusoknál a tridenti zsinat rendezéséhez képest, — protestánsok és nem egyesült görögöknél az 1786. márczius 6-ki pápens szerint, — a zsidóknál pedig egy 1863. november 2-ki legf. rendelet értelmében.

c) A házasságnak akadályai.

207. §. Házassági akadályok (impedimenta matrimonii) általában akkor forognak fen, ha valamelyik házassági kellék hiányzik. — Számos felosztásaik közül legfontosabb az, mely gátló és bontó akadályok közt tétetik.

208. §. A házasság gátló akadályai alatt azokat értjük, melyeknél fogva házasságot kötni tiltva van (illicitum), — habár a már megkötött házasságot nem érvénytelenítik. — Ezek

névszerint katolikusoknál *a*) A szentes idő (sacrum tempus) melynél fogva advent kezdetétől vízkeresztig s hamvazó szerdától húsvét utáni első vasárnapig püspöki felmentés nélkül még csendes és ünneptelen módon sem szabad házasságot kötni; *b*) A tilalom (vetitum), mely által az illetékes eljáróság egyes esetekben az esketést fontos okok miatt betiltja vagy felfüggeszti; — *c*) A fennlevő eljegyzés (sponsalia) bármely más személlyel kötendő házasságra nézve; *d*) Az egyszerű fogadalom (votum simplex), ha t. i. valaki szüzességi fogadást tett. — A protestánsoknál csak a tilalom képez gátló akadályt, az egyesült s nem-egyesült görögöknél pedig e mellett még a laudicai zsinatnak 52-ik kánona által meghatározott szentes idő.

209. §. A házasság bontó akadályai azok, melyek a megkötött házasságot érvénytelenítik. Ezek általában három osztályra oszthatók, a mint t. i. a felek személyére, az egybekelési megegyezésre, vagy a házasság módjára vonatkoznak.

210. §. 1. A házasuló felek személyére nézve a bontó akadályok vagy általánosak vagy viszonylagosak ahhoz képest, ahoggy általában s bárki irányában, vagy csak bizonyos személyek vagy körülményekhez viszonyítva teszik érvénytelenné a házasságot.

211. §. Általános bontó akadályt képeznek: — *a*) A tartós, gyógyíthatlan s a testi elhálást lehetetlenné tévő nősztetheletlenség* (impotentia); *b*) A papi rend (ordo) és szerzetfogadás (professio religiosa) katolikusoknál mind azon személyekre nézve, kik az egyház valamelyik magasabb rendjére felszenteltettek, valamint a mindkét nembeli szerzetesekre nézve is, ahoggy szüzességi ünnepélyes fogadást tettek. Az egyesült s nem egyesült görögöknél ezen akadály csak a felszentelés után kötendő házasságokra nézve bontó s különben is csak a püspököknek s a szerzeteseknek nem szabad házasságban élni. A protestánsoknál és zsidóknál nem akadály *c*); — 3. A házassági kötelék (ligamen) a monogamia elvénél fogva *c*); — s 4, az egyéni szabadság megszorítása (conditio), mely névszerint katonai személyekre vonatkozólag áll fenn, a mennyiben felsőbb jóváhagyás nélkül házasságot kötniök nem szabad.

a) Az ideiglenes vagy csak a házasság alatt támadt hábar gyógyít-

hatlan nősztetheletlenség azonban nem bontja fel a házassági köteléket; míg viszonylagos nősztetheletlenség esetén mindkét fél mással új házasságra léphet. — b) Vallásos intézményeiknek jogi természeténél fogva. — c) Míhez képest a házasság csak házassági kötelékének végleges feloldása után léphet új érvényes házasságra.

212. §. Viszonylagos bontó akadályt képeznek: — a) A vérrokonság (cognatio), mely vagy törvényes vagy törvénytelen s melynek részletes viszonyai a közös törzs vagyis azon személyre való tekintettel határozatnak meg, kinek nemzésén a közös származás alapszik. Ehhez képest a vérrokonságnál általában ágak és ízek különböztetnek meg. Ág (linea) alatt az ugyanazon törzsből származó személyeknek sorozata értendő, mely vagy egyenes vagy oldalág s az előbbi ismét vagy fel- vagy lemenő. Az ízek (gradus) a személyeknek egymástóli távolságát vagyis távolsági fokát jelentik. Ennek meghatározására nézve jogunk szerint mind a római jog mind a kánoni jog szerinti számítás bír jelentőséggel. Az egyenes ágra nézve az ízek száma egyaránt a nemzések számától függ s az egyes személyek azon ízben rokonok egymással, a hány a nemzés vagyis a köztük álló személy, egyet t. i. a közös törzset levonva. Az oldalágra nézve azonban különbség van s míg a római jog ugyanazon szabályt követi, mint az egyenes ágra nézve, — a kánoni jog csak annyi ízet számít, a hány a két oldalág vonalának egyenlősége esetén mindkét személy, nem-egyenlősége esetén pedig a távolabb eső személy és a közös törzs közt fenforog. — Egyenes fel- és lemenő ágban a vérrokonság minden vallásfelekezethöz egyaránt érvényességi akadály *). Az oldalágakra nézve azonban katolikusoknál az akár törvényes akár törvénytelen vérrokonság a kánonjogi számítás szerinti negyedik ízig képez bontó akadályt *), és pedig az első ízen (testvérek közt) isteni jog alapján, tehát semmi szín alatti felmentés mellett, s a többi ízeken egyházi törvénynél fogva; — protestánsoknál hasonló számítás mellett csak az első s második ízig *); — a keleti egyházakban pedig a római jog számítása szerinti hetedik ízig, — a mely egyébiránt többnyire a kánonjog számítása szerinti negyedik íznek felel meg. A zsidóknál a rokonok közti házasság nem a vérrokonság ízei szerint tiltott, hanem névszerint a fi- és nővér közt, s továbbá ez utóbbi s ennek fi- vagy leánytestvéreitől származott fiak és unokák

közt *4*). — *b*) Az utánzotti rokonság s főleg az u. n. lelki rokonság, mely a keresztség s bérálás szentségeiből származik s katolikusoknál a keresztelő, a keresztelt s ennek szülei, valamint a béráló, a bérált s ennek szüleire nézve bontó akadály, — a keleti egyházakban pedig még a keresztapa vagy anya gyermekei és a keresztelt vagy annak testvéreire is kiterjed. Protestánsoknál akadályt nem képez *5*). — *c*) A sógorság (affinitas) vagyis azon viszony, mely a férj és nejének rokonai s viszont a nő és férjének rokonai közt a házasság s illetőleg (katolikusoknál) az elhalás alapján keletkezik s ennek mivoltához képest törvényes avagy törvénytelen. Általános szabály az, hogy a mely ízben valaki rokona az egyik házastársnak, azon ízben (szintízből, quasigradus) sógor a másikkal. — Egyenes oldalágon határtalanig bontó akadály minden keresztény vallás felekezetnél; — oldalágban pedig katolikusoknál negyed ízig *6*), — protestánsoknál második ízig *7*), — s a keleti egyházban (a római jog számítása szerint) hetedik ízig. Zsidók közt sógorságnál fogva a házasságnak felbontása után a férj nem nősülhet nejének fel vagy lemenő ágbeli rokonaival s neje nővéreivel, — a nő pedig nem kelhet egybe férjének fel s lemenő ágbeli rokonaival s az u. n. leviratus esetein *8*) kívül férjének fivéreivel s ezek és a nővérek fiaival és unokáival *9*). S e mellett az u. n. utánzotti sógorság, mely katolikusoknál az eljegyzésből s az el nem hált házasságból, a keleti hitűeknél pedig a törvénytelen közönsélséből s a két egyszerű sógorság által netalán egybekötött három családnak tagjai közti másodrendű sógorságból keletkezik, — szintén képez házassági akadályt. — *d*) A köztisztesség (publica honestas), melynél fogva katolikusoknál az érvényes de el nem hált házasságnak alapján a negyedik, — érvényes eljegyzés folytán pedig első ízig áll fen a szint-sógorok közt bontó akadály. Protestánsoknál ennek nincs helye, de a keleti hitűeknél a római jog számítása szerinti hetedik ízig bír hatással s többnyire tulajdonképi sógorságnak neveztetik. — *e*) A büntett (crimen), mely vagy házasságtörés (adulterium) vagy hitves gyilkolás (conjugicidium). Katolikusoknál a házasságtörés bontó akadályt akkor képez, ha a bűnösök viszonyuk tilos voltát ismerve, az ártatlan hitves félnek halála esetére egymásnak házasságot ígértek; vagy ha az egyik habár a másik tudta nélkül

is, az ártatlan félnek életére tört. Házasságtöréssel nem párosult hitves gyilkolásnál fogva pedig a házasság azok közt érvénytelen, kik az ártatlan hitvestársnak meggyilkolására összebeszéltek s e szándékukat vagy maguk, vagy mások által végrehajtották. Protestánsoknál s a keleti egyházakban ezen akadály szintén fennáll, — sőt itt a házasságtörés e hatással még akkor is bír, ha a kölcsönös házasságigéret vagy leshányás nem történt volna meg, s úgyszintén a hitvesgyilkolás is, habár a gyilkolás a másik házasság tudtán s beleegyezésén kívül történnék. Végre a zsidóknál a házasságtörésben bármi módon bűnösök, egymással érvényes házasságra szintén nem léphetnek, valamint azok sem, kiknek egyike a másik fennálló házasságának felbontatására módot s alkalmat szolgáltatott. — *f*) A nő rablás (raptus), melynél fogva a házassági szándékból elrablott nő s rablója közt érvényes házasság mindaddig nem köthető, míg a nő ismét szabadságba helyezettve, megegyezését ki nem nyilvánította. — *g*) A vallás különbség (disparitas cultus), melynél fogva a katolikusok, protestánsok s keleti hitűek egyházi joga szerint kereszteltek s nem kereszteltek, — a zsidók vallásos törvényei szerint pedig zsidók és pogányok közt házasság nem köthető.

a) Tehát minden képrelhető Izen át (in infinitum) a nemző s bármely utódja közt házasság nem állhat fen (Leviticus cap. 18.). — b) HK. I. 107. — c) 1791: 26. §. 11. — d) 1863. nov. 2-ki 15940. sz. a. legf. rend. 1. §. — e) 1771. nov. 26 és 1791. máj. 12-ki és július 5-ki kir. rend. — f) HK. I: 106 és 107. A törvénytelen sógorság másod izig bontó akadály. — g) II. József ház. pátena 15. §. — h) Melyhez képest t. i. Mózes törvénye szerint a férjnek halála után az özvegyet gyermek nem létében a néhai férj testvére tartozik elvenni, — mi azonban nálunk nem gyakorlati. — 1863. nov. 2-ki legf. rend. 1. §.

213. §. Vegyes házasságok akkor keletkeznek: *a*) Ha katolikusok s protestánsok; *b*) ha katolikusok és nem egyesült keleti hitűek; *s c*) ha protestánsok és n. e. keleti hitűek kelnek egybe egymással és *d*) ha hasonvallásuk közt létrejött házasság tartama alatt, egyik fél más vallásra tér át. — A vegyes házasságokra nézve az 1868: 53. t. cz. a következőket rendeli: *a*) Különböző keresztény hitvallásuk közti vegyes házasságok bármelyik félnek papja előtt érvényesen köthetők; *b*) A vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiuk atyjuknak, a leányok

pedig anyjuknak vallását követik s az ezzel ellenkező bármely szerződés, térítvény vagy rendelkezés érvénytelen; e) Ha a szülék valamelyike más vallásra tér át, a hetedik évet még be nem töltött gyermekek nemök szerint az áttértet követik *); d) Az áttértnek áttérése utáni minden eselekvényei azon egyház tanai szerint ítélendők meg, melybe áttért s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezők többé. — Végre megjegyzendő, hogy zsidók és keresztények közt vegyes házasságok nem köthetők, — s hogy a katolikusok házassága oly nem-katolikussal, ki hitvestársától ugyan elváltatott, de kinek ezen hitvestársa még életben van — szintén érvénytelen.

a) Az ezen törvény hatálya előtt kötött vegyes házasságokból született gyermekekre nézve mindazonáltal régi törvényeink határozatai tartattak fen, melyekhez képest az esetben ha az atya katolikus a gyermekek mindjáján, ha pedig az anya az a leányok tartoztak katolikusokká neveltetni, a kik pedig evangélikai valláson neveltettek 18 éven túl s a nőszemélyek férjhezmenetel után vallás dolgában általában nem jöhettek már kérdés alá sem személyekben, sem maradékaikra nézve.

214. §. A házassuló felek meg egyezésére nézve bontó akadályt képeznek: a) A kor hiány (aetas), melynél fogva katolikusoknál és a keleti hitűeknél a vőlegény 14., a menyasszony 12., — a magyarországi evangélikusoknál, valamint az erdélyi reformátusoknál s unitáriusoknál a vőlegény 18., a menyasszony 14., — és az erdélyi evangélikusoknál a vőlegény 22., s a menyasszony 18-ik évének betöltése előtt érvényes házasságot nem köthetnek, — zsidóknál pedig a vőlegényben a serdült kor kívántatik meg, míg a menyasszonyban ennek hiányát az apa s ha ez nem él, az anya vagy a testvérek beleegyezése pótolja. S ezen szabályok alúl kivételnek csak akkor engedtetik hely, ha a kor hiányát különös testi fejlettség pótolná, míg protestánsok és zsidók említett korok betöltése után is mindaddig míg kiskorúak, csak atyjuk s illetőleg anyjuk vagy gyámjuk beleegyezésével léphetnek érvényes házasságra. Agkorúakra nézve csak az erdélyi reformátusoknál s a keleti egyházban vannak némely nehezítő, de nem érvénytelenítő szabályok. — b) A lelki épség hiánya, melynél fogva az elmebetegek házasságai érvénytelenek, ha csak világos perczek tartama alatt nem kötötték volna. — c) A tévedés

(error), ha magában a személyben, vagy annak oly tulajdonságában forog fen, melyhez a házassági megegyezés határozottan kötve volt. Protestánsoknál egyébiránt a férj a házasságnak felbontását akkor is kívánhatja, ha nejét egybekelés után más által már teherbe ejtve találja *). — *d*) A feltétel (conditio) ha olyan, mely a házasság lényegével t. i. czéljával s állandóságával, vagy a hitvesi hűséggel ellenzik. — *e*) Az erőszak (vis), ha t. i. a házassági megegyezés kinyerése végett akár külső akár erkölcsi erő, vagy fenyegetés alkalmaztatott.

a) 1786. ház. pátenz 26. §.

215. §. 3. A házasság módjára nézve: — *a*) Érvénytelen a házasság, ha a felek megegyezése csak a jövőre s nem a jelenre szőlő szavakban fejeztetnék ki p. o. én téged két hó múlva foglak nőmnnek elismerni sat.; *b*) Bontó akadály az u. n.lopva menyezés, mely t. i. a lényeges szertartások mellőzésével történt. Katholikusoknál az kívántatik meg, hogy a házasság az illetékes papnak s két tanunak együttes jelenlétében kötéssék. A háromszori hirdetés, mise, esküvés, áldás és több ily szertartás csak mellékes. Ellenben a protestánsoknál a papi áldáson kívül, a háromszori hirdetés is oly lényeges, hogy elmulasztása a házasságot megsemmisíti *). A keleti egyházban a kihirdetés elmulasztása nem bont, de az esketőt büntetéssel sújtja. Végre a zsidóknál szintén a háromszori kihirdetés kívántatik meg *b*) mire a házasság két tanu jelenlétében akár az egyik, akár a másik jegyes fél anyaközségbeli rabbija vagy vallástanítója által köthető *).

a) 1786-ki ház. pátenz. 31 s k. §§. — b) 1863. nov. 2-ki legf. rend. 2. §. — c) U. o. 12. §.

216. §. Azon házassági akadályok, melyek nem isteni, hanem emberi törvényen alapulnak, felmentés útján mellőzhetők. A felmentési hatalmat katolikusoknál a pápa és a püspökök, — protestánsoknál a fejedelem s Magyarországon a polgári törvényhatóságok, Erdélyben az egyházi hatóságok, — a nem egyesült görögöknél a fejedelem, a patriarchák s a püspökök, — a zsidókra nézve pedig a kir. ministerium s a polgári hatóságok gyakorolják.

d) A házasságnak hatása.

217. §. Az érvényesen megkötött házasságnak hatása általában egyházi s magánjogi következtésekben áll. Az egyháziak a magánjog szempontjából annyiban fontosak, a mennyiben a házassági köteleknek fennállását vagy megszűnését érdeklik; — a magánjogi következtések pedig nemcsak a családi, hanem különösen az örököségi jogban is játszanak nevezetes szerepet.

e) A házasságnak megszűnése.

218. §. A házasság általában akkor szűnik meg, ha köteleke erejét veszti úgy, hogy az a ki előbb mint házastárs kötve volt, egy harmadik személlyel új érvényes házasságra léphet. Ennek általános módja a másik házastársnak természetes halála. Tekintettel mindazonáltal az egyes vallásfelekezetekre, megjegyzendő: a) A római katolikusoknál az elhált s még el nem hált házasság közt tesznek különbséget. Az utóbbi pápai felmentés és szerzetbelépés által is bontható fel. Ellenben az egyszer már elhált házasságnál az életközösség csak úgy s asztaltól való elválás által szüntethető meg fontos okokból, annélkül azonban hogy akár az egyik, akár a másik fél harmadik személlyel új házasságra léphetne. Életfolytigliani elválás csak házasságtörés esetén engedtetik meg. Ideiglenes elválásnak azonban több esetben van helye p. o. méltatlan bánásmód, lelki veszély stb. esetében, melyek egyébiránt a bíróság belátásától is függnek. — b) A görög katolika egyházban a halálon kívül a házasság felbontásához a nőnek házasságtörése is elégséges ok; az úgy s asztaltól elvállásra nézve pedig a római katolikusokra nézve fennálló elvek szolgálnak szinormértékül. — c) Reformatusoknál, evangélikusoknál s unitáriusoknál a házassági kötelek akkor is felbontható, ha az egyik fél paráznaságot követett el; ha a másiknak életére tört; ha a másikat rossz indulatból elhagyta s még bírói felhívás, avagy hollétének nem tudása esetén háromszori nyilvános visszahívás daczára sem tér vissza; ha a házastársak engesztelhetlen gyűlöléssel viseltetnek egymás irányában — s végre ha az egyik fél a másiktól a házassági kötelek teljesítését makacsúl megtagadja s ez

a házasság czéljának kockáztatásával vagy a házastárs egészségének veszélyeztetésével járna. A protestánsoknál egyébiránt az ágy és asztaltóli elválás is alkalmaztatik, — azonban csak az ideiglenes. — d) A nem egyesült görögöknel a végelválásnak oka a halálon kívül szorosán véve csak a házasságtörés lehet, mindkettőre nézve azonban túlnyomó részben a bíró konkrét magyarázatának engedtetvén szabad tér, mindazon esetek is szolgálhatnak felbontás okául, melyek tágabb értelemben halálnak vagy házasságtörésnek magyarázhatók. Az ágy és asztaltóli elválás csak akkor alkalmaztatik, ha a házasság elleni vétség az együttlakás czélját nem oly mérvben veszélyezteti, hogy e miatt végelválás rendeltessék s akár a felek egyességéből, akár bírói ítéletből származzék, a bírói belátásnak szintén tág tért enged. — e) A zsidóknál az érvényesen kötött házasság a halálon kívül akkép is felbontható, ha a férj nejének válólevelet (gett) ad s a felek e mellett szándékukat a rabbi s az illetékes polgári hatóság előtt ismételve s határozottan kinyilvánítják. Ily elválás rendszerint a felek egyessége alapján szokott történni, ha azonban a nő házasságtörésben bűnös, a férj őt akarata ellenére is elbocsájthatja magától; — bármelyik fél pedig akkor kényszeríthető a válásba való beleegyezésre, ha házasságtörő, ha a férj nemzéképtelen vagy a nő terméketlen, ha a házassági köteleiséget valamelyik elégséges indokolás nélkül megtagadja, ha kegyetlenkedik, hűtelen s a másik felet gonoszúl elhagyja, ha huzamosb ideig (több évekig) távol tartózkodik, ha a zsidóvallástól elpártól, ha hitvestársát ily elpártolásra vagy más nagyobb vallásellenes cselekvényre csábítja, ha súlyos büntettet követ el, ha házastársát becsületében súlyosan megsérti s ha undort gerjesztő testi hibában vagy ragályos kórban szenved. Kiengesztelhetlen gyűlölség esetén az ártatlan fél, — ha pedig a felek egyike botrányos életmód, nyilvános parázsnaság, vagy különben aljas magaviselet által sértené folytonosan a vallás és közerkölcsiség érdekeit s javulásra remény nem volna, az előljárásság kívánhatja a házasságnak felbontását. Ily esetekben mindazonáltal mindig a bíróság dönti el, ha valion van-e helye válólevel adásának, vagy sem. Az ágy és asztaltóli elválás szintén alkalmaztatik s vagy kölcsönös egyességnél fogva, vagy bírói ítélet következtében.

219. §. A házasság teljes megszűnésének következtetései: —
 1) Hogy a házas felek teljes személyi szabadságukat nyerik vissza^{a)} s a férj azonnal, a nő pedig a gyászév s illetőleg protestánsoknál 6 hó elmúltá után^{b)} harmadik személylyel új házasságra léphet^{c)}; — s 2) Hogy a vagyontársaság is megszűnik. Ha a házasságot halál bontotta fel, örökösök áll be. Máskülönbén — ha a nő oka a házasság felbontásának hozományát, jegyajándékát^{d)} s esetleg a közszerzemény reá eső részét^{e)} követelheti, törvényes hitbért azonban nem kap^{f)}, — míg viszont a vétkes férjtől a nő az említettekén kívül még tartást is követelhet. A gyermekek sorsa iránt, ha jogilag elfogadható egység nem jő létre, a bíró hivatott intézkedni, a ki leginkább az ártatlan fél óhaját szokta irányadóul venni s a fiúkat rendszerint az atya, a leányokat pedig az anya gondviselésére bízni. — Ágy és asztaltóli elválás esetén a házasság épen marad s csak a vagyontársaság szűnik meg.

a) Kivéve azon esetet, ha a házasság nem római katolikusok közt házasságtörés miatt lett felbontva, mely esetben a bűnösök közt bontó akadály forog fen. — b) A nőknél t. i. bevérandó, ha valjon az előbbi házasságból gyermek nem maradt-e? — c) Protestáns és zsidó házastársak, ha egymással újból kívánának egyesülni, új házasságot kénytelenek kötni (1786-ki ház. pápens 62. §.). — d) Hk. I. 100 és 105. — e) A Hk. I: 48. és III: 29. világos következtetéseként. — f) Hk. I. 105. — g) A Hk. I: 29. 30. 67 és 98. alapján.

|| II 9 890.

2. A házastársak közti viszony.

220. §. A házastársak jogai s kötelességei általában személyiek s a vagyoniakra vonatkoznak. A személyiek a házasságnak közvetlen következtetései az egyházi, vallásos és erkölcsi elemnek túlnyomósága mellett. A vagyoniakat pedig inkább külső jogosítványoknak szokás tekinteni s rendezésüket jobbra a világi s illetőleg a polgári törvényhozás által nyerik.

221. §. 1) A személyi jogok s kötelességek általában a következőkbe foglalhatók össze: a) A házassági hűséget mindenik házastárs egyformán köteles megőrizni. — b) A férj a család feje^{a)} s a házi viszonyok rendezésében a döntő szó őt illeti, köteles azonban a nő tanácsát s kívánatát is illő figyelembe venni s őt vagyonához képest eltartani és minden előfor-

duló esetben védeni. — c) A nő férje nevét nyeri s polgári állásának jogaiban részesül^{b)}, és ezeket mint özvegy is megtartja). Viszont azonban férjét lakhelyére s netaláni büntetése helyének kivételével mindenhová követni, gondjait megosztani s keresetében erejéhez képest segíteni tartozik. — d) Külsőleg a két házastárs magánjogilag egyet képez, a mely felfogás főleg a kötelmi jogban fontos^{c)} s a közszerzemény fogalmának is alapul szolgál^{d)}.

a) Hk. I: 54. — b) P. o. nemessé lesz, ha az nem volt sat. — Hk. I: 98. §. 1. és 102. §. 1. — d) P. o. hatalmaskodás esetén, habár tény mindkét házastárs megbízásából történt, azért csak egy büntetés követelhető sat. — e) Hk. I: 48. és 102.; III: 29.

222. §. 2) A vagyoni jogok kötelelessége általában a törvény s a házastársak szabad intézkedése által nyert szabályozást, — s e helyütt főleg a férj jogosítványai nézve, a hitbér és a közszerzemények tartandók szem előtt. Az özvegyi jog, az özvegyi öröködés és a házastársak közösen öröködéséről az öröködési jogban fogunk szólni.

223. §. A) A nő vagyona házasság alatt általában ingó és ingatlan lehet. Az ingók között első az u. n. nász- vagy jegyajándék, vagyis „mindazon ingó javak, melyek az asszonytól akár annak férje, akár szülei vagy atyafiai, vagy végre bárki által, a menyegző avagy eljegyzési vagy kézfogási ünnepély alkalmán adatnak“^{a)} — s melyek ha a férjnek átadatnak, a nő hozományához tartoznak^{b)}. A nőnek ingatlan vagyona szintén két esethez képest, ha a férjnek átadatott avagy sem. — Általános szabály az, hogy a férfi házasság következtében a nő javainak s illetőleg hozományának tulajdonosává nem lesz^{c)} — s míg a nekik nem adott javakra nézve nejel csak védeni hivatott^{d)}, az átadott ingók s ingatlanok tekintetében is csak kezelési és haszonélvezeti jogot gyakorolhat^{e)}. — S ezért elválás vagy csőd esetén a nő hozományát férjétől visszakövetelheti, — a nő örököseivel szemben pedig a férj a hozományi javakból csak azokat tarthatja vissza, melyeket eljegyzéskor maga ajándékozott — feltéve, hogy a nő irántuk végintézkedést nem tett^{f)}. Végre említendő, hogy a nőnek férje halála után annak javaiban hozományára nézve az örökösök irányában megtartási joga van mindaddig, míg követelése ki nem egyenlítettik^{g)}.

a) Hk. I: 93. §. 1. — b) 1840: 16. §. 9. — c) Hk. I: 54. §. 2. és 113 és 100. §. 4. — d) Hk. I: 48. §. 1. — e) Hk. I: 110. §. 3. — f) U. o. — g) Dec. 3. ad obtin. success. coram tab. reg. — Ha azonban az így bírt javakat pusztulni hagyja, azokat visszabocsátani s a kárt a hozományból megtéríteni tartozik.

224. §. B) A hitbér (dos) általában vagy törvényi vagy szerződési. — A törvényi hitbér vagy kelengye azon jutalom, mely a nőt elhált házasság után házassági hűségének elismeréséül törvény szerint férje javaiból illeti^{a)}. Mennyisége mágnásoknál 400, nemesek^{b)} és kir. városi polgároknál^{c)} 200, nem-nemeseknél pedig 40 forint^{d)}, mely összeg vagy egészen készpénzben, vagy részben könnyen értékesíthető ingókkal fizetendő ki s a nő valóságos tulajdonát, tehát szabad intézkedése tárgyát is képezi^{e)}. Különbén csőd esetén a harmadik osztályba soroztatik, elévülés útján nem veszhet el^{f)}, rendesen az ingatlanokat terhel s az ingókat csak akkor, ha ingatlanok nem volnának^{g)}, mindkét esetben átszálló adósságot (183. §.) képez s a zálogbirtokos által is kifizetendő^{h)}, — a házasságnak megszűnése előtt mindazonáltal sem az örökösök, sem a netaláni engedményesek által nem követelhető. — Szerződéses vagy írott hitbérnek azt szokás nevezni, a mit a férj nejének özvegyisége esetére köt. A törvényi hitbértől tehát abban tér el, hogy egyrészt egyszerű szerződés, mely a törvény különös kedvezményében nem részesül, másrészt pedig, hogy súlypontját nem a házasság, hanem az özvegyiségnek fogalmában bírjaⁱ⁾; — továbbá hogy a házasság ideje alatt a nő tulajdonát még nem képezi s így semmi nemű intézkedés tárgya nem lehet, ha pedig a nő férje előtt halna el, magától elenyészik^{j)}. — Különbén ha a nő szerződési hitbért fogad el, a törvényi hitbérrel lemondottnak tekintetik^{k)}, — s ilyet csak akkor követelhet ismét, ha a szerződési nem foganatosítható^{l)}. — Az u. n. viszonyos jegybér (contrados), mely a nő által férje számára kötöttik le özvegyiség esetére^{m)}, törvényileg külön rendezve nincs, mint házasfelek közti szerződés azonban a szerződési hitbérnek tekintetei alá esik. — Végül megjegyzendő, hogy a hitbér által a nőnek özvegyi joga (283. §.) s özvegyi és hitvesi öröködése változást nem szenvedⁿ⁾.

a) Hk. I: 93. §. 2. és 96. — b) Tulajdonképen csak azoknál, kiknek 50 teleknél több a birtoka, a gyakorlat azonban a 200 frtot minden tehetősebb nemesre terjesztette ki. — c) 1840: 22. §. 85. — d) U. o. — e) Hk. I: 96. pr. — Megjegyzendő azonban, hogy a nőt második férje után hitbéreinek csak fele, a harmadik után negyedrésze sat. sat. illeti, házasságtörés esetén pedig egészen elvész. — f) Azonban csak a házasság megszűnésének esetére. — g) Hk. I: 78. §. 5. — h) Hk. I: 96. §. 2.; 1840: 22. §. 84. — i) Hk. I. 67. §. 2.; 102. §. 2. S ide értve a fuscus öröködését is. — k) De nem szükséges, hogy a házasság elhálva legyen. — l) Dec. 7. ad acqu. mob. — m) Dec. 9. 16. ad acqu. mob. — n) 1723: 49. alapján. — Férje javait a nő egyébiránt szerződési hitbére fejében is zálogkép tarthatja meg mindaddig, míg ki nem fizették. — o) Dec. un. ad acqu. contradotia. — p) U. o.

225. §. C) A házastársak közszerzeményei alatt azon javak értendők, melyek mint házasság alatt szerzetek a házastársak közös tulajdonát képezik^{a)}; — megjegyztetvén, hogy itt nem az együtt szerzett egyes dolgokra esik a tekintet, hanem hogy a közszerzemény fogalma (a vérszerinti öröködés útján nyert javak kivételével) a házastársak összes vagyonára vonatkozik. — Polgárok s parasztok közt a nő ipso jure közszerző^{b)}, — ellenben nemesek s illetőleg honnoraíróknál (46. §.) csak akkor, ha ez szerződésileg elvete kikötöttetett^{c)}, vagy ha a szerzemények alapját a nő vagyona képezi^{d)}, vagy végre ha a nő a szerzeményi okiratba mint közszerző világosan be lett iktatva^{e)}. S ehhez képest a közszerzeményre nézve a következő esetek tartandók szem előtt: — 1) Ha a szerzemény törvény alapján közös, a maga fele része iránt mindegyik házastárs egyaránt szabadon rendelkezhetik, — ha pedig az egyik házastárs ily rendelkezés nélkül halt meg, az ő fele része csak a gyermekekre száll, — ilyek hiányában azonban ezen felerész is a másik házastársat illeti^{f)}; — 2) Ha a szerzemény közössége szerződésen alapul, a felmerülő kérdésekben ez szolgál zsinormértékül^{g)}; — s végre 3) Ha a nő a férjnek csak egyoldalú intézkedése folytán részes a házasság alatti szerzeményekben, a férj továbbra is főszerzőnek tekintetik s azért tovább is korlátlanul intézkedhetik a szerzemény iránt akár élők közt, akár halál esetére^{h)}, a nő pedig férjének beleegyezése nélkül a szerzeménynek még bármely csekély részéről sem rendelkezhetikⁱ⁾, — hanem joga a szerzeményre csak férjének végintézkedés nélküli halála esetére nyilván meg, —

csak ekkor tarthat igényt gyermek létében annak fele részére ^{a)}), gyermek nem létében pedig az egész szerzeményre ^{b)}).

a) A nő ruhaneműi s ékszerei ide nem tartozván (Dec. 1. ad invalid. test.). — b) Hk. III: 29. §. 2. — c) Dec. 39. és 44. divis. success. — d) Dec. 58. ibid. — e) Hk. I: 48. és 102. — f) Hk. III: 29. §. 2. — g) 1486: 17.; 1492: 38.; 1723: 31. — h) Dec. 11. divis. success.; Dec. 5. ad acqu. mobil. — i) Dec. 1. ad inval. test.; Dec. 4. ad obt. succ. coram tab. reg. — k) Hk. I: 48.; Dec. 11. divis. success. — l) Dec. 21 nov. divis.; Sent. 47. 58. 70. ad aequal. juris.

3) A szülők s gyermekek közötti viszony.

226. §. A gyermekek általában törvényesek vagy törvénytelenek. Törvényesek azok, kik törvényes vagy vélt házasságból, annak megkötése után legalább hét, vagy megszűnése után legfeljebb tíz hónap alatt születnek. Minden másként született gyermek vagy törvénytelen vagy esetleg törvényesített. — S ezen megkülönböztetésnek fontossága főleg abban mutatkozik, hogy míg a törvényes gyermekek szüleik családi jogosítványaiiban részesülnek, a törvénytelenek ezekből kizárva (220. §)

227. §. Az atyai hatalom (*patria potestas*) azon jogok s köteleességek foglalatja, melyek az atyát mint a család fejét ennek minden tagja irányában megilletik ^{a)}), — megjegyeztetvén 1) hogy itt család alatt a szűkebb értelemben vett családnak fogalma értendő, mely t. i. az atya törvényes gyermekeit s a netalán atyai hatalmából még ki nem lépett fiai utáni unokáit foglalja magában ^{b)}), 2) hogy az atyai hatalom össze nem tévesztendő a szülői hatalommal, melynél fogva az anyának is vannak jogai a gyermekek felett ^{c)}), 3) hogy az anya a férjnek élettársa s így a szoros értelemben vett családnak tagjai közé nem számítható ^{d)}), s 4) hogy az atyai hatalomnak általában erkölcsi alapja van s így az abban foglalt egyes jogok is inkább az atyai hivatásnak erkölcsi céljához, mint a szoros jognak felfogásához képest értelmezendők.

a) Hk. I: 51. — b) U. o. 2. §. — c) P. o. gyámságot ő is gyakorolhat bizonyos feltételek mellett. — d) L. 1807: 8. §. 4.; Sent. 19. és 20 de citatione.

228. §. Werbőczy szerint: 1) „A fiú míglen atyja hatalmában leszen, az ingó s ingatlan atyai javakból az atyának akarata s egyezése nélkül semmit el nem adhat, vagy máskép el nem idegeníthet, és másokkal szerződést nem tehet és köthet“ e). — 2) „Az atyák törvényes korú fiaikat is netaláni vétkeik szerint megbüntethetik és fedhetik, sőt ha kicsapongásaik és gonosz tetteik minősége kiyánná, be is zárhatják“ b) — a mi mindazonáltal ma már úgy értelmezendő, hogy az atyának joga és kötelessége gyermekeit táplálni, ruházni s illendően nevelni, mit ha tenni elmulasztana, a hatóság jár közbe e), míg a büntető hatalom csak házi fegyelemnek vehető, melynek kezelésében az atya a hatóság segítségét veheti igénybe e). — 3) „Valóságos szükség esetében az atyák fiaik terheit is felvállalhatják és magokra vehetik és gyakran még meg nem osztott jószágaikat is végszükség esetében eladhatják és elidegeníthetik“ e) — a mi azonban az ősiségi viszonyok átalakulása folytán jelenleg jelentőségét már elvesztette. — 4) „Az atyának akarata ellen fiát senki le nem tartóztathatja magánál“ f) — mi azonban jelenleg szintén egyáltalán nem áll többé. — 5) „Az atya fiát maga helyett túsúl adhatja, de nem viszont“ e). — 6) „A fiúk az atyai ingó javakról végrendeletet nem tehetnek, hanem csak mennyiben atyjaik megengedik“ — ellenben „a fiak által önszolgálatokkal vagy tudományukkal szerzett vagyon iránt az atya akarata nélkül is szabadon végrendelezhetnek“ a). — S ezekhez járul 7) hogy az atya végintézkedésében fiának gyámot rendelhet^{g)}; — 8) hogy az anya elháltával az ez után a gyermekekre szállt javakat törvényes korukig az atya gyámilag számadási teher nélkül kezelheti^{h)}; — 9) hogy még nem törvényes korú gyermekeinek gyámilag örököszt helyettesíthetⁱ⁾; s 10) hogy protestánsoknál kiskorúak csak atyjuknak beleegyezésével köthetnek érvényes házasságot^{m)}.

a) Hk. I: 51. §. 4. — b) U. o. §. 5. — c) Hk. I: 55. §. 1.; 1723: 105. — d) 1723: 111. — e) Hk. I: 51. §. 6. — f) U. o. §. 7. — g) U. o. §. 8. — h) U. o. §. 9. — i) Hk. I: 114, 119. §. 1. és 124. §. 2. — k) Hk. I: 113. §. 1.; 1715: 68. §. 13. — l) Hk. III: 30. §. 4. — m) II. József ház. páten. 3—7. §§.

229. §. Az atyai hatalom megszűnik: 1) Az atya vagy a gyermek természetes halála következtében e); — 2) Az atyai ha-

talom alúli felszabadulás folytán, „mely hazánk szokása szerint a fiak részéről a jószágoknak és birtoki jogoknak az atyával lett megosztása által, a leányok részéről pedig ezeknek eljegyeztetése s a menyegző ünneplése vagy a házasság teljesedésbe menetele által szokott történni“); — 3) Ha az atya hűtlenséget vagy más súlyos büntetést követ el^{c)}; — 4) Ha az atya gyermekei nevelését elhanyagolja, vagy jószágait pusztítja, avagy jövedelmeiket elpazarolja s ezért büntetésül az atyai hatalomtól megfosztatik^{a)}; — 5) Ha a gyermekek nagykorúságukat elérik^{c)} s illetve a nők előbb is, ha férjhez mennek^{d)}; — s 6) K o r e n g e d é l y folytán^{e)} azon esetekben a) ha az atya fiát 24 éves korának elérése előtt ayni hatalma alól felmenti s e felmentést a gyámhatóság is a kiskorú előnyére történtnek találja, b) ha az atya 20 éves fiának saját háztartást enged s c) ha a kiskorúnak kereskedés vagy iparüzlet folytatása hatóságilag megengedett^{a)}).

a) Hk. I: 56. §. 1. — b) Hk. I: 51. §. 1. — c) Hk. I: 56. §. 2. — d) 1723: 105. — e) Kivéve ha teljes koruk mellett testi vagy lelki fogyatkozás miatt önmagukat táplálni s ögyeikről gondoskodni képesek nem volnának. — Hk. I: 55; — nőkre nézve pedig 1874: 23. — f) S még akkor is, ha 24-ik évének betöltése előtt özvegyiségre jutna, férjétől bíróilag elválasztatnék, vagy házassága feloldatnék (1874: 23.). — g) Ha t. i. a kiskorú ó Felségének kegyelme által nagykorúsítottatik. — h) 1862. július 26-ki legf. rendelet.

230. §. A t ö r v é n y t e l e n g y e r m e k e k a c s a l á d i j o g o s í t v á n y o k b a n n e m r é s z e s ű l n e k s n e v e z e t e s e n n e m ö r ö k l i k s z ű l e i k n e k r a n g j á t s n e m e s s é g é t é s n e m t a r t h a t n a k i g é n y t a t y j u k n e v é r e ; — m é l t á n k ö v e t e l h e t i k a z o n b a n s z ű l e i k t ő l , h o g y v a g y o n u k h o z k é p e s t e l l á s s á k s h o g y n é v s z e r i n t t a r t á s t é s n e v e l é s t n y e r j e n e k . H a z a i t ö r v é n y e i n k e t e k i n t e t h e n h a t á r o z o t t s z a b á l y t n e m f o g l a l n a k m a g u k b a n , d e a d o l o g t e r m é s z e t é b e n f e k s z i k , h o g y r ó l u k g o n d o s k ö d n i m i n d a z a n y a , m i n d a z a t y a^{a)} t a r t o z i k s h o g y e z e n k ö t e l e z e t t s é g b á r m i m á s v a g y o n i t a r t o z á s n a k m ó d j á r a a s z ű l é k j o g u t ó d j a i r a i s á t s z á l l .

a) A mennyiben t. i. iránta jogi kétség fen nem forog, — a mi tagadás esetén apasági kereset alapján a bíróságok által constatáltatik.

231. §. A t ö r v é n y t e l e n g y e r m e k e k e g y é b i r á n t v a g y t e r m é s z e t e s e k , v a g y f a t t y ú g y e r m e k e k , s t o v á b b á h á z a s s á g t ö r é s b ő l , v é r -

fertőztetésből és szentségtörésből származhatnak, — a mely megkülönböztetéseknek jogi jelentősége az, hogy a természetes és fattyú gyermekek utólagos házasság által törvényesíthetők^{a)}, a többiek pedig nem. — Az utólagos házasság azon hatással bír, hogy az ekként törvényesített gyermekek maradákaikkal együtt a törvényesek közé soroztatván, a családi jogokat teljesen elnyerik, s csak szüleik egy más, időközben esetleg fennállott házasságából származott törvényes gyermekeknek elsőszülöttségi s egyéb már szerzett jogait nem vonhatják kétségbe. A törvényesítés egyébiránt a király kegyelme útján is létesíthető^{b)}, ekkor azonban a család többi tagjai irányában jogi hatással nem bír^{c)} s a szülék kérelme folytán különben is csak úgy történhetik, ha a törvényesítendő maga, s illetőleg gyámja is beleegyezik. — A római pápa kegyelme általi törvényesítés csak a katolikusoknál s csak egyházi és egyházbírói tekintetben bír hatással^{d)}.

a) Feltéve, hogy fogantatásuk idején szüleik egymással érvényes házasságot köthettek. — b) S névszerint oly esetekben, ha a szülék törvénytelen gyermeküket polgári állásuk jogaiban, vagy szabadon örökölhető avagy a fiasura szállandó vagyonukra nézve mint törvényeseket részesíteni kívánják. — c) Hk. I: 108. §. 1. — d) Hk. I: 106. §. 2. és 108. §. 1.

4. A gyámság és gondnokság.

232. §. Gyámság (tutela) alatt általában azon hatalom értendő, mely valakit más személye és jogainak oltalmazása érdekében illet meg^{e)}. Tágabb értelemben tehát az atyai hatalom is ide volna sorolandó^{f)}. Szorosan véve azonban névszerint azon eseteket kell szem előtt tartanunk, hol atyai hatalom alatt nem álló gyermekeknél a törvényes korig^{g)}, s elmebetegéknél^{h)} lelki állapotuk jóra fordultáig, nyer alkalmazást. — A gondnokság (curatela) pedig ugyanily hatalmat jelentⁱ⁾, mely azonban másoknak csak vagyonára, vagy bizonyos javaira vonatkozik^{j)}.

a) Hk. I: 112. §. 2. — b) Hk. I: 51 és 118. — c) Hk. I: 116. §. 6. és 124. §. 2. — d) Hk. I: 112. §. 1. — e) S leányoknál Hk. I: 124. §. 4. értelmében férjhezmenetelig. — f) Hk. I: 124. — g) Hk. I: 112 §. 2. és 124. — h) Hk. I. 113. §. 1.

233. §. A gyámság általában vagy végrendeleti, vagy törvényi, vagy rendelt gyámság. — 1) Végrendeletileg gyermekei számára gyámot csak az atya nevezhet s e jog unokára nézve az atyai nagyatyát is illeti, ha felettök atyai hatalmat gyakorol^e); — ha pedig az anya vagy bárki más rendelne gyámot, ez csak gondnoki minőségben vehetné át az örökség kezelését^b). — 2) A t ö r v é n y i gyámság vagy természetes és törvényes, vagy csak egyszerűen törvényes. Az előbbi az anyát s az atyai nagyatyát, az utóbbi pedig az oldalrokonokat illeti, — s e mellett az atya szintén természetes és törvényes gyámnak nevezeték hatalma alatt levő gyermekeinek azon vagyonára való tekintetből, mely nem tőle származik^c). Az egyszerűen törvényes gyámságra nézve szabály az, hogy oly oldalrokonokra nem szállhat, kik a kiskorúak vagyonában törvényes örökösök nem lehetnek^d). Az elsőbbségi rend köztök ugyanaz, mint az öröködési rend a vagyonra nézve^e), — több egyenlő állású oldalrokon közt pedig a magasabb életkor ad előnyt^f). — 3) Ha sem végrendeleti, sem törvényi gyám nincs, u. n. rendelt gyám alkalmaztatik, ki a király mint az árva- és gondnokság alatti személyek főgyámja s védnöke^g) személyében eljáró törvényhatóságok által nevezeték ki^h). — A gyámság ezen három nemének egymáshozí viszonyára nézve egyébiránt a következők jegyzendők meg: a) Hogy az atya által végrendeletileg kijelölt gyám szabály szerint minden mást megelőzⁱ); — 2) Hogy ehhez képest az anya természetes és törvényes gyámságának is csak akkor van helye, ha az atya végrendeleti gyámot nem nevezett^j); — c) Hogy a szülék öröklött vagyonára nézve a törvényi gyám, a végrendeleti gyám irányában többnyire elsőséggel bír^k); — d) Hogy az anyai örökséget az atya vagy a törvényes gyámságra jogosított rendszerint csak akkor kezeli, ha az anya más gyámról nem gondoskodott^l); — e) Hogy az atyának végrendelet nélküli elhalása esetében az árva személyére s atyja s z e r z e m é n y i vagyonában örökségére nézve a gyámság az anyát illeti^m), — hogy azonban az öröklött vagyonbani örökségre vonatkozólag az anyát az atyai nagyatyá s illetőleg oldalrokonok megelőzikⁿ); — s végre f) hogy rendelt gyámságnak csak akkor van helye, ha sem végrendeleti, sem törvényi gyám nincs^o), — vagy pedig ha a törvényes gyámságra hívatott-

ban a megkívántató kellékek hiányoznak s olyan nem létezik, ki utánna a törvényes gyámságot viselhetné. — A hajadonok gyámsága, melynél fogva Werbőczy szerint hajadon leányok mindaddig gyámság alatt álljanak, míg férjhez nem mennek^{a)}, az 1874: 23. tcz. intézkedései folytán annyiban tapasztalt változást, a mennyiben ezek szerint a 24-ik év betöltésével a nők is általában nagykorúak s így 24-ik évök elérése után a nagykorúaknak teljes jogaiba szintén lépnek.

a) Hk. I: 66. §. 1. 114. 119. 120. — b) Hk. I: 124. — c) Hk. I: 54. és 116. §. 1.; 1715: 68. §. 18. — d) Hk. I: 116. §. 2. és 3.; 119. §. 5.; 1859: 45. §. 2. — P. o. az anyai oldalrokonokra nem szállhat, ha egyedül atyai öröklődés forog fen s viszont. — e) Hk. I: 113. §. 5.; 117. §. 3. S ha a rendre nézve közelebbi a gyámságot el nem fogadja, ez a közvetlen utánna következőre száll. — f) U. o. — g) Hk. I: 115. §. 1. sat. — h) Mo. 1715: 68. §. 15. és 1765: 25.; Erd. 1791: 52. — i) Hk. I: 114. 119. 120. — k) Hk. I: 113. és 114. — l) Orsz. bir. ért. I. 10 és 11. §. — m) L. Hk. I: 113. §. 4. és 114. — n) Hk. I: 113. pr.; 1715: 68. §. 13. — o) Hk. I: 113. §. 1—5. — p) Hk. I: 115. §. 1. — r) Hk. I: 112. §. 1.

234. §. A gondnokság árváknál^{a)} általában kétféle: — 1) Rendes gondnokság, mely alá a már törvényes de még nem teljes korú személyek kerülnek, ha gyámság alul felszabadultak^{b)}, s mely rendszerint a volt gyámság^{c)} illeti, ha csak ellene alapos kifogás nem volna^{d)}; — 2) Rendkívüli gondnokság, melynek a gyámság vagy rendes gondnokság (sőt atyai hatalom) tartama alatt akkor van helye, ha a gyám vagy gondnoknak érdekei, a gyámság vagy gondnokság alattinak érdekeivel összeütköznek^{e)} s a mely esetekben egy gondnoknak „ad hoc” kinevezése iránt szabály szerint az árvaszékek gondoskodnak^{f)}.

a) Tekinteten kívül hagyván t. i. az eseteket, hol a jog s vagyonekezelést fontos okoknál fogva bizonyos személyektől a törvény vonja meg p. o. pazarlóknál, — vagy hol valamely érdekelt személy távol van s így vagyon és jogérdekeiről maga nem gondoskodhatván, részére gondnok rendeltetik. — b) Hk. I: 111. §. 4—6. és 124. — c) 1715: 68. — d) Hk. I: 121 és 123. — e) Hk. I: 123. §. 9. és 124. — f) 1872. jan. 30-ki 3091. sz. a. bel- és igazs. ügyi ministeri rendelet 1. cz.

235. §. Gyámság s gondnokságra általában azok alkalmatlanok, kik kiskorúság, testi vagy lelki fogyatkozás, avagy egyéb

okoknál fogva saját ügyeiket sem képesek kezelni ^{a)}). Továbbá eltiltottak: a) A nőszemélyek, kivéve az anyát saját gyermekeire vonatkozólag ^{b)}; b) a rossz erkölcsűek ^{c)}; c) a bűnvád alatt állók s névszerint a kik felségsértés, pártütés, hűtlenség, hamis esku vagy egyéb becstelenítő tett miatt vannak vád alatt ^{d)}; d) a kik mint nyilvános tékozlók ismeretesek ^{e)}; e) a kik az árvák szülei által különösen eltiltattak ^{f)}; f) ezeknek halálos ellenségei, nevezetesebb perekben ellenfelei, vagy nagyobb összegek erejéig adósai ^{g)} s végre g) azok, kik oly szegények, hogy vagyonok kezelésére nézve sem személyökben, sem javaikban biztosító megnyugvást nem nyújtanak ^{h)}. — Ellenben a gyámság s gondnokság elvállalása alúl az arra hivatottak csak akkor nyerhetnek felmentést: a) ha atyai hatalmuk alatt is már számos gyermek van ⁱ⁾; b) ha saját vagyonviszonyaik is rendkívüli gondnokot tesznek szükségessé ^{j)}; c) ha azon vidéken, hol az árva lakik, épen nem tartozkodnak, vagy onnan élethivatásuknál fogva gyakrabban s hosszabb időtartamokra távozni kénytelenek ^{k)}; d) ha már más terhes gyámságot viselnek ^{l)}; e) ha papok, más egyházi személyek, szolgálatban lévő katonák vagy tisztviselők ^{m)}; f) ha súlyos betegségben szenvednek ⁿ⁾ s g) ha a 60-ik évet meghaladták ^{o)}).

a) Hk. I: 117. §. 1 és 3.; 121. §. 3. — b) Hk. I: 94. alapján. — c) Hk. I: 123. §. 5. és 6. — d) Hk. I: 119. §. 1. és 121. §. 1. — e) Hk. I: 121. §. 2. és 123. §. 3. — f) Hk. I: 114. — g) Hk. I: 122. §. 6. és 123. §. 8 és 9. — h) Hk. I: 123. §. 4 és 7. — i) Hk. I: 122. §. 1. — k) U. o. §. 2. — l) U. o. — m) Mert a ki egy gyámságot vagy gondnokságot visel, polgári kötelességének ez irányban már eleget tettek tekintendő. — n) Hk. I: 122. §. 3 és 4. — o) U. o. §. 5. — p) U. o. §. 7.

236. §. A gyámi s gondnoki ügyekre nézve a főfelügyelést a bel- és igazságügyi ministeriumok ^{a)} s az egyes törvényhatóságok ^{b)} kebelében felállított külön állandó központi árvaszékek gyakorolják ^{c)} úgy, hogy az árva- és gyámügyek (a mennyiben per tárgyát nem képezik) a belügyministerhez felebbeztetnek ^{d)}. Rendezett tanácssal ellátott városok az árva és gyámhatósági jogot szintén egy állandó árvaszék által gyakorolják, honnan a felebbvitel a törvényhatósághoz s innen a belügyministerhez történik ^{e)}. Különben az árvaügyek ellátására s az árvapénzek kezelésére nézve újabb törvényeink a divatozó gyakorlatot tartották fen^{f)}, s csak a

főfelügyeleti jog gyakorlása érdekében becsajátott közre a belügy-minister egy általános rendelet^{a)}, — melyhez képest az árvák vagyoni viszonyaira nézve főleg a közgyámnak van fontos hivatása, ki különösen az árvapénztárak felett is köteles örködni^{b)}).

a) 1869: 4. §. 22. és az 1872-ki jan. 30-ki 3091. sz. a. minist. rend. — b) 1870: 42. §. 8. — c) U. o. §. 9. — d) U. o. — e) 1871: 18. §. 24. — f) 1870: 42. §. 10. — g) 1872. decz. 16. 40571. sz. a. — h) 1869. jun. 10-ki 18852. igazs. minist. rend.

287. §. A gyámság általában azon időponttal kezdődik, mikor a gyám az árvának személyi ügyvitelét s vagyonát átveszi. Az átveendő vagyon leltározása s becslése a gyámhatóság s illetve a bíróság által történik^{a)}, — a gyám pedig csak saját és gyámoltjainak érdekében cselekszi, ha a gyámságot ily leltár nélkül át nem veszi, mintán nemesak a gyámoltak tapasztalhatnának rövidséget, hanem a gyámság bevégeztével a gyám maga is mindannak kiadására s megtérítésére kötelezhető, a mire nézve az árvák bebizonyítják, hogy szüleik élte idején ezek tulajdona volt^{b)}. — Különbén a gyámnak hivatása s kötelességei itt főleg az árvák személyére, vagyonára s peres ügyeire vonatkoznak.

a) 1868: 58. VII. fej.; 1872. jan. 30-ki 3091. sz. a. minist. rend. — b) Dec. 3. ad exig. rat. tutor.

238. §. 1) A g y á m g y e r m e k s z e m é l y é r e nézve a gyámnak kötelességei a következők: — a) Tartozik gondoskodni, hogy kellőleg neveltesék, kiképeztessék s polgári állásának megfelelő oktatásban részesítsék^{a)}; — b) Tartozik gyámgyermekét káros és ártalmas külbefolyások ellen óvni s védeni és helyette minden ügyeket elintézni^{b)}; — c) Köteles bármi jogügyre nézve személyében eljárni, — azonban terhére szerződéseket nem köthet s kötelezettségeket nem vállalhat^{c)}.^{*)}

a) Hk. I: 123. §. 4—6.; 1765: 26.; 1868: 38. §. 1—6. sat. — b) Hk. I: 112. — c) Hk. I: 126.; 1792: 17.; 1802: 2. §. 2.

239. §. 2) A g y á m g y e r m e k v a g y o n á t a gyám hű sáfár módjára tartozik kezelni, — minek folytán: 1) Rendelkezésére rendszerint több bizva nincs, mint a mennyi a gyámgyermek tartására, nevelésére s egyéb szükségleteinek fedezésére megkívántatik^{a)}; — b) A gyámgyermeknek leltár mellett átvett

ingóságából azokat eladhatja, melyek el nem tarthatók, vagy melyek eltartása túlságos költségbe kerülne ^{a)}), — ellenben a különös belbecsesel bíró s könnyen eltartható ingók p. o. ékszerek, képtárak sat. megőrzendők ^{c)}). Különben ezek, a tőkepenzek kellő elhelyezése, ingatlanoknak vétele, s egyáltalában minden iránt, mi a gyámolt vagyonának előnyére vagy veszély elleni biztosítására szolgálhat, a gyám a gyámhatósággal egy értelemben hivatott intézkedni, — nézetkülönbség vagy összeütközés esetén pedig az eset felsőbb elintézés alá bocsátandó ^{d)}); — c) A fekvő javak okszerű gazdasággal látandók el s a gazdasági készlettel együtt nemcsak fentartandók, de lehetőleg gyarapítandók is ^{e)}); — szükség esetén mindazonáltal gyámhatósági jóváhagyás mellett meg is terhelhetők, — azonban se fel nem cserélhetők, se el nem idegeníthetők ^{f)}). A gondnokokra nézve ugyanezen elvek szolgálnak zsinormértékül.

a) S erre rendszerint a vagyonnak jövedelmei fordítandók s csak ezek elégtelensége esetén kivételkép a vagyon állaga is. — b) 1715 : 68. §. 6. A befolyó pénz egyébiránt lehetőleg tőkesítendő (U. o.) — c) U. o. — d) U. o.; 1765 : 26.; 1863. aug. 31. ndv. rend. — e) 1715 : 68. §. 6. — f) Hk. I: 112. §. 3. és 124. §. 5.

240. §. 3) A gyámgyermek peres ügyeiben a gyám arra hivatott, hogy fel és alperesként fellépjen ^{a)}), ügyvédekkel valljon ^{b)}) s a gyámolt jogait minden törvényes módon fentartsa s érvényesítse ^{c)}), avagy kétes esetekben egyességileg megállapítsa ^{d)}). — S ugyanez áll a gondnokokra nézve is.

a) Hk. I: 126. §. 1. és 127. §. 1. — b) U. o. — c) Hk. I: 112. §. 2. — d) Hk. I: 127. §. 2.

241. §. A szülék mint természetes és törvényes gyámok kivételével ^{a)}) minden gyám és gondnok az általa kezelt javakról s ezek jövedelmeiről számolni tartozik ^{b)}). Ezen számadás vagy évenkénti, vagy végleges. Az évi számadást az illető hatóság vizsgálja meg, a véglegest pedig vagy a hatóság vagy a teljes kort elért árva. Ha a számadás rendben találtatik, a gyám vagy gondnok a hatóságtól s esetleg a teljes kort elért árvától felmentő levelet ^{c)}), — és végleges számadás esetén fáradsági jutalmat is kap, mely fekvő javak után a tiszta jövedelem hatodik része ^{d)}), ingó-

ságok vagy törék után pedig a kamatoknak egy része, melyet a hatóság szokott esetről esetre a körülményekhez képest meghatározni). — Ha ellenben a kezelt vagyonban a gyám vagy gondnok tényében forgó károsodás mutatkoznék, az illető gyám vagy gondnok kártérítéssel tartozik, mely örökösait is terheli). — Végre megjegyzendő, hogy a hatóságilag kezelt vagyonokból a gyámnak jutalom nem jár, valamint hogy a közgyám), vagy az sem igényelhet ily jutalmat, ki a gyámi vagy gondnoki ügyekbe hivatalnól avatkozott be.

a) S ez az atyáról feltétlenül áll, az anyáról pedig a Hk. I: 113. pr.; az 1655: 24 és 1715: 68. §. 13. által kimondott megszorítások mellett. — b) Hk. I: 115. §. 4.; 1655: 25.; 1659: 32.; 1715: 68. §. 6—8.; 1765: 26. — c) 1765: 26. — d) 1715: 68. §. 7. — e) Kelemen Instit. j. pr. h. II. k. 409. l. — f) Hk. I: 115. §. 5.; 125. §. 2.; 1655: 24. §. 1.; 1659: 32.; 1715: 68. §. 8.; Dec. 1. ad exig. rat. tutor. — Ha azonban a gyám vagy gondnok időközben halna el s a hatóság a bekövetkezett haláláig előterjesztett számadásokat átvizsgálni elmulasztaná, a felelőség ezt terheli (1723: 68 és 1861. már. 31. ki legf. rend.) s a teljes kort elért illetően mulasztását szintén csak magának tulajdoníthatja. — g) 1868. decz. 6. ki igazs. minist. rendelet.

242. §. A gyámság akkor szűnik meg: — 1) Ha a gyám vagy a gyámolt meghal; — 2) Ha a gyámoltak a törvényes kort elérik); — 3) Ha a gyámolt elmebeteg meggyógyul); — 4) Ha a gyám önjoguságát veszti); — 5) Ha a gyámkodó anya férjhez megy, mely esetben mindazonáltal csak a gyermek atyja utáni vagyona esik ki gyámsági kezelése alól); — 6) Ha a gyámra vétkes hanyagság vagy roszelelkű kezelés bizonyúl). — S ugyanez áll az 1) 4) és 6) alatt említett esetekben a gondnokságra nézve is, — mely azon kívül még akkor is megszűnik, ha a gondnokság alatti teljes korává lesz s illetőleg korengedélyt nyer), vagy midőn azon ok megszűnik, melynél fogva a gondnokság rendelve lett.

a) Hk. I: 124. §. 2.; 1655: 24. §. 3. A leányok férjhezmeneteléig előbb fennállott gyámkodás az 1874: 23 tcz. intézkedései folytán megszűnt. — b) Hk. I: 124. §. 4. — c) Hk. I: 121. §. 3. és 4. — d) Hk. I: 113. §. 4. és 5.; 1715: 68. §. 13. — e) Hk. I: 123. és 125.; 1659: 30; 1715: 68. §. 15.; 1765: 26. — f) Hk. I: 124. alapján 1715: 68. §. 11.

243. §. A gyámság s gondnokság megszűnésének követke- zései: — 1) A gyámoltakra s gondnokság alát-

t i a k r a n é z v e : a) Hogy Werbőczy szerint a gyermekek tizenkettedik évökben általában ügyvédeknek vallhatnak, tizenhatodik évökben adósságok iránt és zálogozim alatt, tizennyolczadik évökben pedig arany, ezüst s egyéb ingó javaikról eladásokat tehetnek, végre huszonnegyedik évökben minden javaikat és bármennemű birtoki jogokat teljes joggal eladhatják, elcserélhetik és akármi módon akarják, elidegeníthetik^{a)}; — a leányok pedig hasonlóképen születésük tizenkettedik esztendejében ügyvédeknek vallhatnak, a tizennegyedikben adósságokról és zálogos jogokról, aranyról és ezüstről s egyéb ingó vagyonokról felelősek lehetnek; tizenhatodik esztendőjökben a magok negyedi, hitbéri s minden egyéb őket illető még jószágban kapott javaikról is tetszésük szerint rendelkezhetnek^{b)}; — b) Hogy a még nem teljes korúak csak szüleik, gyámjaik vagy gondnokaik beleegyezése mellett kötelezhetik magukat érvényesen^{c)}; — c) Hogy a teljes kort elért gyámoltak vagy gondnokoltak gyámjaikat s gondnokaikat javaik kiadására szólíthatják fel, tőlük számadásokat követelhetnek, ezeket átvizsgálhatják s felmentő leveleket adhatnak^{d)}; — d) Hogy ha még nem-teljes korúak meggöndolatlan s rájuk nézve hátrányos szerződéseket kötöttek, ezeket a teljes kor elérése előtt visszahúzzhatják^{e)}, hacsak korengedély folytán előbb is már gyámság s illetőleg gondnokság alúl felszabadítva nem lettek volna^{f)}.

2) A g y á m o k r a s g o n d n o k o k r a n é z v e : —

a) Hogy a kezelésök alatti javakat a teljes korúvá lett gyámoltak vagy gondnokoltak^{g)}, avagy a gyámhatóságnak^{h)} egyszerű felszólításra is kiadni kötelesek; — b) Hogy a körülményekhez képest vagy az önjogúvá lett gyám- s illetőleg gondnokolttal, vagy a gyámhatóság előtt úgy a leltár mellett átvett, vagy különben nekik kézhez adott javak s dolgok, valamint ezek időközi jövedelmei iránt is végleg számolni tartoznakⁱ⁾; — c) Hogy a számadások helyessége esetén felmentő levelet követelhetnek, melynek folytán mind személyökre, mind vagyonukra nézve minden további felelőség terhe alúl felszabadulnak s a javakra fordított szükséges és hasznos költségeik megtérítését is kívánhatják^{j)}; — d) Hogy ellen esetben nemcsak a pontatlanságuk, hanyagságuk vagy rozslakúságuk által okozott kárért kártérítéssel tartoznak, hanem a körülményekhez képest meg is büntethetők^{k)}.

a) Hk. I: 111. §. 6. — b) U. o. §. 7. — c) 1802: 21. §. 2. — d) Hk. I: 115. §. 5 folytán 1656: 24. §. 3.; 1715: 68. §. 11.; Dec. 1. ad exig. rat. tutor. — e) Hk. I: 128.; 1802: 91. §. 2. — f) 1862. július 26-ki legf. határozv. — g) 1656: 24. §. 3.; 1659: 82. — h) 1791: 52. p. 10. — i) Hk. I: 115. §. 4. — k) U. o. §. 5.; 1656: 24 §. 3. és 1715: 68. §. 11. és 12.: Dec. 9 ad exig. rat. tut. — l) Hk. I: 128. — A büntetés maga általában a kötelességek nem teljesítését sújtja s ha a gyám vagy gondnok grámlolta vagy gondnokoltja személye ellen vétett rozlelkűleg, vagy javait idegenítette el, hazai jogunk szerint a netalán alkalmazandó büntvadász kivül örök becstelenség s a kárnak kétszeres megtérítésével is büntetendő. (Hk. I: 128: §. 2.; 1656: 24. §. 1.); ha pedig csupán a javak kezelésében volt vétkeesen hanyag, a kár kétszeregét tartozik megtéríteni (Hk. I: 128. §. 1.); ellenben az egyszerű hiba csak egyszerűen térítendő meg. S ugyanezen büntetések érik azokat is, kik a gyámságtól vagy gondnokságtól hanyagság vagy rozlelkűség miatt a hatóság által mozdíttatnak el. Megjegyzendő azonban, hogy azért a becstelenség és kétfős kártérítés mint magánjogi természetű büntetések a gyám vagy gondnok halálával elenyésznek s az örökösök már csak az egyszerű kártérítéssel tartoznak (Hk. I: 125. §. 2.; 1656: 24. §. 1.; 1715: 68. §. 11 és 12.; Dec. 1. ad exig. rat. tut.).

csak a haláljog

D) Az örököségi jog. // 1714 890.

244. §. Az örököségi jog azon jogelvek s jogtételek foglalja, melyek az egyesek szorosán személyiségükhöz nem kötött jogainak és kötelmeinek *) haláluk után való fennmaradását s folytatását szabályozzák.

a) Nem képezik tehát örököségi tárgyát azon jogok s kötelezettségek, melyek a jogosult halálával enyésznek el, p. o. a tiszti, a javadalmakkal vagy életfogytiglani ellátással kapcsos jogosítványok sat., — valamint azok sem, melyek habár az utódokra átmennék, azonban oly viszonyban gyökereznek, mely magában véve az örököségi fogalmával nincs összefüggésben, p. o. a nemesség, mely törvényes születés által közvetítetik sat.

245. §. Általános elv az, hogy „viventis nulla successio“, s ehhez képest különbség teendő az elhalt személy vagyis az örökösök között, és azok közt, kikre az ennek halála után maradt vagyon átszáll. Az utóbbiak hazai jogunk szerint általában örökösöknek és utódoknak (haeredes et posteritas) hivatnak, sajátlag azonban így csak akkor nevezhetők, ha örököségi joguk az örökösök intezkedésétől füg-

getlen, miglen azok, kik az örökhagyó intézkedése alapján örökölnék tulajdonképen engedelményesek (cessionarii) és hagyományosok (legatarii).

246. §. Az örökösödés tárgyára nézve különbség teendő az örökhagyó hátrahagyott vagyonának összesége vagyis az u. n. hagyatéka, és az ebben foglalt egyes javak és dolgok közt. — A ki az örökhagyónak összes vagyonát, vagy annak az egészeire vonatkozóval meghatározott (aliquot) részét öröklő örökös (haeres), — a kinek pedig abból csak egyes kijelölt dolgok jutnak hagyományos (legatarius).

247. §. Az örökösödés eziméres módjára nézve különbség teendő a végrendeleti és végrendelet nélküli örökösödés közt. A végrendeleti örökösödésnek alapja az örökhagyó végintézkedése, mely vagy végrendelet (testamentum) vagy fiókvégrendelet (codicillus); — a végrendelet nélküli örökösödésnek alapja pedig vagy közvetlenül a törvény, vagy valamely jószág szerzőjének rendelkezése (hitbizomány), vagy a király privilegiuma; — s ezek mellett örökösödési szerződés (pacta successoria) közlelbbi megszorítás nélkül szintén köttethetnek.

A) *Előbbi örökösödési jogunk.*

248. §. Előbbi örökösödési jogunknak egyik sarkelve azon megkülönböztetés volt, mely ősi és szerzeményi vagyon közt tétetett (69. §.). — Míg azonban ehhez képest szerzeményi vagyonáról a tulajdonos halál esetére szabadon intézkedhetett, ellenben ősi vagyonára nézve ezen intézkedési jogában a családbeliek joga által volt korlátozva, — másrészt a nemesi, polgári, szab. kerületi s a paraszti vagyon, valamint a fekvő s ingó tulajdon tekintetében is más-más szabályozás állott fen.

a) *Az ősi vagyonbani örökösödés.*

249. §. Az ősi vagyonnál 1853-ig a rendes örökösödésnek alapja a jogközösség volt oly módon, hogy végrendeleti örökösödés helyi rendszerint csak akkor foghatott, ha a jogközös-

ségben volt személyek közül (250. §.) már egy sem élt. S e mellett különösen a n e m e s i f e k v ő javakra nézve az u n. jog-
e g y e n l ő s é g s i l l e t t ő l e g j o g e g y e n l ő t l e n s é g i s
bírt fontos befolyással a szerint, a mint a leányágbeliek a javak
eredeti szerzőmódjára^{a)}, az ennek alapúl szolgáló okmányok záradékai^{b)}, vagy az első szerzőnek intézkedéséhez^{c)} képest azokban
a fiágbeliekkel egyformán örökölték, avagy ki voltak zárva az örök-
ködésből^{d)}.

a) T. i. ahhoz képest a mint adomány, avagy örökvallás, végrendelet útján szereztek. S míg adományi javaknál a fi- és leányágiak egyforma öröködése s illetve a leányágiak kizárása az adománylevél záradékaitól vagy az első szerző intézkedésétől függött, az örökvallás, végrendelet útján szerzett javakban az öröködés rendszerint mindkét ágbelieket egyformán illette, hacsak az első szerző a leányágbelieket ki nem zárta volna. — b) P. o. „fiörköseinek s utódainak“, „mindkét nemű örököseinek s utódainak“ sat. S nehézség itt főleg csak akkor volt, ha az általános záradék fordult elő „örököseinek s utódainak“. Ez esetben adomány útján szerzett javaknál, ha az adomány tisztán érdemek jutalmáért történt, csupán a fiörkösök s utódok voltak értendők, ha pedig az adomány vegyes volt, a felírt pénzüsszegekből a leányágbeliek is kikapták illető örökrészüket a jószág közbecsűjéig; — ellenben örökvallás, végrendelet útján szerzett javakban az „örökösök s utódok“ általános záradéka, ha az első szerző által határozottan a fiágra nem szorítottatott — a leányágiakat is jelentette. — c) Az első szerző t. i. szerzett javaira nézve halál esetére is korlátlan intézkedési joggal bírván, ehhez képest megtekinthetett, hogy akár a mindkét ágbeliekre szőlő adományt, akár a p. örökvallás útján szerzett különben mindkét ágra egyformán esendő javak pusztán a fiágra szorította. — d) Bővebben l. D. Wenzel G. „A magy. mjo. rendszere“, Pest 1872. 429. sk. §§.

250. §. Jogközösségben általában a vérrokonok voltak^{a)}; — azonban különösen adományi javakra nézve azok, kikre az adománylevél záradékai alkalmazhatók voltak, — örökvallás vagy végrendeleti öröködés útján szerzett javakra nézve a szerzőnek törvényes utódai s szülei, — osztatlan állapotban volt testvérek bármelyikének szerzeményeire nézve a szerző s a többi még osztatlan testvérek^{b)}, — testvérek által közösen nyert adományra nézve pedig az adománytársak s utódaik^{c)}.

a) A mennyiben t. i. a jogközösség fogalma magában véve úgy az osztálytól, mint a vagyon ősi minőségétől független, — ellenben a vérrokonosságot mindig szükségképen feltételezte. — b) Adományi javaknál mind-

azonáltal a fiscus irányában ezen jogközösséget csak azon testvérek érvényesíthették, kik az adománylevélben befoglalva voltak. — c) Nem-vérronkon adománytársak kivételével.

251. §. Ezekhez képest ősi javakra nézve az örökösés első sorban az örökgyó lemenő utódait (descendentés) vagyis törvényes gyermekeit, unokáit sat. illetve. Az édes-testvérek mind a két szüle után örökölték, a különböző házasságból valók, minde-
 nik csak saját szüleje után^a). Az első ízbeni gyermekek fejenként (per capita) örökölték^b), a távolabbiak törzsönként (per stirpes). Az örökgyó utólagos házassága által törvényesített gyermekei az eredetileg törvényesekkel ugyanazon joggal bírtak, a kir. leirat folytán törvényesítettek azonban a kir. fiscus által ugyan nem, de a jogközösségben volt felmenők s oldalrokonok által megelőztettek^c). — Különben az örökösben az is megkívántatott, hogy a neki örökségül jutott javak s dolgok bírhatására képes legyen^d). — S végre voltak oly esetek is, hol az atya fiának az őt megillető osztályrészt akarata ellenére is kiadhatta s viszont hol a fiú ősi osztályrészét atyjától kikövetelhetette (252. §.)

a) Megjegyeztetvén, hogy nemesi fekvő javakra nézve joggyenlőtlenség esetén a leányágbeliek ki voltak zárva. — b) E mellett azonban az első szülőt mint a család jogfentartóját a családi oklevelek gondviselése s a családi perek vitele; a legkisebb fítestvért az atyai ház, — az ingóságok közül pedig az atya fegyverei, pecsétgyűrűje s más családi jelvényei s úgyszintén a könyvek a gyermekeket külön illették. — c) A pápának törvényesítése örökösési jogot nem adott. — d) S e tekintetben különösen a szerzeti fogadás volt fontos akadály.

252. §. Azon esetek, hol az atya fiának az őt megillető osztályrészt az ősi javakból akarata ellen is kiadhatta, a következők voltak: a) Ha a fiú hatalmaskodva szülőire támadt, vagy rajtuk más terhes és nevezetes méltatlanságot követett el; b) ha szüleit oly bünbeli ügyről vádolta, mely a fejedelem vagy az egész ország veszedelmeztetésével nem jár; c) ha szüleinek életére le-
 selkedett, mérég által t. i. vagy másképen a szülők halálára törekedvén; d) ha gonosztevével, vagy más istentelen életű emberekkel az atyának akarata ellen czimboráskodott, gonoszúl vesztegetvén az atyai jószágokat; e) ha a fogságba esett atyát az ellenségek kezéből vagy a tömlőcezből, midőn tehette volna, ki nem

váltotta s ki nem szabadította, vagy érette kezeskedni vonakodott *). — Azon esetek pedig, hol a fiú ősi osztályrészét az atyától kikövetelhetette, azok voltak: a) Midőn az atya jószágainak tékozlója volt s a maga és fiainak jószágait nem szükségből és helyes okból, hanem inkább álnokul elidegenítette, vagy világosan elidegeníteni akarta és ilyenén szándéka a fiúnak nyilvános tudomására jött; b) midőn ősi javait nem kellőképen művelte vagy oltalmazta, hanem elpusztulni hagyta; c) ha az atya fiát igazságos ok nélkül gonoszúl s kegyetlenül megfenyítette; d) midőn az atya fiát a törvényes kor betöltött ideje után házasságra lépni nem engedte; s e) ha fiát vétkezni kényszerítette *).

a) HK. I: 52. — b) HK. I: 53. pr. és 1-5 §§.

253. §.- Ha lemenő örökösök nem voltak, az örökagyó ősi vagyona oda szállt vissza, a honnan származott, — s névszerint a felmenőkre (ascendentes) s ezek jogközösségben levő utódaira vagyis az oldalrokonokra (collaterales). Ezekhez képest az atya utáni ősi vagyona nézve csak az atya és atyai rokonok, — de más részről az anya utáni ősi vagyona nézve szintén csak az anya s anyai rokonok bírtak öröködési joggal, — ha pedig valamely ágon sem felmenő, sem oldalrokon nem volt, adományi javakban a kir. fiscus, egyebekben pedig az utolsó birtokos végintézkedése szerinti örökös örökölt; — az özvegy s a rendes öröködsre nem képes leányok jogosítványainak minden esetben való érvényben maradása mellett. — Az egyes ágak közül a közelebbi ízbeni ág megelőzte a távolabbat akkép, hogy az atyai ágon az atya kizárta testvéreit, ezek a nagyatyát, ez az unokatestvéreket sat. S ugyanaz állott az anyai ágon az anyáról, ennek testvéreiről sat. — A felmenők öröködése fejenként történt, az oldalrokonoké törzsönként, s ez alkalommal úgy a jogegyenlőség s illetve jogegyenlőtlenség, valamint a törvénytelen gyermekek tekintetében is ugyanazon szabályok voltak követendők, melyek a lemenőkre nézve szolgáltak zsinormértékül. — Végre említendő, hogy hűtlenség következtében az öröködés fonala megszakadt oly értelemben, hogy azon esetben, ha a bűnös utóbb kir. kegyelmet nyert, a visszanyert ősi javakban öröködsre nézve a kegyelemlevél tartalma szolgált zsinormértékül s az ott kitett öröködési rend volt követendő; — ha ellenben a kegyelemlevélben erre nézve intézkedés nem foglaltatott, a hűtlenség következtében meg-

osztokodott gyermekek s testvérek öröksége sértetlenül maradt ugyan, — azonban a kegyelem utján visszanyert javakban s az atyának s esetleg anyának netaláni új szerzeményeiben már csak az azután született gyermekek sat. közt állott fen jogközösség úgy, hogy felmenő s oldalágbani örökösök a szülők és az előbb szülöttek, valamint ezek s a később szülöttek közt többé helyt nem foghatott s mindezek csak külön egymásnak lehettek örökösei a fentkifejtett rendben.

254. §. A tiszta adományi és csupán a fiágbeli utódoknak szülő nemesi javakból a leánynak az u. n. leánynegyed (quartalicium) járt, mely alakulásának utolsó stádiumában magán a jószágon fekvő teher volt s azért csak egyszer adatott ki, azonban se a szerzőnek bármiféle intézkedése által el nem vonatható, se adósságok miatt megrövidítést nem tapasztalhatott, se elévülés alá nem esett. — Különben a leányágot általában illette s a leányágiak azon rendben követelhetők, a mint az első szerzőhöz ág és iz szerint közelebb álltak *) s nemcsak a fiágbeliektől, hanem esetleg a kir. fiscustól is. — Kifizetésére nézve újabb időben az lett szokássá, hogy a kérdéses javak közbecsüliének (96. §.) negyedik része a jogosított leányágiak közt felosztatott s mindenik illetőségét készpénzben kapta ki †).

a) Ha tehát az első szerzőnek leánya nem volt vagy meghalt annélkül, hogy negyedet kapott volna, a következő nemzedék vagyis a fiúk leányai követelhetők sat. — b) S ha pénz nem volt, a jószág negyedrészre zálog czímén közbecsü szerinti áron s bármikor visszaválthatólag adatott ki a leányoknak. Ha pedig a leány birtoktalan volt, vagy atyja avagy testvéreinek beleegyezésével nem-nemessel lépett házasságra, az illető birtok negyedrészre természetben volt kiadandó.

255. §. Ha az ősi vagyona nézve jogközösség alapján örököségi joggal már senki nem bírt, az utolsó birtokos a birtokában lévő javak jogi természetéhez képest halál esetére is korlátlanul intézkedhetett. Míg azonban nem-adományi javakra nézve ezt megszorítás nélkül tehetette, — adományi javaknál kir. jóváhagyásra volt szükség, minthogy t. i. halálával megszakadás s ennek folytán háromlás állott volna be.

256. §. Az u. n. fiusítás (praeffectio) abban állott, hogy midőn csupán fiágra szülő javaknál a fiutódok kihalásától lehetett

tartani, többnyire az utolsó fiórköse végrendelet vagy örökvallás formájában leányát vagy nővérét jelölte ki örökösül, s erre nézve kir. jórahagyást szerzett. Ennek következtése azután az volt, hogy a fiusított nő fiutód módjára örökölt *) s hogy a jószág rá nézve szerzeményi birtokká lett, melyre vonatkozólag azonban az örökösödési rend változást nem tapasztalt s a jószág továbbra is csak a fiágot illette. — Magszakadás beálltával egyébiránt az utolsó birtokosnak leánya vagy nővére is kérhetett fiusítást.

a) Hacsak a fiusító még éltében hűtlenséget el nem követett, vagy esetleg utóbb fiórköse nem született volna.

257. §. A kir. fiscus örökösödésének általában két esete volt t. i. adományi javaknál a háromlás (68. §.), nem adományi javaknál pedig a caducitás (68. §.); — mindkét esetben azonban azzal járt, hogy a kir. fiscus nemcsak az átszálló adósságokat (183. §.), hanem különösen adományi javaknál a beruházásokat és javításokat, valamint a netaláni inscriptionalis összegeket (172. §.) is tartozott kifizetni azok részére, a kik e tekintetben az utolsó birtokosnak örökösai voltak, -- s hogy az özvegyi (183. §.) és hajadoni jog (258. §.) követelményeinek is köteles volt megfelelni. — Városi polgárok caducitásainál az örökösés a városi fiscust illette.

258. §. A hajadoni jog (ius capillare), a csak a fiágot illető javaknál a hajadon leányoknak azon jogi kedvezménye volt (s hitbizományi javaknál még most is az *), melynél fogva atyjuk halála után az örökösöktől s névszerint a testvéreiktől, az oldalrokonoktól általában s esetleg a kir. fiscustól is lakást, tartást és kiházasítást követelhettek. Magában véve nem volt családi jogosítvány, hanem oly jogi teher, melyet a fiági javak jövedelmeiből kellett fedezni s tekintet nélkül arra, ha valjon a kérdéses javak adományiak vagy nem-adományiak, ősieik vagy szerzeményiek voltak-e? *)

a) Egyébiránt l. Dr. Wenzel G. „A magy. magánjog rendszere“ Pest 1872. 442. §.

259. §. Végül megjegyzendő : — 1. Hogy a jászok s kunok kerületében az ősvé lett vagyomból az ingó javak a fiúkat s leányokat egyenlően illették, ellenben az ingatlanok csak a fiúkra

szálltak, a leányok pedig részök arányában pénzzel lettek kifizetve. Ha azonban a fiág kihalt, a leányok az ingatlanokban is örököltek s az utolsó fiágbeli birtokosnak máskülönbén szabad intézkedési joga azon összegnél tovább nem terjedt, mint a mely a leányoknak már kifizettetett. — Oly esetben ha az acquisiteur-atyafiaknak egyike fiakat, s a másik leányokat hagyott maga után, a leányok „pro praefectis (fiusítottakul) gondoltattak“ úgy azonban, hogy a vagyon rájuk nézve szerzeményivó nem lett s hogy a már utánuk öröklő fiúk leánytestvéreiket pénzzel kielégíthették. Különbén a kerületek megváltása következtében (88. §.) az urafogyott vagyonban a községi fiscus örökölt e). — 2. Hogy a hajduvárosokban a szabad hajduk öröködési viszonyaira nézve a mindkét ágbelieket illető nemesi vagyon szabályozását követték b). — 3. Hogy a túrmezői kerületre nézve ugyanez állt, csakhogy itt az örökös általános rendezésére azon kölcsönös testvérráfogadás is lényeges befolyással volt, melyet az összes túrmezői nemesség 1560. a zágrábi káptalan előtt tett s Rudolf király 1582. megerősített. — 4. Hogy a 16. szepesi város kerületében az ősi és szerzeményi vagyon közti megkülönböztetés nem bírt túlnyomó jelentőséggel s hogy itt a municipális statutumok nyomán a házastársak vagyona közös volt s fele a férjé, fele a nőé illette úgy mindazonáltal, hogy illetéküknek csak egyharmadáról intézkedhettek, — különben pedig örökösök első sorban a gyermekek voltak, ezek nem létében a szülők s csak ezek után az oldalrokonok e). — 5. Hogy a fiumei kerületben sem ősi és szerzeményi vagyon közti különbség, sem községi intézmények által meghatározott korlátok nem álltak fen s ehhez képest az örökhagyó teljes végrendelezési szabadsággal bírt, a törvényi örökös pedig csak azon esetekre szorított, ha az örökhagyó érvényes végrendelet nélkül halt el. E szerint a lemenők, a felmenők s oldalrokonok a szokásos rendben s módon örököltek, a felmenők s oldalrokonoknál azonban a vagyon oda szállt vissza, honnan származott, — mindezek nem létében pedig a hagyaték felerészben a fejedelmi s felerészben a községi fiscust illette e). — S 6. Hogy a fennállott urbéri viszonyoknál fogva az egyes telkek kellő karbantartása is szem előtt tartandó lévén, a paraszti vagyonbani örökösre nézve különösen az 1840.: 8. tcz. foglal magában megfelelő intézkedéseket.

a) Jászkun stat. IV. — b) A mint hogy adományait is mindig a mindkét nemű utódok javára nyerték. — c) Az 1870-ki stat. 2—13. 17. és 62—66. fejt. — d) Az 1890-ki fumesi stat. II. k. 90. fejt.

b) A szerzeményi vagyombani örökdés.

260. §. A szerzeményi vagyombani örökdést a következő elvek szabályozták: — 1. Saját szerzeményeiről a vagyonnak jogi természetéhez képest mindenki általában teljes szabadsággal intézkedhetett, — s e tekintetben azon elvél fogva „pater filio et e contra filius patri, quidquid rerum et bonorum poterit, acquirere jure naturali tenetur” — csakis a szülékre és gyermekekre nézve állott fen azon kötelesség, hogy szerzeményeikben egymást részesítsék; — 2. Az intézkedés módjára nézve a szerző megszorításnak nem volt alávetve s intézkedését halál esetére akár végrendelet akár szerződés formájában egyaránt tehetette; — 3. Se végrendeleti se szerződési örökös nem létében a szerzeményi vagyombra nézve is a törvényi örökdés állott be s ebben az ősi vagyombnál megismertetett szabályoktól eltérés főleg csak annyiban volt, a mennyiben a felmenők örökdése esetén gyermekök után mind a két szüle egyenlőben örökölt, ha pedig az egyik már nem volt életben, az egész örökség a másikra szállt s ehhez képest az oldalrokonok örökdési rendje is módosult; — 4. Házastársak közszerzeményeire nézve már a családi jogban (225. §.) szözlünk, s itt csak azt emeljük ki, hogy a közszerzemény fogalma a vérszerinti örökdés útján nyert javak kivételével a házastársak összes vagyomára vonatkozik, s hogy oly esetben, ha valamelyik házastárs az őt illető felerészről nem intézkedett s gyermekei sem maradnak, ezen felerész is a másik házastársra száll. — Végre 5. A testvérek osztatlan állapot alatti szerzeményei tekintetében az 1723:47. tcz. a hármaskönyv szabályozását akkép módosította, hogy a testvérek csak az osztatlan javak jövedelmeiből osztály előtt szerzett vagyont voltak kötelesek osztály alá bocsátani, az egyébként szerzett javakat pedig sajátúl tarthatták annélkül, hogy ősi osztályrészüket veszélyeztették volna, — hogy azonban ezen osztály alá nem adott javakra nézve is álljon fen a testvérek közt jogközösség s ennek folytán viszonyos törvényes örökdési jog.

c) Előbbi öröködési jogunknak átalakulása.

261. §. Öröködési jogunk újabb alakulását az ősiségi páten-
sek közvetítették. Mintán t. i. az ősi és szerzeményt, az adományi
és más vagyon s a fi- és leányág közti jogi különbségek befolyását
úgy a halál esetérei rendelkezhetési jogra, mint a törvényi örö-
ködésre beszüntették, nemcsak az osztrák polg. törvénykönyv örö-
ködési elvei számára nyitottak utat, hanem előbbi öröködési rend-
szerünknek legfontosabb szabályait is kivetkőztették érvényükből.
Ennek folytán: 1. Az ősi vagyonra nézve fennállott öröködési
rendezés Magyarországon 1853. május 1-én, Erdélyben pedig
azon évi szeptember 1-én szűnt meg érvényben lenni; — 2. A
nemesi fekvő javaknak adományi minősége szintén elvesztette gya-
korlati jogi jelentőségét az öröködéssre nézve; — 3. A szerzeményi
vagyonra vonatkozólag általános öröködési elvül a jogegyenlőség
mondatot ki; — 4. A fiscus öröködése is máskép szabályoztatott;
— 5. Maga az öröködési rend tekintetében a végrendeleti örökö-
dés lépett előtérbe s ennek folytán megszűntek mindazon külö-
nösségek, melyek előbb a végrendelet nélküli öröködéssnél fennáll-
tak; — 6. Szerződési öröködéssnek az osztrák polg. törvénykönyv
csak házastársak közt engedett helyt, különben pedig tiltotta; —
7. 1853. május 1-től kezdve 1861. július 23-ig mind a végrende-
leti, mind a végrendeletnélküli öröködéssre nézve az osztrák polg.
törvénykönyvnek szabályozása nyert alkalmazást.

|| Hio 890.

B) Mostani öröködési jogunk.

262. §. Mostani öröködési jogunkat az országbirói értekezlet
intézkedései rendezték. Ezekhez képest: 1. A magyar polgári
anyag magántörvények visszaállítatván, előbbi öröködési jogunk
érvényt nyert ismét, azonban azon változtatásokkal, melyeket a
közhittel és a helyzet szükségéi indokoltak; — 2. Ehhez képest
a jogközösség elve is visszaállítatott ugyan, annyiban mindazon-
által új értelmezést nyert, a mennyiben nemcsak az ősiség elve,
hanem a királyi adományos és nem adományos, a fi- és leányági
javak és az ezekből származható jogviszonyok közti különbség, úgy
a leány negyed (254. §.) és hajadonjog (258. §.) mint a fiágiság

kifolyása megszűnteknek mondattak ki; — 3. A nemesi és másféle vagyon közti különbség az örökösök szabályozására nézve szintén megszűnt irányadónak lenni s jelentősége csak a házastársak közszerzeményei (225. §.) tekintetében tartott fenn; — 4. Az új értelmezés szerint mindenki vagyonáról egyiránt bir szabadintézkedési joggal, — végrendekezés nem létében pedig törvényi örökösök áll be, mely az öröklött és szerzeményi vagyon közti különbség alapján van szabályozva, — s végre 5. Az öröklött vagyonbani örökösök rendezése a jogközösség elvén alapúl, a szerzeményi vagyonra nézve pedig azon örökösök rend lépett életbe, melyről az vélelmezett, hogy a szerző akaratának leginkább megfelel.

a) A végrendeleti örökösök.

263. §. Végrendeleti örökösök alatt azt értjük, mely az örökösök végrendeletén — vagyis végakaratainak egyoldálú s visszavonható az iránti kinyilatkoztatásán alapúl, hogy vagyonával holtán mi történjék; — s melynek helyfoglalása általában azon kellektől függ, melyeket a törvény a végrendeletek érvényéhez megkíván. — A végrendeleteknek kellekei egyébiránt belső és külsők.

264. §. A végrendeletek belső kellekei a következők: — 1. A végrendeletkezésben megkívánatik, hogy szabad intézkedési tehetséggel birjon *). S azért mindazok, kiknek akarattehetsége nincs, vagy a kikben az akarat szabad eltökélése, avagy tárgyára való szabad irányzata hiányzik vagy gátoltatik s névszerint a még nem-törvényes koru gyermekek **) a tébolyodottak, eszelősek s örültek, továbbá a kikre külső erőszak gyakoroltatik, vagy a kik irányába a végakarata nyilvánításánál állnokság avagy csalás alkalmaztatik *), érvényes végrendeletet nem tehetnek *); — némák és siketnémák pedig, még ha írni és olvasni tudnak is, valamint a 18 éven aluli kiskorúak, a menyiben végrendeletkezési képességgel bírnak — csak közvégrendeletet (366. §.) tehetnek *). — 2. Megkívánatik, hogy a vagyon, mely iránt intézkedés tétetik, szabad rendelkezhetős tárgya legyen, a milyen jelenleg *) névszerint a tulajdonosnak minden az u. n.

szükségörökösök (274 §.) törvényes osztályrészén felül maradó szabad tulajdona általában e). — 3 Megkívánatik hogy az örökösnek vagy hagyományosnak a vagyona nézve elfogadhatási képessége legyen, — a melyet p. o. a lex amortisationis vagy a szerzeti fogadás korlátoz ^{a)}). — Megjegyzendő egyébiránt hogy nálunk örökösnek nevezése (institutio haeredis) a végrendeletekben nem szükséges kellék ^{b)}, — ha pedig nevezve volna, joga a neki kirendelt örökségen túl nem terjed. S ezért ha az örökös nem összes vagyonáról, hanem annak csak egy részéről intézkedett, magánjogunk szerint a végrendeleti örökös mellett törvényi is áll fen, — s úgyszintén ha több nevezett örökös közül egyik vagy másik a neki rendelt örökrészben nem részesednék p. o, mivel az örökös meghalt — a többiek u. n. növekedési joggal (ius accrescendi) nem bírnak ^{c)}.

a) Werbőczy szerint főelv az, hogy testamentum ex libero testantis arbitrio debet procedere“ (HK. I: 51. §. 9.) — b) HK. I: 111., és III: 30. §. 4. — c) 1715: 27. §. 3. — d) E mellett meg vannak szorítva végrendekezési tehetségükre nézve magánjogunk szerint Magyarországon a kath. főpapok s a nem-egyesült főpapok és papok (299. sk. §.). A szerzetesekre nézve fennálló megszorításokat szerzeti fogadásuk értelmében kell megítélni. — e) 1876: 16. §. 21. — f) Előbb az egyesek ősi vagyonuk iránt nem intézkedhettek (1723: 29.; Dec. 22. divis. success.). — g) Orsz. bfr. ért. I. §. 7. Kivételnek ez alul tehát csak a nem-szabad p. o. hitbizományi javakra nézve van helye. — h) Korlátot e tekintetben Magyarországra nézve az 1715: 71. §. 1. szabott, melynél fogva a szerzetes, családjának 50,000 mftnyi értéket meghaladó ősi birtokára nézve egyáltalán örököskeptelen s különben is a reácsó ősi örökségnek csak tizedrészében lehet örökös, mi részére készpénzben fizettetett ki. Kolduló barátok az egyházi törvényeknél fogva nem képesek örökség elfogadására. — i. Mo. 1715: 27. §. 4.; 1876: 16. — k) Mint p. o. az osztr. polg. tvk. 560. §. szerint.

265. §. A végrendeletek külső kellékeire nézve régi jogunk szerint az 1715: 27. cz., statutumok és törvényes gyakorlaton alapult szabályok szolgáltak zsinormértékül; — 1853. május elsejétől kezdve 1861. július 23-ig s esetleg innen számítható még egy fél évi tartam alatt ^{a)} az osztrák polg. törvénykönyv volt irányadó; — 1861 július 23-tól kezdve a régi magyar törvényben, statutumokban és törvényes gyakorlaton alapuló szabályok léptek újból hatályba olykép, hogy a nemesek végrendeletei azért, hogy a nem-nemesekre nézve fennállott szabályok sze-

rint alkotvák és viszont, kölkellékek hiányából nem érvényteleníthetők ^{a)}; — a végre 1876. évi július 1-^{es} napjától kezdve az 1876: 16. tcz. szabályozása helyzetetett érvénybe ^{e)}).

a) Orsz. bir. ért. I. §. 6. — b) U. o. 3. §. — c) 1876: 16. §. 36.

266. §. 1. A köz végrendeletek előbb az ország rendes bírái vagy ezek ítélőmesterei, a hiteles helyek vagy ezek két kiküldöttje s a megye közönsége vagy az ez által kiküldött alispán avagy törvényes bizonyság (szolgabíró s esküdt társa) előtt voltak tehetők ^{a)}; — jelenleg a kir. közjegyzők vagy kir. járásbíróságok előtt teendők ^{b)}. — A kir. közjegyzők által felveendő végrendeletek tekintetében a közjegyzői okiratokra nézve előszabott kellékeken felül ^{c)} még az szükséges ^{a)} hogy a végrendelező személyesen jelentse ki végakarátát a közjegyző előtt, — ^{b)} hogy az ügymenet egész folyama alatt két tanu vagy egy másik közjegyző folyton jelen legyen, — s ^{c)} hogy ezen kellékek megtartásáról a felvett közjegyzői okirat bizonytságot tegyen ^{d)}. — Ha nyílt írásbeli végrendelet készen nyújtatik át a közjegyzőnek, különösen még az kívántatik meg ^{a)} hogy a közjegyző magának meggyőződést szerezzen az iránt, miszerint az illető végrendelező a bemutatott okirat nyelvén írni-olvasni tud s az okiratot sajátkezüleg aláírta, — ^{b)} hogy a fél személyesen adja át a végrendeletet két tanu vagy egy másik közjegyző jelenlétében s azon világos kijelentéssel, hogy az az ő végakarátát foglalja magában — s ^{c)} hogy ezen egész ügymenetről jegyzőkönyv vétessék fel, melyhez az átadott végrendelet mellékeltetik annak megjegyzésével, hogy az elbirt eljárási szabályok pontosan megtartattak ^{d)}. — Ha zárt végrendelet tétetik le a közjegyzőnél, az ugyanakkor felveendő letéti jegyzőkönyv úgy a fél mint a közjegyző által is aláírandó ^{e)}. — S ugyanily eljárás követtetik fiókvégrendeleteknél és öröködési szerződéseknél, — valamint azon esetekben is, ha valamely fél végrendeletét közokiratban visszavonni akarja ^{f)}.

a) Az 1715: 27. §. 7-hez képest. — b) 1876: 16. §. 21. — c) 1874: 36. §. 69. sk. — d) 1874: 35. §. 82. — e) U. o. §. 83. — f) U. o. §. 106. — Ha ily zárt végrendelet posta útján küldetik a közjegyzőhez, a levél a jegyzőkönyvet pótolja. — g) U. o. §. 87.

267. §. 2. Irótt magán végrendelet előbb az 1715: 27. tcz. értelmében különösen azon czélból meghívott öt

alkalmas azaz nem érdekelt tisztes sorsú tanu előtt volt teendő *) , — kik is a végrendekezés tartama alatt mindvégig együtt és a végrendekező előtt jelen lévén s őt látva és megértve, az előttük felmutatott írásbeli végrendeletet mindnyájan aláírták s illetőleg kézjegyeikkel ellátták és megpecsételték (akár idegen pecséttel is). Különben ezen végrendeletet a végrendekezőnek önkézüleg kellett aláírni s megpecsételni s ha esetleg írni nem tudott, nevét egy hatodik tanu írhatta alá, — alájegyezvén t. i. úgy a maga mint a végrendekező nevével. A végrendekezés helyének s idejének kitétele okvetlen szükséges nem volt s a fentiekon kívül a végrendelet érvényességéhez még csak az kívántatott meg, hogy csalárdság és álnokság hozzájárulása nélkül tétessék *) . — Az 1876 : 16. tcz. intézkedéséhez képest az írásbeli magán-végrendelet érvényességéhez azon esetben, ha a végrendelet az örökhatyó által egész terjedelemben íratott és aláíratott két tanu, — minden egyéb esetben négy tanu kívántatik *) kik a végrendekezésnél együttesen jelen legyenek és annak bizonyítására, hogy az örökhatyó személyében csalás vagy tévedés nem történt képességgel bírjanak *) , s kik közül az örökhatyó által sajátkézüleg írt s aláírt végrendeleteknél legalább egynek, — egyéb esetekben pedig legalább kettőnek írni és olvasni tudni és a végrendeletet tanu-minőségben önkézüleg aláírni kell. Az írni nem tudó tanu az okiratot kézjegyével látja el s nevét az írni tudó tanu mint névaláíró írja alá *) . Azok a kik 18. évüket be nem töltötték, továbbá a vakok, siketek s némák, vagy a kik eszük használatától megfosztva vannak, végre a kik hamis eskü vagy nyereség vágyból elkövetett büntett miatt jogerejüleg elítélve voltak, írásbeli magánvégrendeleteknél tanuk nem lehetnek /). Különben a tanuknak azon esetben, ha az örökhatyó végrendeletét maga írta s aláírta, továbbá akkor is, ha az olvasni s írni tudó végrendekező a végrendeletet nem önkézüleg írta, hanem csak aláírta — a végrendelet tartalmát ismerniök nem szükséges, hanem elégséges, ha a végrendekező együttes jelenlétökben és általuk értett nyelven kijelenti, miként az okirat az ő végrendeletét tartalmazza, azt előttük aláírja vagy már előbb általa önkézüleg aláírtának elismeri, és az, hogy ez megtörtént, magán az okiraton (tehát nem esetleg annak borítékán) a tanuk által igazoltatik *) . — Ellenben ha a végrendekező olvasni és írni nem tud vagy más körül-

mény miatt végrendeletét önkéntleg alá nem írhatja, a tanuknak a végrendelet tartalmát ismerniök kell s e végből szükséges, hogy a tanuk a végrendelező által használt nyelvet értésék; hogy a végrendelet tartalma a végrendelező és tanuk együttes jelenlétében az írni és olvasni tudó tanuk egyike által érthetően felolvastassék, hogy ennek megtörténte után a végrendelező kijelentsa, miként az okirat az ő végrendelezését tartalmazza, hogy az okiratra a végrendelező nevét az olvasni és írni tudó tanuk egyike mint névaláíró aláírja, a végrendelező pedig közjeggyével ellássa és hogy ezeknek megtörténte magán az okiraton a tanuk által igazoltassék ^{a)}). S ezek mellett a végrendelezés helyének s időpontjának kitétele is szükséges ^{b)}), — ha pedig a végrendelet több ívből áll, ezek zsinorral összefűzendők s a zsinor két vége a végrendelező és a midőn tanuk alkalmazása szükséges, legalább is egy tanu által pecséttel megerősítendő ^{c)}). — A közönséges írástól eltérő jegy- vagy szárnegyirásokba foglalt végrendelet semmis ^{d)}). — Ha pedig valamely írásbeli magánvégrendelet az előnyben részesítendő személyt illetőleg, a végrendelező által kiállított külön iratra mint a végrendelet kiegészítő részére hivatkozik, ezen irat csak akkor jöhet figyelembe, ha az írásbeli végrendeletre megszabott kellékekkel bír; s különben is a végrendeletnek azon intézkedése, mely ily hivatkozást tartalmaz, csak annyiban bír hatállyal, a mennyiben a hivatkozott irat figyelembevétel nélkül, magából a végrendeletből a végrendelező ajándéka kétségtelenül kitűnik. A végrendelettel összefüggésben levő más okiratok bizonyító ereje az okiratokra nézve fennálló törvények szerint ítélendő meg ^{e)}). — Házastársak végrendelezésüket ugyanazon írott magán végrendeletbe foglalhatják — akár tartalmaz e végrendelet kölesönös intézkedést, akár nem. Ezen eset kivételével azonban többek végintézkedése ugyanegy végrendeletben semmis ^{f)}). — Végre a törvény mindez intézkedése az írásbeli magán-írók végrendeletekre is alkalmazandó ^{g)}).

a) A nők s szerzetesek tanuskodástól nem ugyan törvény de szokás szerint legújabb ideig ki voltak zárva; — különben a tanukra nézve l. HK. II: 27. cz. — b) Mo. 1715: 27. §. 1. 2. és 3. — c) 1876: 16. §. 1. — d) U. o. §. 3. — e) U. o. §. 4. — f) U. o. §. 2. A nők tehát ezen törvény szerint nincsenek kizárva tanuskodhatástól. — g) U. o. §. 5. — h) U. o. §. 6. — i) U. o. §. 7. — k) U. o. §. 8. — l) U. o. §. 11. — m) U. o. §. 12. — n) U. o. §. 13. — o) U. o. §. 14.

268. §. Az írásbeli magán-végrendeletekre nézve egyébiránt még megjegyzendő : 1. Hogy az, a ki ily végrendeletnél mint tanu alkalmaztatott, továbbá annak fel- és lemenő ágbeli rokonai, úgy szüleitől és nagyszüleitől leszármazó oldalrokonai, unokatestvérekig bezárólag, — nemkülönben házastársa, házastársának testvérei, ugyanannak fel- és lemenő rokonai, továbbá fel- és lemenő rokonainak és testvéreinek házastársai, a végrendelet által nekik szánt előnyben csak akkor részesülhetnek, ha a kérdéses tanut nem számítva, a végrendelezés a szükséges számú tanuk előtt történt *); — 2. Hogy az, a ki az örökhagyó végrendeletét írta s azok kik vele a fentemlített rokonsági és sógorsági öszeköttetésben vannak, a végrendelezésben nekik szánt előnyben szintén csak akkor részesülhetnek a) ha az örökhagyó a végrendelet ide vonatkozó részét önkezüleg írta, — b) ha a végrendeletnek ezen intézkedését tartalmazó részét külön, önkezüleg írta alá, vagy c) ha a végrendelet szövegébe avagy záradékába önkezüleg írt avagy a végrendeletnél jelen volt tanuk előtt a végrendelezésnél élő szóval tett nyilatkozáttal a végrendelet ezen részét külön megerősítette *).

a) 1870: 16. §. 9. — b) U. o. §. 10.

269. §. 3. A szóbeli magánvégrendeletekhez régi jogunk szerint szintén öt tanu jelenléte kivántatott meg s a különbség az írott végrendeletektől csak az volt, hogy az örökhagyó végakarátát élő szóval nyilatkoztatta ki a tanuk előtt s ezen végrendeletet a tanuk utólag foglalták írásba, mikor arról bizonyosságot tettek *). — Az 1876: 16. tez. intézkedéséhez képest a szóbeli magánvégrendelet érvényességéhez négy tanu jelenléte szükséges, kik a végrendelező által használt nyelvet értik. A végrendelezőnek a maga nyilatkozatát a tanuk előtt érthetően és egész terjedelemben előszóval, nem pedig valamely hozzá intézett kérdés igenlése vagy megtagadása által kell előadnia, és kinyilatkoztatnia, miként az általa tett nyilatkozatot szóbeli végrendeletnek kívánja tekintetni. — A szóbeli végrendelezés a végrendelező nyilatkozatának bevégezésével fejeztetik be *), — a tanukra nézve pedig ugyanazon elvek szolgálnak zsinormértékül mint az írott magánvégrendeleteknél *). — Egyébiránt a szóbeli magánvégrendelet feltétlen érvényességgel csak azon esetben bír, ha a végrendelező a szóbeli végrendelezéstől számított három hó alatt meghal. Ha a végrendelező ezen ha-

táridő után hal meg, a szóbeli végrendelet csak akkor érvényes, ha az, a ki a végrendeletből jogokat érvényesíteni kíván bebizonyítja, miként a három havi határidőtől az elhalálozás bekövetkezéséig az örökhatyó oly állapotban volt, hogy újabb végrendeletet nem tehetett e). — Ha a szóbelileg nyilvánított végrendelet tartalma később írásba foglaltatik s az írott magánvégrendeletekre előírt alaki kellékekkel ellátatik, akkor az ekként írásba foglalt végrendelet új végrendeletnek tekintetik s ennek érvényessége az írásbeli magán-végrendeletekre megállapított szabályok szerint ítélendő meg e). — Végre ha az örökhatyó által írásba foglalás végett kijelentett végakarát írásba foglalva nem lett, vagy az írásba foglalás be nem fejeztetett, vagy az írásbeli magánvégrendeletekre előszabott alaki kellékek meg nem tartatnak: akkor az ily módon kijelentett végakarát szóbeli végrendeletkezésnek csak azon esetben tekinthető, ha a szóbeli magánvégrendelet alaki kellékei megtartatnak és a végrendeletkötő határozottan kinyilatkoztatta, miként az általa tett nyilatkozatot szóbeli végrendeletnek kívánja tekintetni f). — S ugyanezen szabályok szolgálnak zsinormértékül a szóbeli magán-fiókvégrendeletekre nézve is g).

a) Mo. 1715: 27. — b) 1876: 16. §. 15. — c) U. o. §. 16. — d) U. o. §. 17. — e) U. o. §. 18. — f) U. o. §. 19. — g) U. o. §. 20.

270. §. 4. A fiókvégrendeletekre nézve előbb szabály az volt, hogy a végrendeletkötő által hasonlóan aláírva s megpecsételve kellett lenniök, — tanu azonban csak három s ha a végrendeletkötő esetleg írni nem tudott négy kellett érvényökhöz e). — Az 1876: 16. tez. ezen annyiban változtatott, hogy a fiók-végrendeletek ugyanazon módon teendők, mint maguk a végrendeletek, legyenek akár írottak vagy szóbeliek, akár magán vagy közfiókvégrendeletek b).

a) Mo. 1715: 27. §. 6. — b) 1876: 16. §§. 14. 20 és 26.

271. §. 5. A kiváltságos végrendeletek külső kellékeire nézve előbb szabály az volt, hogy ha a végrendeletkötő ily végrendeletet sajátkezűleg írt s aláírt, ez tanu nélkül is érvényes volt, ha pedig szóval végrendeletkezett, két tanu volt szükséges e). S ily végrendelet megállhatott névszerint azon esetekben a) ha kegyes hagyományt tartalmazott, b) ha valóságos szolgálatban volt

tonai személytől származott hadkészület vagy hadjárat alatt ^{a)} — hadjárat beszüntéig, ^{c)} ha a szülők a gyermekek javára végrendelet-
 ztek s végre ^{d)} ha ragályos járványok idején tettett végrende-
 zés, — azonban csak azon hely és időre nézve, melyben a járvány
 höngött. — Az 1867 : 16. tcz. intézkedéséhez képest kiváltságos
 grendelet akkor tehető : ^{a)} ha kórvész vagy más életveszélyes,
 yszersmind ragályos avagy rohamos (rapid) lefolyású járványok
 höngnek, azon községben, melynek területén a kórvész vagy jár-
 ny uralkodik ^{e)}; ^{b)} ha valaki hajón nyílt tengeren van ^{e)}; ^{c)} há-
 rú alkalmával azon időponttól kezdve, midőn a csapatok hadi-
 ora állítottak olyan által, ki a véderőhöz be van osztva, valamint
 a csatatéren vagy ostromzár alá vett helyen, avagy ezektől nyolcz.
 ométernél nem nagyobb távolságban tartózkodik ^{e)} — S ily ese-
 tben, valamint leszármazó egyenes örökösök és házastársak javára
 t intézkedéseknél, ha a végrendelet az örökhagyó által egész
 jédelemben íratott és aláíratott, tanuk alkalmazása nem szük-
 zes, — más esetekben azonban általában két tanu kívántatik
 g, — kikre nézve, ha különben tanukúl alkalmazhatók (267. §.)
 g ha 14-ik életévöket betöltötték, — elég ha közülök csak egyik
 l írni s olvasni, — s nem szükséges hogy ragályos betegség
 tében a végrendeletkezésnél együttesen jelen legyenek ^{e)}. — E
 ellett azonban megjegyzendő, hogy az ily végrendeletek feltétlen
 vényel általában csak akkor bírnak, ha a végrendeletkező a kivált-
 zos végrendeletkezésnek alapjául szolgáló kivételes helyzet meg-
 intétől számított három hó alatt meghal; — s ezen határidő el-
 te után érvényben csak akkor maradnak ^{a)} ha az, a ki a végren-
 letből jogokat érvényesíteni kíván, bebizonyítja, miként a három
 vi határidőtől az elhalálozás bekövetkezéseig az örökhagyó oly
 apotban volt, hogy újabb végrendeletet nem tehetett, vagy ^{b)} ha
 végrendeletkező a végrendeletkezés alapjául szolgáló kivételes helyzet
 vetkeztében bírólág hótnak nyilváníttatik ^{a)} (32 §.).

a) 1715 : 27. §. 5. — b) 1830 : 9. §. 8. — c) 1876 : 16. §. 27. — d)
 o. §. 28. — e) U. o. §. 29. — f) U. o. §. 32. Az ily végrendeletben fog-
 t más személyek javára szolló intézkedések azonban hatályal nem bír-
 k. — g) U. o. §. 30. — h) U. o. §. 31.

272. §. 6. A külföldön tett végrendeletek alaki

kellékek tekintetében akkor is érvényesek, ha azon ország jogszabályainak, melyben keletkeztek, megfelelnek *).

a) 1867 : 16 §. 34.

273. §. 7. Az 1876 : 16. tcz. előtti időre vonatkozólag még megjegyzendő: — *a*) Hogy sz. k. városok polgárai *) : úgyszintén a városokban lakó nemesek is, kik a megyében javak: nem bírtak *) közzérendeleket a helybeli városi tanács vagy ennek kiküldöttjei előtt tettek, — magánvégrendeleteiknél pedig régi szokás alapján megkivántatott, hogy az a végrendelező előtt felolvastassék s hogy ez az így felolvasott végrendeletet a tanács előtt szóval magáénak nyilatkoztassa ki *), — mi alul kivételnek az 1840 : 14. tcz. értelmében helye csak akkor volt, ha azon polgári személyek végintézetüket sajátkezűleg irták s aláírták; — *b*) Hogy a jászok s kunok közt a közzérendeleket a helybeli tanács vagy annak kiküldöttjei előtt tehették *), — írott magánvégrendelet-hez pedig három kerületbeli tanu volt szükséges, kik közül legalább egynek írni kellett tudni *), — s ugyanannyi tanu kivántatott meg a szóbeli magánvégrendeletekhez is olykép, hogy ezek, ha a végrendelező még életben volt hitletétel nélkül, halála után pedig hit alatt arról bizonyosságot adjanak *). Fiókvégrendeletet két tanu előtt is lehetett tenni *); — *c*) Hogy a fiumei statutumok szerint érvényes végrendelethez a városban hét, a kerületben pedig rendszerint öt tanu jelenléte kivántatik meg *); — s végre *d*) Hogy a parasz-tok s általában mindazok végrendeletei külső kellékeire nézve, kik úri hatóság alatt állottak, törvényeink nem intézkedtek s itt tehát vagy az általános szabályozás vagy a helyi szokás szolgál zsinormértékül *).

a) 1715 : 27. §. 7. — b) 1855 : 46.; 1715 : 27. §. 11. — c) 1715 : 27. §. 7. — d) 1799-ki stat. VIII. §. 1. — e) U. o. §. 2. — f) U. o. — g) U. o. §. 3. — h) 1530-ki stat. II. 33. fej. — i) HK. III : 30. §. 6; 1840 : 8.

A z u. n. szükségörökösök joga.

274. §. Az 1861-ki országbírói értekezéslet intézkedése folytán — a mennyiben határozott kivételnek helye nincs p. o. hitbizományi javaknál (297. §.) — mindenkinek végrendelezési joga le származó egyenes örökös és szüle nem létében minden öröklős és szerzeményi vagyonára terjed ki *), — ha azonban leszármazo

egyenes örökösai, vagy életben lévő szülei vannak, a végrendelet ezeknek törvényes osztályrészét nem érintheti ^{a)}). — Ehhez képest megjegyzendő: 1. Hogy a leszármazó egyenes örökösök s a még életben lévő szülők általában szükségörökösöknek hivatnak; — b) Hogy ezeknek törvényes osztályrésze magában véve felét teszi ki annak, a mit az örökhagyó után végrendelet nem létében örökölnének ^{c)}; — c) Hogy oly végrendelet ellenében, mely ezen törvényes osztályrésze kiterjedőleg is intézkedik a leszármazó egyenes örökösök, ezek nem létében pedig az életben lévő szülők, a nekik járó felerésznek kiegészítését követelhetik ^{d)}; — d) Hogy ezen törvényes osztályrész által az örökhagyónak élők közti ajándékozási joga is korlátoztatik ^{e)}, s ha a leszármazó egyenes örökösök, s illetve ezek nem létében az életben lévő szülők bebizonyítják, hogy az örökhagyónak tiszta hagyatéka az ajándékozáskor volt érték felénél kevesebb, a törvényes osztályrész kiegészítése szintén követelhető s a fenforgó hiányt a megajándékozott pótolni tartozik ^{f)}; — s végre e) hogy vannak mindazonáltal esetek, hol az örökhagyó szükségörökösait kitagadhatja (exhaereditio), a melyek az országbírói értekezlet szabályozása szerint névszerint azok, melyekben régi jogunk értelmében az atya fiát s viszont a fiú atyját az ősi javak felosztására kényszeríthette ^{g)} (252. §.)

a) Orsz. bír. ért. I. §. 7. — b) U. o. — c) U. o. — d) U. o. — e) U. o. §. 4. — f) U. o. §. 8. — g) HK. I: 52 és 53.

A végrendeletek hatása.

275. §. A végrendeletek hatása általában az, hogy az örökösnek szabályát képezik ^{a)}, — s törvényes örökösés valamely örökhagyó vagyonában általában csak akkor áll be, ha végrendelet nincs, vagy a meglevő részben vagy egészben nem érvényes s illetőleg érvénytelenítetik, avagy nem az egész hagyatékra terjed ki; — továbbá ha a végrendeleti örökös a neki hagyott örökséget a végrendelet értelmében nem szerzi meg; — s végre ha utóbb oly körülmények állnak be, melyeknél fogva az eredetileg érvényes végrendelet eredménytelenné lesz p. o. ha feltétel köttetik ki benne, mely be nem teljeseedik, vagy ha az örökös előbb halna meg mint az örökhagyó. — Különben egy végrendeletnek hatása

abban is áll, hogy az örökös az ez úton szerzett örökségből a végrendeletileg vagy fiókvégrendeletileg kijelölt hagyományokat is kifizetni s illetőleg kiadni köteles.

a) HK. I: 5., 51. és 57., II: 52, és III: 30.; sz. István I. végz. 6. fejt.; 1222: 4.; 1047: 126.; 1715: 27.

b) Az öröködést szerződésnek.

276. §. Az öröknyó szerződés után is intézkehetnek az iránt, hogy vagyonával hólta után mi történjék, — feltéve hogy ezen u. n. öröködési szerződés jelesen az 1876: 16. törvényezikkben az írásbeli magánvégrendelet, a közvégrendelet vagy a kir. közjegyzőkhöz letéteményezett írásbeli magánvégrendeletekre nézve előírt alaki kellékekkel bír ^{*)}. — Különbzen ezen öröködési szerződések hazai jogrendszerünkben mindig jobbára csak a családi és öröködési jogot rendező törvényeknek hiányait pótolták s nagyobb jelentőséggel csak az u. n. örök befogadás bír.

a) A végrendeletekkel abban egyeznek meg, hogy az öröknyó végakarátát tartalmazzák, halál esetére szólnak s vagyonátzállásra vonatkoznak; — ellenben különböznek a végrendeletektől, mivel valóságos szerződések s így egyoldalulag többé vissza nem vonhatók, — s mert a szerződési örökös számára személyi jogot biztosítanak, melynél fogva az öröknyó a szerződésileg kijelölt vagyon iránt halála esetére újabb érvényes intézkedést többé már nem tehet. — b) 1876: 16. §. 33.

277. §. Az örök befogadás magánjogunk szerint azon öröködési szerződés, melynél fogva valaki egy idegent vagyonára nézve gyermek vagy testvér gyanánt örökösnek fogad.

A gyermek ké fogadás (adoptio filialis) alkalmával ^{*)} az illető többnyire az örök befogadó családi körébe vétetik fel s mint ennek gyermeke tartatik s neveltetik; — családi hatalma alá azonban nem kerül ^{*)}, s míg egyrésztől kiskorúsága tartamaig nemző atyja hatalmában marad ^{*)}, másrésztől azon esetben ha az örök befogadónak még törvényes gyermeke születik, örök befogadtatása eredménytelené lesz ^{*)}.

A testvér rő fogadás (adoptio fraternalis) által két vagy több személy egymással kölcsönös öröködési viszonyba lép ^{*)}, a mi vagy a gyermekek és utódok nevében is történik — tehát a családi kapcsolatok tekintetbevételével, vagy csakis az illetők sze-

mélyi állására s vagyonára nézve). — Különbben megjegyzendő még: a) Hogy az örökbefogadás tárgya csupán oly vagyon lehet, mely iránt az örökbefogadó szabad rendelkezhetik^{a)}; b) Hogy az örökbefogadás teljes hatását csak az örökbefogadó halála után nyeri^{b)} s ha ez vagyonát vagy a feletti szabad intézkedési jogát előbb elveszítené p. o. szükségörökös születése^{c)} vagy régebben hűtlenség következtében^{d)}, — az örökbefogadás eredménytelen; — s c) Hogy az örökbefogadás útján átszállt vagyon, az örökbefogadott számára szerzeményi vagyont képez^{e)}.

a) Hk. I: 8 és 66. §. 3. 4. sat. — b) U. o. — c) A mi a Hk. I: 51. §. 1. és 2. szövegéből foly s főoka azon különbségnek, mely a gyermekkefogatásra nézve hazai jogunk s egyéb polgári jogok közt fennáll. — d) Hk. I: 51. §. 1. — e) Hk. I: 65. §. 2 és 3. — f) Hk. I: 49. 63. §. 4. és 65. §. 2. — g) Régenten a testvérréfogadás előbb említett értelmében a nemes családok közt igen szokásos volt s kir. jóváhagyás mellett azzal járt, hogy az életben maradt testvér a kimúltnak javaira örökösödési jogot nyert: — az egyedül személyszerinti testvérréfogadás pedig a gyermekkefogatástól csak abban tér el, hogy alapját nem egy-, hanem kétoldalú szerződés képezi. — h) Előbbi jogunk szerint ilyen csak a szerzeményi vagyon volt, az ősi pedig csak akkor, ha már nem volt jogközösségben lévő családbeli örökös. — i) Hk. I: 63. §. 4. — k) Hk. I: 65. §§. 2 és 3. — l) Hk. I: 49. — m) Hk. I: 57. §. 2.

c) A végintézkedés nélküli örökösödés.

278. §. Ha az elhunyt se érvényes végrendeletet nem hagyott, se örökösödési szerződés útján nem intézkedett vagyona iránt; — továbbá ha a rendelt örökösök az örökséget el nem fogadják vagy el nem fogadhatják, — akkor az örökség arra s illetőleg azokra száll, a kit avagy kiket a törvény jelöl ki örökösökül. — Az országbírói értekezlet ezen végintézkedés nélküli s illetve törvényi örökösödést egészben véve a jogközösség (249. §.) alapelveire fektette, a részletekre nézve pedig gyakorlatilag az öröklött és a szerzeményi vagyon közti különbséghez képest (63. §.) akképen rendezte: — 1) Hogy a végintézkedés nélküli örökösödés az örökösöknek vagy egész hagyatékára, vagy ennek csak egy részére terjedhet ki ahhoz képest, ha érvényes végintézkedés nem maradt, vagy az esetleg fenmaradt a hagyatékban csak egy részéről rendelkeznek; — 2) Hogy a jogközösségnek alapja a vérrokonság s

annél fogva az örökösök első sorban a lemenők, ilyek nem létében a felmenők, ha pedig ilyenek sem volnának az oldalrokonok; — 3) Hogy a lemenők öröködése régi jogunk szabályai szerint történik, — a felmenőkre nézve az ősi és szerzeményi vagyon közti különbség (62. §.) helyett, az öröklött és szerzeményi vagyon (63. §.) közti megkülönböztetés szolgál zsinormértékül, — az oldalrokonok pedig általános elv szerint képviselői szüleiknek, nagyszüleiknek sat.; — 4) Hogy az özvegy nő öröködésére, az özvegyi jogra és a házasársak kölcsönös öröködésére nézve régi jogunk rendezése lett megtartva, — s végre 5) Hogy a fiscusnak öröködése egyrészt a polgári, szabad kerületi s paraszti vagyonra is kiterjesztetett, más résztől pedig jogreformjainknak egyéb következtetéseivel is hozatott összhangzásba.

1. A l e m e n ő k t ö r v é n y i ö r ö k ö d é s e.

279. §. A l e m e n ő v é r r o k o n o k t ö r v é n y i ö r ö k ö d é s é r e nézve általános elv az, hogy „az örökhagyónak m i n d e n vagyona a tőlle leszármazó gyermekekre száll és ha ezek közül egyik vagy másik már nem élne, de törvényes maradékokat hagyott hátra, a reá jutandott osztályrészt ezek öröklik“, vagyis „az első izen lévőek fejenként, a többi izbeliek pedig törzsönként örökölnék“ e). — Ehhez képest tehát: a) A törvényi öröködésre nézve jelenleg a fi- és leánygyermek közti különbség b) s ennek folytán a jogegyenlőtlenség (249. §.) elvének már nincs hatálya, s valamint az összes női ág a leánynegyedet c) (254. §.), úgy az egyes örökhagyók hajadon leányai a hajadonjogot d) (258. §.) sem követelhetik többé; — b) Az egyes gyermekeknek fejenként, a többi izbeli maradékoknak pedig törzsönként járuló osztályrészeknek egyenlőknek kell lenni; — c) Előbbi jogunknak azon szabálya, mely szerint az elsőszülött figyermek a család jogainak fentartója és a levéltár törvényes gondviselője, továbbá hogy a legkisebb fítestvér az atyai házat magának megtarthatja, hogy az atya fegyverei, pecsétgyűrűje sat. a figyermeket, az anya ruhái és ékszerei pedig a leánygyermeket illetik — változást annyiban tapasztalt, hogy az így örökségül átvett dolgok értéke mindenkinek osztályrészébe betudandó; — d) Az édes testvérek mindkét szüle

után örökölnék, a más-más házasságból valók pedig mindenik csak saját szüleje után; — e) Azon körülmény, melynél fogva a gyermekek a javak egy részének kiadása, vagy a leányok kiházásítás folytán az atyai hatalom alúl felszabadultak⁴⁾, őket rendes törvényi öröködési joguktól nem fosztja meg, — a mit azonban kaptak, az osztályrészükbe betudandó⁵⁾; — f) Ha ellenben a gyermek atyja által a Hk. I: 52. czímben foglalt valamelyik oknál fogva az örökségből kitagadtatott, még azon vagyona nézve sem bír törvényi öröködési joggal, melyről a végrendelet esetleg nem intézkedett; — g) Végre az utólagos házasság vagy királyi leirat által törvényesített gyermekeknek a törvényesen születettekkel ugyanazon öröködési joga van, — ellenben a törvénytelen születésnek s utólag sem törvényesítettek törvényi öröködési jogot nem bírnak s jogaik a szülők irányában, csak átszálló adósság vagy teher módjára esnek a törvényes örökösökre az örökséggel.

a) Hk. I: 17. és II: 62.; Orsz. bir. ért. I. 9. §. — b) Mo. ősiségi pátenz 5. §.; orsz. bir. ért. I. 3. §.; erd. ősiségi pátenz 5. §. — c) Orsz. bir. ért. I. 3. §. — d) S a hajadoni jognak már csak hitbizományi javaknál van helye (orsz. bir. ért. I. §. 3.). — e) Hk. I. 51. §. 1. — f) Dec. 7. és 34. divis. success. és a Hk. I: 99. §. 4. s III: 29. §. 1. — g) Orsz. birói ért. I. 7. §.

2. A felmenők törvényi öröködése.

280. §. Leszármazók nem létében az atya és anya hivatottak öröklésre⁶⁾. — Míg azonban az öröklött vagyon oda száll vissza, a honnan származott, — a szerzeményi vagyona nézve lemenő örökösök hiányában az apa és anya csak akkor bír törvényi öröködési joggal, ha az örökhagyónak hitvestársa se maradt életben, — különben pedig azon elv szolgál szabályúl, hogy „a szerzemény az apa és anya közt két egyenlő részre oszlik.“ — S ugyanezen szabályozás szolgál zsinormértékül a többi felmenőkre nézve is fokról fokra, ha sem közelebbi szülők, sem ezektől leszármazott oldalakonok nem volnának már életben⁷⁾. — Ezekhez képest megjegyzendő: a) Öröklött s ősi vagyon közt a különbség abban áll, hogy ősi vagyon az, a mi a szülő elődöktől törvényes öröködés útján szállt az örökhagyóra, öröklött vagyon alatt pedig itt az értetik, a mi a szülők után „akár

~~végrendelet alapján, akár anélkül^a jutott javára~~; — b) A kettő közt magára az öröködesre nézve a különbség abban áll, hogy ősi vagyonáról az örökhagyó végintézkedést rendszerint nem tehetett, — ellenben az öröklött vagyon iránt jelenleg szabadon végintézkedhetik s leszármazók hiányában a felmenők örököségi joga éppen attól függ, hogy az örökhagyó ily végintézkedést ne tett legyen; — c) A visszaszállás tekintetében az öröklött vagyonra nézve jelenleg ugyanazon szabály követtetik, mely azelőtt az ősi vagyonra nézve fennállt, vagyis hogy a hátrahagyott vagyon eredetéhez képest osztatik fel a szülék két vonala közt oly formán, hogy az atya utáni öröklött vagyonra nézve csak az atya és atyai vérrokonok bírnak törvényi örököségi joggal, az anya utáni öröklött vagyonra nézve pedig egyedül az anya és anyai rokonok^e); — d) A törvényi örökösés mindenik vonalon külön-külön ágak szerint van rendezve, ág alatt azok összesége értetvén, a kik egy személytől mint közös törzstől származnak; — e) A közelebbi ág kizárja a távolabbat, tehát a szülei ágon levők, a nagyszülei ágon levőket, ezek az összesülei ágon levőket sat. azon személyig, a kitől az öröklött vagyon származott s kire nézve az már nem öröklött, hanem szerzeményi vagyont képezvén, a többi ágakban már csak mint ilyen szállhat vissza tovább a felmenőkre^e); — f) Ha a hagyatékából azon vagyon, mely az örökhagyóra az apai és anyai ágról szállott, ki nem kerülne, az apa és anya a hagyatékon azon érték arányában osztoznak, a mely tőlük vagy águkról az örökhagyóra származott^e); — g) Szerzeményi vagyonra nézve az ágak szerinti örökösést a házastársak kölcsönös örökösése előzi meg s a szülék sat. ebben csak akkor örökölnek, ha az örökhagyónak se gyermeke, se hitvestársa nincs életben; — h) Ily esetben azonban ha mindkét szüle életben van, a szerzeményi vagyon egyenlő részben száll rájuk, — ha az egyik már meghalt, helyébe hátramaradt gyermekei, unokái sat. lépnek, — ha ilyek nem léteznek, az egész örökség száll a még életben levő szülőre, — ha a szülék közül már egy sem él, az örökségnek azon fele része, mely az atyát illette volna, ennek hátrahagyott gyermekeire s ezek utódaira, a másik fele pedig, mely az anyát illette volna, ennek gyermekeire s ezek utódaira száll; — s ha végre ilyenek sem léteznének már, a nagyszülei ágra s illetőleg ugyanily viszonyok közt

az ősszülei ágra s így tovább mindig a legközelebbi ágra száll ugyanazon szabályok szerint.); — i) Ha az örökhagyó hátramaradt vagyona részint öröklött, részint szerzeményi volna, az örökösök szabálya mindkettőre nézve a maga módja szerint alkalmaztatik; — s végre k) Ha a gyermek a Hk. 53. czíme alapján szüleinek egyikét vagy másikat végrendeletileg kitagadná, ezen kitagadás csak saját szerzeményeire s a másik szüle után öröklött vagyona-ra vonatkozhatik.).

a) Orsz. bírói ért. I. 10. §. — b) U. o. 12. §. — c) U. o. 10—12. §§. — d) U. o. — e) U. o. 10. §. — f) U. o. 10—12. §§. — U. o. 7. §.

3. A z o l d a l r o k o n o k t ö r v é n y i ö r ö k ö d é s e .

231. §. Az oldalrokonok törvényi örökösödése azon elven alapszik, mely szerint örökösödési jogosítványai tekintetében elhalt szülejét a gyermek képviseli s mely elvet újabb jogunk a végintézkedés nélkül elhalt örökhagyó minden felmenőire s az ezektől származó törvényes gyermekekre s utódokra végetlenül kiterjesztett.). — Ehhez képest: a) Az oldalrokonoknak törvényi örökösödése a felmenők örökösödési jogával áll legszorosabb összefüggésben^{a)} s magában álló törvényes alappal nem bír; — b) Ennek folytán az oldalrokonok törvényi örökösödése úgy fennállására mint terjedelmére nézve a felmenők joga által van feltételezve, az öröklött vagyon tekintetében szintén más természettel bír mint a szerzeményinél, soha tovább nem terjedhet mint a felmenők örökösödési jogosítványa s az ágak sorozatához és kizárólagosságához is kötött.); — c) Ha tehát az örökhagyónak atyja vagy anyja avagy ezek közül már egyik sem élne, az apát az apai, s az anyát az anyai ágon leszármazott oldalrokonok képviselik s e szerint a közvetlen testvérek s ezek utódai örökölnak.); — d) Ha se szülék, se ezektől leszármazott oldalrokonok nincsenek, az öröklés a felmenőkre nézve fentkifejtett szabályozás szerint az öregapát és öreganyát s illetőleg az ezektől leszármazott oldalrokonokat s ha ilyek sem volnának életben, az ősapát és ősanynát s illetőleg az ezektől leszármazott oldalrokonokat sat. illeti.); — s végre e) Az egyes oldalrokonoknak örökösödési joga minden ágban az ízek sorozata szerint határoztatik meg akkép, hogy először

a képviselt felmenőnek gyermekei, ezek után unokái, ösünokái sst. örökölnék, — maguk közt pedig fejenként s illetőleg más izbeliekkel szemben törzsönként.

a) Orsz. bir. ért. I. 11 és 12. §§. — b) Kivéve a testvérek osztatlan állapota alatti szerzeményeinek esetét (260. §.) — c) U. o. 10—12. §§. — d) U. o. 11. §. — e) U. o. 12. §.

//II/ii 890.

4. A z ö z v e g y i ö r ö k ö d é s.

282. §. Az ö z v e g y i ö r ö k ö d é s (successio vidualis) a törvényi örökődésnek azon nemé, mely az özvegyasszonyt elhunyt férjének vagyonában a lemenők örökődésével összefüggőleg illeti. Özvegyi örökődésnek tehát csak egyenes leszármazók létében van helye s valóságos örökődés, melynek útján az özvegy az öröklött dolog tulajdonát nyeri. — Ezen örökődés egyébiránt nem az összes hagyatéokra, hanem csak abban foglalt bizonyos nemű dolgokra vonatkozik, melyek névszerint férjének jeggyűrűje, díszrubája, kocsija s ahhoz való hámos lovai; — továbbá fele részben örökli elhunyt férjének ménesbeli lovait, ha a ménes ötvennél több lóból nem állna^{b)}; — s végre rendes örökrésze van a férjnek hátrahagyott szerzeményeiben akkép, hogy levonva előbb azt, a mi őt közszerzemény, hitbér s hozomány czimén megilleti, minden szerzeményi ingóságokban^{c)}, és zálogokban fejenként osztozik a gyermekekkel^{e)}. — Végül megjegyzendő: a) Hogy több szab. kir. város particularis joga szerint a polgár özvegye oly esetben, ha szerződéses hitbér van részére lekötvé, özvegyi örökődést nem követelhet^{f)}; — b) Hogy a jászok s kunok közt az özvegy, ha közszerző, a földben fekvő összegben s az ingóságokban a gyermekekkel felerészben osztozik^{e)}, ha azonban nem közszerző hitbérén s hozományán kívül a házasság alatt férje által keresett ingó javakból az örökösöktől szintén csak egy gyermekrészt követelhet^{a)}; — s c) Hogy parasztok közt az 1840: 8. tez. 8. §. értelmében az özvegynek a közszerzeményen kívül különös özvegyi örökődése nincs.

a) Hk. I: 99. §. 1. — b) Hk. I: 101. — Ha azonban a ménes ötvennél több darabból áll, a rendes örökséghez tartozik. — d) Hk. I: 99. §. 2. — e) Hk. I: 102. §. 3. — f) Steeger J. „Darstellung d. Rechte etc d. kbn.

Freistädte* I. k. 232. l. — g) Jászkun acat. V. 1. §.; oraz. b. ért. 17. §. — h) U. o. V. 2. §.

Az özvegyi jog.

283. §. Az özvegyi jog (jus viduale) az özvegyasszonynak azon jogosítványa, melynél fogva özvegyisége idejére elhunyt férjének hátrahagyott vagyonából, ennek rangjához illő lakást, tartást s esetleg kiházasítást követelhet *). — Nemesek közt az özvegyasszonyt a lakás rendszerint azon házban illeti meg, hol férjével élt^b), — a tartás pedig a gyermekek számához s a javak mennyiségéhez képest határozandó meg^c). — Városi polgárok özvegyei ezeken kívül elhalt férjük üzletét vagy mesterségét is folytathatják^d). — A jász-kun statutumok szerint, ha a férj másképen nem rendelkezett „az özvegyasszony férjének halála után annak jószágában csak úgy fog maradni, hogy abból éljen^e”). — Parasztok közt pedig az özvegy, ha tartásáról a férj végrendeletileg nem gondoskodott s gyermekek sincsenek, a javakban benmarad^f); — gyermekek létében azonban, ha mindjájának édes anyja, illő özvegyi tartásban részesítendő^g), ha pedig a gyermekek vagy ezek egy része az atya korábbi házasságából valók, a nem közös szerzeményi javakból egy gyermekrészt követelhet haszonélvezetűl özvegyiségi idejére^h). — Különben az özvegyi jognak hatására nézve azon esetek is megkülönböztetendők, hol az özvegy egyéb követeléseire s névszerint hozományára s hitbérére nézve még nincs kielégítve s midőn ilynemű követelései már nincsenek; — továbbá a hol az özvegy gyermekekkel marad, — vagy gyermektelen. — Általában az özvegy mindaddig, míg elhunyt férje eltemetve nincs, bárki által indítható minden jogi lépés ellen biztosítva vanⁱ), régi szokás alapján pedig a gyászév alatt jogai tárgyában rendszerint senkivel sem tartozik perbe szállni^j). S így történik azután, hogy az özvegy férjének halála után a javakban többnyire benmarad, sőt hogy ezekre nézve hozománya s hitbére fejében törvényi zálogképen mindaddig megtartási jogot is gyakorol, a míg ki nem elégítettik. Ezen esetekben tehát az özvegyi jog kérdése tulajdonképen csak az özvegy kielégítése után nyer gyakorlati jelentőséget. — Ha gyermekek vannak, az özvegy ezeknek egyszersmind természetes és törvényes gyámja (233. §.) is s

míg férje nevét viseli, javainak birtoklása és haszonélvezete is őt illeti, — hacsak özvegyi jogának szabályozására s illetőleg megszorítására elégséges ok fen nem forogna^{*)}. Ezen ok Werbóczy szerint főleg az lehet, ha a javak a nő hitbérét sokkal meghaladják^{*)}, a mit azonban a gyakorlat akkép értelmezett, hogy a javak jövedelme legyen nagyobb, mint a mennyi az özvegy illő tartására szükséges. S ez esetben tehát a leszármazó örökösök^{*)} az özvegyi jog megszorítását akkép követelhetik, hogy barátságos egyesség nem sikerültvén az özvegynék özvegyi joga czímén csak annyi hagyassék használati birtokúl, a mennyi ugyanazon javakból minden egyes gyermeknek jut (gyermekrész^{*)}). — Végre özvegyi jog az özvegynék akkor nem jár: a) Ha házasságtörésben bűnös s férje vele az életközösséget nem folytatta^{*)}; — b) Ha férjétől elvált^{*)} s ezen elválás a nő hibája miatt történt^{*)}; — c) Ha férjével együtt irt alá adósságokat s ennél fogva özvegyi joga szintén a hitelezők követelésének van alávetve^{*)}. — A már gyakorolt özvegyi jog pedig akkor szűnik meg: a) Ha az özvegy meghal^{*)}; — b) ha új házasságra lép^{*)}; — c) ha férjének javait elvesztegeti vagy adósságokkal terheli^{*)}; — d) ha a javakat pusztúlni hagyja^{*)} s végre büntetésül, ha a családi okmányokat eskü alatt fel nem fedezi, avagy jogtalanúl letartóztatja^{*)}.

a) Hk. I: 67. §. 2. és 98.; Orsz. b. ért. I. 16. §. — b) Hk. I: 98. §. 1 és 4. — c) Werbóczy szerint a nő hitbére szolgálna zsinormértékül; Hk. I: 98. §. 5. — d) Steeger J. „Darstellung d. Rechte etc. d. kön. Freistädte“ I. k. 231. l. — e) Jászkon statutum V. §. 1.; orsz. b. ért. I. 17. §. — f) 1840: 8. §. 16. — g) U. o. §. 17. — h) U. o. §. 18. — i) P. o. 1647: 105. §. 2. — k) Régi szokás szerint l. Kithovich „Directio method. cap. IV. qu. 17. §. 1. Azelőtt perhalasztó parancsot volt szokás ó Felségétől eszközölni. — l) Hk. I: 98.; Dec. 8. ad acqu. mobil. — m) Hk. I: 98. §. 3. és 134. §. 4. — n) Orsz. b. ért. I. 16. §. — o) A rokonokra nézve e jogot az országbírói ért. szüntette meg (I: 16. §.). — p) 1840: 8. §. 13. — r) Hk. I: 105 és 98. §. 3. — s) U. o. — t) A férjnek egyszerű elhagyása azonban ilyennek nem tekinthető (Dec. 3. ad acquis. mob.; és differ. 1035. sz. a. — u) Dec. 21. ad acquis. mob. — v) Hk. I: 67. §. 2. és 102. §. 1. — w) Hk. I: 67. §. 2. és 98. §. 2. — S ekkor a metaláni gondatlansága miatt kártérítéssel is tartozik. — x) 1618: 61. §. 2.; 1647: 105. §. 1. — y) 1618: 61. pr. és §. 3.; Dec. 12. ad acquis. mobil. — z) 1618: 61.; 1622: 67.; 1647: 105.

5) A házastársak kölcsönös öröködése.

284. §. A házastársak kölcsönös öröködésének főfeltétele az, hogy se végrendelet ne legyen, se leszármazó örökös ne maradt legyen; — alapja pedig az örökgyónak vélelmezett kívánata. — Itt tehát jogi közösségről szó nem lehet, a mint hogy azon eset sem számítható ide, ha az egyik házastárs a másik után mint közszerző vagy azért bír öröködési joggal, mert neve a szerzőlevélbe iktattatott. — Az 1687: 11. tez. a házastársak kölcsönös öröködésének tulajdonképi tárgyaiúl a szerzeményi zálogokat s a bármiféle ingóságokat jelölte ki olyformán, hogy ezekre nézve az életben maradt házastárs az elhúnytának felmenő és oldalrokonait megelőzte. S ide voltak sorolandók továbbá a fiscus öröklése esetében mindazon javak is, melyek iránt az örökgyó végrendekezhetett volna). — Az országbírói értekezlet mindazonáltal a magyar törvény határozatait e tekintetben olykép tartotta fen, hogy házastársi öröklésnek leszármazó egyenes örökös nem létén szerzeményi javakra egyáltalában van helye, — az öröklött javakra nézve pedig akkor, ha se leszármazó, se felmenő, se oldalrokon nem létezik^{b)}.

a) 1715: 26. §. 4. — d) Orszb. ért. I. 14. §.

6) A fiscusnak öröködési joga.

285. §. A fiscus jelenleg akkor örökl, ha a vagyona nézve sem az örökgyó érvényes végintézkedést nem tett, se törvényes örökösök nincsenek. — Különben megjegyzendő: a) Hogy azon különbség, mely itt azelőtt a királyi, praedialis főúri, városi s illetőleg községi és uradalmi fiscusok öröködése közt tétjétett, teljesen megszűnt s jelenleg azon elv bír érvénynyel, hogy a „szent korona ügyvédének öröklése ott, hol sem törvényi, sem végrendeleti örökösök nem léteznek, minden vagyona különbség nélkül kiterjed“^{c)}; — b) Hogy a kir. fiscusnak öröködése nem egyes dolgokra vonatkozik, hanem az örökgyónak összes hagyatékára, mely urafogyottnak vagyis caducitásnak tekintetik; — c) Hogy az öröklő fiscusra a hagyaték terhei is szállnak s névszerint a dologbani jogok s az átszálló adósságok (183. §.); — d) Hogy ily do-

logbani jogok mindazok, melyek a hagyatékban foglalt egyes dolgok tulajdonát terhelik ^{b)} s névszerint a szolgálmak, a betáblázott követelések, a betáblázott szerződések, a törvényi zálog által biztosított követelések sat.; — s végre e) hogy az átszálló adósságok tekintetében a fiscus sincs a caducitásnak értékén túl terhelve.

a) Orszb. ért. I. 18. §. — b) Mert ezek vagy a telekkönyvi intézménynél, vagy közvetlenül a törvény rendeleténél fogva magát a dolgot illetik s így annak minden birtokosaira is átszállnak.

C) Az örökségnek megszerzése.

286. §. Az örökség megszerzésének kérdésénél általában az örökségnek kinyílt s az örökségnek birtokbavétele tartandó szem előtt. — Az örökségnek kinyílt a az örökgyónak halála után azonnal áll be s az örökösnek örökjogát adja, mely ahhoz képest ha az örökös végrendeleti, szerződési vagy törvényi más-más hatással jár, ha pedig az örökös elhalasztó feltételhez van kötve, érvényére nézve attól függ, ha valjon az örökös a feltételnek teljesülését túléli-e? — Az örökségnek birtokbavételéhez pedig jogi eselekvény kívántatik meg, mely az örökség megszerzését közvetítse s mely vagy törvénykezési eljárás nélkül, vagy a bíróságnak hivatalos közbenjárása mellett alkalmaztatik. — Az első esetben egy örökös létében az örökség birtokba vétetik, s ha több az örökös osztály tétetik; — az utóbbi esetben pedig nem peres u. n. hagyatéki tárgyalás tartatik, mely a bíróságoknak az örököségi perekben való eljárásától lényegesen eltér.

1) Az örökségnek tetteleges birtokbavétele.

287. §. Kinyílván az örökség, azon eseteken kívül, melyekben az örökös az örökgyónak birtokát mintegy csak folytatja s így annak elejtől fogva is birtoklásában van, jogunk szerint az örökség tetteleges és önhatalmú birtokbavételének a következő esetekben van helye: a) Ha felmenők örökölnek; — b) az oldalrokonok világos törvényi öröködésénél főleg ha a hagyaték öröklött javakból áll^{a)}; — c) az özvegyasszony s hajadon leányra nézve, ha özvegyi s illetőleg hajadoni jogukat érvényesítik^{b)}; — d) ha

sem végintézkedési, sem törvényes örökös nincs és a fiscus örököl e), — s végre e) ideszámítható némileg a végintézkedési örökös is, melyre nézve rendszerint az örökhagyónak végrendelete szolgál ugyan zsinormértékül, — ha azonban az esetleg kinevezett végrendeleti végrehajtó annak foganatosításáról nem gondoskodik, az örökösök a javukra kijelölt örökség birtokába közvetlenül maguk is beléphetnek. — S mindez esetekben a bíróságnak csak az örökösök jogának s érdekeinek fentartására, és csak annyiban lehet befolyása, a mennyiben az örökös személye kérdés tárgyát képezvén, a hagyaték biztosítása iránt mindaddig hatóságilag gondoskodni szükséges, a míg az örökösök közti viszálykodások elintézve nincsenek.

a) Mindkét esetben a jogközösség alapján (Hk. I: 67. 1. §.). Ha azonban a jogközösség csak sok p. o. 60 vagy 100 év előtti osztály által mutatható ki s így maga az örököségi jog kétes volna, az örökség csak forma szerinti per útján szerezhető meg (U. o. §. 3.). — b) Hk. I: 98. — c) 1715: 25. Ha azonban a caducitási eset már régi, a fiscus is csak rendes per útján érvényesítheti örököségi jogát (Hk. I: 67. §. 3.; Dec. 16. de act. fisci).

2) A z o s z t á l y.

288. §. O s z t á l y (divisio) alatt a hagyatéknek azon felosztási módja s valóságos átadása értetik, mely a vérrokon örökösök közt törvényesen vagyis az örökösöknek szabályai szerint s a bíróság törvénykezési eljárásának közvetítése nélkül teljesítetik. — Lényegére nézve megjegyzendő: — a) Hogy első feltétele az, miszerint legalább két örökös legyen, mert ha az örökös csak egy, ez a hagyatékot egyszerűen elfoglalhatja s osztályra nincs szükség; — b) Hogy eredetileg az osztályok szabályozásukat csak az ősi vagyon s birtokviszonyok jogi minőségével való összehangzásban nyerték, s a szerzemények csak utóbb lettek néha idefogalva e); — c) Hogy szükségképen kívántatik, miszerint osztálynál a bíró törvénykezésileg ne járjon el, mert ha a bíró hivatalból eljár, hagyatéki tárgyalás, ha pedig panasz folytán intézkedik, örököségi per származik; — d) Hogy az osztály rendszerint csak törvényi örökös esetén szokott történni, — nincs azonban kizárva, hogy ez úton végrendeleti intézkedések is ne intéztessenek el e), kivéve ha az örökösre nézve túlnyomó befolyással volnának; — s e) Hogy az, a mi az egyes örökösnek p. o. az özvegy-

nek vagy fítestvéreknek különös örökségét képezi (279. §.), osztály tárgya nem lehet c).

a) 1836: 14. §. 4. — b) 1836: 14. §. 6. — c) A régi jogunk szerinti önkéntes és nem önkéntes osztályra, az osztályigazításra és új osztályra nézve I. D. Wenzel G. „A magy. m. jog rendszere“, Pest 1874. II. k. 501. lapját.

289. §. Különbö az osztály nem-peres jogügy lévén c), jogunk szellemének leginkább az felel meg, ha az érdekelt osztálytársak barátságos egyessége alapján történik d); — ilyennek nem sikerülése esetén azonban az 1868: 54. tcz. a következő intézkedéseket foglalja magában: — a) Az örökösödés megnyíltával osztályt mindazok kérhetnek, a kiket szerződésnél, végrendeletnél vagy törvénynél fogva bizonyos meghatározott részben örökösödés illet c); — b) Ha az érdekeltek mindjában nagykorúak, szabadságukban áll az osztályt bírói beavatkozás nélkül s egyesség útján megállapítani és foganatosítani c); — c) Ha az örökség tárgyát ingatlan javak is képezik, az illető örökös vagy örökösök, habár hivatalos eljárás nélkül egyeztek is ki, jogukat az illető birtokbíróság előtt igazolni tartoznak, mely azután, ha az öröklési jog kellőleg tisztára hozatott, az ingatlanoknak az örökösök nevére leendő telekkönyvi bekebelezését, — ott pedig a hol telekkönyvek nincsenek, azoknak átadását eszközöli s ezt a hatóság területén szokott módon közhírré teszi c); — d) Ha az örökösök közt egyesség nem jön létre, a bírói beavatkozásnak s eljárásnak olyformán van helye, hogy ingók öröklése esetén a személyi, — ha pedig az örökség egyszersmind ingatlanokból vagy csupa ingatlanokból áll, a birtokbíróság teszi haladék nélkül az osztályt, adja át az örökséget az érdekelteknek s illetőleg gondoskodik a telekkönyvi bekebelezés iránt c). Végre e) Azon félnek, ki az osztállyal megelégedve nem volna, a törvény rendes útja marad fen c).

a) 1868: 54. §. 579. — b) U. o. — c) U. o. 578. §. — d) U. o. 579. §. — e) U. o. 580. és 581. §§. — f) U. o. 583. és 584. §§. — g) U. o. 583. §.

290. §. Az osztály hatása általában abban áll: — a) Hogy az osztályrészes örökösök közül mindegyik a maga osztály részére nézve tulajdont szerez c); — b) Hogy mindazon javakra nézve, melyek testvérileg osztattak meg, az osztálytársak közt jogközösség ered, mely végintézkedés hiányában kölcsönös oldalági örök-

dési joggal jár^o); — s c) Hogy az osztály kölesönös szavatosságot is eredményez, melynél fogva azt a mit valamelyik osztályrészes önhibáján kívül osztályrészéből elveszítene, — a többiek pótolni tartoznak^c).

a) Hk. I: 45. — b) Hk. I: 47. §. 4.; Mo. 1723: 47. §. 3.; Dec. 12. divis. succes. — c) Hk. I: 45. és 74.; Dec. 1. és 16. de evict.; Erd. Appr. IV. R. 1. Cz. 26. cz.

3) A hagyatéki tárgyalás esetei.

291. §. A hagyatéknak biztosításáról s az öröködési viszonyoknak törvény szerinti elintézéséről a bíró a következő esetekben tartozik hivatalosan gondoskodni: — a) Ha az örökösök közt kiskorúak, elmebetegek, vagy általában oly személyek volnának, kik gyámság vagy gondnokság alá tartoznak (232. §.); — b) Ha azok közül, kiket az örökség szerződés, végrendelet vagy törvény alapján valószínűleg illetni fog, egyik vagy másik távol van; — c) Ha egység hiányában a hivatalos beavatkozást az érdekeltek közül valamelyik kérelmezi — s d) Ha az érdekeltek a bíróság előtt ismeretlenek, vagy örökös egyáltalában nem létezik^o). — A hagyatéki tárgyalás eljárásának részleteire nézve az 1868: 54. tcz. VII. fejezetére utalunk, — megjegyezvén, hogy a hagyatéki bíróság a leltározástól kezdve az örökösödési eljárás vezetésével részben vagy egészben a kir. közjegyzőket is bízhatja meg^o); — hogy mindazonáltal a végrendeletek kihirdetése, távollevők részére gondnoknak kinevezése, továbbá azon esetek, midőn az örökség tárgyat ingatlanok képezik, ezeknek az örökösök nevére leendő bekeblezése illetőleg átadása, a feleknek perútra utasítása, a peressé vált hagyaték biztosítása és kezelése iránti intézkedések, végül oly esetekben, midőn a hagyatéki eljárás sommás útoni elintézésének van helye és az érdekelt örökösök ki nem egyezhetnek, vagy ha a perre utasított fél a keresetet záros határidő alatt be nem adta, az osztály megtétele és az örökség átadása minden esetben a bíróságoknak van fentartva^c).

a) 1868: 54. §. 560. — b) 1874: 35. §. 124. — c) U. o. §. 125.

4) A z örökség megszerzésével járó jogi terhek.

292. §. A jogi terhek, melyek az örökség megszerzésével járnak, általában a következők lehetnek: — a) A hajadoni jog (258. §.); — b) Az özvegyi jog (283. §.); — c) A nő hitbére (224. §.); — d) A nő hozománya (223. §.); — e) Azon különös örököségi jogosítványok, melyek az özvegyet, s a legidősb és legifjabb testvért illetik (279. §.); — f) A szükségörökösök törvényes osztályrésze (274. §.); — g) A hagyományok; — h) A helyettesítések — s i) általában az u. n. átszálló adósságok.

293. §. Különösen a h a g y o m á n y o k r a nézve megjegyzendő: — a) Hogy ilyek alatt a hagyatékhöz tartozó azon egyes, vagy bizonyos nemű egy avagy több dolgot, vagy pedig bizonyos meghatározott pénzüsszeget értjük, mely az örökös által valamely személynek (hagyományosnak) végintézkedés útján kiadatni rendeltetett; — b) Hogy a hagyományokra vonatkozólag hazai jogunk részletes intézkedéseket nem foglal magában ^{a)}, azonban a dolog természetében fekszik, hogy a hagyatéknak ellen intézhető követelést képeznek s azon esetben ha a végrendeleti örökös az örökséget elfogadta és megszerezte ez által, — ha pedig örökös nem volna nevezve, a végrendeleti végrehajtó által adandók ki s illetőleg fizetendők ki.

a) Általános intézkedések az 1647: 128.; 1655: 56. §. 4.; 1662: 32. 1715: 28. §. 4. s az 1729: 28. §. 3. és 29. §. 5. foglalnak magukban.

294. §. Különösen a h e l y e t t e s í t é s r e (substitutio) nézve megjegyzendő: — a) Hogy ez alatt az örökösnek azon intézkedését értjük, melynél fogva azon esetre, ha az általa kinevezett örökös az örökségbe nem lépne, más s ha ez is elesnék, egy harmadikat vagy még többet is jelöl ki utóörökösökül; — b) Hogy a végrendelezőnek ezen helyettesítési jogosítványa hazai jogunk szerint ugyan szintén nincs részletesen rendezve; — a mennyiben mindazonáltal az örökösnek arra is kötelezhető, hogy az átvett örökséget holtá után vagy akár más körülmények közt is egy más kijelölt örökösnek engedje át, — avagy

eltilthatja attól is, hogy az örökségről végintézkedést tehessen, — ezen intézkedések az örökségnek valóságos jogi terheit képezik a).

a) Lásd D. Wenzel G. „A magy. njog rendszere“, Pest 1874. 480. §.

295. §. Az átszálló adóságokról már fentebb szóllottunk (183. §.) s így itt még csak azt jegyezzük meg, hogy az örökös ellen a reá szállott örökség erejéig általában személyi követelést eredményeznek, — s hogy tehát megkülönböztetendők névszerint az örökségben foglalt egyes dolgokra vonatkozó u. n. dologbani követelésektől, melyek magukkal a dolgokkal állnak összefüggésben, ezeknek birtokával külön járnak s az összes hagyatékat csak annyiban illetik, a mennyiben összességéhez tartoznak s milyenek p. o. a szolgalmak, a betáblázott haszonbérlet sat.

D) Az öröködésnek rendkívüli nemei.

296. §. Az öröködésnek rendkívüli nemei különösen: 1) A családi hitbizományokbani öröködés; — 2) Az ősiségi pátensek szerint kizárólag a fiutódok javára rendezett öröködés; — 3) Az egyházi személyek vagyónábani öröködés s végre 4) az idegenek öröködése.

1) A családi hitbizományokbani öröködés.

297. §. A családi hitbizományi javakban (124. §.) való öröködésnek általában három formáját szokás megkülönböztetni, t. i. az elszülöttséget, az izelsőséget s a koridősbiséget. — Az elszülöttségi öröködés (primogenitura) abban áll, hogy a családban mindig az elszülött fiú és ennek elszülött utódjai örökölnék s illetőleg zárják ki a többi családbeli rokonokat a hitbizományi örökségből, s az ifjabb ág mindig csak az idősebb ág kihaltával jut a hitbizományhoz. — Az izelsőségi öröködésnél (majoratus) az örököl, a ki az utolsó birtokosnak legközelebbi rokona, vagy ha egyenlő fokon többen volnának az, a ki idősebb. — Végre a koridősbiségi öröködésnél (senioratus) mindig az az örökös, a ki a hitbizomány alapítójától származott családban a birtokos elhalása alkalmával a legöregebb. — Megjegyzendő még mindazonáltal, a) hogy az örö-

ködési rendnek meghatározása itt teljesen az alapítónak akaratától függvén, — ennek intézkedése az öröködési rend említett esetehez egyáltalában nincs kötve s hatalmában áll a mondott öröködési rendeket akár egészen megfordítva is megállapíthatni; — b) Hogy hitbizományokban az öröködési rend jobbra családi statutumok által szokott meghatározva lenni s ezek szerint az örökösök sokszor különös feltételekhez is van kötve p. o. hogy a örökös bizonyos hivatalt viseljen, vagy hogy katolikus avagy protestáns legyen sat.; — s c) hogy a család többi tagjairól, a k. t. i. a hitbizományi örökösök miatt a rendes örökségből ki vannak zárva, ennek fejében többnyire külön intézkedések által szokott gondoskodva lenni p. o. bizonyos évpénz (apanage) formájában — s a hová különösen az országbírói értekezletnek azon rendelkezése is számítandó, melynél fogva a hajadoni jogot hitbizományi javakban a leányok számára fentartotta*).

a) Orszb. ért. I. 3. §.

2) Az ősiségi pátensek szerint kizárólag fiutódok javára rendezett örökösök.

298. §. Az 1852²/₁-ki ősiségi pátensek a jogegyenlenség elvének (249. §.) szabályozó hatását a rendes öröködési viszonyokra megszüntették ugyan, — másrésztől azonban „a csupán a fiúgyőrökkel illető öröklött ősi nemesi javak akkori birtokosainak“ megengedték „hogy az ált. polg. törvénykönyv hatályba léptétől számított legfeljebb három év alatt ezen jószágokról végrendeletileg csupán a fiutódok javára intézkedhessenek. Az ezen engedelem alapjára tett végrendeletek tehát egészben véve a régi jogunk szerinti öröködési módot a jogegyenlenség elve szerint tartván fen, — ilyen jószágokra nézve hazai jogunknak 1853. előtti örökös szabályozása és rendje még jelenleg is bír érvénnyel; — joghatályához pedig az volt szükséges, hogy egyrésztől a leánygyőrök utódok és az özvegy legalább azt kikapják, a mi őket a kérdés-javakból az addigi törvények szerint jogosan megillette, — s másrésztől „hogy a kedvezményes végrendelet a törvényes kellekekkel írásban szerkesztve kelet után legfeljebb hat hónap alatt, s semmi esetben sem később, mint az ált. polg. törvénykönyv ha-

tálybalépte után három év elteltével azon első folyamodású polgári törvényszéknél, melynek kerületében a jószág fekszik, eredetiben letétetett legyen *)

a) A magy. és erdélyi ősiségi pátensek 5. §-sa.

3. Az egyházi személyek vagyonábani öröködés.

299. §. 1. A magyarországi kath. főpapokra vonatkozólag a kir. fiscus és Kolonics Lipót primás között 1700. december 5. egyezmény jött létre (conventio Kolonicsiana), mely szerint a főpapok külön királyi engedély nélkül tiszta szerzeményüknek csak egyharmadáról tehetnek végintézkedést, — míg a többi kétharmad felerészben a fiscusra száll *) s felerészben azon esztáznak marad, a hol kimúltak. Ha pedig a főpap végintézkedéssel nélkül hal el, az egyháznak s a fiscusnak járuló részekén felül maradó egyharmad mint törvényi örökség a tizedik ízig felmenő és oldalrokonait illeti, — s ilyek nem létében, mint caducitás szintén a kir. fiscusé *)). — S ezen egyezmény azután nemcsak a valóságos vagyis kir. adomány útján javadalmazott főpapokra, hanem a magánadományukra is kiterjesztetett †), — az 1715: 16. tet. által pedig törvény erejére is emeltetett. — Az 1855-ki osztrák concordatum 21-ik cikkének ettől eltérő szabályozása abban áll, hogy e szerint a magyarországi kath. főpapok szabad intézkedési joga összes hagyatékukra terjed ki, s ez alúl csak a püspöki jelvények s egyházi készületek, mint a püspöki asztalnak tartozmányai †), valamint régi szokás alapján a könyvek †) vannak kivéve. — Hogy pedig a főpap javadalmának fekvő javai, valamint az ezek tartozékát képező felszerelés iránt végintézkedést nem tehet, az a dolog természetében fekszik.

a) A végvárak fentartása céljából. — b) 1876. febr. 13-ki és 1863. febr. 27-ki legf. rendeletek. — c) 1784. május 28-ki 5480/415. sz. a. intézkedés. — d) Melyek tehát az utódra szállnak. — e) L. Kelemen III. k. 334. l.

300. §. A kisebb kath. papok s névszerint káptalanbeliek, plébánosok és egyéb világi papok szerzeményeiről szabadon tehetnek végintézkedést s csak a növendék- és deficiens papok intézetei alapja javára tartoznak valamit hagyni, a mit ha tenni elmulasztának, hagyatékuknak huszadrésze szokott e

czélra levonatni *). Ha pedig végintézkedés nélkül halnak el, hagyatéjuk egyharmada az egyházra, egyharmada a szegényekre, s egyharmada rokonaikra a tizedik ízig, és ha ilyek nem volnának, a kir. fiscusra száll *). — A görög kath. nőtlen lelkészek különben paptársaik özvegyei s árvái javára is tartoznak illő hagyományokat rendelni *).

a) S azonkívül a kanonokok és plébánosok egyházi készlete és könyvei a képtalannak s illetőleg utóduknak marad. (Az 1690-ki nagyszombati nemzeti zsinat 14-ik pontja.) — b) 1774. július 14-ki és 1776. febr. 18-ki legf. rendeletek, valamint az 1812. okt. 6-ki 24,269. az. a. helytartót. intézmény. — c) 1808. decz. 20-ki kir. rendelet.

301. §. Tudományos intézeteknél alkalmazott, vagy ennek következtében nyugdíjjal ellátott világi papok vagyonuk iránt teljesen szabadon intézkedhetnek, — végintézkedés hiányában pedig hagyatéjuk egyharmada azon intézetre esik, a honnan fizetésüket húzták *), egyharmada a szegény iskoláknak jut s egyharmad rokonaikat illeti *).

a) A nyugalmazott tanítók és ezek özvegyei és árvái alapja javára. — b) 1779. sept. 13-ki és 1812. okt. 6-ki helytartót. intézmény.

302. §. Azon papok, a kiknek egyházi javadalma soha nem volt, s a kik tehát vagy saját vagyonból éltek, vagy magánosoknál p. o. nevelők voltak, vagyonukról az öröködségi jog rendes szabályai szerint tehetnek intézkedést, — ha pedig nem intézkedtek, rendes törvényi öröködség áll be s a netalán urafogyott hagyaték a fiscusra száll *).

a) 1812. okt. 6-ki intézmény.

303. §. A valóságos szerzetesek szerzeményük iránt végintézkedést nem tehetnek és hagyatéjuk egészen szerzetükre marad s még akkor is ha külön lelkipásztorok vagy különben a kolostoron kívül tartózkodtak volna *).

a) A congr. regularium 1862. január 4-ki decretuma. — A múlt században eltörölt egyházi szerzetek saecularisált tagjainak hagyatéka három részre osztatott s ezek közül az egyik azon közalapot illette, a melyből fizetésüket húzták, a másik a szegényekre esett, a harmadik pedig végintézkedés s illetőleg rokonok hiányában a fiscusra szállt (1783. april 29-ki. 1786. május 2-ki, 1788. márcz. 15-ki és 1812. okt. 6-ki intézm.)

304. §. A görög keleti papság öröködsése Ma-

gyarországban az 1779-ki u. n. rescriptum declaratorium illyricum szerint következőleg van rendezve: *a*) Az elhalt metropolita (most patriarcha) és püspökök után az utódnak a javadalom birtokán és az egyház felszerelésén kívül, a püspöki öltözet, gazdasági készlet, könyvtár és házi bútorzat marad, — többi vagyonuk fele része iránt azonban a terhek lerovása után belföldiek számára szabadon rendelkezhetnek, — a másik fele rész pedig a metropolita után az u. n. illyr nemzeti pénztárba foly s a püspökök után a metropolita és a karloviczi iskolák alapértéke közt osztatik fel; — *b*) Ha a metropolita vagy püspökök végrendelet hátrahagyása nélkül haltak el, a hátramaradt vagyon fele részben a nemzeti pénztárra s fele részben a karloviczi iskolák alapértékére száll; — *c*) Más magtalan pap keresményének csak egyharmadáról intézkezhetnek s csak honfiak számára, a többi kétharmad pedig a püspökre száll, ki azonban ebből a temetési és végtiszteleti költségeket tartozik viselni; — *s d*) Ha azonban a görög keleti pap végintézkedés és rokonörökösök hátrahagyása nélkül halt el, utána egészben a püspök örököl *e*).

a) L. az 1779. július 16-ki rescriptumot.

4. Idegenek örökődése.

305. §. Az országban meghalt, idegen honpolgárra nézve kir. rendeleteknél s gyakorlatnál fogva különösen arra fektetnek súlyt, ha 10 évig tartózkodott-e az országban, vagy sem? — Ha 10 év óta itt lakott egyszerűen honfiusítottnak tekintetik s öröködési viszonyainak rendezése a hazai törvények értelmében történik. Ha azonban 10 évig még nem tartózkodott itt, a maga hazájának törvényei alkalmaztatnak s a míg az örökjog kérdése különösen a kir. fiscus befolyása mellett tisztába nem hozatott, a hagyatéki pénzek a legközelebbi kincstári hivatalba tétfetnek le. — Az előbb gyakorlatban volt u. n. levonási jog (jus detractus), melynél fogva a fiscus az örökös tartományokba így átszármaztatott hagyatékból ötszáztólit, a külföldre folyt vagyonokból pedig tízszáztólit magának levont, újabb időben a viszonyosság alapján nevezetes módosításokat tapasztalt; — ellenben ha a hazában elhalt idegennek hagyatékára örökös nem jelentkezik, ez mint caducitas az u. n. jus albinagii-nál fogva a fiscusra száll.

306. §. Végre a mi különösen a törököket illeti, — miután az Izlam szabályai szerint a Törökországban lakó mohamedánok után keresztények nem örökölhetnek úgy, hogy az ezen értelemben netalán tett végintézkedések is semmisek *): — a reciprocitás elvénél fogva tehát a törökországi mohamedánok sem bírhatnak öröködési joggal a magyar honpolgárok hagyatékára nézve ^{b)}).

a) Báró Hoffmann közös külügyi államtitkárnak az osztrák delegatio 1874. május 11-ik ülésében tett nyilatkozata szerint. — b) Az erdélyi székelyeknek régi öröködését, az erdélyi szászok statutumai szerinti öröködését s a bányabirtokbani előbbi öröködés sajátosságait illetőleg lásd D. Wenzel G. „A magyar magánjog rendszere“ Pest 1874. utolsó bekezdését.

// II/12 890.
gy. örökösök
—— // III/12 890.
Galánji örökösök
// 75710 890.

TÁRGYMUTATÓ.

- Abactio** lásd elhajtás.
Actus maioris potentiae l. nagyobb hatalmaskodás.
Actus minoris potentiae l. kisebb hatalmaskodás.
Adásvevés 178. §. l. örökvallás.
Adomány, királyi — 66. §.; — peres 69. §.; vegyes 71. §.; nádori 71. §.; új 71. §.
Adománylevél 70. §.
Adoptio l. örökbe fogadás.
Adólevél 184. §.
Adósságok, pénzbeli — 179. §.; átszálló 183. §.
Ajándékozás 178. §.
Akarat 100. §.
Állampapírok 157. §.
Allodialis földek l. majorsági földek.
Álnokság l. családság.
Álorozság 200. §.
Approbatæ constitutiones Transilvaniae 13. §.
Arány és arányosság 135. §.
Armales l. címeres levél.
Árusszerzési szerződés 178. §.
Árvaszék 236. §.
Átadás 119. §.
Átruházása a tulajdonnak 140. §.; az ideiglenes birtoknak 143. §.
Atyai hatalom 227. §.
Austriai polgári törvénykönyv 30., 113., 125. §§.
Bánatpénz 163. §.
Bántalmak, magánjogi 196. §.
Becsü 96. §.
Becsületesség 37. §.
Behajtás 194. §.
Beírás, ideiglenes 146. 172. §§.
Bejegyzés, telekkönyvi 111. §.
Beközlés 111. 144. §.
Bérlés 172. §.
Beruházások 147. §.
Beszámítás 161. s 191. §§.
Betáblázás 111. 144. §.
Betegség 38. §.
Bírlalás 105. §.
Bíróságok 103. §.
Bírságok 196. §.
Birtok 105. §.; hózas 110. §.
Birtokállási lap 112. §.
Birtokos közönségek s testületek 50. §.
Biztosítása a jogoknak 102. §.
Caducitás 68. 265. §§.
Carta bianca l. fehér levél.
Compilatæ constitutiones Transilvaniae 13. §.
Consensus Regius l. kir. jóváhagyás.
Contractualis népek Horvátországban 46. §.
Contractus l. szerződés.
Corpus Juris Hungarici 10. §.
Család 227. §.
Családság 100. 163. §.
Csatornák telekkönyvezése 113. §.
Cselédek 46. §.
Cselékványok 100. §.
Csere 175. §.
Csőd 189. §.
Curia, királyi 28. §.; nemesi l. udvartelek.
Címeres levél 45. §.
Dalmatia, Horvátország és Slavonia municipalis statutumai 21. §.
Declaratorium rescriptum illiricum 304. §.
Dolog 53. §.
Dologbani jogosítványok 98. 99. §.
Döntvényei a kir. Cáriának 28. §.
Egészség 36. §.
Egyházi személyek vagyonábi örökös 299. ak. §§.
Egyházi testületek 50. §.
Erbirtoklás 110. §.
Életkor 35. §.
Elévülés 110. §.
Elhajtás 194. §.
Elhasználható s el nem használható dolgok 56. §.
Eljegyzés 203. §.
Eljegyzés, telekkönyvi — 144. §.
Előzalog 143. §.
Elsőszülöttség 124. 297. §.
Elválás 218. §.
Engedmény 161. §.
Építmények 147. §.
Erdélyi törvényei 13. §.
Erdemdíjazás 174. §.
Erdők 80. 122. 135. §§.

Erőszak (via) 100. 163. §.
 Értékpapírok 157. §.
 Ésa eszüményei 153. 170. §§.
 Expropriatio l. kizajátítás.
 Famic perennalis l. örökvallás.
 Fegyverjog mint adományi cím 71. §.
 Fehérlevél 184. §.
 Fekvő vagyon 111. sk. §§.
 Felbontása a házasságnak 218. §.
 Fellelem 100. §.
 Felhívás 147. §.
 Felmenő rokonok örökölése 253. 280. §.
 Felmentés a házassági akadályokra nézve 216. §.
 Felségértés 68. §.
 Feltételek 100. 163. 214. §§.
 Fiági javak 249. §.
 Fictio l. képzelt tény.
 Fiókvégrendelet 247. 270. §§.
 Fiskális jószágok Erdélyben 45. 71. 110. §§.
 Fiscus 49. §.; — örökölése 257. 285. §§.
 Finme 21. 46. 69. 139. 259. §§.
 Fiusítás 256. §.
 Fizetés 161. §.
 Fogadás 211. §.
 Fogasztosítása a jogoknak 103. §.
 Foglások 84. §.
 Foglalt 163. §.
 Forgalmombeli s forgalmon kívüli dolgok 60. §.
 Földölgek s mellékölgek 58. §.
 Főpapok vagyonában örökölés 299. §.
 Főurak 42. §.
 Futóhomok 121. 122. 135. §§.
 Füstpénz 74. §.
 Gondnokság 282. sk. §§.
 Görög keleti papok vagyonában örökölés 304. §.
 Gyámság 232. sk. §§.
 Gyámhatóság 237. sk. §§.
 Gyermekek 226. sk. §§.
 Gyermekkefogatás 277. §.
 Gyümölcs 58. §.
 Hagyaték 246. §.
 Hagyatéki tárgyalás 291. §.
 Házomány 248. §.
 Házdonjog 258. §.
 Hajdúvárosok 21. 45. 46. 89. 138. §§.
 Halál 32. §.
 Halázzat 150. 151. §.
 Hármaskönyv 22. §.
 Háromlás megszokás és hűtlenség folytán 68. §.
 Hasonbírás 172. §.
 Hasonkölcson 168. §.
 Hasonvételi jog 123. §.
 Hatalmaskodás, nagyobb — 197. §.; kisebb 198. §.
 Határok 120. §.
 Házasság 202. §.
 Házassági akadályok 207. sk. §§.
 Házasságtörés 212. §.
 Házastársak közszerzeményei 225. 260. §§.
 Házastársak örökölése 284. §.

Házassági egyezmények 202. §.
 Helyettesítés végrendeleti 294. §§.
 Helyettesíthető a nem helyettesíthető dolgok 57. §.
 Hitbér 224. §.
 Hitbizomány 124. 125. 297. §.
 Hiteles helyek 101. §.
 Hiteles személyek 101. §.
 Hitves gyilkolás 212. §.
 Homagium l. dtj.
 Honfűség 38. §.
 Honfűsítés únepélyes 39. §.; — egyszerű 40. §.
 Honoratiorok 46. §.
 Hozomány 223. §.
 Husvágási jog 129. §.
 Hűtlenség 68. §.
 Idegenek 38. §.; — örökölése 305. §.
 Ideiglenes birtokok 95. §.
 Időhatározmány 100. §.
 Iktatás 70. §.
 Indigena l. honfűség.
 Industrialis földök 82. §.
 Ingotlan dolgok 55. 111. sk. §§.
 Ingot dolgok 55. 149. sk. §§.
 Inscriptio l. beírás.
 Intézkedési jog 123. §.
 Invagatio l. behajtás.
 Irtványok 82. §.
 Italméresi jog 128. §.
 Izorékség 297. §.
 Játulék 58. §.
 Jászok-kunok 21. 45. 46. 139. 259. §§.
 Javak, nemesi — 65. sk. §§.; — polgári 73. §.; — paraszti 74. sk. §§.
 Jogybér viszony 224. §.
 Jelzálog 144. sk. §§.
 Joggyenlőség a joggyenlőtlenség 249. §.
 Jogigazgató 171. §.
 Jogközösség 249. sk. §§.
 Jogostványok dologban l. zálog, szolgalmi st.
 Jogügy 101. §.
 Jogviszony 101. §.
 Jóságigazgató 171. §.
 Kamatok 187. §.
 Kár s károsítás 190. sk. §§.
 Kárpótlás (országos) 137. §.
 Káriertítés 193. §.
 Katonai végvidékek l. 69. 94. §§.
 Kegyeri jog egyházi 133. §.
 Képzelt tény 99. §.
 Kerületek szabadalmazott 21. §.
 Késedelem 160. §.
 Kézpénz l. pénz.
 Kézség 102. §.
 Kikindai kerület 90. §.
 Kikötvény 148. §.
 Kincselet 152. §.
 Kincstári képviselő 49. §.
 Királyföld 45. 69. 139. §§.
 Királyi kisebb hasonvételek 127. sk. §§.
 Királyi jog 67. §.
 Királyi jóváhagyás 71. §.

- Királyi privilegiumok 19. §.
 Királyi rendeletek 24. §.
 Kisajátítás 121. §.
 Kis kornság 85. 294. §§.
 Kitágadás 252. §.
 Kiváltás l. privilegium.
 Kolonicsiana Conventio 299. §.
 Kocsmalási jog 128. §.
 Korona javak 49. 110. §§.
 Korörökség 297. §.
 Kölcsön 169. §.
 Kötbár 163. §.
 Kötelek, házassági 211. §.
 Kötelek 158. §.
 Kötelek rész 274. §.
 Követelések (személyes) 154. §; több hitel-
 lesek — 188. §.
 Kősbirtok 135. §.
 Közkereseti társaság 177. §.
 Közönségek 50. §.
 Készös tulajdon 134. §.
 Kunok l. jászok a kunok.
 Kútfók, jogi 2. sk. §§.
 Kúza 157. §.
 Leányági javak 249. §.
 Leánynegyed 254. §.
 Legelő 79. 135. §§.
 Lelki állapot 36. §.
 Lemondó örökösök 251. 279. §§.
 Letét 166. §.
 Levelek letartóztatása 200. §.
 Let amortisationis 50. §.
 Lopva menyegzés 215. §.
 Maderászat 151. §.
 Magánjog fogalma l. §.
 Magassakadás 68. §.
 Magyarasata a törvényeknek 8. §.
 Majorági földek 76. §.
 Malomtartási jog 180. §.
 Maradványföldek 85. §.
 Marhák behajtása s elhajtása 194. §.
 Megbízás l. meghatalmazás.
 Megbízás nélküli ügyviselő 171. §.
 Meghatalmazás 171. §.
 Megintés 140. §.
 Megkínálás 140. §.
 Megszorítás a törvényeknek 8. §.
 Megváltás 173. §.
 Mellékszélzet 100. 163. §§.
 Mellékdolgozók 56. §.
 Mesei károk 195. §.
 Modus l. mellékszélzet.
 Munkaerő iránti szerződések 170. §.
 Munkabér 170. §.
 Művészeti jogosítványok 153. 170. §§.
 Nagybírái az országnak 28. §.
 Nem (genus) 34. §.
 Nemes, nemesség 42. sk. §§.
 Nők 34. §.
 Nőrablás 212. §.
 Nőszethetlenség 211. §.
 Növedék 58. §.
 Nyelváltás 199. §.
 Okiratok letartóztatása 200. §.
 Oldalrokonok örökösök 253. 281. §§.
 Országbirói értekezlet végzése 27. §.
 Ország 288. §.
 Ország-rész törvényes l. köteles
 rész 274. §.
 Orztható s nem orztható dolgok
 59. §.
 Orzthatatlan állapot 260. §.
 Orzhatalom 103. §.
 Örök befogadás 277. §.
 Örök hagyó 245. §.
 Örökjogú birtok 95. §.
 Örökített dolgok 63. §.
 Örökösök (végrendeletű) 263. sk. §§.;
 (törvényi) vagy végintézkedés nél-
 küli 249. sk. 278. sk. §§.; szerz-
 dedés 276. sk. §§; rendkívüli 296. sk. §§.
 Örökösök szerződések 247. 277. §§.
 Örökös 246. §.
 Örökség 246. §.
 Örökviselés 140. §.
 Ősi dolgok s vagyon 69. §; ősi vagyon-
 bani örökösök 249. sk. §§.
 Őségi páncsok 28. §.
 Őszedolgozók s egyes dolgok 61. §.
 Őzvegyi jog 283. §.
 Őzvegyi örökösök 282. §.
 Papok 43. 50. §.
 Parasztok 46. 76. §§.
 Paraszi birtok s illetve tulajdon 74.
 sk. 137. §§.
 Particularis (külön) jogok 21. §.
 Patvarokadás 200. §.
 Pénz 179. §.
 Planum tabulare 29. §.
 Polgárok 46. §.
 Praedialisták 45. 46. 91. §§.
 Praediumok 91. 138. §§.
 Praefectio l. fúntás.
 Praemonitio l. megkínálás.
 Proportio l. arány.
 Privilegiumok 19. §.
 Protestánsok 47. §.
 Puszkások 45. §§.
 Puszták telkek 83. §.
 Reális jogok 98. §.
 Recepta vallások Erdélyben 43. §.
 Regalék, l. kir. kisebb haszonvételek.
 Rézsvény 157. §.
 Rézsvénytársaságok 177. §.
 Rétok 78. §.
 Révjog 131. §.
 Robot 74. §.
 Rokonság 212. §.
 Sordületlenség 35. §.
 Serelem 196. §.
 Sógorság 212. §.
 Statutumok (municipalis és helyhatósági)
 20. §.
 Szabályrendeletek 24. §.
 Szántóföldek 78. §.
 Szász-birtok 139. §.
 Szászok (erdélyi) 45. 93. §§.
 Szavatoság 182. §.
 Székely-birtok (örökség) 92. 138. §.
 Székelyek 45. 75. §§.
 Személy 31. §.
 Személyi jogosítványok 32. §.

- Személyiség 31. §.
 Személynök (királyi) 28. §.
 Szepesi XVI. város 21. 46. 139. 259. §§.
 Szerencseszerződések 178. §.
 Szerzemények 248. §.; — szerzeményi
 vagyontani örökösök 260. §.
 Szerződések 163. sk. §§.
 Szinlelés 183. §.
 Szokás 16. §.
 Szolgálat 170. §.
 Szolgálat 148. §.
 Szomszédok 120. 140. 151. §§.
 Szülők 82. §.
 Szükségörökösök 274. §.
 Születés 82. §.
 Szülők 228. sk. §§.
 Tagosítás 137. §.
 Társaságok (közkereseti) 177. §.
 Társaságok 1. §.
 Tartások 58. §.
 Teherlap 112. §.
 Tehermentesítés 137. §.
 Telek (paraszti) 76. §.
 Telekkönyv 111. sk. §§.
 Telepítvények 87. 137. §§.
 Tékonyok 100. §.
 Tények 99. §.
 Testületek 50. §.
 Testvérek (cenzatlan) 260. §.
 Tévedés 214. §.
 Tized 82. §.
 Törvény (örzságcs) 3. sk. §§.; — minősége
 4. §.; — kötelező ereje 5. §.; — kibír-
 delessé 6. §.; — magyarság 8. §.; — meg-
 szűnése 9. §.; — gyűjtemények 10—15. §§.
 Törvényesítés a gyermekeknek 231. §.
 Törvénykönyvek (erdélyi) 13. §.
 Törvénytar (Corpus Juris Hung.) 11. §.;
 (uj) 16. §.
 Törvénytelen gyermekek 230. §.
 Tripartitum l. Hármaskönyv.
 Tulajdon 114. sk. §§.; (nemesi) 114. sk.
 §§.; (közös) 134. §.; (paraszti) 137. §.
 (városi) 136. §.
 Tulajdonlap 112. §.
 Termész 46. §.
 Udvartelekesek 45. §.
 Unitáriusok 47. §.
 Urbéri földbirtok 75. sk. §§.
 Urbéresek l. parasztek.
 Utalvány 150. §.
 Vadászat 151. §.
 Vagyont 104. §.; (ingatlan) 111. sk. §§.
 (ingó) 149. sk. §§.
 Vallás 47. §.
 Valto 186. §.
 Vámsz 131. §.
 Vármegyék statutumai 20. §.
 Városok 51. §.; — egyéb községek 50. §.
 Vásárjog 132. §.
 Vasutak telekkönyvezése 113. §.
 Védelme a jogoknak 103. §.
 Végrehajtás 185. §.
 Végrendelet 263. §.
 Végvidéki (katonai) fekvő birtok 94. §.
 Véletlen 160. 191. §§.
 Vértagadás 200. §.
 Véték, vétség 160. 191. §§.
 Violentia l. kisebb hatalmaskodás.
 Virtualis jogok 98. 155. §§.
 Visszakövetelési jog 126. §.
 Visszaváltása a zálogosok 147. §.
 Vizek 118. 120. 122. §§.
 Zálog 102. 141. sk. 156. 167. §§.
 Zárások 19. 70. 249. §§.
 Zárlat 188. 192. §§.
 Zsallár 76. §.
 Zeidök 47. §.

